

JAZYK A POLITIKA
NA POMEDZÍ LINGVISTIKY A POLITOLÓGIE VII.

Radoslav Štefančík (ed.)

Vydavateľstvo EKONÓM

2022

JAZYK A POLITIKA

NA POMEDZÍ LINGVISTIKY A POLITOLÓGIE VII.

Zborník príspevkov
zo 7. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
30. 9. 2022
Bratislava

LANGUAGE AND POLITICS

BETWEEN LINGUISTICS AND POLITICAL SCIENCE VII

Proceedings of the
7th Annual International Scientific Conference

Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava
30. 9. 2022
Bratislava

Bratislava 2022

EKONÓM

Organizers of the conference:

Faculty of Applied Languages University of Economics Bratislava
Institute of Political Sciences Slovak Academy of Sciences
Slovak Association for Regional Policy at SAS

Reviewers:

prof. PhDr. Ján Lid'ák, CSc.
Dr. habil. PhDr. Ildikó Némethová, PhD.

Editor: doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D.

ISBN 978-80-225-4987-5

ISSN 2729-8981

ISSN 2729-8973 (online)

The authors are responsible for the content and writing of their papers.

International Scientific Committee

- doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- PhDr. Juraj Marušiak, PhD. – Slovak Academy of Sciences Bratislava (Slovakia)
- Mgr. Norbert Kmeť, CSc. – Slovak Academy of Sciences Bratislava (Slovakia)
- Univ.- Prof. Dr. Irena Zavrl, PhD. – University of Applied Sciences Burgenland (Austria)
- prof. PhDr. Ján Lidák, CSc. – Pavol Jozef Šafárik University in Košice (Slovakia)
- prof. Dr. Vasile Spiridon – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- prof. PhDr. Livia Adamcová, PhD. – Trnava University (Slovakia)
- prof. PhDr. Alexander Duleba, PhD. – University of Presov (Slovakia)
- doc. PhDr. Mgr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LLM – Mendel University in Brno (Czech Republic)
- doc. Ing. Mgr. Katarína Seresová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- doc. Marina Vazanová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- doc. Mgr. Zuzana Gašová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- doc. PhDr. Irina Dulebová, PhD. – Comenius University Bratislava (Slovakia)
- doc. PhDr. Mgr. Tatjana Grigorjanová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- doc. Mgr. Nina Cingerová, PhD. – Comenius University Bratislava (Slovakia)
- Dr. habil. PhDr. Ildikó Némethová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- PaedDr. Eva Stradiotová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- PhD Ewelina Kancik-Kohtun – Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Poland)
- Mgr. Silvia Adamcová, PhD. – University of Economics Bratislava (Slovakia)
- PhDr. Jozef Lenč, PhD. – University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava (Slovakia)

Programme Committee

Ingrid Jakovičová – chairman

Ing. Denisa Běčáková

Ing. Viera Vančíková

OBSAH/CONTENTS

PREDSLOV/PREFACE	11
SILVIA ADAMCOVÁ <i>Political Language and its Importance in Contemporary German</i>	13
KATARÍNA BATKOVÁ <i>Obraz domoviny (nem. Heimat) v textoch AfD na príklade vybraných volebných programov [The Image of Homeland (Heimat) in AfD Texts on the Example of Election Programmes]</i>	21
BEÁTA BILIKOVÁ <i>Discourse Analysis of the Responses of the US and the UK Leaders to the Russian Invasion Outbreak in Ukraine, February 24, 2022</i>	33
MICHAELA ČIEFOVÁ – NATÁLIA ZAGORŠEKOVÁ <i>Interdisciplinary Discourse on the Current Issues of Water in Slovakia</i>	45
ZDENKO DOBRÍK <i>Pragmatonymá v sociálnom a komunikačnom kontexte [Pragmatonyms in the Social and Communication Context]</i>	54
ZUZANA DUDA <i>The Russian Invasion of Ukraine in the Discourse of the Central Spiritual Board of Muslims of Russia</i>	63
IRINA DULEBOVÁ <i>Konfliktogénne metafory v sekuritizačnom diskurze R. Fica [Conflictogenic Metaphors in R. Fico's Securitisation Discourse]</i>	76
MICHAELA FIKEJZOVÁ – MARTIN CHARVÁT <i>Politik nebo influencer? Případová studie působení Andreje Babiše na sociálních sítích [Politician or Influencer? A Case Study of the Presentation of Andrej Babiš on Social Media]</i>	88

TATJANA GRIGORJANOVÁ

Lexikálno-sémantické inovácie súčasného opozičného politického diskurzu (na materiáli ruského jazyka) [*Lexical-Semantic Innovations of Contemporary Oppositional Political Discourse (on the Material of the Russian Language)*]

98

ĽUBOMÍR GUZI

Historický a politický naratív a jeho jazykovo-rečová prezentácia [*Historical and Political Narrative and its Linguistic and Speech Presentation*]

107

LUCIA CHUDÁ

Precedentné výrazy V. Putina v mémoch a ich funkcia v politickom diskurze [*Vladimir Putin's Precedent Expressions in Memes and Their Function in Political Discourse*]

129

ROBERT IŠTOK – KLAUDIA BEDNÁROVÁ-GIBOVÁ

Geopolitical and Semantic Coordinates of the Heartland Concept: A New Trajectory of Contemporary Thinking

137

JANA JAVORČIKOVÁ

Political (Un)Culture at Risk: A Critical Reading of Political Speeches in a "Post-Truth" Era

148

FILIP KALAŠ

Depiction of Water Scarcity in German Mass Media

161

IVANA KAPRÁLIKOVÁ

Plagiarism in Political Culture. Political Discourse Analysis in the Context of Plagiarism Scandals of Contemporary Slovak Politicians

172

MARTINA KÁŠOVÁ

Vojna a mier očami Jána Webera [*War and Peace Through the Eyes of Jan Weber*]

184

ANDREJ KINER – PATRIK KOZÁR

Water and Environmental Migration: Scientific Discourse Analysis

194

IRINA KOZÁROVÁ***Sémantická analýza slovného spojenia linguistic globalization****[Semantic Analysis of the Term Linguistic Globalization]*

207

LINDA KRAJČOVIČOVÁ***The Metaphorical Modeling of COVID-19 Vaccination on "Tucker Carlson Tonight"***

215

ALLAN JOSE SEQUEIRA LOPEZ***Odborný jazyk v kontexte teórie hier a priestorovej konkurencie v španielskej a slovenskej odbornej literatúre***
[Language for Special Purposes in the Context of Game Theory and Spatial Competition in Spanish and Slovak Literature]

224

LIZAVETA MADEJ***Špecifika a podoby diplomatického tlmočenia v súčasnosti (20. - 21. st.)***
[Specifics and Forms of Contemporary Diplomatic Interpreting (20th and 21st century)]

230

TOMAS MAIER***Jazyk predstaviteľů ČSSR na stránkách Rudého práva na jaře 1968***
[The Language of the Representatives of Czechoslovakia in the Spring of 1968 in the Newspaper Rudé právo]

240

EVA MAIEROVÁ***Lexical Blends in Political Discourse***

248

EVA MOLNÁROVÁ – JANA LAUKOVÁ***Inakosť v jazykovej krajine***
[Otherness in a Linguistic Landscape]

261

JIRÍ NESIBA***Color Symbolism: European National Flags and Social Emotions***

275

MAGDALÉNA PATÉ***Prezidentské voľby vo Francúzsku 2022. Analýza jazyka programových vyhlásení dvoch najvýznamnejších kandidátov***
[Presidential Elections in France 2022. Linguistic Analysis of the Declarations of Principles of the Two Most Important Candidates]

300

ŽANETA PAVLÍKOVÁ <i>Figurative Language in the Speeches of the New British Prime Minister Elizabeth Truss</i>	311
ANNA POLAČKOVÁ – EMÍLIA MARIANČIKOVÁ <i>Dezinformácie z pohľadu teórie sekuritizácie Kodanskej školy [Disinformation from the Perspective of the Copenhagen School Securitisation Theory]</i>	319
TOMÁŠ IMRICH PROFANT <i>The Discourse of Education in “Development”</i>	333
KATARÍNA SERESOVÁ <i>Obraz energetickej krízy v politickom a mediálnom diskurze [The Image of the Energy Crisis in Political and Media Discourse]</i>	344
JOSEF SMOLÍK <i>Lhaní v politice: psychologie politické lži [Lying in Politics: the Psychology of Political Lies]</i>	356
MÁRIA SPIŠIAKOVÁ – NATALIA SHUMEIKO <i>Political Euphemisms and Neologisms in Online Media Content: Amid the War in Ukraine</i>	372
RADOSLAV ŠTEFANČÍK – KATARÍNA ZAMBOROVÁ <i>Vedecký skepticizmus v jazyku radikálneho populizmu [Scientific Scepticism in the Language of Radical Populism]</i>	389
MARINA VAZANOVA <i>Irony in the Media Discourse of the Russian Informational Vlogs</i>	404
LIST OF CONFERENCE PARTICIPANTS	414

PREDSLOV/PREFACE

Po troch rokoch od konania ročníka 2019 sa pravidelní i noví účastníci konferencie *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie* stretli opäť na pôde Ekonomickej univerzity v Bratislave, aby diskutovali o vzťahu medzi politikou a jazykom, vymenili si cenné informácie, rady, skúsenosti a prezentovali výsledky svojho bádania v tejto oblasti. Predchádzajúce dva ročníky boli výrazne ovplyvnené pandémiou COVID-19 a hoci tentokrát protipandemické opatrenia neboli také prísne ako v predchádzajúcich dvoch rokoch, aj tentokrát organizátori konferencie pocítili reziduá pandemického obdobia. Doslova na poslednú chvíľu niektorí prihlásení akademici odvolali svoju účasť práve pre podozrenie alebo potvrdenie pozitivity na koronavírus.

Napriek tomu, že fyzická účasť bola tentokrát nižšia ako po minulé roky, konferencii to obsahovo vôbec neuškodilo. Naopak, diskusia mohla byť osobnejšia a dôvernejšia. Vzájomné výmeny názorov, či už v rámci jednotlivých diskusných panelov alebo počas prestávok medzi nimi sa niesli v duchu hlavného obsahu a cieľa konferencie, a síce prehlbovať poznanie a výskum vzťahu medzi jazykom a politikou.

Aj tentokrát bolo poznať, že obsah a ciele konferencie sú prakticky nevycerpateľné. Každý rok, prípadne každé volebné obdobie sa dejú nové udalosti a s nimi prichádzajú nové problémy, nové témy, niekedy aj noví politickí aktéri a s nimi aj nové podnety do verejného diskurzu. Tentokrát sa diskusia niesla pochopiteľne v duchu tých najdôležitejších udalostí uplynulých mesiacov. Doznieval záujem o diskurz spojený s pandémiou ochorenia COVID-19, či s radikálnym jazykom niektorých slovenských alebo svetových politikov. Naopak, v centre pozornosti vystupujúcich stála ruská propaganda obhajujúca Putinovu vojenskú agresiu na Ukrajine. Na príklade tejto témy je možné potvrdiť význam konferencie, ktorá dokáže spojiť nielen lingvistov s politológmi, či predstaviteľmi príbuzných spoločensko-vedných odborov, ale rovnako zástupcov výskumu jednotlivých jazykových areálov. Na konferencii sme tak mali možnosť vypočúť si príspevky z oblasti výskumu nemeckého, francúzskeho a anglického jazykového areálu a s prispením rusistov pochopiteľne aj z rusky hovoriaceho areálu. Práve na ten sa totiž v súčasnosti upriamuje veľká pozornosť európskej i svetovej politickej elity, obyvateľov, ako aj médií. Každá vojna je totiž sprevádzaná intenzívnou propagandou. Tak na strane útočníka, ako aj napadnutého. A s propagandou prichádzajú aj nové komunikačné stratégie a nové jazykové prostriedky. Ani tentokrát tomu nebolo inak. Ruská propaganda, jazyk predstaviteľov ukrajinskej politiky, či spôsoby, ako ruskú agresiu osprave-

dlhujú niektorí slovenskí (európski) politici, je práve tým najaktuálnejším objektom súčasného výskumu jazyka politiky či politického diskurzu. Na konferencii sme tak mali možnosť diskutovať o súčasnom jazyku ruskej a ukrajinskej politiky, ale aj porovnať prístupy k tomuto výskumu tak zo strany domácich slovenských akademikov, ako aj akademikov s pôvodom na Ukrajine.

Vojnou na Ukrajine sa záujem o výskum jazyka pochopiteľne nekončí. Dôsledky vojny sa pretavili do rýchlej inflácie a energetickej krízy. A tam, kde je kríza, sú aj populistí. Práve im sa darí počas krízových období, Slovensko nevynímajúc.

Podobne ako v prípade konferencií z predchádzajúcich ročníkov, zas a znovu je dôležité uviesť, že okrem Fakulty aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave na usporiadaní tohto interdisciplinárneho vedeckého podujatia výrazne participovali aj občianske združenie Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku pri SAV, ako aj Ústav politických vied Slovenskej akadémie vied. Spolupráca s oboma organizáciami dokazuje aktívnu spoluprácu medzi zástupcami lingvistiky na jednej a vedy o politike na druhej strane.

V Bratislave, november 2022.

Radoslav Štefančík
Editor

Political Language and its Importance in Contemporary German

Silvia Adamcová

Abstract

The main topic of this article is the current field of linguistics – political discourse and political language. This topic is not only quite new, but in many points of view debatable, controversial and didactically current. In the introduction we deal with the issue of the definition of political language in German. The next part illuminates the issue of the interdisciplinary character of the political language, especially in connection with pragmatics, rhetoric, the language of the media and other disciplines. Particular attention is paid to the issues of intertextuality, location, production, and the writing process of politically oriented texts. At the end of the article we summarize some important strategies and phenomena of oral communication with regard to the political language.

Keywords: political speech, political discourse, politolinguistics, relationship between language and politics.

Introduction

The relationships between language and politics has changed over time. In the modern world politics follows us everywhere and, a few years ago people called this phenomenon "Saugurkenzeit". This term was coined by the German journalists to denote the dead weeks of summer when all the politicians used to go on vacation.

The language of politicians is often discussed in the media today. In the course of this, a diverse, pragmatically oriented meta-communication develops in society as a whole. It can be observed that nowadays political issues are discussed also in everyday life (Adamcová 2016). In addition, different political discourses are constantly emerging – either in public or in the media. In Germany political talk shows are very popular (*Maybritt Illner, Hart aber fair, Anne Will*). These talk shows always put popular politicians in the spotlight and they are then confronted with criticism from the moderators and the public (Rhein, Lautenschläger 2022, Burkhardt 2003).

Since the number of viewers of these talk shows is increasing each year, we can conclude that typical linguistic phenomena are slowly becoming part of everyday knowledge. If language and politics are so closely linked, then it is necessary to take a close look at, analyze and comment on language use in politics from a linguistic perspective. „*Sprache ist nicht nur irgendein Instrument der Politik, sondern überhaupt erst die Bedingung ihrer Möglichkeit*“ (Girnth 2015: 15).

Language is thus understood as linguistic action that has specific characteristics in political areas and favors a pragmatic and stylistic-rhetorical approach (Adamcová 2011).

Since the language is closely related to the terms "politics, ideology" and "social, reality", it is important to point out what "public-political communication" actually is. The definition depends on which linguistic action or which type of text belongs to public-political communication. Niehr (2014: 16) defines the term "political language" (or political communication) as follows: „Der Terminus politische Sprache soll verstanden werden als Sprachgebrauch in der Politik und bezieht das Sprechen über Politik (z. B. bei privaten oder öffentlichen Diskussionen), die politische Mediensprache (z. B. in Talkshows oder Zeitungskomentaren) und die Politiksprache mit ein. Unter letztere lassen sich die Sprache der Politiker (z. B. im Parlament) und die Sprache in der Politik (z. B. innerhalb einer Partei oder Fraktion) subsumieren“.

The central question of the article, however, is – what is the relationship between language and politics and how and to what extent do these two areas influence each other. Linguistic interaction in the political arena means public action under specific social conditions, e.g. in public speeches before the elections, in parliament in front of members of parliament, in the media, at regular meetings, in various public institutions, etc. It is the typical language used by politicians and political authorities to communicate in public spaces. It is actually a discourse in typical political practices (Adamcová 2018, Štefančík 2016). Politicians and their use of language are tied to the media: that is why political language has different forms and outlets, e.g.

- a) Electronic marketplaces: Parliament, interviews, speeches of various kinds (also in written form)
- b) election programs.

A practical example of political language is offered by “parliamentary speech”. In the following, some characteristics of this type of text will be linguistically examined in more detail.

General political speech (e.g. ministerial speeches) has several important moments or set pieces:

- a) Incoming:

This stage is a cautious approach to the audience, such as the emotive phrase - *Ich möchte das Wort ergreifen*. That doesn't mean anything, since the political agent is already talking. The sentence - *Könnten Sie mir zuhören?* - sounds similarly cautious. A speech often begins with an appeal: *Gehen wir ans Werk!*

b) Passing through:

In this phase, the speaker wants to point out something or make the decision-makers (chancellor, prime minister, president) think about something. An example sentence is:

„*Das Umweltministerium hat es für seine Pflicht gehalten, zu handeln*“ instead of saying: „*Wir sollen es nicht tun, es ist zu teuer*“.

In such a case, one can use distant language („*man sollte es überdenken...*“) because one wants to shift the responsibility to others.

c) Modalizing:

This phase is characterized by political uncertainty, the consequences of which cannot be foreseen, e.g. „*Wenn man dem Gedanken der Aufnahme einiger weniger Häftlinge überhaupt näher treten will, ist ein Verfahren einzuhalten.*“

(It's about the possible admission of Guantanamo prisoners from Cuba, who have been held there for years as terrorists by the USA).

d) Fixing:

Extremely condensed technical language is characteristic of this phase, because it is a question of unconditional compliance with the rules and the aim is to arouse fear and a sense of duty among the language users: „*Alle Vorgänge von außerordentlicher oder schwerwiegender Bedeutung sind auf dem Dienstweg an das Finanzministerium weiterzureichen. In Extremfällen steht den Interessenten der Sachverständigenbeirat zur Verfügung.*“

e) Leading out:

This is about requests that are to be followed and that are intended to encourage and convince the masses. Angela Merkel has said the following on the most recent wave of refugees:

„*Also nichts wie an das Werk!*“

„*Gehen wir in diesem Sinne ans Werk!*“

„*Gehen wir ans Werk, es ist ein großes Werk!*“

„*Wir schaffen das!*“

Politolinguistics - a modern phenomenon

Language can be examined, analyzed, described, explained, represented, exemplified, etc. from different points of view. There are also numerous definitions of language, depending on which linguistic subarea characterizes it at which point in time or with which intention and in which situation it is used. Language is also treated from the temporal, spatial, social and systematic aspect. The so-called “four slides of the German language”, which characterize the language in more detail, also belong to the modern conceptions of language. German linguistics thus points to the division of linguistics into theoretical and applied linguistics. The diastatic characteristic describes the language according to the social class, which mainly concerns the sociolects and their characteristic features. The profession, age and gender of the language users are taken into account. The diatopic characteristic of the language concerns its geographic (regional) connection, which is represented by special lexis and pronunciation (prosody). The diaphasic characteristic of the language is its typical style and the situation in which it is used (family, official, public, media, etc.). Diachronic means that the language is analyzed and considered from a historical point of view and its development within the language levels is described.

One of the most difficult areas for linguistics to study is the diversity of linguistic signs and the mental diversity of languages. Anyone who describes language as a cognitive-communicative technique performed with articulated sounds will add that people do this in very different ways. What this means is that language sounds different in each individual. What is meant by this is the difference in the words and sentences themselves or their cultural diversity. People do not produce a different sound and word sequences because of natural differences, but because they belong to different communities and have learned these languages in different environments. Language then appears in the plural as a plurality of different historical languages.

For linguistics, apart from simply describing the everyday use of the language, scientific languages (and technical languages) on the organizational and functional principles of language ability also pose a great challenge (Hrdličková 2021). Despite a thousand-year tradition of trying to understand human thought processes, there is still today a large number of open questions that need to be resolved. These open and contentious questions in linguistics include, among others:

- Ambiguity of the term "language"
- Gender issues
- How did language come about?

- Manifestations of language
- How do certain languages change over time, e.g., the German?
- How are different languages related to each other?
- How are languages structured? Which structures do they show?
- What knowledge does a speaker/listener have of their mother tongue?
- How is language knowledge acquired?
- What are language skills (communicative, intercultural, media, etc.)?
- How is language used in concrete situations?
- Which rules/norms determine the functioning of the languages?

And in addition, one could add the current research priorities of German linguistics, such as spelling reform, gender issues, language criticism and language purism, the problem of foreign words. This list could be extended to answer the global question "What is language" because it is far too complex and its diversity and complexity can be scientifically recorded in different ways.

Political discourse from linguistic point-of-view

In view of the range of political fields of action, communication reforms, and means of communication, it is becoming increasingly difficult for linguists today to conclusively define the characteristics of a political language and to describe it in situational, addressee-related, and purpose-oriented situations. Specific linguistic communication, i.e. political action, is always linguistic action as well. Political action is designed, prepared, triggered, accompanied, influenced, controlled, regulated by language, described, explained, motivated, justified, accounted for, controlled, criticized, judged and condemned by language (Kuchárová, Kunovská 2021, Girnth 2002). So what is, linguistically speaking, "political language"? Is it a special language, a variety of field, is it political texts (a press release, an interview, a speech, a talk show, an election campaign speech, a government statement, a parliamentary group meeting, a draft law...?).

It is obvious that the theoretical and methodological consideration of political language has shifted more and more from the lexical-semantic level to pragmatic, intertextual, and discursive questions. New types of text, keywords, buzzwords, distracting words, non-words, etc. are constantly being created, which can also be described as "semantic environmental pollution". The linguists are thus faced with new challenges and struggle with definitional, text-type-related, interdisciplinary problems. First of all, it seems necessary to examine the use of conspicuous words (lead words, stigma words, keywords, topic words) linguistically (also in the historical context).

For example, a keyword is in the context of a press release, an election campaign speech, a poster to be analyzed and evaluated differently. Finally, the aspect of situativity, topicality, expressiveness of the political texts plays a major role in the process of understanding. The speech act types and political speaking are always addressed to a different social group and it is therefore a question of - who is speaking to whom, for what reasons, for what purpose, with what consequences.

In conclusion, we believe that characteristics of political language include:

- a) Objectives, opinions and beliefs that politicians should present in a way that the citizens agree with.
- b) In addition, political language should polarize, manipulate, trivialize, etc., because opposites make it easier to decide which political party is closer to your heart.
- c) No less important is the action character of political language, which consists in the fact that it often becomes a ritual. This characteristic can be illustrated very well with the New Year's speech of the presidents or monarchs. The words they utter often have no meaning, but serve to calm and encourage the population, as they symbolize a kind of stability and confidence.
- d) The integrative character of political language lies in the fact that it is intended to unite the social groups in society.

Conclusion

Political decision-making processes in contemporary German society are undoubtedly carried out with the help of language. Political language simultaneously includes the cultural and historical conditions of a people. Social communication and complex social developments are influenced by culture and language. For this reason, increasing attention is paid to German in all life situations. Above all, however, in political and parliamentary discourse. The article tried to show how language is connected to culture, politics and public relations, what connections exist between them and how German language users react to these entities and phenomena. More and more people are becoming aware of politics, politicians' language and actions. They are asked by politicians to for example participate in the election speeches. In view of these facts, we therefore consider it necessary to deal with the political language in dealing with young people, who can be susceptible to manipulation or persuasion.

In conclusion, it can be stated that the topic of “political language” has always seemed like a kind of “wallflower” or stepchild of linguistics and has been pushed to the sidelines. Today the situation has changed and the study of political language is no longer a kind of linguistic “service” (Kuchárová 2017). For the linguist, the critical engagement with the language of politics is both a responsibility and a social challenge – precisely because of the ever-growing audience of recipients. By analyzing and criticizing political texts and terms, linguistics can contribute to enlightening, educating, and raising public awareness. We see this as one of the most important tasks of linguistics (not only) for language teaching.

References

- ADAMCOVÁ, L. (2011): Einige Bemerkungen zum gegenwärtigen Deutsch. *Fórum cudzích jazykov*, 3(1): 7-13.
- ADAMCOVÁ, L. (2018): Sprachgebrauch der AfD vor der Bundestagswahl 2017. In: LIŠKOVÁ, D.; ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Heiße Wahlen und Referenden in Europa und Amerika*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, pp. 39-59.
- ADAMCOVÁ, S. (2016): Political Language in International Relations. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, pp.161-167.
- BURKHARDT, A. (2003): *Das Parlament und seine Sprache. Studien zu Theorie und Geschichte parlamentarischer Kommunikation*. Tübingen: Niemeyer.
- GIRNTH, H. (2002): *Sprache und Sprachverwendung in der Politik. Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation*. Tübingen: Niemeyer.
- GIRNTH, H. (2015): *Sprache und Sprachverwendung in der Politik. Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation*. Tübingen: Niemeyer.
- HRDLÍČKOVÁ, Z. (2021): Improving Students' Language Skills in Business English Course: Experimental Study. *Advanced Education*, 17: 46-56. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.226493>
- KUCHAROVÁ, J. (2017): Interkulturelle Kompetenz als Bestandteil des Kompetenzprofils von Politikern. In: ŠTEFANČÍK, R. (eds.) *Jazyk v politických súvislostiach*. Bratislava: EKONÓM, pp. 37-43.
- KUCHAROVÁ, J.; KUNOVSKÁ, I. (2021): Význam ústneho prejavu v oblasti politiky a diplomacie. In: ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Jazyk a poli-*

- tika: na pomedzí lingvistiky a politológie VI. Bratislava: EKONÓM, pp. 229-236.
- NIEHR, T. (2014): *Einführung in die Politolinguistik. Gegenstände und Methoden*. Göttingen: Vanderhoeck&Ruprecht.
- RHEIN, L.; LAUTENSCHLÄGER, S. (2022): Wissenschaftskommunikation im Spannungsfeld von Wissenschaft, Politik und Medien: zur Aushandlung von Gesprächsnormen in Pressekonferenzen und Polit-Talkshows. In: ENBERG, J. et al. (eds.): *Fachsprache* Vol. XLIV 1-2/, pp. 20-40. <https://doi.org/10.24989/fs.v44i1-2.2049>.
- ŠTEFANČÍK, R. (2016): Politický jazyk. Ako ho definovať? In: ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: Ekonóm, pp.28-47.

Contact:

Mgr. Silvia Adamcová, PhD.

Department of Linguistics and Translation
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava

Email Address: silvia.adamcova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6597-803X>

Obraz domoviny (nem. Heimat) v textoch AfD na príklade vybraných volebných programov

Katarína Batková

Abstract

The Image of Homeland (Heimat) in AfD Texts on the Example of Election Programmes. *The paper analyses the meaning of the word homeland (Heimat) in the election programmes of the right-populist party Alternative for Germany (AfD). It is based on an analysis of selected electoral programmes: the electoral programmes for the 2017 and 2021 Bundestag elections and for the 2019 European Parliament elections. The paper shows, first of all, that the theme of homeland is of great importance in the party's electoral programmes. The article also summarises which thematic areas the term Heimat is most often associated with. The result of the analysis is that the AfD uses the term homeland in a closed understanding. In particular, the concept of Heimat is contrasted with migration. The paper also highlights the specific understanding of the concept of Heimat in relation to climate protection.*

Keywords: Heimat, right-wing populism, Alternative for Germany, electoral programmes.

Kľúčové slová: domovina (nem. Heimat), pravicový populizmus, Alternatíva pre Nemecko, volebné programy.

Úvod

Článok sa zaoberá pojmom domovina, nem. Heimat v pravicovo-populistických textoch, konkrétne v textoch vybraných volebných programoch nemeckej politickej strany Alternatíva pre Nemecko (AfD). V súčasnosti sa téme a pojmu „domovina“, nem. „Heimat“ venuje v Nemecku zvýšená pozornosť. Prejavuje sa to napríklad v skutočnosti, že spolkové a štátne ministerstvá sa zaviazali podporovať pocit väzby k vlasti (Heimatverbundenheit) a vytváranie identity prostredníctvom svojej vlasti (Identitätsstiftung durch Heimat). Okrem iného to vidno aj pri premenovávaní ministerstiev, ako v prípade Spolkového ministerstva pre vnútro, výstavbu a vlasť (Bundesministerium des Inneren, für Bau und Heimat) alebo Bavor-

ského štátneho ministerstva financií a pre vlast' (Das Bayerische Staatsministerium der Finanzen und für Heimat). Pojem Heimat má v nemeckom prostredí špecifické postavenie, býva označovaný ako pojem zaťažený minulosťou, pričom sa má na mysli najmä zneužitie pojmu v období Tretej ríše, ale aj v neskoršom období v pravicovo extrémistických či pravicovo-populistických kruhoch. Dnes sa stále používa v tradičnom význame, v posledných rokoch však čoraz viac nadobúda modernejší význam, ktorý odráža aj globálne spoločenské zmeny. Diskurzy o pojme Heimat sa stávajú čoraz dôležitejšími vo verejnej diskusii o kultúrnom a sociálnom rozvoji a identite. To všetko sa odráža aj na zvýšenom vedeckom záujme o danú problematiku. Napríklad „Ročenka pre kultúrnu politiku 2019/20“ je vyslovene venovaná téme domova a jeho dimenziám (Sievers, Blumenreich, Dengel, Wingert 2020). Aj inde prebieha živá vedecká diskusia o tomto pojme, príkladom bohatej literatúry sú dve nedávno vydané antológie Hülz, Kühne a Weber (2019) a Costadura, Ries a Wiesenfeldt (2019) na túto tému.

Tento príspevok sa zaoberá tým, ako politická strana AfD zaobchádza s pojmom Heimat a základ analýzy tvoria vybrané volebné programy tejto strany: volebné programy k voľbám do Spolkového snemu 2017 a 2021 a k voľbám do Európskeho parlamentu 2019. Volebné programy ako žáner sú vhodnými textami pre takúto analýzu. Sú to dokumenty identifikujúce zábery a ciele strany a sú reprezentatívne, keďže ich schvaľujú oficiálne orgány strany. Spadajú do oblasti verejnej komunikácie a sú určené pre potenciálnych voličov. Postoje a ciele, ktoré mieni politická strana po voľbách realizovať, aktívne prezentuje voličom. Program ovplyvňuje aj profil strany navonok.

Výraz Heimat vo volebnom programe AfD

Platnosť volebných programov je daná konkrétnym volebným obdobím, preto odzrkadľujú aktuálne alebo strednodobé ciele a plány strany a slúžia ako usmernenie pre predvolebnú kampaň. Na rozdiel od všeobecného a dlhodobého základného programu strany (Grundsatzprogramm) sa v nich dajú čítať aktuálne, krátkodobé a strednodobé spoločenské diskurzy a výzvy, ktorým by mala politika v príslušnom volebnom období čeliť.

Diskurzu o pojem Heimat v základnom programe AfD sa venuje aj článok od autorov Reusswig a Leggewie (2018), ktorý poukazuje na nedostatočný záujem AfD o klimatickú problematiku a klimatickú politiku strany stavia do kontrastu s diskurzom o pojme Heimat.

Témou domoviny vo volebných programoch AfD sa zaoberá aj štúdia od Georga Schuppenera (2021) – tá analyzuje volebné programy AfD v jednot-

livých spolkových krajinách a v súvislosti s touto témou ich porovnáva s programami strán CDU a Bündnis90/Die Grünen.

Pozrime sa bližšie na volebné programy k voľbám do Spolkového snemu 2017 a 2021 a k voľbám do Európskeho parlamentu 2019. Ak v týchto troch dokumentoch vyhladáme lexému Heimat a odvodené výrazy, celkovo možno nájsť 45 výrazov: 8 výrazov sa nachádza vo volebnom programe do Spolkového snemu 2017 a iba 7 výrazov v Európskom programe na rok 2019. Volebný program do Spolkového snemu 2021 naopak obsahuje až 30 nálezov. Tento rozpor možno čiastočne vysvetliť rozdielnou dĺžkou jednotlivých dokumentov, keďže druhý spomínaný program má až 209 strán, zatiaľ čo ostatné dva sú oveľa stručnejšie, majú 74 a 86 strán. Na druhej strane z toho možno usúdiť, že Heimat-diskurz v AfD je čoraz aktuálnejší a táto téma oproti posledným spolkovým voľbám nabrala na dynamike.

Ak sa bližšie pozrieme na prvé dva kratšie programy, zistíme, že používanie slova Heimat a slov odvodených od Heimat vo väčšine prípadov súvisí s migráciou. V volebnom programe do EP je to všetkých 7 výrazov, vo volebnom programe do Spolkového snemu 2017 ide o 4 výrazy, ktoré priamo poukazujú na migráciu. Podobne ako v základnom programe AfD, výrazom Heimat je myslená buď krajina pôvodu utečencov (ako napríklad „*Vyzyvame na medzinárodnú spoluprácu pri starostlivosti o skutočných utečencov v blízkosti ich domoviny [...]*“ (VP AfD EU 2019: 38) alebo „*[...], aby sa ľudia, ktorí odtiaľ utiekli do EÚ, mohli vrátiť do svojej vlasti*“ (VP AfD EU 2019: 40), alebo sa ich novou domovinou myslí Nemecko. Pasáž z volebného programu 2017 ukazuje, že poskytnutie takejto novej domoviny je podmienené úplnou asimiláciou imigrantov: „*Udelenie nemeckého štátneho občianstva môže byť umožnené len tým, ktorých trvalá a úspešná asimilácia a lojalita k ich novej vlasti sú nepochybné*“ (VP AfD SS 2017: 32).

Zvyšné nájdene výrazy sa týkajú „*obnovenia zložiek národnej bezpečnosti*“ (Heimatschutzkräfte) (VP AfD SS 2017: 19), „*opatrení na zvýšenie pôrodnosti domáceho obyvateľstva*“ (VP AfD SS 2017: 37), „*domácich žiakov*“ (VP AfD SS 2017: 44) a „*domácich poistencov*“ (VP AfD SS 2017: 62). Posledné tri výrazy však do istej miery súvisia aj s migráciou, pretože tvoria protiklad k cudzincom, dokonca sa tu sprostredkúva akési obvinenie, že „*vlastné*“ je „*tým cudzím*“ priamo ohrozené a proti tomuto bezprostrednému ohrozeniu treba zakročiť. Napríklad „*domácim žiakom [kvôli účasti školopovinných žiadateľov o azyl na vyučovacích hodinách] sa nesmie brániť v napredovaní v učení*“ (VP AfD SS 2017: 44). Ohrozenie toho, čo je vlastné/rodné, je zrejme aj z požiadavky AfD vypovedať nemecko-tureckú zmluvu o sociálnom zabezpečení, pretože „*znevýhodňuje domácich poistencov*“ (VP AfD SS 2017: 62). V týchto dvoch analyzovaných

volebných programoch je používanie pojmu Heimat podobné, niekedy až totožné.

V oboch dokumentoch sa pojem Heimat redukuje čisto na vymedzovanie sa domova od cudziny a prispieva k zjavnému „naratívu vylúčenia“ (Reusswig, Leggewie 2018: 53). Nespomína sa žiadny iný aspekt vlasti ako ochrana vlasti pred následkami klimatických zmien, ochrana prírody, regionálne identity či poľnohospodárstvo. Chýba aj iný rozmer domova ako samotný pôvod, ako napríklad aktuálny domov, ktorý si človek vyberie alebo utopický rozmer vytúženého domova (Reusswig, Leggewie 2018: 50). To sa javí ako určitý rozpor s tým, ako sa AfD prezentuje na verejnosti: teda ako tradičná „Heimatspartei“, ktorá chce vlast podporovať a zachovávať. Skôr len predostiera scenár ohrozenia pre starý ideálny svet nemeckej Heimat.

Aj bez toho, aby bol výraz Heimat explicitne použitý, ide v analyzovaných textoch často o silné vymedzovanie sa a zveličovanie toho svojho/vlastného. Vidno to napríklad v nasledujúcom odstavci:

„Zatiaľ čo populácia Európy starne a znižuje sa, populácia v Afrike a arabsko-muslimských krajinách Blízkeho východu exploduje. [...] Vo vzťahu k prosperujúcej Európe predstavuje Afrika chudobinec sveta. Obe príčiny – rast populácie v Afrike a rozdiel v prosperite oproti Európe – majú za následok migračný tlak, ktorý má rozmery masovej migrácie. [...] K tejto takmer neriešiteľnej situácii prispieva rastúci počet takzvaných 'Failed States' a chýbajúca kontrola pôrodnosti“ (VP AfD SS 2017: 28).

Tento odsek dáva do protikladu pozitívne vykreslenú Európu a negatívne konotovanú Afriku. Toto hodnotenie sa docieľuje prostredníctvom výrazov ako „exploduje“, „chudobinec“, „rozdiel v prosperite“ a „Failed States“, ktoré vytvárajú jasné negatívne hodnotenie. S tým súvisia aj pojmy „migračný tlak“, „masová migrácia“ a „takmer neriešiteľná situácia“, ktoré sú tiež negatívne a podporujú predchádzajúce hodnotenie. Naproti tomu vychádza Európa oproti tomuto načrtnutému obrazu ako „prosperujúci, bohatý (wohlhabend)“ kontinent. Zvolená formulácia vytvára nielen vymedzenie a protichodné hodnotenie dvoch kontinentov, ale aj emotívny obraz, že celé národy „explodujúceho“ afrického kontinentu by mohli čoskoro prísť do „prosperujúcej“ Európy a všetko známe a domáce by zmizlo.

Tento strach zo straty je evidentný aj v pokračovaní uvedeného citátu: „Budúcnosť Nemecka a Európy musí byť zabezpečená dlhodobo. Chceme zanechať našim potomkom krajinu, ktorá je stále rozpoznateľná ako naše Nemecko“ (VP AfD SS 2017: 28). Privlastňovacie zámeno náš opäť rozlišuje medzi tým, čo je známe a čo je cudzie. Možno teda povedať, že AfD pou-

živa hodnotiace slovesá a prídavné mená, ako aj heslá, kľúčové slová a slovné novotvary, aby polarizovala a vyvolala obraz ohrozenia vlastného, známeho a v konečnom dôsledku aj samotnej Heimat. Strana sa preto obracia voči takémuto vývoju a chce chrániť to svoje vlastné. Pociťovaná strata, ktorá je prezentovaná ako daná, vždy odkazuje na niečo známe, a tak apeluje na pocit domova bez toho, aby sa výslovne používal výraz domov (Lange 2018: 55).

Ďalším východiskom pre analýzu pojmu Heimat je volebný program pre voľby do Spolkového snemu 2021. Tu sa výraz Heimat objavuje podstatne častejšie, celkovo 30-krát. Počet nájdených výrazov bol dostatočný na vytvorenie prehľadného grafu, ktorý poskytuje presný prehľad o oblastiach spojených s témou Heimat. Z tohto grafu je zreteľný rozdiel v používaní Heimat - tematiky vo volebnom programe do Spolkového snemu 2017, programe do Európskeho parlamentu 2019, ale aj v základnom programe AfD.

Kým v spomínaných volebných programoch jednoznačne dominuje prepojenie témy domoviny a problematiky migrácie, tu pribúdajú témy týkajúce sa životného prostredia a ochrany prírody či tradičnej krajiny, regionálnej ekonomiky a podpory domácej produkcie. Tieto témy tvoria o niečo viac ako polovicu všetkých nájdených výrazov. Heimat, ktorá je spájaná s migráciou, predstavuje 20 percent z celkového počtu a Heimat spájaná s témami identity, rodiny a kultúry predstavuje rovnako 20 percent všetkých nájdených výrazov.

Čo sa týka obsahu, použitie pojmu Heimat, ktorý sa spája s témou migrácie, je totožné s volebnými programami, ktoré už v tejto kapitole boli spomenuté. Je použitý v kontexte zámeru AfD zmeniť doterajšiu nemeckú azylovú politiku: „*zavrieť azylový raj Nemecko*“ (VP AfD SS 2021: 93) - ako hovorí podtitul jednej kapitoly programu. Aj tu sa ozývajú výzvy, aby boli utečenci poslaní späť do krajiny ich pôvodu alebo aby boli aspoň vykázaní ďaleko z Európy, blízko krajiny svojho pôvodu. Na rozdiel od volebného programu 2017 a európskeho programu 2019 sa pojem vlasť v súvislosti s azylovou a utečeneckou politikou AfD používa menej, aj keď značná časť celého dokumentu je venovaná téme migrácie, azylu a integrácie. Naratív o azylovej politike v rokoch 2017 a 2019 je miernejší a slovo Heimat slúži na eufemizáciu opatrení na odsun do pôvodnej vlasti z Nemecka. Tento výber slov navodzuje dojem, že utečencom sa vlastne činí dobrý skutok. (Schuppener 2021: 144). To sa odráža vo formulácii, že ľudom, ktorí už utiekli, by sa malo ponúknuť bezpečné ubytovanie v „*utečeneckých centrách v regiónoch blízko ich domova a kultúry*“ (VP AfD SS 2017: 30), aby sa poskytla možnosť „*starostlivosti v blízkosti ich domova*“ (VP AfD EU 2019: 38). Pozitívne asociácie napríklad vyvoláva prídavné meno *heimat*-

nah používané výlučne v súvislosti s problémom utečencov (Schuppener 2021: 144).

Rétorika vo volebnom programe 2021 je, naopak, tvrdšia. Volebný program obsahuje množstvo bodov, ktoré sa týkajú imigračných a azylových konaní. Zvolený jazyk a spôsob, akým sú požiadavky uvedené, pôsobia prísne a ostro. AfD chce podľa vlastných slov dôsledne implementovať tento komplexný katalóg opatrení „*na obnovenie poriadku v azylovom konaní*“ (VP AfD SS 2021: 93). Ide väčšinou o represívne opatrenia, ktoré majú výrazne znížiť počet utečencov alebo čo najrýchlejšie zabezpečiť ich vykávanie z Nemecka, ako napríklad „*prísne postihovanie nepravdivých údajov v azylovom konaní*“, „*strata ochranného statusu po tom, ako osoby oprávnené na azyl vycestujú do ich krajiny pôvodu*.“, (VP AfD SS 2021: 93), „*odmietnutie akéhokoľvek zlúčenia rodiny pre utečencov*“ alebo „*žiadateľom o azyl a odmietnutým žiadateľom o azyl už žiadne pracovné povolenia*“ (VP AfD SS 2021: 94). Namiesto výrazu *Heimat* alebo *Heimatland*, ktorý pôsobí miernejšie a dobročinnnejšie, sa tu používa výraz *Herkunftsland* alebo *Herkunftsstaat*, teda krajina pôvodu alebo štát pôvodu (VP AfD SS 2021: 94).

Rovnaký podiel nájdených výrazov ako výrazov, ktoré spájajú *Heimat* s problematikou migrácie, tvoria asociácie pojmu *Heimat* s aspektami, ktoré súvisia s tvorbou identity. 6 nájdených výrazov *Heimat* odkazuje na aspekty ako identita, rodina alebo kultúra. Napríklad rodina znamená „*bezpečnosť, starostlivosť, domov, lásku a šťastie*“ (VP AfD SS 2021: 104), pocit domova a kultúrnu identitu formujú „*pamiatky a domáca architektúra*“ (VP AfD SS 2021: 160). Nemecké kultúrne bohatstvo, tradície a história sú imanentnou súčasťou nemeckej identity a mali by byť súčasťou povinných učebných osnov, pretože „*podporujú lásku k vlasti a povedomie o tradíciách*“ (VP AfD SS 2021: 152) a „*zvyky majú efekt formovania identity a budovania komunity*“ (VP AfD SS 2021: 160). Pozoruhodné je aj to, že volebný program pre voľby do Spolkového snemu v roku 2021 spomína tých, ktorí boli vysídlení zo svojich domovov: „*Nesmieme zabudnúť na utrpenie tých, ktorí boli vysídlení z ich domovov*“ (VP AfD SS 2021: 160). *Heimat* tu označuje starú vlasť tých nemeckých národností alebo etnických Nemcov, ktorí museli v dôsledku druhej svetovej vojny opustiť svoju vlasť na vtedajších východonemeckých územiach alebo v bývalom Rakúsko-Uhorsku.

Prepojenie *Heimat* s inými aspektmi tvoriacimi identitu, ako je rodina, tradícia a história, kultúrne bohatstvo a jazyk zaistuje, že pojem *Heimat* je vnímaný pozitívne a s rešpektom. Treba však dodať, že to znamená výlučne nemeckú kultúru a jazyk, nemecké nárečia a propagáciu nemeckých tradícií. Dominantnú úlohu nemeckej kultúry podčiarkuje osobitný výraz *deutsche Leitkultur* a už samotný termín naznačuje, že nemecká kultúra je nadradená

a dôležitejšia ako iné kultúry. Ilustrujú to aj nasledujúce citáty: „*Integrácia je úspešná len vtedy, ak sú akceptované pravidlá, tradície a hodnoty našej spoločnosti. Naučiť sa nemecký jazyk je nevyhnutné.*” (VP AfD SS 2021: 100) „*„AfD požaduje, aby šatka na hlave ako nábožensko-politický znak vo všeobecnosti nebola povolená vo verejnej službe a aby ju nenosili učitelia ani školáci v štátnych školách. Považujeme to za jednu z najdôležitejších podmienok úspešnej integrácie“*” (VP AfD SS 2021: 100).

Možno tu nájsť odkazy na neonacistické etnopluralistické idey, ktoré vychádzajú z koncepcie etnicko-kultúrnej homogenity štátov alebo spoločností, ktorá ako ďalší vývoj národnosocialistickej koncepcie národných spoločenstiev nachádza priazeň. v pravicovom extrémizme ale aj v pravicovom populizme (Schuppener 2021: 145 a Kriener 1994: 17f.).

Tieto myšlienky sa odrážajú aj v ďalších požiadavkách strany, ako napríklad návrat k princípu pôvodu pre občianstvo: „*Chceme zo zákona odstrániť princíp rodiska (získanie nemeckého občianstva narodením v Nemecku, aj keď ani jeden z rodičov nie je Nemec). a vrátiť sa k princípu pôvodu, ktorý platil do roku 2000“* (VP AfD SS 2021: 101).

Dá sa teda zhrnúť, že koncept Heimat sa stáva základom a argumentom pre xenofóbiu, odmietanie migrácie a odmietanie utečencov. (Schuppener 2021: 145) Pôvod, ktorý znamená aj odlišnú kultúru, jazyk, tradície a hodnoty, automaticky priradzuje ľuďom konkrétnu danú vlasť.

Jasným rozdielom oproti ostatným už analyzovaným volebným programom je nárast a dominancia výrazov, ktoré spájajú Heimat so životným prostredím a ochranou prírody, alebo s tradičnou krajinou, s regionálnou ekonomikou a podporou domácej produkcie.

Tieto výrazy sú obsiahnuté v podkapitole s názvom Klíma, energetika, technológie a digitalizácia, mobilita a infraštruktúra a poľnohospodárstva, ochrana životného prostredia a spotrebiteľa. Kapitola tvorí 22 strán z celkového počtu 209 strán v celom dokumente. Predstavuje to pomerne malú časť celého volebného programu. Je teda vidieť, že frekvencia lexémy Heimat a od tejto lexémy odvodených výrazov je v týchto oblastiach výrazne vyššia.

Idie predovšetkým o tieto úryvky, ktoré poukazujú na zámer zachovať ráz miestnej krajiny a vnímať krajinu ako súčasť regionálnej identity: „*Technológie musia slúžiť blahu občanov, ekonomiky a tiež našej vlasti, t.j. musia prospievať životnému prostrediu*“. (VP AfD SS 2021: 176) Alebo iné príklady: „*Pre domácu krajinu chceme vylúčiť privilegovanie elektrární vyrábajúcich energiu*“ (VP AfD SS 2021: 192). „*Tradičnou, rodinnou a sebavedomou tvorbou vidieckeho obytného priestoru chceme vrátiť našu vlasť späť do rovnováhy*“ (VP AfD SS 2021: 192).

Ďalšie nájdené výrazy sa týkajú požiadavky na domácu sebestačnosť, ktorá súvisí s kritikou poľnohospodárskej politiky EÚ: „*Domáce poľnohospodárstvo a lesníctvo sú nevyhnutné pre zásobovanie dôležitými spoločnými statkami. Chceme v Nemecku umožniť väčšiu sebestačnosť s miestnymi potravinami. Postupné zbavovanie sa volebných práv farmárov, poľovníkov a spotrebiteľov prostredníctvom čoraz väčšieho počtu európskych nariadení sa musí skončiť.*“ (VP AfD SS 2021: 198) Podtitul „*Propagujte zdravé potraviny z domácej produkcie*“ (VP AfD SS 2021: 204) uvádza pasáž, ktorá opisuje podporu domácej produkcie: „[...] *Patrí sem aj osveta o zdravotných rizikách módnjej stravovania a zachovania našej tradičnej kultúry stravovania vo verejných zariadeniach. Oceňujeme regionálne a sezónne potraviny z Nemecka. [...] Zásobovanie vlastného obyvateľstva, ako aj ziskovosť a pridaná hodnota domácej výroby potravín musia zostať zaručené*“ (VP AfD SS 2021: 204).

Všetky tieto nájdené výrazy ukazujú, že AfD vo volebnej kampani do spolkového snemu v roku 2021 rozšírila svoju pôvodnú skoršiu úzku sémantiku a vylučovaciu funkciu Heimat. Okrem stále aktuálnej problematiky migrácie a útečeneckej krízy sú v politickom diskurze čoraz častejšie diskutované aj ďalšie veľmi dôležité témy, akými sú krajina, príroda, ochrana prírody či regionálna ekonomika. Na tomto mieste však treba poukázať na fenomén, o ktorom sa ešte vôbec nehovorilo: klimatické zmeny. Klimatické zmeny a dôsledky klimatickej zmeny sú v súčasnosti akceptované politickou verejnosťou a v politike po celom svete došlo k zmene tém. (Môžeme to vidieť okrem iného na klimatických cieľoch a dohovoroch o biodiverzite dohodnutých v Paríži, o ktorých rozhodla klimatická konferencia OSN v Paríži v roku 2015 a ktoré sú celosvetovo považované za medzinárodnú dohodu o ochrane klímy.) Ako sa teda stavia k otázke klimatických zmien AfD a ako to súvisí s témou Heimat?

AfD popiera antropogénnu klimatickú zmenu, teda klimatickú zmenu spôsobenú ľudskou činnosťou. Je zrejmé, že to robí: je to v samotnom základnom programe strany. V kapitole 12 s názvom *Energetická politika* program na jednej strane načrtáva aj „politiku ochrany klímy“ AfD, nadpis tejto časti je „*Ukončiť nesprávnu cestu, chrániť životné prostredie*“. (ZP AfD 2016: 79) Táto časť obsahuje dva druhy vyhlásení: na jednej strane sú načrtnuté základné postoje pre budúcu environmentálnu, energetickú a daňovú politiku AfD, na druhej strane sa uvádzajú faktické vyhlásenia o klimatickom systéme planéty, klimatických zmenách a výskume klímy. „*Klíma sa neustále mení, počas celej existencie Zeme. Politika ochrany klímy je založená na hypotetických klimatických modeloch zakladajúcich sa na počítačových simuláciách IPCC. [...] Odvoláva sa tu pritom na počítačové modely, ktorých tvrdenia nie sú potvrdené meraniami alebo pozorovaniami.*

Odkedy má Zem atmosféru, boli chladné a teplé obdobia“ (ZP AfD 2016: 79).

Rovnakým spôsobom sa téme klimatickej zmeny venuje aj európsky volebný program na rok 2019: *„Iný, zásadne nesprávny vývoj možno identifikovať v klimatickej a energetickej politike, ktorá je založená výlučne na hypotéze o klimatickej zmene spôsobenej človekom [...]. Chceme ukončiť túto politiku, pretože bez akejkoľvek potreby obmedzuje prístup všetkým ľuďom k lacnej energii, čo je predpokladom každej prosperity“ (VP AfD EP 2019: 8). Konkrétne politické požiadavky sú prezentované aj vo volebnom programe do Spolkového snemu na rok 2017: „Parížska klimatická dohoda z 12. decembra 2015 musí byť zrušená. Nemecko by sa malo stiahnuť zo všetkých štátnych a súkromných organizácií na ochranu klímy a stiahnuť im všetku podporu“ (VP AfD SS 2017: 65).*

Tento postoj je potvrdený aj v programe pre voľby do Spolkového snemu v roku 2021: *„Dodnes nebolo dokázané, že človek, predovšetkým priemysel, je vo veľkej miere zodpovedný za zmenu klímy“ (VP AfD SS 2021: 175). AfD požaduje zrušenie parížskej klimatickej dohody, zrušenie akejkoľvek formy zdaňovania CO₂, ako aj plán spolkovej vlády na ochranu klímy do roku 2050 a dekarbonizačné opatrenia.*

Samozrejme, popieranie antropogénnej klimatickej zmeny a ignorovanie objektívnych údajov z meraní a vedeckého konsenzu má dôsledky aj na energetickú politiku a opatrenia, ktoré sa snažia spomaliť klimatickú zmenu a zmierniť budúce škody, ktoré Nemecko spôsobilo a bude spôsobovať. To sa prejavuje okrem iného aj v požiadavke ukončiť dotovanie obnoviteľných energií a vrátiť sa k starému fosílnemu a jadrovému energetickému systému Nemecka. Veterné parky či výstavba nových fotovoltaiických systémov na otvorených priestranstvách sú vnímané ako ničenie krajiny: *„V lesoch a chránených územiach sa nesmú stavať veterné a solárne systémy. Zaviazali sme sa chrániť domácu miestnu krajinu, naše životné prostredie a voľne žijúce zvieratá.“ (VP AfD SS 2021: 177) Aj tento citát berie expanziu obnoviteľných energií ako problém pre obraz vlasti: „Politicky a ideologicky presadzovaná a štátom dotovaná výstavba obnoviteľných energií nie je len ekonomickou katastrofou, ale aj do veľkej miery záťažuje našu vlasť, náš životný pocit a našu prírodu.“ (VP AfD SS 2021: 205) Ďalšia pasáž hovorí: „Les by mal ostať bez veterných turbín, aby sa chránili voľne žijúce druhy a našim deťom zostala nedotknutá príroda“ (VP AfD SS 2021: 204).*

AfD napríklad neodmieta uhoľné elektrárne, aj keď tie vlastne ohrozujú vlasť v oveľa väčšej miere a s oveľa fatálnejšími následkami ako veterné turbíny. Podobná situácia je aj pri presadzovaní zachovania pôvodných ekosystémov: AfD sa zaviazala zachovať prirodzenú biodiverzitu a chrániť pôvodné druhy, a tým aj samotnú Heimat, no v mnohých prípadoch je táto

verbálna proklamácia v skutočnosti negovaná v konkrétnych požiadavkách, ako je napríklad vyvážená regulácia populácie vlkov (VP AfD SS 2021: 203).

Ďalej sa viackrát tematizuje sebestačnosť s lokálnymi potravinami: „*Domáce poľnohospodárstvo a lesníctvo sú nevyhnutné pre zásobovanie dôležitými bežnými tovarmi. Chceme v Nemecku umožniť väčšiu sebestačnosť lokálnymi potravinami. Postupné zbavovanie práv farmárov, poľovníkov a spotrebiteľov prostredníctvom čoraz väčšieho počtu európskych nariadení sa musí skončiť*“ (VP AfD SS 2021: 198). Je pozoruhodné, že „domáca“ energetická sebestačnosť vôbec nie je problémom. Naopak, AfD chce pokračovať v starej závislosti – aj s uhlím, ropou a zemným plynom z Putinovho Ruska.¹

Vidno, že vlastenecká rétorika AfD je v príkrom rozpore s jej postulátmi a konkrétnymi politickými požiadavkami vo vzťahu k vlasti. Hoci počet nájdených výrazov vo volebnom programe do Spolkového snemu 2021, ktoré spájajú Heimat so životným prostredím a ochranou prírody, s tradičnou krajinou a s regionálnou ekonomikou oproti predchádzajúcim volebným programom vzrástol, význam zostáva do určitej miery obmedzený a zúžený: Heimat len ako pekná, krajina. Domovinu treba na jednej strane chrániť, na druhej strane sa nehovori o trvalo udržateľnej ochrane klímy či klimatickej adaptácii, dokonca sa ignoruje ohrozenie životného prostredia. Vo volebnom programe do Spolkového snemu na rok 2021 sa výslovne uvádza: „*Klíma ako taká nemôže mať dedičný charakter a určite nie ani nijako garantovaný. Klíma nemôže byť chránená sama osebe*“ (VP AfD SS 2021: 175).

AfD neakceptuje, že ochrana klímy znamená aj ochranu vlasti – to je aj hlavná téza v štúdiu od Reusswiga a Leggewieho (2018) – z tohto pohľadu je potom v štúdiu označovaná za stranu protivlasteneckú, dokonca za akéhosi zblúdilca „*bez domova nemeckého politického systému*“ (Reusswig, Leggewie 2018: 53) a pozíciu AfD je označená za „*už nie obyčajné politické pochybenie, ale za tvrdohlavosť a ignoranciu*“, z ktorej sa postupne stáva politická pornografia, a dokonca sa „*nedá inak označiť ako zločinec*“ (Re-

¹ Tino Chruppala, predseda poslaneckého klubu AfD, napísal vo svojom príspevku na Facebooku 21. marca 2022: „*Poslanecký klub AfD sa zaviazal k mieru a dobrým ekonomickým vzťahom. V našom stanovisku k vojne na Ukrajine vyzývame okrem diverzifikácie našich dodávok energie – prostredníctvom uhlia a jadrovej energie, aj na uvedenie plynovodu Nord Stream 2 do prevádzky.*“ 31. mája 2022 sa na Facebooku zásadne postavil proti ropnému embargu: „*Spolková vláda by mala tiež vykonávať zahraničnú politiku, ktorá chráni naše záujmy a postaviť sa proti embargoťm a sankciám voči energetickým zdrojom z Ruska. [...] Embargo musí byť zrušené nielen čiastočne, ale úplne zmietnuté zo stola!*“

usswig, Leggewie 2018: 55). V súvislosti s protimigračným naratívom AfD je tu aj zaujímavý rozpor: dôsledky klimatických zmien budú v budúcnosti oveľa horšie, najmä v krajinách globálneho Juhu. Dá sa očakávať, že v budúcnosti bude v dôsledku klimatických zmien čoraz viac ľudí opúšťať svoje krajiny a hľadať útočisko v menej postihnutých spoločnostiach, ako je Nemecko (Rigaud 2018) Popieranie klimatických zmien a rázne odmietanie ochrany klímy v Nemecku znamená, že bude čoraz viac utečencov, ktorí chcú ísť do Európy a Nemecka. Je iróniou, že strana, ktorá sľubuje Nemcom ukončiť „utečenecký chaos“ prostredníctvom tvrdého cudzineckého režimu a chrániť svoju vlasť pred migrantmi, v skutočnosti prispieva k ešte väčšiemu chaosu a zhoršovaniu dôsledkov neriešených klimatických zmien (Reuswig, Leggewie 2018: 54).

Teraz sme teda videli, že oblasť, ktorá spája Heimat so životným prostredím, prírodou a domácou produkciou, je vo volebnom programe pre voľby do Spolkového snemu 2021 na rozdiel od predtým analyzovaného volebného programu 2017 a Európskeho volebného programu 2019 najsilnejšie zastúpená. Môže to byť spôsobené tým, že téma ochrany prírody a životného prostredia je čoraz viac prítomná vo verejnom, politickom a spoločenskom diskurze. AfD sa chce vyjadrovať aj k týmto celosvetovo diskutovaným témam a v boji o voľičov sa pripája k trendu, ktorý hovorí o potrebe ochrany životného prostredia a ochrany prírody. Ak sa však bližšie pozrieme na to, ako tieto témy chápe AfD, ukazuje sa, že AfD je v skutočnosti proti ochrane Heimat – napriek všetkej Heimat-rétorike. Ignoruje hrozbu zmeny klímy a odmieta výzvy na konanie, ktoré so sebou prináša. Pojem vlasť sa okrem xenofóbneho a vylučujúceho obsahu vykladá veľmi úzko aj v oblasti životného prostredia a prírody. Vlasť, ktorá by mala byť chránená, znamená len Nemecko, nie celú planétu. Imidž „tradičného“ domova ohrozujú nevzhľadné a rušivé veterné turbíny, nie škodlivé emisie.

Záver

Analýza volebných programov analyzovaného stranického subjektu ukazuje, že koncept Heimat, ktorý je základom skúmaných volebných programov AfD, zostáva uzavretý a vylučujúci. Prostredníctvom jasného pridelenia priestoru a etnickej príslušnosti alebo ľudí tento koncept do značnej miery vylučuje integráciu a nové veci a prostredníctvom popierania antropogénnej zmeny klímy a z toho vyplývajúceho odmietnutia adaptácie na zmenu klímy sa AfD v konečnom dôsledku stavia proti primeranej ochrane vlasti/ Heimat.

Zoznam volebných programov:

- VP AfD SS 2017 = Program pre Nemecko. Volebný program Alternatívy pre Nemecko k voľbám do Spolkového snemu 24. septembra 2017.
- VP AfD EU 2019 = Európsky volebný program. Volebný program Alternatívy pre Nemecko k voľbám do Európskeho parlamentu 2019
- VP AfD SS 2021 = Nemecko. Ale normálne. Volebný program Alternatívy pre Nemecko k voľbám do Spolkového snemu 2021.

Literatúra

- COSTADURA, E.; RIES, K.; WIESENFELDT, C. (2019): *Heimat global. Modelle, Praxen und Medien der Heimatkonstruktion*. Bielefeld: transcript Verlag.
- HÜLZ, M.; KÜHNE, O.; WEBER, F. (2019): *Heimat. Ein vielfältiges Konstrukt*. Wiesbaden: Springer VS.
- REUSSWIG, F.; LEGGEWIE, C. (2018): Die heimatlosen Gesellen der AfD. Warum Klimaleugner nicht gut für unser Land sind. In: Indes. Zeitschrift für Politik und Gesellschaft, Hf. 4, 49-55.
- RIGAUD, K. K. (2018): *Preparing for Internal Climate Migration*. Groundswell: World Bank.
- SCHUPPENER, G. (2021): Heimat-Lexik und Heimat-Diskurse in AfD-Wahlprogrammen. *Revista de Filologia Alemana*, 29: 131-151.
- SCHUPPENER, G.; DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, S. (2021): *Selbstdarstellungen von rechtspopulistischen Parteien (Deutschland, Österreich, Slowakei)*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.
- SIEVERS, N.; BLUMENREICH, U.; DENGEL, S.; WINGERT, C. (2020): *Jahrbuch für Kulturpolitik 2019/20. Thema: Kultur. Macht. Heimaten. Heimat als kulturpolitische Herausforderung*. Bielefeld: transcript Verlag.

Kontakt:

Mgr. Katarína Batková

Katedra germanistiky	Department of German Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Univerzita sv. Cyrila a Metoda in Trnava	University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava

Email Address: batkova@me.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1441-7686>

Discourse Analysis of the Responses of the US and the UK Leaders to the Russian Invasion Outbreak in Ukraine, February 24, 2022

Beáta Biliková

Abstract

The paper intends to explore in detail the discourses of the first official responses of the US President Joe Biden and the UK Prime Minister Boris Johnson to the outbreak of the Russian full-scale military invasion in Ukraine on February 24, 2022. It employs comparative critical discourse analysis, with elements of textual analysis, and combines it with both quantitative and qualitative research approaches. The analysis examines the crucial discourse parameters and compares their concepts in the speeches of the two politicians. Our hypotheses are following: 1/ the attitudes of the politicians will derive from the principles of humanism and democracy, i.e., they will condemn the Russian aggression and support the defence of Ukraine; 2/ the assumed differences between the politicians' narratives will be related to the different political and economic positions of the US and the UK in the global context, i.e. the attitude of the US as a global leader will be more vehement and strict.

Keywords: discourse, discourse parameters, narrative, communication strategy.

Introduction

The beginning of 2022 was met with the shy hopes across the globe that the year might become a period of social and economic recovery after the repeated hits of COVID-19. However, already on the 24th of February, 2022, we found ourselves facing another disaster – a full-scale war of the Russian Federation against Ukraine. With its destructive impact not only on Ukraine but also on the rest of the world, the Russian invasion has likely become the most broadly discussed and commented event of global significance. The attitudes of countries as well as individuals, including politicians, to this war vary and they have been changing too. The verbal reflections of politicians' convictions/expectations/wishes offer valuable material for Critical

Discourse Analysis (CDA), indicating their perspectives and motivations. This prompted us to analyse in detail and compare two speeches given on Feb 24, 2022, responding officially to the very outbreak of the war. The chosen speeches were made by the political leaders representing the Anglo-Saxon world, the US President Joe Biden and then Prime Minister of the UK Boris Johnson.

Our selection of the material for CDA was motivated by the desire to gain some insight into the possible parallels and differences between the stances adopted by the representatives of the two significant anglophone countries which have lately been going through the process of re-definition of their position in and relation to the global context. The crucial point of interest, though, was the linguistic representation of Biden's and Johnson's concerns. We intended to explore the respective discourses, examining their structures, linguistic components, and their implications.

Literature Review

In the course of the past three decades the study of discourse has become an important part of scientific research. CDA established itself as a vitally important method of examination of the political phenomena.

Zienkowski (2018) claims that CDA usually concentrates on political language, symbols, institutions, identities, arguments, ideologies, logics which are materialised in 'multimodal semiotic forms' (Zienkowski 2018: 3). A number of authors focused on the matter of defining the notions of politics, political discourse as well as political discourse analysis (Van Dijk 1997; Chilton 2004, Wodak 2009).

Political discourse, its internal complexity and the way language operates in it are studied by Dunmire (2012), Zolyan (2018), Douglas (2021), and others.

The way events and their participants are being represented in political discourse reflects a specific perspective and the deriving political implications (Filardo-Llamas, Boyd 2018: 318).

Dulebová (2020) concentrates on the aspect of speech aggression in political discourse. Štefančík (2019, 2022) examined the specifics of the lexical side of totalitarian ideologies discourse and subsequently focused on the manifestations of radical populism in language under the influence of the covid-crisis as well as the Russo-Ukrainian war.

Abell, Stokoe, Billig (2000) examine how tools and components of discourse participate in the representation as well as re-construction of events,

though their studies were not concentrated specifically on the political context. They explore a broader public discourse.

Examining the importance of the personal in political discourse, Iversen and Pers-Højholt (2016) introduce the notion of interlocking narratives which is a term referring to a strategy of combining personal life-stories with culturally constituted masterplots.

Aims and Methods of Research

The paper intends to explore in detail the discourses of the first official responses of the US President Joe Biden and the UK Prime Minister Boris Johnson to the outbreak of the Russian full-scale military invasion in Ukraine which took place on February 24, 2022.

The method of comparative critical discourse analysis (CDA), with elements of textual and semantic analysis, is employed in combination with both quantitative and qualitative research approaches. The analysis aims to examine the crucial discourse parameters and compare their concepts in the speeches of the two politicians. Attention is paid especially to the representation of the invasion, the aggressor, and the victim of the aggression as well as to the political stance of the speaker.

Our research is based on two hypotheses: 1/ the attitudes of the politicians will derive from the same values and their narratives will reflect the principles of humanism and democracy, i.e. they will condemn the Russian aggression and support the defence of Ukraine; 2/ the assumed differences between the politicians' narratives and the corresponding representations of the war will be related to the different political and economic positions of the US and the UK in the global context, i.e. the attitude of the US as a global leader will be more vehement and strict.

Research Results and Discussion

Analysing the speeches of Joe Biden and Boris Johnson the stress was laid on the representation of the sides of the war conflict in question. Along with that we were interested in the perspectives reflected in the two selected speeches, the narratives they constructed, and the political implications that can be identified or even evaluated with the benefit of 7-month hindsight. Thus, from the viewpoint of discourse parameters our analysis focused particularly on participants and purposes, i.e., the speakers' motivation.

1. The US President Joe Biden's speech at the White House on February 24, 2022, after Russia launched a full-scale invasion of Ukraine (Staff 2022).

The speech of the US President contains 2000 words, and it was given at the White House. Informing on the outbreak of the Russo-Ukrainian war, J. Biden characterised it as *'a brutal assault on the people of Ukraine without provocation, without justification, without necessity'*. The notion of aggression which was planned and unprovoked occurs at the very outset of the speech, suggesting that all measures taken to counter the Russian aggressive policy are justified.

The introductory part of the speech is devoted to the representation of the Russian Federation, as it was preparing for the war campaign (e.g., *premeditated attack; moved 175,000 troops, military equipment; rejected every... effort ...to avoid needless conflict; perpetrated cyberattacks against Ukraine*).

The opening sequence introduces the circumstances of the build-up towards the war and outlines the set-up of the discourse. It is concluded by the generalising statements: *'Putin is the aggressor. Putin chose this war. And now he and his country will bear the consequences.'* which serve as an explicit definition of Russia and Putin as the evil side of the war. President Biden is equally explicit about the inevitable consequences for the aggressor country.

Most instances of the narrative describing the Russia's preparations for the war are conveyed through the constructions, such as, *as we've been saying; we have been warning; we've seen; we saw; as we predicted ...which tells you all you need to know...; and now it's unfolding largely as we predicted*, that provide the US administration with alibi and demonstratively reject responsibility for what was happening. Simultaneously, the phrases implicitly put blame on the victim of the aggression, suggesting that they were telling it all, but Ukraine wouldn't listen'.¹ President Biden also claims that they *'shared declassified evidence about Russia's plans (...) so that there can be no confusion or cover-up about what Putin was doing'*. The question remains why the US administration chose to deal with such a sensitive security issue publicly, allowing the involvement of the media (e.g., The Washington Post – Harris, Sonne 2021, CNBC – Wilkie, Macias 2022, The New York Times

¹ The echoes of this stance could also be heard on several other occasions after Feb 24, 2022. However, each time the US administration failed to mention that before the full-scale war the Ukrainian side repeatedly appealed to the 'democratic world' to introduce preventive measures that would stave off the open aggression. The last time such an appeal was presented by the President of Ukraine, V. Zelenskyy, was at the 58th Munich Security Conference that took place from 18 to 20 February 2022.

2022) which could have caused undesirable surges of panic and chaos among Ukrainians.

The Russian Federation and its President are represented by the images of violence in the opening part of the speech, e.g., *a brutal assault on the people of Ukraine; a premeditated attack; we've seen shelling increase in Donbas*. The images of Russian violence recur in the final sequence too, e.g., *Putin has committed an assault on the very principles that uphold global peace; naked aggression; Putin's desire for empire by any means; changing borders by force*. Concluding his account of the events, Biden states that *'Putin's aggression against Ukraine will end up costing Russia dearly – economically and strategically.'*, i.e., the US narrative requires a retribution from the watchdog of humanist values to punish the wrongdoer.

What comes as a surprise is the underrepresentation of Ukraine that can be observed in the speech. It is true that the word Ukraine in the text appears 18 times altogether but 4 times it only denotes location, 4 times it functions as an attribute, and 4 times it is used in the description of the myths fabricated by the Russian propaganda (e.g., *Ukraine was about to invade ... Russia; Ukraine committed a genocide*). In the proper referential sense, fulfilling the semantic role of a theme, the word Ukraine is used in Biden's speech only 6 times and it does not appear in the role of an agent at all. Thus, in the narrative in question Ukraine is denied a representation as an acting subject, as a sovereign entity. At best it appears as an entity affected by somebody else's actions.

On the other hand, the word Russia is in Biden's speech used 20 times, of which 18 cases have the semantic role of an agent and only 2 denote location. On top of that, the speech contains the proper nouns Putin (13 times) and Kremlin (3 times) which operate as metonymy referring to Russia as well. Thus, the overall number of references to Russia with the semantic role of an agent or theme is 34.

By far the largest share of the speech is devoted to the representation of the US and the purpose they pursue in the given situation. Mostly it is a detailed list of measures that the US are going to launch to stifle the Russian economy. He specifies that the sanctions include blocking 5 major Russian banks, they will *'degrade its industrial capacity for years to come'*, they will *'cut off more than half of Russia's high-tech imports'*, and cause *'a major hit to Putin's long-term strategic ambitions'*, etc. A lot of attention in the speech is devoted to NATO and the intention of the US to defend their NATO Allies. Furthermore, President Biden claims that the US and their partners in Europe will support the Ukrainian people and *'provide humanitarian relief to ease their suffering.'* The statement offers a somewhat foggy view on what the US administration planned to do concerning Ukraine. Evidently, the original plan

was not to end Ukrainians' suffering, but to 'ease' it. They apparently did not mean to assist Ukrainians in driving the invaders out of their country and in reclaiming the unlawfully annexed territories. On the contrary, the prospect of Ukraine in confrontation with Russian aggression is outlined by the following phrases: '*... swift gains in territory eventually give way to grinding occupations, acts of mass civil ... disobedience*', i.e., on Feb 24, 2022, the future of Ukraine was perceived through the notions of *occupation* and *civil disobedience*, not through a full-fledged military resistance. In the US narrative the representation of Ukraine does not acquire a clearer shape even at the end of the speech. It is avoided by general cliché phrases, such as '*God bless the people of a free and democratic Ukraine*'.

The conclusion of President Biden's speech sums up the purposes motivating the US actions: Russia will become '*a pariah on the international stage*', isolated from the civilised world; the US and their allies especially from NATO will in his view emerge '*stronger and more purposeful*' from this crisis. Referring to the values of liberty, democracy, and human dignity, Biden shares his conviction that they cannot be extinguished by '*tyrants like Putin*'.

2. The UK Prime Minister statement to the House of Commons on Ukraine: 24 February 2022 (UK Government 2022)

The statement on Ukraine to the House of Commons presented by the then Prime Minister B. Johnson, contains almost exactly 1500 words and begins with the clarification in the 1st paragraph that the PM intends to inform the House on the UK's response to '*President Putin's onslaught against a free and sovereign European nation*'.

The image of the aggressor is in the 2nd paragraph replaced by the reflection of the dramatic situation: '*Shortly after 4a.m. this morning, I spoke to President Zelenskyy of Ukraine as the first missiles struck his beautiful and innocent country and its brave people.*' The specification of time indicates how urgent and extraordinary the situation is – politicians normally do not communicate at 4 a.m. and the mention of missiles mediates the degree of violence that Ukrainians are facing and makes the impression of immediacy. The representation of Ukraine expands further as Johnson explains that '*Ukrainians are offering a fierce defence of their families and their country*' and he keeps using specific items and concrete information to maintain the atmosphere of immediacy and authenticity, combining them with elements of poetic language. This appears to be a tendency in B. Johnson's style of making his speech.

Moreover, the British PM informs that he assured the President of Ukraine *'of the unwavering support of the United Kingdom'*. Later in the text Johnson relates to coordinated actions of the UK Ambassador and Ukrainian authorities following the relocation of the UK Embassy from Kyiv to Lviv in Western Ukraine. Along with the fact that the references to Ukraine are predominantly fulfilling the semantic roles of theme or agent, the representation of Ukraine is that of a sovereign, independently acting entity, having cooperative relationship with the UK.

The way Russia is represented in the narrative follows the same pattern. The opening sequence of the text introduces Putin *'hurling the might of his military machine against a free and peaceful neighbour'*, next we are shown Putin who *'will never be able to cleanse the blood of Ukraine from his hands'*. The poetic load of the highlighted examples is coupled with the factual power of the statements clarifying that Putin is *'a bloodstained aggressor who believes in imperial conquest'*, acting *'in breach of his own explicit pledge and every principle of civilised behaviour between states'* as well as Johnson's conviction that Putin *'was always determined to attack his neighbour, no matter what we did'*.

Interestingly, this speech makes use of the word Russia 8 times, the proper noun Kremlin as a metonymy of Russia is employed only once but the name Putin is used 14 times which suggests a more personalised approach of the UK Prime Minister who explicitly points at the person bearing responsibility for what is happening. Most instances of the reference to Russia (including 'Putin' and 'Kremlin') fulfil the semantic roles of agent or theme.

Most part of the speech is devoted to the description of the measures that the UK is going to apply in relation to its people, in relation to Russia, and in relation to Ukraine. The mission of the UK is put as follows: *'diplomatically, politically, economically – and eventually, militarily – this hideous and barbaric venture of Vladimir Putin must end in failure'*. Specifying individual aspects of necessary measures, Johnson mentions, e.g., *'ending Europe's collective dependence on Russian oil'*, excluding *'Russian banks from the UK financial system'*, freezing assets, banning *'the export of all dual-use items to Russia'*, applying sanctions to *'Belarus for its role in the assault on Ukraine'*, and others. He concludes the account of sanctions stating that *'nothing is off the table'*.

Johnson's analytical view of the situation includes even such aspects as the necessity to counter information-psychological operation of Kremlin (*'the Kremlin's blizzard of lies and disinformation'*) and to resist the temptations of appeasement proposals (*resist any creeping temptation to accept what Putin is doing today as a fait accompli*), referring to the efforts of some European leaders.

The speech is concluded with a direct address to the people of Russia and then to the people of Ukraine. Johnson claims he does not believe that Russians agree to share '*the pariah status that these actions will bring to the Putin regime*'. The statement can be perceived as an attempt to encourage the Russian people to terminate the regime that is dangerous and harmful to both themselves and the outside world. The address to Ukraine explicitly indicates his support and determination to help. Echoing the rhetoric of W. Churchill from the period of WW2, Johnson says that 'to our Ukrainian friends in this moment of agony, I say we are with you, and we are on your side'. This communication strategy is doubtless aimed at evoking sympathy of the Members of the House with the Ukrainian people who found themselves facing the extreme danger, left almost completely to their own devices as the British did in their own time. The PM verbalises the intention to defend the right of Ukrainians to choose their own destiny, showing that the UK and Ukraine share the same values and convictions. The address to Ukrainians gets very personal and emotional as Johnson finishes his speech uttering in Ukrainian language the phrase '*slava Ukraini*', which has become a symbol of Ukrainian resistance against the Russian aggression.

Conclusions

The research into the discourse parameters of the speeches given by J. Biden and B. Johnson on the first day of the Russian full-scale invasion in Ukraine made it possible to compare the narratives employed by the two politicians. The representations of the discourse participants and their semantic roles were analysed with the following results:

Both politicians explicitly present Russia as an aggressor who should be isolated and denied the benefits of the civilised world. Biden refers to Russia 36 times, of which 34 cases, i.e. 72%, have the semantic role of agent or theme. Johnson refers to Russia 23 times and 74% of them have the role of agent or theme.

The representations of Ukraine differ more significantly: Biden's speech presents Ukraine as a passive entity – out of 19 references to Ukraine (18x Ukraine and 1x Zelenskyy) only 6 cases, i.e. 37%, fulfil the semantic role of a theme and none of them has the function of agent. The underrepresentation of Ukraine in Biden's speech is coupled with an unclear vision of Ukraine's future which Biden connects with the notions of *occupation* and *civil disobedience*. Generally, in Biden's narrative Ukraine is absent from the field of relevant players. Unlike Biden, Johnson semantically represents Ukraine as an agent or theme in 91% of cases (11 references, 1 of them is location)

which foregrounds the active role in the fight that Ukrainians chose for themselves.

Considering the percentage of agent/theme roles out of the total references to Russia or Ukraine, including metonymies, adjectives, locations, and attributes, the results are following:

✓ Biden:	Russia 72%	Ukraine 30%
✓ Johnson:	Russia 74%	Ukraine 77%

As can be seen, the representation of Russia and Ukraine by Johnson is much more balanced than that by J. Biden.

The outlines of the missions of the US and the UK in the context of the Russo-Ukrainian war are similar in both speeches. Their representations evolve around the values of freedom, justice, and adherence to law. The difference can be observed in the tighter interconnection of abstract notions of values with actual plans or intentions verbalised by B. Johnson. Biden states that ‘liberty, democracy, human dignity ... cannot be extinguished by tyrants like Putin’ but he does not specify what exactly the US intend to do to protect the democracy in Ukraine and the human dignity of Ukrainians. In a similar way, the motivation of economic sanctions against Russia is explained more specifically, in detail, in the speech of B. Johnson. He deals with practical issues, real life problems that need to be addressed while Biden speaks in general terms, mentions the expected outcomes that the sanctions in theory should bring.

Our research proved that the first hypothesis, that the attitudes of Biden and Johnson will derive from the same, democratic principles, was correct – although with certain reservations because the application of the principles of humanity and democracy to the actual situation of Ukraine and Ukrainians is somewhat vague in the speech of J. Biden. The second hypothesis, that the attitude of the US would be more vehement and stricter than that of the UK, did not prove correct. In reality, B. Johnson’s statements related to larger number of important issues and reflected more resolute attitude (people of Ukraine have the right to choose their future, concern with the information-psychological operation of Russia, rejection of appeasement attempts, support to Ukraine - not only humanitarian but also political, economic, and military, etc.) than the speech of J. Biden.

The two analysed speeches reflect the situation at the outbreak of the full-scale war of Russia against Ukraine. They are marked by the absence of actual, first-hand experience with the war itself. Since then, we have seen many shifts and changes in attitudes of both the US and the UK, therefore it will be useful to expand the present research by the exploration of their development during the war.

Excerpted Texts

- Harris, S.; Sonne, P. (2021): Russia planning massive military offensive against Ukraine involving 175,000 troops, U.S. intelligence warns. In: Washington Post, 21. 03. 2021, <https://www.washingtonpost.com/national-security/russia-ukraine-invasion/2021/12/03/98a3760e-546b-11ec-8769-2f4ecdf7a2ad_story.html> [17. 10. 2022].
- New York Times, Russia-Ukraine Tensions Citing U.S. Intelligence, Biden Says Putin Has Decided to Invade Ukraine, <<https://www.nytimes.com/live/2022/02/18/world/russia-ukraine-biden-putin/>> [17. 10. 2022].
- Staff, T. (2022): Full text of Biden's speech on Ukraine: 'Putin chose this war,' will pay the price. In: Times of Israel, 22. 02. 2022, <<https://www.timesofisrael.com/full-text-of-bidens-speech-after-russia-invades-ukraine/>> [17. 10. 2022].
- UK Government (2022): PM statement to the House of Commons on Ukraine: 24 February 2022, <<https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-to-the-house-of-commons-on-ukraine-24-february-2022>> [17. 10. 2022].
- Wilkie, C.; Macias, A. (2022): U.S. intelligence agencies point to potential Russian invasion of Ukraine within a month's time. In: CNBC, 14. 01. 2022, <<https://www.cnn.com/2022/01/14/russia-could-invade-ukraine-within-next-month-us-intelligence.html>> [17. 10. 2022].

Literature

- ABELL, J.; STOKOE, E.; BILLIG, M. (2000): The Discursive (Re)Construction of Events. In: DENZIN, N.; DAY SCLATER, S.; ANDREWS, M.; SQUIRE, C.; TREACHER, A. (eds.): *Narrative Lines. Psychosocial Perspectives*. London: Routledge, pp. 180-192.
- BILIKOVÁ, B. (2021): Biden's Election 2020 Narrative – the Myth for the 21st Century. In: ADAMCOVÁ, S. (ed.): *Einblicke in die angewandte Linguistik – Forschungsparadigmen und Anwendungsbereiche*. Brno: Tribun EU, pp. 22-31.
- CHILTON, P. (2004): *Analysing political discourse. Theory and practice*. London, New York: Routledge.
- DULEBOVÁ, I. (2019): Rečová agresia v politickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Language and Politics. Between Linguistics and Political Science IV. Proceedings of the 4th Annual International Scientific Conference*. Bratislava: EKONÓM, pp. 92-102.

- DOUGLAS, F. M. (2021): *Political, Public and Media Discourses from Indyref to Brexit, The Divisive Language of Union*. London: Palgrave Macmillan.
- DUNMIRE, P. L. (2012): Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language. *Language and Linguistics Compass*, 11(6): 735-751. <https://doi.org/10.1002/lnc3.365>
- FILARDO-LLAMAS, L.; BOYD, M. S. (2018): Critical Discourse Analysis and Politics. In: FLOWERDEW, J.; RICHARDSON, J. E. (Eds), *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*. London, New York: Routledge.
- HAMMACK, P. L. (2011): *Narrative and the Politics of Identity*. Oxford: Oxford University Press.
- HAMMACK, P.L. (2015): Mind, Story, and Society: The political psychology of narrative. In: HANNE, M.; CRANO, W. D.; MIO, J. S. (eds.): *Warring with words: Narrative and metaphor in politics*. New York: Psychology Press, pp. 51–77.
- HAMMACK, P. L.; PILECKI, A. (2012): Narrative as a Root Metaphor for Political Psychology. *Political Psychology*, 33(1): 75-103. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2011.00859.x>
- IVERSEN, S.; PERS-HØJHOLT, M. L. (2016): Interlocking Narratives: The Personal Story and the Masterplot in Political Rhetoric. In: MAAGAARD C.; LUNDHOLT, M. W.; SCHÄBLER D. (eds.): *Narrativity, Fictionality and Factuality and the Staging of Identity*. Berlin: Walter de Gruyter, pp. 183-212.
- ŠTEFANČÍK, R. (2019): Lexika totalitných ideológií v jazyku pravicových extrémistov. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Language and Politics. Between Linguistics and Political Science IV*. Bratislava: EKONÓM, pp. 236-244.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: EKONÓM.
- VAN DIJK, T. A. (1997): What is political discourse analysis? *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1): 11-52. <https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij>
- WODAK, R. (2009): *The discourse of politics in action: Politics as usual*. Houndmills: Palgrave MacMillan.
- ZIENKOWSKI, J. (2018): Politics and the political in critical discourse studies: state of the art and a call for an intensified focus on the metapolitical dimension of discursive practice. *Critical Discourse Studies*, 16(2): 131-148. <https://doi.org/10.1080/17405904.2018.1535988>
- ZOLYAN, S. (2018): Language of Politics or Language in Political Function? *Politeia*, 3(90): 31-49. <https://doi.org/10.30570/2078-5089-2018-90-3-31-49>

Kontakt:

Mgr. Beáta Biliková, PhD.

Katedra jazykovedy a translatológie	Department of Linguistics and Translation
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava

Email Address: beata.bilikova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1974-3675>

Interdisciplinary Discourse on the Current Issues of Water in Slovakia

Michaela Čiefová – Natália Zagoršeková

Abstract

Water represents one of the essential conditions of the existence on the Earth. It is necessary for life of humans, animals, plants. Moreover, it is an important economic and agricultural resource and a transport facilitator. The objective of the present contribution is to illuminate selected issues connected to water in Slovakia. We attempt to consider several dimensions of the topic under the study, namely political, social and economic and environmental.

Keywords: water, politics, society, economy, environment, Slovakia.

Introduction

Water represents one of the essential conditions of the existence on the Earth. It is necessary for life of humans, animals, plants. Moreover, it is an important economic and agricultural resource and a transport facilitator. The website of the Ministry of Environment of the Slovak Republic highlights the importance of water – both its quality as well as quantity – for economic activities of a state, but also for people's quality of life (MŽP SR 2022a). However, as anthropological activity is closely linked to water and its utilisation, water is becoming more and more valuable, which is in contrast with its historically being considered a common, freely available resource (Cséfalvayová 2012).

Academic literature offers a wide array of works on water. A common approach is to incorporate the element of international relations. Some authors (e.g. Černota 2012) argue that some problems such as lack of drinking water or intense storms will need to be solved by the international community.

The objective of the contribution is to illuminate selected issues related to water in Slovakia, some thereof are problems of other countries or regions, too. We attempt to consider several dimensions of the issue under the study, namely political, social and economic and environmental. The

text is divided into sections accordingly, even though the selected dimensions partially overlap. The approach makes the paper interdisciplinary in its nature.

The paper is rather theoretical and constitutes an overview of the issue at hand. It utilises qualitative research methods, primarily qualitative desk research, content analysis, and synthesis. As sources we use not only traditional academic papers, but also newspaper and podcasts, as these have managed to promptly react on the ongoing situation.

Political dimension

Water has become a subject of political discourse, e.g. necessity to conserve water resources. In a sort of indirect manner, water may trigger discussions about topics such as migration and mobility.

In Slovakia, however, the debate on water, drought, and related phenomena seems to be dominated by experts such as climatologists or hydrologists, who are frequent invitees to podcasts or online discussions. The problems discussed within this paper are emphasised mostly by the scientific community. There are different topics that are currently prioritised by politicians. At the time of finalising this article, i.e. September 2022, energy crisis, inflation and parliamentary crisis are the key issues attracting the attention of Slovak policy makers.

Despite the urgency of the climate crisis, many politicians not only in Slovakia, but also worldwide appear to be ignoring researchers and available scientific evidence. A climatologist says that a crucial factor here is production dependent on fossil fuels and the influential lobby related to relevant sectors of the economy (Beňová 2022).

In spite of the environment and its conservation being ignored by many politicians, there are 164 tasks in the Slovak government's strategic priorities document for years 2021-2024 that are linked to various issues of the environment. As of mid-September 2022, 71 thereof have been fulfilled; 38 partially fulfilled; and 55 tasks are continuously being fulfilled, as stated on the official website of the Ministry of Environment of the Slovak Republic (MŽP SR 2022b).

For the purpose of this paper, we analysed the text searching for sections explicitly including the key word „water”. We have identified the concept and its derivatives in 14 out of 74 sections of the document. That means, the

problems linked to water are elaborated in even more tasks.¹ Hence, the analysis contains also concepts such as water reservoirs, water energy, etc.

Some of the water-related problems and / or statements highlighted within the document are the following:

- Conservation of the environment (including water, air, soil, biodiversity...) in Slovakia is insufficient;
- All elements of the environment will be taken care of by the government in a more complex manner;
- Current policies, economy and consumption hinder fulfilling of the long-term sustainable development goals;
- The long-term unemployed may join activities aimed at improvement of the state of the environment;
- Data will be improved and will be easily accessible and available;
- Measures aimed at rain water retention will be preferred, thus the impacts of drought will be mitigated (MŽP SR 2022b).

Social and economic dimension

One of the areas significantly affected by the unfavourable weather situation is agriculture. Significant decline in agricultural activity in Slovakia since 1990 has been the primary factor of significant downward trend in water consumption in Slovakia (Vláda SR 2015). The recurring problem of Slovak agriculture connected with water is the nonexistent system of compensations for farmers in case of drought or flood. The first compensation for drought was the 17 million euro paid to selected farmers in 2019 for the drought in 2017. This event started a discussion about creation of permanent risk fund for farmers in case of drought or flood with clear eligibility and compensation criteria (SME 2020). The drought in 2022 revived the debate, but the Ministry of Environment promotes a comprehensive approach to prevent the drying up of the land with the active involvement of all land managers, because the problem will escalate in the coming years and only financial compensation for destroyed crops is not sustainable in the long term (HN online 2022). In current situation, the compensations depend on possibilities of state budget, not on the real extend of damages caused by droughts or floods (Haluza 2022).

According to some experts, the ongoing drought in Slovakia may even result in water being distributed on rations (TASR 2022). This possible solution is mentioned even in strategic documents of the Ministry of

¹ Most of the sections consist of several concrete tasks.

Environment of the Slovak Republic (MŽP SR 2018). The reserves of groundwater are the key resource of drinking water in Slovakia (Barloková, Ilavský 2018), their decline may therefore have serious consequences for the country's inhabitants.

Another societal aspect that is linked to drought and water shortages is construction and development. Experts claim that constructions accelerates water run-off. Furthermore, it hinders absorption of rain water. However, there are solutions to solve this problem, such as green parking spaces (Aktuality.sk 2022), vegetative roofs or walls, underground retention reservoirs, reduction of the proportion of impervious surfaces, etc. (MŽP SR 2018).

Social dimension of water in Slovakia, that falls under problems but also possible solutions is wastewater management. In 2015, less than 70% of Slovak population was connected to public sewage systems, which was the lowest connection rate in Visegrad Group countries. However, the situation has been improved since 1990, when the connection rate was about 50%. The priorities until 2027 are to connect settlements with over 2000 inhabitants to public sewage systems and build new wastewater treatment facilities, as stated in The Development Plan of Public Sewage Systems in Slovak Republic (MŽP SR 2006).

Environmental dimension

At the time of writing this text (July 2022), Slovakia is facing extremely hot weather. Daily temperatures are reaching 35 degrees Celsius, at some places even more. Besides high temperatures, there is a lack of precipitation, which is resulting in drought. Such extreme weather events are currently to be observed in several European countries.

Precipitation trends in Slovakia have been observed for decades (Zelenáková et al. 2017). The problem of extreme drought has been discussed within several newspaper articles or debates. Pavol Nejedlík, a climatologist claims that currently, 60% of Slovakia is suffering from extreme drought. Besides, the level of underground water is falling. Surely, this situation will have certain impacts (Rozhovory ZKH 2022a). Similarly, Magdaléna Hornáková, a landscape architect asserts that the current drought is a long-lasting one and one of the worst ones for a long time. The problem is the uneven distribution of rain in time, due to which it is difficult for soil to absorb water when it rains heavily (Rozhovory ZKH 2022b). According to a hydrologist Poórová, drought is a phenomenon that does not happen „overnight”; it is a result of a longer development (Ležovičová 2022). The

opinion, that the current drought has its roots in last year's lack of precipitation is shared by many scientists (Beňová 2022).

Environmental dimension of water constraints in Slovak Republic includes electricity production. Availability of water in certain places and quantities is key for electricity generation in water power plants and nuclear power plants. Both of these sources of electricity are paramount for Slovak electricity generation. In 2021, electricity production from these sources accounted for 67% of overall electricity produced, despite the increased share of natural gas in electricity generation in 2021 (Energoklub 2022). Low levels of precipitation in the second half of the year already led to decreased electricity production from water power plants in 2021 and the situation in 2022 is much more dire (Slovenské elektrárne 2022). Although water power plants in Slovakia still operate, unlike e.g. Solkan power plant on Soča river in Slovenia, (STA 2022) compared to July 2021, the production this year fell by 41% (Marko 2022).

Electricity generation in nuclear power plants depends on water used for cooling the power plants in many European countries, including nuclear electricity superpower France. In case of warm weather, the water cannot be used for cooling, as this would increase the water temperature over the maximum level acceptable for water ecosystem (iMeteo.sk 2022). Although Slovak nuclear power plants use different cooling system (cooling towers), this problem can influence the prices of electricity in the European Union (Kollárová 2018).

Conclusion

It is obvious that water and its consumption are critical for life of each individual on the Earth, as well as for production and economic development.

In the present paper, we attempted to provide an overview of the most recent problems linked to water in Slovakia. We discussed the social and economic aspect of the topic, as well as political and environmental dimension.

In order to conserve the environment and mitigate the impacts of climate change, water (and also further elements of the environment) have to become the priority of governments as well as municipalities. Experts such as climatologists constantly propose relevant and feasible recommendations.

Next point that is crucial is environmental awareness, which has been proven to be satisfactory among some social groups (Baculáková, Čiefová 2021), although simple observations may be evidence that this statement

indeed has a limited validity. Increasing environmental awareness of the general population should therefore be one of the first steps.

Acknowledges

The paper is a part of the project of young teachers, researchers and PhD students No. I-22-103-00 The concept of water in societal and linguistic contexts (Koncept vody v spoločenských a lingvistických súvislostiach); the European Partnership project Water4All GA No. 101060874; and the VEGA project No. 1/0812/19 Social Tipping Points and Sustainable Economic Growth (Spoločenské tipping points a udržateľný ekonomický rast).

References:

- AKTUALITY.SK (2022): *Kľúčová v boji s klimatickými zmenami je voda, nie emisie oxidu uhličitého* (podcast). <<https://www.aktuality.sk/clanok/gvi6IFx/klucova-v-boji-s-klimatickymi-zmenami-je-voda-nie-emisie-oxidu-uhliciteho-podcast/>> [01. 08. 2022].
- BACULÁKOVÁ, K.; ČIEFOVÁ, M. (2021): Environmentálne povedomie študentov Ekonomickej univerzity v Bratislave. In: HELMOVÁ, M. (ed.): *Jazyk v kultúre – kultúra v jazyku*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, pp. 9-20.
- BARLOKOVÁ, D.; ILAVSKÝ, J. (2018): Groundwater: An Important Resource of Drinking Water in Slovakia. In: NEGM, A., ZELENÁKOVÁ, M. (eds.): *Water Resources in Slovakia: Part I. The Handbook of Environmental Chemistry*, vol 69. Springer, Cham.
- BEŇOVÁ, M. (2022): *Klimatológ Matejovič: Sucho dosiahlo katastrofálne rozmery. Pribúda intenzívnych dažďov, to je nový fenomén* (podcast). Aktuality.sk, <<https://www.aktuality.sk/clanok/t9OeXH5/klimatolog-matejovic-sucho-dosiahlo-katastrofalne-rozmery-pribuda-intenzivnych-dazdov-to-je-novy-fenomen/>> [12. 09. 2022].
- CSÉFALVAYOVÁ, K. (2012): Právna úprava medzinárodného zdieľania vodných tokov. *Journal of International Relations*, 4: 182-191.
- ČERNOTA, M. (2012): Spoločenské a ekologické dopady zvyšovania hladiny morí na mobilitu ľudskej populácie. *Journal of International Relations*, 4: 86-98.
- ENERGOKLUB (2022): Na Slovensku sa vlani vyrobilo viac elektriny, ťahúňom bol zemný plyn. <<https://energoklub.sk/sk/clanky/na->

- slovensku-sa-vlani-vyrobilo-viac-elektriny-tahunom-bol-zemny-plyn/> [17. 08. 2022].
- GOVERNMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC (Vláda SR) (2015): Návrh orientácie, zásad a priorít vodohospodárskej politiky SR do roku 2027. <<https://www.minzp.sk/files/sekcia-vod/navrh-orientacie-zasad-a-priorit-vodohospodarskej-politiky-sr-do-roku-2027.pdf>> [17. 08. 2022].
- HALUZA, I. (2022): Rizikový fond na odškodnenie sucha a víchric nevytvorí farmárom asi ani táto vláda. Zlyhá ako mnohé pred ňou. *Denník N*. <<https://e.dennikn.sk/2904589/rizikovy-fond-na-odskodnenie-sucha-a-vichric-nevytvori-farmarom-asi-ani-tato-vlada-zlyha-ako-mnohe-pred-nou/>> [17. 08. 2022].
- HN ONLINE (2022): *Škody spôsobené suchom vyhodnotíme na jeseň, odškodnenie je vecou rozpočtu, tvrdí rezort pôdohospodárstva*. <<https://hnonline.sk/finweb/ekonomika/96035028-skody-sposobene-suchom-vyhodnotime-na-jesen-odskodnenie-je-vecou-rozpocetu-tvrdi-rezort-podohospodarstva>> [17. 08. 2022].
- IMETEO.SK (2022): *Sucho ohrozuje zásobovanie elektrinou. Problém má takmer celá Európa*. <<https://www.imeteo.sk/clanok/sucho-ohrozuje-zasobovanie-elektrinou-problem-ma-takmer-cela-europa>> [19. 08. 2022].
- KOLLÁROVÁ, Z. (2018): Horúčavy trápia aj energetikov, nestíhajú chladiť atómy. *Pravda*. <<https://ekonomika.pravda.sk/ludia/clanok/-480299-horucavy-trapia-aj-energetikov-nestihaju-chladit-atomy/>> [17. 08. 2022].
- LEŽOVIČOVÁ, L. (2022): Hydrologička SHMÚ Jana Poórová: To, že sme absolútnou veľmocou, čo sa týka vody, je mýtus. *HN online*. <https://hnonline.sk/science/klima-a-fyzika/96035416-hydrologicka-shmu-jana-poorova-to-ze-sme-absolutnou-velmocou-co-sa-tyka-vody-je-mytus?fbclid=IwAR0zezSCE8fI07Lz7ftSJVLCpRNIIyHAD-RTI1x7xxLNGI0EOxArVbPi_LuvY> [08. 09. 2022].
- MARKO, M. (2022): Slovensku chýba voda, druhý najväčší zdroj elektriny je na dne. *HN online*. <<https://hnonline.sk/finweb/ekonomika/96032611-slovensku-chyba-voda-druhy-najvaecsi-zdroj-elektriny-je-na-dne>> [17. 08. 2022].
- MINISTRY OF ENVIRONMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC (MŽP SR). (2022a): *Voda*. <<https://www.minzp.sk/voda/>> [22. 07. 2022].
- MINISTRY OF ENVIRONMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC (MŽP SR). (2022b): *Odpočet úloh z Programového vyhlásenia vlády SR na obdobie rokov 2021 – 2024*. <<https://www.minzp.sk/odpocet/>> [15. 09. 2022].

- MINISTRY OF ENVIRONMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC (MŽP SR). (2018): *H2ODNOTA JE VODA Akčný plán na riešenie dôsledkov sucha a nedostatku vody*. < <https://www.minzp.sk/files/sekcia-vod/hodnota-je-voda/h2odnota-je-voda/h2odnota-je-voda.pdf>> [19. 08. 2022].
- MINISTRY OF ENVIRONMENT OF THE SLOVAK REPUBLIC (MŽP SR). (2006): *Plán rozvoja verejných vodovodov a verejných kanalizácií pre územie SR na roky 2021 – 2027*. <<https://www.enviroportal.sk/sk/eia/detail/plan-rozvoja-verejnych-vodovodov-verejnych-kanalizacii-pre-uzemie-sr-n>> [19. 08. 2022].
- ROZHOVORY ZKH (2022a): *Klimatológ Nejedlík: Oteplenie o dva stupne je ako keď presunieme Komárno do Žiliny*. <<https://video.sme.sk/c/22970811/klimatolog-nejedlik-oteplenie-o-dva-stupne-je-ako-ked-presunieme-komarno-do-ziliny.html>> [27. 07. 2022].
- ROZHOVORY ZKH (2022b): *Krajinná architektka: Vysychanie krajiny je aj výsledok našich chýb z minulosti*. <<https://video.sme.sk/c/22970179/architektka-hornakova-pri-suchu-sa-musime-sustredit-na-lesy-a-polia-mesta-su-len-osem-percent.html>> [26. 07. 2022].
- SLOVENSKÉ ELEKTRÁRNE (2022): *Vyššie 64 % elektriny na Slovensku v roku 2021 vyrobili Slovenské elektrárne, a.s.* <<https://www.seas.sk/novinky/elektrarne-vyroba-spotreba-elektriny-2021/>> [19. 08. 2022].
- SME (2020): *Dotácie za sucho boli rozdelené nespravodlivo, tvrdí Sanagro*. <<https://index.sme.sk/c/22316931/dotacie-za-sucho-boli-rozdelene-nespravodlivo-tvrdi-sanagro.html>> [17. 08. 2022].
- STA (2022): *Solkan hydro power plant shuts down due to low water*. <<https://english.sta.si/3069994/solkan-hydro-power-plant-shuts-down-due-to-low-water>> [19. 08. 2022].
- TASR (2022): *Klimatológ o suchom počasi na Slovensku: Ak nezaprší, voda bude čoskoro na pridel*. <<https://brainee.hnonline.sk/notsorry/news/veda/klimaticka-zmena/96030943-klimatolog-o-suchom-pocasi-na-slovensku-ak-nezaprsi-voda-bude-coskoro-na-pridel>> [18. 07. 2022].
- ZELEŇÁKOVÁ, M. et al. (2017): Precipitation Trends over Slovakia in the Period 1981–2013. *Water*, 9(12), 922. <https://doi.org/10.3390/w9120922>

Contact:

Mgr. Michaela Čiefová, PhD.

Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of English Language
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava

Email Address: michaela.ciefova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5864-3496>

Ing. Natália Zagoršeková, PhD.

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy
Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava

Email Address: natalia.zagorsekova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2424-729X>

Pragmatonymá v sociálnom a komunikačnom kontexte

Zdenko Dobrík

Abstract

Pragmatonyms in the Social and Communication Context. *This paper addresses the changes undergone by pragmatonyms in different countries with the focus on the processual aspects of their creation (transformation) in communication as well as the motivation of participants involved in this process. In the theoretical part, the concept of pragmatonyms is explained. In the practical part, an analysis of pragmatonyms employing the emic approach – the basis of conversational analysis and interpretative sociolinguistics – is presented. Empirical data in the form of pragmatonyms were excerpted from the selected Slovak, Czech, and German national and regional electronic versions of dailies and other media. Their list can be found at the end of the paper.*

Key words: pragmatonyms, dynamics, social constructivism, interactional communication.

Kľúčové slová: pragmatonymá, dynamika, sociálny konštruktivizmus, interakčná komunikácia.

Úvod

Vojenská invázia Ruskej federácie na Ukrajinu vo februári tohto roku výrazne ovplyvnila politickú komunikáciu na Slovensku i v zahraničí aj tým, že mnohé dovtedy komunikované témy sa dostali viac alebo menej do úzadia. Vojna u východného suseda nepretržite rezonuje v hovorených i písaných komunikátoch v médiách, na sociálnych sieťach i na uliciach. Charakteristikou politickej komunikácie z rôznych hľadísk sa zaoberajú Cingerová, Dulebová a Štefančík (2021: 43-100). Táto udalosť sa prejavila zmenami v používaní jazyka, napr. zmenami, ktoré súvisia s propriálnou sférou jazyka.¹ V príspevku si všimame zmeny v oblasti pragmatonym v rôznych kra-

¹ Propriálnou sférou pomenovaní v jazykovej krajine sa zaoberajú z komunikačno-pragmatickej i štrukturalistickej perspektívy Istók, Tóth (2020), Lauková (2020), Molnárová (2020), Gašová (2021), Istók, Lőrincz, Tóth (2021).

jinách s dôrazom poukázať na procesuálnu stránku utvárania pragmatoným v komunikácii a tiež motiváciu aktérov, ktorí na ich utváraní participovali. Empirické dáta, teda jednotlivé pragmatonymá, ktorými sa v príspevku zaoberáme, sme vyexcerpovali z niektorých slovenských, českých, nemeckých celoštátnych a regionálnych elektronických denníkov a ďalších médií. Ich zoznam uvádzame na konci príspevku.

Rámcové vymedzenie pojmu pragmatonymá

Rámcové vymedzenie pragmatoným obsahuje prevažne tie znalosti o nich, ktoré bezprostredne súvisia s týmto príspevkom. Pragmatonymá sú súčasťou systému chrematoným², a to podsystemu mien, ktoré pomenovávajú výsledky ľudskej činnosti v podobe spotrebných či úžitkových predmetov a to a) vyrábaných priemyslom (motocykel *Harley Davidson*, hodinky *Tissot*); b) poľnohospodársky vypestovaných plemien odrôd a pod. (hruška *Carola*, jablko *Topaz*). Tieto mená sú prostriedkom kontaktu medzi spotrebiteľom a výrobkom. Pragmatonymá sú vlastné mená sériovo vyrábaných výrobkov – sérionymá, t. j. výrobkov jedného typu. V pozícii pragmatoným vystupujú iné propriá, najčastejšie antroponymá (cigarety *Petra*, časopis *Eva*), ďalej toponymá (pivo *Starobrno*, jablko *Fuji*) (podľa Knappová, 2017b).

Kreovanie pragmatoným ako prejav sociálneho konštruktivismu

Podľa teórie sociálneho konštruktivismu (tiež: sociálneho konštrukcionizmu) zohrávajú významnú úlohu pri konštruovaní sociálneho sveta ľudia, ktorí vo vzájomnej komunikácii (interakcii) prostredníctvom jazykových znakov (jednoduchých i komplexných) a znakov z iných znakových sústav vo väčšej alebo menšej miere spoluvytvárajú realitu. Berger a Luckmann (1999) zdôrazňujú, že myšlienky, praktiky a presvedčenia získavajú v procese sociálnych výmen postupne status reality. Sociálny konštruktivismus chápe významy a realitu ako sociálne konštrukty, ktoré nie sú stále. Sú to permanentne sa meniace dynamické procesy, utvárané ľudským konaním. Prostredníctvom medziludskej interakcie a vnímania sveta sú modifikované

² Chrematonymá sú vlastné mená ľudských výtvorov, ktoré majúce ukotvenie v ekonomických, politických, kultúrnych, historických a iných vzťahoch. Sú súčasťou nadradenej triedy abioným a členia sa na viaceré podtriedy[...] (Knappová, 2017a).

a odovzdávané ďalej. Koncom 20. rokov minulého storočia, teda niekoľko desaťročí predtým, ako sa udomácnilo vo vedeckom priestore označenie sociálny konštruktivizmus, predstavil Vološinov dialogickú teóriu slova. Autori adaptovaného prekladu publikácie (Auer 2014: 200) pripomínajú, že výraz *slovo* má v ruštine širší význam ako v nemčine. V ruštine môže označovať *slovo* aj komplexnejší výpovedný celok, vyjadrenie, rečový prehovor, dokonca aj celý príbeh. Podstatou dialogickej teórie je, že slovo nie je zdôraznením role hovoriaceho, ale je dvojstranným aktom. Je v rovnakej miere určené tým, kto ho vyslovil, ako aj tým, pre koho je určené. Slovo je produktom vzájomných vzťahov hovoriaceho a poslucháča. Podľa Vološinova význam nie je zakódovaný v samotnom slove, nie je skrytý ani v duši hovoriaceho, ba nie je ani v duši poslucháča. Význam je efektom interakcie medzi hovoriacim a poslucháčom na materiáli daného zvukového komplexu. Jazykový znak je z pohľadu jazykového spoločenstva ako celku priestorom, o ktorý sa zápasí, je nestabilným a ambivalentným útvarom, ktorého význam nemožno presne stanoviť, pretože sa jednotlivým spoločenským skupinám javí či podáva rôzne. A tým sú dané jeho rozchádzajúce sa konotácie, ktoré sú výrazom rozdielnych záujmov v spoločnosti (Auer 2014: 201). Jazyková interakcia má podobu hovoreného a písaného jazyka. Písaná jazyková interakcia môže mať ručne písanú formu, tlačенú aj elektronickú. Slúži súkromným účelom (napr. rukou napísané odkazy pre členov rodiny, listy a esemesky blízkym a priateľom); oficiálnym účelom (úradná korešpondencia); verejnej komunikácii (napr. internetové blogy a diskusie na sociálnych sieťach) Verejná jazyková interakcia sa často vyskytuje aj v tlačенých a elektronických masovokomunikačných prostriedkoch. V mediálnom priestore môžu jednotlivé texty špecifickým spôsobom na seba nadväzovať a vytvárať dialogickú mediálnu sieť, v ktorej texty ako komunikačné akty generujú sekvenčné štruktúry podobné tým, ktoré nachádzame v bežnom rozhovore (Kaderka 2017). Opodstatnenosť Vološinovej dialogickej teórie slov budeme demonštrovať nasledujúcich častiach textu na viacerých príkladoch „komunikačných výmen“ (dialogickej komunikácie) na sociálnych sieťach, prostredníctvom ktorej sa podieľali komunikační aktéri na vytváraní nových pragmatónym.

Názov Ruská zmrzlina vystriedal Ukrajinská zmrzlina ...

Invázia armády Ruskej federácie na Ukrajinu vo februári 2022 spôsobila, že bezprostredne po nej i s odstupom času dochádzalo k premenovávania viacerých spotrebných a úžitkových predmetov, najmä potravinárskych výrobkov, ktorých názvy odkazovali na Rusko prostredníctvom adjektíva *ruský*.

Výrobca lahôdok RYBA Košice sa rozhodol zmeniť názov *Ruské vajce* na *Piknik vajce*, ďalší výrobca lahôdok PRETO Žilina nahradil *Ruské vajce* názvom *Lahôdkové vajce*. Z českých obchodov už v priebehu marca zmizla legendárna *Ruská zmrzlina* značky Prima. Výrobca ju premenoval na *Ukrajinská zmrzlina*. „*Cítíme morálnu povinnosť vymedziť sa aspoň touto formou proti agresívnemu a nespravodlivému konaniu predstaviteľov Ruska*,“ uviedol vedúci divízie Prima Prokop Volf. V lahôdkarstve Zlatý kríž v Prahe zmenili názov klasickej pochúťky v aspiku, ale i rovnomenného chlebiček. Jedna z majiteliek tohoto lahôdkarstva sa vyjadrila, že k zmene pristúpili, *aby predavačky nemuseli čeliť neustálym otázkam zákazníkov a protivným komentárom*“. Lahôdkarstvo zároveň obohatilo svoju ponuku o obložený chlebiček *Ukrajinské srdce*, na ktorom je saláma poskladaná do tvaru srdca. Z ponuky všetkých českých maloobchodných reťazcov, aj z ponuky na e-shopoch zmizlo po prepuknutí vojny *Rossijskoje Igristoje* (slov. ruské šumivé), pretože podľa niektorých obchodníkov môže azbukou označená fľaša vzbudzovať v niektorých ľuďoch negatívne emócie.

Názov produktu spravidla evokuje miesto výroby, ale nie je to vždy tak. Táto skutočnosť môže spôsobovať výrobcom značné škody. Preto sa mnohí z nich bránia bojkotu vlastných produktov. Napríklad vodka *Stoličnaja (Stolichnaya)*, ktorá sa aj napriek dlhotrvajúcemu sporu o značku vyrába v Lotyšsku. Zákazníci i potenciálni zákazníci si ju podľa výrobcu väčšinou spájajú s Ruskom, preto sa predáva sa pod novým názvom *Stoli*. „*Napriek tomu, že som v exile z Ruska pre Putina už od roku 2000, na značku som stále pyšný*“, hovorí Jurij Shefler, šéf spoločnosti SPI Group, ktorá vodku vyrába. „*Dnes sme sa ale napriek tomu rozhodli značku premenovať*,“ povedal na začiatku marca. „*Dúfam, že nová značka Stoli bude naďalej symbolom mieru a solidarity s Ukrajinou*,“ dodal riaditeľ lotyšského podniku. Už od roku 2003 je značka predmetom sporu medzi Rusmi a Lotyšmi. Spoločnosť SPI z Rigy ju síce prevzala po privatizácii, ale Rusi zo Sojuzplodoimportu – ich ruského výrobcu – tvrdí, že privatizácia sa neuskutočnila. *Stoličná* sa však i naďalej bude vyrábať v Rusku pre tamojší trh, výrobca dokonca používa rovnakú značku i pre iné produkty.

Naprieč celým Poľskom zmenili obchody názov „*ruských*“ knedlíkov (po poľsky *pierogi*), ktoré sú v krajine veľmi obľúbené na „*ukrajinské*“. Mnohí z predajcov taktiež venovali tržbu na pomoc utečencom alebo poskytujú inú formu podpory. „*Vieme, že je to len symbolické gesto, ale tvárou v tvár tejto strašnej tragédii je dôležité i pre ukrajinský národ*,“ hovorí jeden z reštaurátorov zo Zakopaného. Známy poľský kuchár Damian Wawrzyniak, majiteľ reštaurácie House of Feasts v dedine Eye Green na okraji Peterborough umiestnil oznámenie. „*Odo dnes už ruské pirohy nepodávame, budeme ich nazývať ukrajinské pirohy so zemiakom, syrom a cibuľou*.

Ďakujeme.“ Pekáreň Zoller v Esslingene (Bádensko-Württembersko) označovala svoje produkty veľkým Z. Keďže písmeno Z používa Rusko v súčasnosti ako symbol vojny, Zoller sa dočasne zriekol ochrannej známky.

Ku zmenám vo sfére pragmatónym došlo tiež v Rusku i Bielorusku. Mnohé západné firmy pre prebiehajúcu vojnu na Ukrajine opustili obidve krajiny a v dôsledku toho sa v krátkom čase dopredali značky viacerých nápojov *Coca Cola*, *Sprite*, *Fanta*. Boli nahradené domácimi „fakovými“ nápojmi, ktoré sa pravdepodobne viac alebo menej chuťovo približujú tým originálnym. Obidve krajiny tak zároveň pristúpili k nutnému rebrandigu, ktorého súčasťou je redizajn. V Bielorusku i Rusku ponúkajú zákazníkom namiesto nápoja *Coca Cola* nápoj *Бела-Кола*, namiesto *Sprite* *Росинка* a namiesto *Fanta* nápoj *Фан Фан*. Na ruskom trhu sa objavili namiesto nápoja *Pepsi Cola* nápoj *CoolCola*, namiesto *Sprite* je v ponuke *Street* namiesto *Fanta* nápoj *Fancy*, namiesto *Coca Cola Fensi Cola*. Zásadný rozdiel medzi novými etiketami je, že názvy sladených nápojov vyrábaných v Bielorusku sú v azbuke a tých, ktoré sa vyrábajú v Rusku zostali v latinke a viaceré z nich znejú „anglickejšie“ ako originály. Keďže etikety analyzovaných potravinárskych produktov predstavujú multimodálny text, je potrebné aspoň spomenúť, že kombinácia farieb a dominancia jednotlivých farieb na nových etiketách viac alebo menej kopírujú tie, ktoré boli na tých pôvodných.

„Russischer Zupfkuchen“ a „Zupfkuchen“

Nasledujúci príklad zastupujúci mnoho ďalších podobných ukazuje, že zmeny názvov spotrebných predmetov vznikajú často, avšak nie vždy, v dialogickej komunikácii zainteresovaných strán na sociálnych sieťach i mimo nich. Pekárenský reťazec *Armbruster* z *Ortenau* v Bádensku-Württembersku vyzval svoje filiálky, aby premenovali ako prejav solidarity k Ukrajine produkt *Russischer Zupfkuchen* (slov. preklad: ruský trhaný koláč) tak, že z jeho názvu vynechajú adjektívum *russischer*. Hoci pragmatónym „*Russischer Zupfkuchen*“ spontánne evokuje, že designát pochádza z Ruska, v skutočnosti je jeho pôvod nejasný. Základom obrazného pomenovania sú „trhané“ tmavé čokoládové kúsky cesta, ktoré sú umiestnené hore na syrovej hmote. Tieto napomínajú v neupečenom stave špice veží ruských kostolov. Predpokladá sa, že pôvod koláča siaha do východného Nemecka ku koncernu *Dr. Oetker*, ktorý ponúkol rovnomennú zmes na pečenie na trhu začiatkom 90. rokov minulého storočia. Výzva pekárenského reťazca na zmenu názvu vyvolala na Facebooku vášnivú diskusiu, ktorej

súčasťou bolo mnoho pozitívnych a ešte väčšie množstvo nesúhlasných alebo skôr nesúhlasných odoziev. Padali obvinenia ako *rasizmus*, *jazykové čistky*, *diskriminácia v čistej forme*, alebo *mobbing Ruska*. Obzvlášť v Nemecku žijúci Rusi sa mali cítiť diskriminovaní. Jedným z najfrekvencovanejších vyjadrení sa stalo: „*Hanbite sa, to je absolútna drzosť urážať celý národ*“. Pekáreň Armbruster sa neskôr zákazníkom, ktorí vyjadrili ostrú kritiku k zmene názvu, na facebooku ospravedlnila s vysvetlením, že zmena vznikla na návrh niektorých zákazníkov. Zmenu názvu výrobkov zrušili s okamžitou platnosťou.

„Ukrainer“

Rodina Wannerovcov, ktorá vlastní tradičnú pekáreň v Böblingene (Bádensko-Württembersko) začala pár dní po vojne predávať vo svojich pobočkách okrem klasického pekárenského produktu „Berliner“ (slov. Berlínčan) v pobočkách pekárne na viacerých miestach produkt „Ukrainer“ (slov. Ukrajinec). Kampaň solidarity s Ukrajinou je založená na spolupráci medzi pekárňou a charitou; jej heslom je: „*Postavme sa za mier!*“ Majitelia pekárne – súrodenci zdôrazňujú, majú potrebu pomôcť, pretože ich starý otec, ktorý bol sám na vojne opakovane zdôrazňoval, že ak sa treba za niečo postaviť, tak je to mier: „*Takže to nie reklamný trik, ale rozhodnutie srdca*“. Jedno euro z predajnej ceny kusa pečiva odvádzajú charite na pomoc Ukrajine v núdzi. Predaj tohto pečiva vzbudil na sociálnych sieťach Facebook a Twitter nadšenie ľudí na internete hodnotia túto solidarizačnú akciu ako „*brilantnú*“, „*skvelý nápad*“, „*veľmi peknú akciu*“.

Vo významoch slova „Ukrainer“ sa prejavuje platnosť uvažovania Rolanda Barthesa, ktorý rozlišuje dve roviny riše verbálnych i neverbálnych znakov – denotatívnu a konotatívnu. Pojemové významy znakov (denotáty) zahŕňajú významy, ktoré zdieľajú (akceptujú) všetci používatelia jazyka, sú teda spoločné a záväzné, relatívne stabilné. Konotatívne významy znakov sú dodatočné zložky významov, ktoré sú spoločné pre isté vrstvy, skupiny, subkultúry, rodiny aj iné malé skupiny. Vo všeobecnosti sú konotatívne významy vystavené rýchlejšim a silnejším zmenám. Tieto vytvárajú podľa Barthesa „mýty“. Jadrom Barthesovho uvažovania je myšlienka, že veci a udalosti vždy značia viac ako seba samé, vždy sú zasadené do nejakých systémov reprezentácie, ktoré im pridávajú dodatočné významy (Barthes, 2013). Pojemový význam slova „Ukrainer“ je „obyvateľ Ukrajiny“. Konotatívny význam „Ukrainer“ ako „pekárenský produkt, *kúpou ktorého zákazníci prispievajú na podporu Ukrajiny*“ pozná najmä relatívne malá skupina ľudí – zákazníci, ktorí kupujú produkty spomenutej pekárne. Pozitívna odo-

zva kupujúcich a ľudí na sociálnych sieťach na charitatívnu iniciatívu pekárne možno vnímať ako jednu z prejavov inkluzívnej komunikácie medzi nepriamym aktérom komunikácie (ukrajinskí utečenci), predávajúcim a kupujúcim. Iniciatíva pekárne je solidarizačnou reakciou na dianie na Ukrajine. Predávajúci sa konkrétnym spôsobom akomodoval na tamojšie dianie a zároveň o tejto potrebe presvedčil svojich zákazníkov, teda ich v tomto zmysle asimiloval. Podrobné vysvetlenie inkluzívnej komunikácie a analýzu jej konkrétnych podôb podávajú Dolník (2021) a Orgoňová (2020).

Záver

V príspevku sme sa zamerali na pragmatonymá, konkrétne na nové názvy vybraných spotrebných predmetov, ktoré vznikli ako odozva na konkrétnu udalosť. V nových názvoch sa prejavuje jazykové prežívanie vojnového konfliktu zo strany ich autorov najmä tak, že mnohé dovtedy používané pragmatonymá zredukovali o adjektívum *ruský* a vo viacerých prípadoch ho nahradili adjektívom *ukrajinský*. Ďalšie názvy spotrebných predmetov upravili producenti a obchodníci z ich pohľadu tak, aby nevzbudzovali u kupujúcich podozrenie, že súvisia s lingvoreáliami Ruska. Vyjadrenia komunikantov, ktoré v texte príspevku citujeme alebo parafrázujeme svedčia o tom, že jazykové správanie každého z nich vychádza v rôznej miere z ich znalostného, emocionálneho, hodnotového a praktického sveta. Za zmenou názvu spotrebného predmetu bol: a) hodnotový svet výrobcu a zároveň predajcu a s ním súvisiaci jeho záujem reálne pomôcť vojnou postihnutej krajine (časť textu s podnázvom „Ukrainer“), b) záujem výrobcu nestratiť zákazníkov a zároveň jeho snaha prejaviť solidaritu s Ukrajinou (časť textu o značke vodky Stolichnaya/Stoli), atď. V texte spomenuté príklady reprezentujúce ďalšie iné ukazujú, že veci a udalosti vždy značia viac ako seba samé, vždy sú zasadené do nejakých systémov reprezentácie, ktoré im pridávajú dodatočné významy.

Funding acknowledgement:

Príspevok je publikovaný ako výstup riešenia projektu APVV-18-0115 „Jazyk v meste, dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku z komparatívnej perspektívy“.

Pramene

Bäckereikeitte benennt russischen Zupfkuchen um – Frechheit – Frechheit ein ganzes Volk zu denunzieren, <<https://www.bw24.de/baden-wuerttemberg/facebook-dr-oetker-russischer-zupfkuchen-baeckerei-armbruster-ortenau-zupfschnitte-umbenennung-shitstorm-91386493.html>> [13. 09. 2022].

Kein Werbegag, sondern eine Herzenentscheidung“: Bäckerei verkauft „Ukrainer für den guten Zweck, <<https://www.bw24.de/baden-wuerttemberg/boeblingen/baeckerei-boeblingen-ukrainer-aktion-spenden-caritas-ukraine-berliner-gebaeck-91381582.html>> [13. 09. 2022].

Belsat, <<https://belsat.eu/en/>>

Denník N, <<https://dennikn.sk/>>

Denník Pravda, <<https://www.pravda.sk/>>

Denník SME, <<https://www.sme.sk/>>

Denník Idnes, <<https://www.idnes.cz/>>

Denník Lidovky, <<https://www.lidovsky.cz/>>

BW24, <<https://www.bw24.de/>>

Literatúra

AUER, S. (2014): *Jazyková interakce*. Preklad a adaptácia pôvodnej predlohy J. Nekvapil a kol. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

BARTHES, R. (2013): *Říše znaku. Eseje o Japonsku*. Praha: Fra.

BERGER, P.; LUCKMANN, T. (1999): *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.

DOLNÍK, J. (2021): Inkluzívna komunikácia. *Slovenská reč*, 86(1): 3-20.

HOMOLÁČ, J. (2017): DIALOGICKÁ MEDIÁLNÍ SÍŤ. In: KARLÍK, P; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (eds.): *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, <<https://www.czechency.org/slovník/-DIALOGICK%C3%81%20MEDI%C3%81LN%C3%8D%20S%C3-%8D%C5%A4>> [15. 09. 2022].

GAŠOVÁ, Z. (2021): *Rozmanitosť jazykovej krajiny Bratislavy*. In: ĎURICOVÁ, A.; LAUKOVÁ, J. (eds.): *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť *Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a prekladatelů, s. 24-32.

- ISTÓK, V.; TÓTH, S. J. (2020): *Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019*. In: ĎURICOVÁ, A. (ed.): *Od textu k prekladu XIV, 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, s. 16-23.
- ISTÓK, V.; LÖRINCZ, G.; TÓTH, S. J. (2021): *Výskum jazykovej krajiny v mestách Komárno a Komárom do r. 2019*. In: ĎURICOVÁ, A. (ed.): *Od textu k prekladu XIV, 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, s. 33-44.
- KNAPPOVÁ, M. (2017a): Chrématonymum. In: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ J.; (eds.): *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, <<https://www.czechency.org/slovník/CHRÉMATONYMUM>> [15. 09. 2022].
- KNAPPOVÁ, M. (2017b): Pragmatonymum. In: KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. <<https://www.czechency.org/slovník/PRAGMATONYMUM>> [13. 9. 2022].
- LAUKOVÁ, J. (2020): Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In: ĎURICOVÁ, A. (ed.): *Od textu k prekladu XIV, 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, s. 47-54.
- MOLNÁROVÁ, E (2020): *Priezviská v logonymách*. In: ĎURICOVÁ, A. (eds.): *Od textu k prekladu XIV, 2. časť Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, s. 60-66.
- ORGOŇOVÁ, O. (2020): Jazyk, reč, sociálna inklúzia. *Jazykovedný časopis*, 71(2): 269-280.

Kontakt:

doc. PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD.

Katedra germanistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Mateja Bela v Banskej

Bystrici

Department of German Studies

Faculty of Arts

Matej Bel University in Banská

Bystrica

Email Address: zdenko.dobrik@umb.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2814-8915>

The Russian Invasion of Ukraine in the Discourse of the Central Spiritual Board of Muslims of Russia

Zuzana Duda

Abstract

The aim of the article is to approach the position of the Islamic religious organization Central Spiritual Board of Muslims of Russia on the Russian invasion of Ukraine in 2022 through a discourse analysis of the statements of the religious leaders and bodies of the organization. The paper is divided into two chapters. The first one briefly describes basic concepts and the examined religious organization. The second chapter points out selected aspects of analyzed discourse.

Keywords: discourse, Ukraine, Russia, Motherland, West.

Introduction

The Russian invasion of Ukraine in 2022 confirmed the strong ideological alliance between the Russian leadership and the Russian Orthodox Church. However, little has been said about attitudes to the invasion among Russia's Muslim leaders, who represent the country's second-largest religion. The presence of the "Islamic factor" in the Russian military campaign was manifested after the deployment of troops under the direct command of Ramzan Kadyrov, the head of the Chechen Republic. In addition, Crimea and two self-proclaimed separatist republics – the Donetsk People's Republic and the Luhansk People's Republic – have significant Muslim populations.

The aim of the article is to approach the position of the Islamic religious organization Central Spiritual Board of Muslims of Russia on the Russian invasion of Ukraine in 2022 through a discourse analysis of the statements of the highest officials and bodies of the organization. The analysis included information published in the period from 2/24/2022 to 9/30/2022 on the official website of the organization (<https://cdum.ru/>). These sources were supplemented with data from Russian news websites. The paper contains multiple citations, while their longer range is intentional. We consider it important to present the examined expressions in the given scope from the point of view of preserving the context. The subject of the analysis is not

only the linguistic level of expressions but also has a political character, as it tries to point out the political and ideological orientation of the examined religious organization.

Basic concepts

Discourse according to Blommaert (2005: 3) comprises all forms of meaningful semiotic human activity seen in connection with social, cultural, and historical patterns and developments of use. Fairclough thinks of discourse as a linguistic action – whether spoken, written word or visual communication, which is embedded in a certain area of social practice. Discourse is like a phenomenon that is constituted, but also constituting (Cingerová, Motyková 2017: 85). Discursive analysis is a complex analysis of all kinds of content and a reconstruction of all contexts. Discourse therefore represents a text that is "opened" by subjects in the process of communication. The text inevitably absorbs "a number of meanings and different aspects, types of content. They are also the meanings that the subjects of communication put into it, as well as meanings as a result of the merging of the communicative and situational levels, as well as meanings arising from the diverse experience of the communicators: intellectual, national and cultural, historical, linguistic, social, aesthetic, etc (Ukhvanova-Shmygova 2002: 10). This issue can be found in more detail in the works of M. Foucault, G. Yule, J. P. Gee. In the Slovak academic environment, the concept of discourse and discourse analysis is addressed by O. Orgoňová, J. Dolník, A. Bohunická (Dolník et al. 2015), N. Cingerová and I. Dulebová (2019). According to T. van Dijk, who is among the most prominent representatives of critical discourse analysis, discourse produces and reproduces social dominance, the power of one group over other groups (van Dijk 2010: 64). The discourse also reflects mentality and culture, both national and general, as well as individual, private.

The early 21st century has witnessed the growing importance of religion in international relations. Not only does religion influence people's worldviews, thinking, behaviour and identity, but it is also the source of legitimacy, including the political one. In addition, religion is associated with formal institutions that can affect political processes. Religion is extremely important to Kremlin propaganda, and mass communication is becoming a key arena for global politics. Public support serves as a mandate through which a religious actor can participate in the creation of the state's internal and foreign policy. The activity of religious organizations and the influence of religion on the conceptualization of the policy of the given state represent

the so-called religious factor. It is about the functioning of religion and its institutions in the system of social, economic, and political relations. Religion, as part of the identity of a nation or state, can serve as a source of legitimacy for foreign policy or as a mobilizing factor (Curanovic 2012: 8-9).

The history of the Central Spiritual Board of Muslims of Russia (Central'noye dukhovnoye upravleniye musul'man Rossii – CDUM) dates back to 1788 when Catherine II officially established the Orenburg Muslim Spiritual Assembly in Ufa. Since then, it has been renamed several times. The board has been headed by Shaykh al-Islam, Supreme Mufti, Talgat Safa Tajuddin since 1980. Over the years, Supreme Mufti has officially represented Muslims of the Russian Federation in UNESCO, the Organisation of Islamic Conference, the European Muslim League, and the Soviet Peace Fund. He is also a member of the OIC's standing committee, the foundation member of the Islamic Council of Europe, the chairman of the Association for External Relations of Muslim Organizations within the Commonwealth of Independent States, the member of the supervisory board of Public Television of Russia, the member of the National Military Fund and the member of the Interfaith Council of Russia. Headed by Mufti Talgat Tajuddin, the CDUMR has reportedly become one of the leading religious centres of Russia's spiritual and moral revival and the fight against the spread of extremism in the Russian Muslim community (CDUM 2022t).

Mufti Talat Tajuddin has repeatedly received delegations from Turkey, Kazakhstan, Pakistan, Bahrain and the Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of the Islamic Republic of Iran, the Kyrgyz Republic, the UAE and the Republic of Indonesia. He also makes official trips abroad. The Central Spiritual Board of Muslims of Russia also holds many bilateral summits. The members of the CDUM are honorary guests at various official ceremonies. Since Putin's rise to power, Russian Muslim elites have been instrumental in legitimizing Russian state policies at home and abroad. Religious organisations establish a public dialogue and their leaders are members of the most influential councils and administration bodies. They officially formulate and develop interfaith policies and state-religion relationships. The country's mainstream media regularly inform the public about their official statements. CDUM runs its official websites, on which they share political declarations, including Putin's public statements. What is more, they often publicly support the Kremlin in its domestic and foreign policy agendas.

Results and discussion

Anti-Western narratives were a distinctive feature of the researched discourse. They were and are characteristic of Russian political and media discourse. The given narratives were also used by imams. Various negative qualities are attributed to the United States of America and EU states in the CDUM discourse.

- *The West has always brought violence, blood, debauchery, robbery, its current prosperity is built on this, and now all international relations are crumbling under the foot of the adversary* (CDUM 2022a).
- *The West, the most sophisticated in intrigues and multi-layered standards, trying to take the place of the Anti-Christ-Dajjal, was able to bring the fraternal peoples of our countries to a fratricidal war in just 30 years of planting Nazism and fascism* (CDUM 2022b).
- *Especially now, in the general chaos that the United States is creating - a great swindler and adventurer, along with his henchmen. ... The governments of these countries are playing the role of the Antichrist!* (CDUM 2022c).

In the examined texts, the **enemies** are destabilizing forces, not only morally corrupt but also religiously deviant; they undermine common values and disrupt the rightful trajectory of the country.

- *The inhabitants of Russia, Belarus and Ukraine are one people. But the machinations and intrigues of the Antichrist quarreled us. Brother went against brother... All this comes from across the ocean, from insatiable America: 700 military bases around the world, and all of them are aimed at us* (CDUM 2022d)
- *And these years are the time of the formation of the Russian state as a world power. Whether other countries reckon with this fact or not, whether they want to admit it or not, but it's true: we have the center of the earth, we have Europe and Asia, and the rest are islands, and it doesn't matter how many military bases there are* (CDUM 2022e).
- *Unfortunately, in the last 30 years, a time bomb has been planted in the good-neighbourliness of the fraternal peoples, and the unity of Muslims has corroded. The work of many foreign services and institutions was directed to this, and they succeeded in many respects* (CDUM 2022f).
- *The events in Ukraine were inspired by the United States and NATO countries and were the result of the traditionally envious attitude of the West towards Russia.* (CDUM 2022g)

The speeches emphasize that Russia is strong, but constantly faces threats to its sovereignty and national identity from enemies. The allegedly envious tradition of the West in relation to Russia is said to be repeated almost every century, and all actions on the Russian side are, according to the examined statements, only self-defense against threats against Russia.

- *Constantly for 30 years, Russia has been treated with cynical deceit and lies, with attempts to pressure and blackmail, while shamelessly expanding the presence of the military machine of the North Atlantic Alliance, which, despite all the concerns and protests from the Russian side, has steadily advanced and continues to move close to the borders Russian state (CDUM 2022h).*
- *All these actions on the Russian side are dictated not by a desire to infringe on the interests of Ukraine and the fraternal Ukrainian people, not by a desire to occupy Ukrainian territories and impose anything there by force, but by self-defense against threats created against Russia from those who took Ukraine hostage and are trying to use it against our country and its people (CDUM 2022h).*
- *Today in the Donbass and Ukraine - our children, our brothers. And no one in the West can even utter a word that we have no right to restore order there. It may be necessary to restore order in Europe (CDUM 2022k).*

Enemies are sometimes openly described (*United States of America / NATO / Kyiv regime / military machine of the North Atlantic Alliance*) and sometimes implied - *Western powers / irresponsible politicians in the West / those who took Ukraine hostage / nationalists representing the Ukrainian people / from across the ocean, from of greedy America / the collective West*. Even the term *Dajjal* (an evil figure in Islamic eschatology) is used. European states are portrayed as being seduced by American influence - *America and its European henchmen*. Negative narratives about the West serve the goals of the Russian leadership in many ways: they reduce the credibility of Western criticism of Russia and legitimize Russia's behavior in the eyes of the public.

Simultaneously, the current war is presented as a fight against the evil embodied in **fascism and Nazism**, which continues to threaten Russians on the Russian borders and beyond.

- *No fascists or parasites should be allowed to exist next to us, because we may run short of pesticides (CDUM 2022g).*

- *What is happening today in Ukraine and Donbass is a forced special military operation, when our soldiers stood up with their breasts to eradicate Nazism and fascism in a fraternal country* (CDUM 2022i).
- *Counteracting Nazism, we put things in order in interethnic relations throughout the territory of our common Motherland* (CDUM 2022j).
- *There are peaceful people who became hostages, in fact, not only in the sense, but in fact in the basements of their houses hostages for these Nazis to those who are dear to the legacy of Hitler's fascism.* (CDUM 2022v).

At the same time, the narratives frame how Russians at all levels of society, including the religious elite, interpret world politics – the West seeks global dominance and acts without proper consultation with others. The solution favored by the Russian leadership is to give non-Western countries such as Russia (or perhaps more accurately Russia and those who agree with Russia) a greater say and power in international decision-making. This goal is expressed in Russian calls for "**multipolarity**".

- *Antichrist-Dajjal, who seeks to subdue the peoples of the world under the heel of his dictates* (CDUM 2022b).
- *We express our sincere gratitude for their (leaders of the country) solidarity, unity of decisions and actions in this historical, critical period of building a new multipolar era in the history of all mankind* (CDUM 2022l).
- *"For many centuries in Europe, and then in the world, not a single problem was solved without Russia. And it can't be decided!"* (CDUM 2022f).
- *We see how the world is divided. We see how the Western countries are hostile to Russia. But at the same time, we see that our neighbors, the Islamic world and China, treated us without condemning the military operation to eradicate fascism, therefore, the world has an understanding of our goals* (CDUM 2022m).

Enemies of the Russian homeland are allegedly trying to destroy the thousand-year-old tradition of friendship and good neighborliness. The **instrumentalization of history** is another characteristic phenomenon in the researched discourse. Examples can be given in this context - *living in harmony as our ancestors bequeathed for centuries / our state, which for centuries united large and small nations / there were many difficult times in the centuries-old history of Russia / on the bones of our ancestors / nations that are centuries connected / formidable lessons from the Great Patriotic War.*

Religious representatives resort to historical parallels in their statements. Stories are carefully woven together that reconstruct the past to support their vision of national identity and its idealized role in global politics.

- *We remember the exploits of our ancestors during the First World War, the Great Patriotic War, the Dagestan militias, ordinary people who in the 90s, faced with the invasion of terrorists, did not hesitate to defend their land. Their courage and heroism, their incredible efforts in achieving victory over the enemy* (KCMSK 2022).
- *Therefore, a preventive strike in order to avoid a repetition of 1941, but with the use of weapons of mass destruction, is a legitimate and morally justified method of defense policy* (Russia-Islamic world 2022).

Religious leaders explicitly declare their **support for the government** and call on the residents to do the same – *calling on the citizens of the country for national unity and solidarity / they called on our compatriots to follow the orders of the supreme commander / we gratefully approve the decision of the president of our state V.V. Putin.*

- *With a full understanding of the clear and frank appeal of the President of our united state, which for centuries has united 193 large and small nations, followers of the traditional faiths of our great Motherland, we sincerely support the decision to conduct a special military operation on the territory of Ukraine to protect the population, demilitarize and eliminate the threat of revival of the long-suffering region, perceiving these steps as key measures to ensure the security of Russia itself* (CDUM 2022h).
- *We are proud of our vast Motherland and a worthy national leader - Vladimir Vladimirovich Putin, we support a deeply measured course to strengthen the independence, power and prosperity of the Motherland, peace and justice, and mutual understanding throughout the world* (CDUM 2022n).

The highest representative of the CDUM during his speech at the meeting of the leaders of Muslim organizations, declared his decisive support for the mobilization announced by the country's president, Vladimir Putin and *"called on representatives of all faiths to unite in the face of a common threat - aggression from the West, and clearly fulfill their civic duty"* (Islam News 2022).

Russia itself is described as *our united power / great Russia / united Russia / borderless motherland* and is, along with its people, often glorified.

- *For Russia, which has been with us for more than a thousand years, and we will not give it to anyone!* (CDUM 2022o).
- *On this day, we pay tribute to our courageous compatriots who, in difficult times, put the interests of the Motherland above their own. We also want to express gratitude and respect to their parents for raising such sons, whom all of Russia is rightfully proud of* (KCMSK 2022).
- *Russia has always been rich in sincere, pious and strong-willed people who valiantly and selflessly defended their Motherland, giving the enemy a worthy rebuff* (KCMSK 2022).

Imams call on Muslims in Russia to strengthen unity, more actively explain and defend their position and interests of their homeland and its leadership. In the examined texts, an image of the struggle to protect the Russian "motherland" is created.

- *We, the Muslims of Russia, together with our Orthodox compatriots and followers of other traditional confessions, will continue to make a worthy contribution to the preservation of peace, unity and power of our Motherland* (CDUM 2022p).
- *Today the first duty is to recreate the great fraternal union of the peoples of Russia, Eurasia and, perhaps, the whole world* (CDUM 2022c).
- *Therefore, our coat of arms is a double-headed eagle: no matter from which side anyone wants to peck at our country, we are always ready to stand up for the Motherland. Protecting the Motherland is a great thing, a sacred obligation and duty!* (CDUM 2022q).

The term homeland (*huge homeland / united homeland / national homeland / fate of our homeland*) is often repeated. Repetition can be considered one of the oldest means of persuasion. Other repeated expressions, as confirmed by the other cited quotations, are the **collectivist terms** "we", "nation" (*nations of our homeland / nations of our countries / solidarity of nations*), "fraternal" (*fraternal nations of our countries, united by a common destiny / live in harmony and fraternal cooperation / fraternal Ukrainian people / fratricidal bloodshed / fraternal peoples of Russia*).

According to the statements, it is also necessary to protect the spiritual wealth of ancestors and pass it on to descendants. The residents are appealed to on a **spiritual level** as well.

- *And when the last hour comes, we will all leave for our native land, and everyone will answer for their mission in this world. But if the enemy comes and begins to trample our fields, eat our bread and drink our water, then he will devour our ancestors. A huge sin and crime not only before the state and mankind but also before God, if a person does not defend his Motherland! (CDUM 2022r).*
- *Belief in God and traditional spiritual and moral values are the legacies of our ancestors. No one can tear off such a heritage, and the people and the state must protect it (CDUM 2022e).*
- *We, Muslims, Orthodox and Jews, must unite our efforts so that the fire of war does not flare up. This is what God commands us to do! (CDUM 2022a).*
- *This special operation is not for land, not for wealth, not for cities and houses, but in order to preserve their homeland, faith and those highest Divine values with which a person can be a person (CDUM 2022r).*
- *The weapon is beautiful, wonderful, thank God, everything has been restored, but the one who owns it must also own stamina, courage, and spirituality (CDUM 2022s).*

References from religious texts are also often found in the researched discourse:

- *And the Messenger of Allah Muhammad said: "love for the Motherland and is an integral part of the Faith." (CDUM 2022u).*
- *The Qur'an says: "If someone encroached on you, then you encroach on him, just as he encroached on you" (KCMSK 2022).*
- *If a neighbor has a problem, a fire, then one cannot be indifferent to this. This is the command of the Almighty and His Messenger - the Prophet Muhammad (peace be upon him), who said that the Creator helps a person as long as he sympathizes and helps his brother – a person (CDUM 2022w).*

In connection with the activities of Russian soldiers in Ukraine, the examined texts always carefully refer to a "special military operation". The term **war** appears in the text only indirectly - *war fire / fratricidal war*. At the same time, it is also important to note that although Ukraine is repeatedly mentioned, the term *Donbas* (a region in the east of Ukraine) is always singled out in the discourse (*on Donbass and in Ukraine / There are more refugees not only from Donbass, but also from all over Ukraine.*), which we can understand as an effort to convince the public that it is not a legitimate part of Ukraine.

President V. Putin himself is referred to as a *national leader / dignified leader*. Highlighting it may reinforce the idea that centralized leadership is necessary to protect the nation.

- *Glory to the Almighty, we have been given such a national leader that all peoples dream of* (CDUM 2022f).

Conclusion

The early 21st century has witnessed the growing importance of religion in international relations. The aim of the article was to approach the position of the Islamic religious organization Central Spiritual Board of Muslims of Russia on the Russian invasion of Ukraine in 2022 through a discourse analysis of the statements of the highest officials and bodies of the organization. The analysis included information published in the period from 2/24/2022 to 9/30/2022 on the official website of the organization.

Our analysis suggests an ideological alliance between the Russian leadership and the Russian Islamic organizations was confirmed in 2022. CDUM declared their strong support for the Russian invasion of Ukraine (2/24/2022), mobilization in the country and illegal annexation of new territories (9/30/2022) and repeatedly calls for the support of the government and the protection of the homeland. Based on selection of language patterns we can state that the religious leaders follow Russia's rhetoric of patriotism, antagonism towards the West, alleged fight against Nazism. Their statements tend to reflect the discourse produced by the presidential administration.

Excerpted texts:

CDUM (2022a): *V Ufe prodolzhayutsya torzhestva, posvyashchennyye 1100-letiyu prinyatiya Islama Volzhskoy Bulgariyey i 40-letiyu sluzheniya Sheykh-ul'-Islama Talgata Safa Tadzhuiddina na postu Predsedatelya CDUM Rossii*, <<https://cdum.ru/news/44/11423/>> [25. 09. 2022].

CDUM (2022b): *Verkhovnyy muftiy zayavil, chto Zapad pytayetsya zanyat' mesto d'yavola*, <<https://cdum.ru/news/43/11310/>> [28. 08. 2022].

CDUM (2022c): *Muftiy Tadzhuiddin schitayet, chto bez Rossii ni odnoy problemy v mire ne reshit'*, <<https://cdum.ru/news/43/11352/>> [28. 08. 2022].

- CDUM (2022d): *V g.Salavat RB sostoyalas' konferentsiya «Religioznaya deyatel'nost' imamov, mukhtasibov i akhundov v Respublike Bashkortostan»*, <<https://cdum.ru/news/44/11375/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022e): *Verkhovnyy muftiy vystupil na kruglom stole «Dukhovnyye osnovy rossiyskoy gosudarstvennosti i voinskogo sluzheniya Otechestvu: istoricheskiy put' razvitiya i opyt vzaimodeystviya armii i tserkvi»*, <<https://cdum.ru/news/44/11389/>> [28. 8. 2022].
- CDUM (2022f): *Verkhovnyy muftiy vystupil na Vserossiyskoy konferentsii «Islam v polikul'turnom prostranstve Rossii: tysyacheletnyaya traditsiya družby i dobrososedstva»*, <<https://cdum.ru/news/44/11349/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022g): *Verkhovnyy muftiy RF zayavil, chto sobytiya na Ukraine stali sledstviyem zavisti Zapada*, <<https://cdum.ru/news/43/11361/>> [28. 8. 2022].
- CDUM (2022h): *Zayavleniye rasshirennogo plenuma Shura - Prezidiuma Tsentral'nogo Dukhovnogo upravleniya musul'man Rossii*, <<https://cdum.ru/news/44/11232/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022i): *Mediagruppa «Rossiya segodnya» – organizator press-konferentsii, posvyashchennoy 1100-letiyu prinyatiya Islama Volzhskoy Bulgariyey*, <<https://cdum.ru/news/44/11301/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022j): *Dukhovnyye lidery i rukovodstvo Respubliki Bashkortostan obsudili voprosy gosudarstvenno-konfessional'nykh otnosheniy i natsional'noy politiki*, <<https://cdum.ru/news/44/11277/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022k): *Verkhovnyy muftiy prinimayet uchastiye v Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Mezhreligioznyy dialog kak osnova mira na Balkanakh»*, <<https://cdum.ru/news/44/11400/>> [05. 09. 2022].
- CDUM (2022l): *«Id-al'-Fitr» – den' vozdayaniya za blagiye dela*, <<https://cdum.ru/news/44/11284/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022m): *V Yoshkar-Ole proshli III Khafizitdinovskiye chteniya «Islam v Povolzh'ye: traditsionnyye tsennosti, vyzovy, perspektivy»*, <<https://cdum.ru/news/47/11245/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022n): *Musul'mane mira vstrechayut «Kurban-Bayram»!*, <<https://cdum.ru/news/44/11360/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022o): *Nachal rabotu Pervyy Mezhdunarodnyy antifashistskiy congress*, <<https://cdum.ru/news/44/11391/>> [05. 09. 2022].
- CDUM (2022p): *Verkhovnyy muftiy vystupil na plenarnom zasedanii Gruppy strategicheskogo videniya «Rossiya – Islamskiy mir»*, <<https://cdum.ru/news/44/11308/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022q): *Verkhovnyy muftiy pozdravil zhiteley sela Surkino s otkrytiyem mecheti*, <<https://cdum.ru/news/44/11350/>> [05. 09. 2022].

- CDUM (2022r): *Talgat Safa Tadzhuiddin posetil Kazanskoye vyssheye tankovoye komandnoye ordena Zhukova Krasnoznamennoye uchilishche*, <<https://cdum.ru/news/44/11402/>> [05. 09. 2022].
- CDUM (2022s): *Verkhovnyy muftiy Rossii prokomentiroval zayavleniye liderov musul'manskikh organizatsiy po spetsoperatsii na Ukraine*, <<https://cdum.ru/news/43/11252/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022t): *Verkhovnyy muftiy*, <<http://cdum.ru/mufti/>> [28. 8. 2022].
- CDUM (2022u): *Obrashcheniye Medzhliisa Soveta Ulemov TSDUM Rossii*, <<https://www.cdum.ru/news/44/11265/>> [28. 08. 2022].
- CDUM (2022v): *Verkhovnyy muftiy vystupil na Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii «Dukhovnoye sluzheniye i sotsial'naya missiya religioznykh organizatsiy v kontekste formirovaniya obshcherossiyskoy grazhdanskoy identichnosti»*, <<https://cdum.ru/news/44/11246/>> [05. 09. 2022].
- CDUM (2022w): *Sotrudniki TSDUM Rossii napravili gumanitarnuyu pomoshch' zhitelyam Donbassa*, <<https://cdum.ru/news/44/11248/>> [05. 09. 2022].
- ISLAM NEWS (2022): *Rossiyskiye muftii vyskazalis' v podderzhku mobilizatsii*. Islam News, <<https://islamnews.ru/2022/9/24/rossiyskie-muftii-vyskazalis-o-mobilizatsii>> [25. 09. 2022].
- KCMSK (2022): *Zayavleniye liderov musul'manskikh religioznykh organizatsiy Rossiyskoy Federatsii*, <<https://kcmsk.ru/novosti/zajavlenie-liderov-musulmanskih-religioznyh-organizacij-rossijskoj-federacii/>> [05. 09. 2022].
- RUSSIA-ISLAMIC WORLD (2022): *Ismail Berdiev: 'The Power of our Country Lies in its Multinational People'*, <<https://russia-islworlworld.ru/en/rossia/ismail-berdiev-the-power-of-our-country-lies-in-its-multinational-people-2022-03-17-23364/>> [28. 08. 2022].

References

- BLOMMAERT, J. (2005): *Discourse. A Critical Introduction*. Cambridge University Press.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, N. (2019): *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CINGEROVÁ, N.; MOTYKOVÁ, K. (2017): *Úvod do diskurznej analýzy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CURANOVIĆ, A. (2012): *The Religious Factor in Russia's Foreign Policy: Keeping God on Our Side*. Routledge: New York.

- DOLNÍK, J. et al. (2015): *Cudzost' – jazyk – spoločnosť*. Bratislava: IRIS.
- UKHVANNOVA-SHMYGOVA, I. (2002): Diskurs-analiz v kontexte sovremennykh issledovaniy. In: *Metodologiya issledovaniya politicheskogo diskursa: Aktual'nyye problemy sodержatel'nogo analiza obshchestvenno-politicheskikh tekstov*, 3, p. 6-28.
- VAN DIJK, T. A. (2010): Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach. In: WODAK, R.; MEYER, M. (eds.): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, pp. 62-85.

Contact:

Ing. Zuzana Duda

Department of International Political Relations
Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Email Address: zuzana.rozkosova@euba.sk
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1517-2852>

Konfliktogénne metafory v sekurituzačnom diskurze R. Fica

Irina Dulebová

Abstract

Conflictogenic Metaphors in R. Fico's Securitisation Discourse. *Contemporary experts in the field of metaphorology claim that simultaneously with the intensification of the social crisis (political, economic, national) the number of so-called conflictogenic metaphors in the speeches of politicians is clearly increasing, which demonstrates their efforts to improve the manipulative effect of their own speech acts and to deepen the social tension. These are primarily metaphorical models with conceptual vectors of aggression (military and criminal metaphors), metaphors of deviation from the natural course of things (morbial metaphors), metaphors pointing to the improbability of events (theatrical metaphors), financial advantage (financial metaphors), zoomorphic metaphors (pig, dog, ram), anthropomorphic metaphors (mostly physiological: dirty hands, empty head, break your back, clean your brain), sexual metaphors, etc. In this paper, using the speeches of R. Fico as an example, we analyse how conflictogenic metaphors facilitate the act of well-thought-out securitisation. We point out how a sense of threat to referential objects is created in the process. In the utterances of R. Fico, a socially influential actor of securitization, the democratic values of Slovak society, values of the rule of law and the welfare state, the standard of living of the Slovaks, and even the sovereignty and statehood of Slovakia are presented as reference objects (threatened entities).*

Keywords: securitisation, political discourse, metaphor, speech act, manipulative tactics.

Kľúčové slova: sekuritizácia, politický diskurz, metafora, rečový akt, manipulačné taktiky.

Úvod

Súčasní odborníci v oblasti metaforológie prichádzajú k záveru, že paralelne s prehlbovaním spoločenskej krízy (politickej, ekonomickej, národnostnej) v prejavoch politikov sa zreteľne zvyšuje množstvo t. z. konfliktogénnych

metafor, čo poukazuje na ich snahu zdokonaľiť manipulačný účinok vlastných rečových aktov a prehľbiť sociálne napätie. V príspevku na príklade rečových aktov R. Fica analyzujeme, ako konfliktogénne metafory napomáhajú procesu dobre premyslenej sekuritizácie. Exemplifikačný materiál je získaný z oficiálnej facebookovej stránky politika <https://www.facebook.com/robertficosk> (194 000 sledovateľov) v období od 1.1.2022 do 27.9.2022. Poukazujeme na to, ako sa pritom vytvára pocit ohrozenia referenčných objektov.

Vo výpovediach spoločensky vplyvného aktéra sekuritizácie R. Fica (ďalej sú vyznačené kurzívou) ako referenčné objekty (ohrozené entity) prezentované demokratické hodnoty slovenskej spoločnosti, hodnoty právneho a sociálneho štátu, životnej úrovne Slovákov či dokonca aj zvrchovanosť, suverenita a štátnosť Slovenska: *hodnoty právneho a sociálneho štátu sa otriasajú v základoch / Táto vláda zdevastovala Slovensko právne, sociálne a aj ekonomicky / Obrovský pokles životnej úrovne Slovákov, ktorý sa bude v najbližších mesiacoch ďalej prehľbovať*, je tragickou vizitkou neschopnosti terajšej vlády a jediným východiskom sú predčasné voľby / Putin môže nechať túto zimu Európu vymrznúť / Slovensko v rukách tejto vlády milovými krokmi stráca vlastnú zvrchovanosť, suverenitu a aj štátnosť! / politici ako Heger a Čaputová vojdú do učebníc dejepisu ako najväčší likvidátori slovenskej suverenity / Prezidentka len plní pokyny americkej ambasády.

V prípade sekuritizácie sa vyššie uvedené témy definujú ako existenčné hrozby, čo slúži ako zámienka pre prijímanie opatrení výrazne prekračujúcich hranice zaužívaného politického riadenia. Je to teda „autoreferenčný druh konania, pretože prostredníctvom tohto konania sa z danej témy stáva bezpečnostný problém, nie nevyhnutne preto, že určitá existenčná hrozba skutočne existuje, ale preto, lebo téma je ako takýto typ hrozby prezentovaná“ (Buzan et al. 2005: 35). Výsledkom úspešnej sekuritizácie by malo byť referendum vedúce k predčasným voľbám: *skupina politických strán sa rozhodla zorganizovať petičnú akciu, ktorou žiada prezidentku Slovenskej republiky, aby vyhlásila referendum o páde súčasnej vlády Slovenskej republiky a zmene Ústavy Slovenskej republiky.... urobíme všetko pre to, aby sa referendum o predčasných voľbách mohlo konať na jeseň v deň komunálnych a regionálnych volieb* (status R. Fica dňa 15. 6. 2022).

Cieľom predloženej štúdie je preskúmať, ako Fico zdôvodňuje nevyhnutnosť okamžitého referenda a zmeny vlády prostredníctvom výraznej metaforizácie a ako použité pejoratívne „jazykové argumenty“ napomáhajú dlhodobému trendu sekuritizácie politickej a ekonomickej nezávislosti Slovenska, ktorý spoločne so Smerom nástojčivo nastoľujú aj iné opozičné strany.

Predkladaná analýza nemá politologický charakter (nehodnotí politické intencie a obsahovú relevantnosť výpovedí), ani neskúma, v ktorých výpovediach dochádza k zámerným klamstvám, prekrúcaniu faktov, konšpiračným teóriám, hoaxom, trollingu, fabulácií a pod. Predmetom analýzy je výlučne jazyková (lexikálna) rovina vyjadrení politika, na materiáli ktorej chceme poukázať na to, ako metaforizácia zvyšuje persuzívny manipulačný účinok rečových aktov a napomáha tým procesu sekuritizácie.

Konfliktogénne metafory ako prejav rečovej agresie

Pojem konfliktogénna metafora je v jazykovede v štádiu etablovania. Vedci ho zatiaľ vnímajú ako hyperonymický, a to pre veľké množstvo konceptuálnych metafor, ktoré kontextuálne figurujú ako prostriedok explicitnej alebo aj implicitnej rečovej agresie s primárnym cieľom ponížovania, diskreditácie až demonizácie politických súperov. Popredný ruský odborník v oblasti politickej metaforológie A. Baranov na základe výskumu rozsiahleho korpusu textov politického diskurzu prišiel k záveru, že paralelne s narastaním krízovej situácie (politickej, ekonomickej, národnostnej) a prehlbovaním sociálneho napätia v spoločnosti vzrastá aj množstvo konfliktogénnych metafor, čo môže slúžiť ako svojrázny „jazykový lakmusový papier“ poukazujúci na nepriaznivú spoločenskú situáciu (Baranov 2000: 40). Ide v prvom rade o metaforické modely s konceptuálnymi vektormi agresivity (vojenské a kriminálne metafory), metafory vybočenia z prirodzeného chodu vecí (morbiálne metafory), metafory poukazujúce na nepravdepodobnosť diania (divadelné metafory), na materiálnu vypočítavosť (finančné metafory), zoomorfné metafory (sviňa, pes, baran, somár, hyena, had), antropomorfné metafory (prevažne fyziologické: špinavé ruky, prázdna hlava, zlomiť chrbát, prečistiť mozog), sexuálne metafory (pohlavné orgány, sexuálne úchyľky, promiskuita), beštiálne metafory (satan, diabol, čert), deštruktívne metafory (prírodné kataklizmy, katastrofy, rozpad, rozklad, devastácia a pod.).

Tendenciu zvyšovania rečovej agresie prostredníctvom metaforizácie diskurzu si všímajú samozrejme nie len ruskí výskumníci, ale napríklad aj nemecký politológ Frank Decker. V procese analýzy jazyka populizmu prichádza k záveru, že jednou zo súčasných komunikačných stratégií je „používanie biologických a násilných metafor, jazyk krutosti a vojny. Odmietanie všetkého, čo je cudzie a „neprirodzené“, sa často vyjadruje prostredníctvom biologických formulácií, ktorých úlohou je vykresliť obraz chorej spoločnosti, ohrozenej rozkladom a dezintegráciou. Tomu zodpovedá aj časté

používanie sexuálnych, lekárskeho alebo zvieracích metafor“ (Decker 2004: 36).

Intencie metaforickej agresie sú explicitné. Tá sa viditeľne stáva ástrojom diskvalifikácie protivníka, keď populisti stále hľadajú nepriateľa a snahou o porazenie nepriateľa (neraz fiktívneho) často zdôvodňujú politické rozhodnutia... a to je pádný dôvod k používaniu sekuritizačného slovníka, postaveného na domnelom „nebezpečenstve“ (Štefančík, Lidák 2021, Štefančík 2022).

Konfliktogénne metafory v facebookových príspevkoch R. Fica

Známy slovenský politológ v procese rozsiahlej a precíznej analýzy jazyka a komunikačných stratégií predstaviteľov radikálneho populizmu identifikoval niekoľko kľúčových stratégií, medzi ktoré patrí v prvom rade „dichotomické vnímanie reality v zmysle MY a ONI, TÍ DRUHÍ, prípadne TÍ CUDZÍ, a to v závislosti od vertikálneho alebo horizontálneho vnímania nepriateľov“ (Štefančík 2022: 184). Predkladaný výskum sekuritizačných rečových aktov R. Fica (zverejňovaných na jeho facebookovej stránke v roku 2022) v plnosti potvrdzuje danú myšlienku, nakoľko absolútne všetky nami vyexcerpované metafory s výrazne negatívnou sémantikou sa vzťahujú na reálnych alebo domnelých politických „nepriateľov“ strany Smer, ktorých činnosť údajne vytvára už spomínané „hrozby“ pre referenčné objekty (ohrozené entity). Ďalšími výraznými rečovými stratégiami sú „používanie hyperbolujúcich výrazových prostriedkov“ (v idiolekte R. Fica obzvlášť v prípade negativizujúcich prívlastkov akými sú napr. *vagabundský minister Mikulec*, *zradcovská zmluva s USA*, *obrovitánsky dlh*, *bohupustá svätokrádež*, *obludné divadlo*), ale aj „dramatizácia, škandalizácia, podnecovanie negatívnych emócií; vyvolávanie pocitu ohrozenia a strachu; apel na emócie ako hnev a rozhorčenie, a to bez ohľadu na to, či sú oprávnené alebo nie“ (Ibidem), pričom „jednou z možností, ako situáciu zdramatizovať a zdôrazniť motív hrozby, je použiť slová z vojenského slovníka, ktoré asociujú pocit ohrozenia pred vonkajším prípadne pred vnútorným nepriateľom“ (Štefančík 2022: 125).

V slovníku R. Fica metafora vojny je mimoriadne frekventovaná: *celé mesiace v parlamente vojnoví štváči rinčia zbraňami / vo svojej svätej vojne proti opozícii ho ústava a zákony vôbec nezaujímajú / Rusko vyhráva globálnu finančnú a ekonomickú vojnu otvorenú Bidenom a európskymi spojencami / Takito vojnoví štváči ako Čaputová a Heger privedú Slovensko do nešťastia / parlamentne vojny nás vyjdú draho / chceli vojnu...budú ju mať / sme jasne protifašistickí a odmietame vojnových štváčov Čaputových*

a spol., ale aj hyponymické „vojenské metafory“ rôzneho druhu: z nášho územia vytvorí **potenciálny terč** / tešiť sa z toho, že sme tým Rusko **strelili do kolien** pričom si neuvedomiť, že sami sme si **strelili do hlavy** / svinstva **páchane** Matovičovym **komandom** / Sulík s Hegerom **spáchali** na samite **ekonomickú vlastizradu** Slovenska.

Podobne vojnovým metaforám, pocit ohrozenia navodzujú aj kriminálne metafory, v procese početného využívania ktorých R. Fico preukazuje až obdivuhodnú jazykovú vynaliezavosť a kreativitu, ktorá svojím spôsobom (okrem iného) svedčí aj o stave jeho podvedomia a mentálnych horizontov: si zobrali **Slovákov za rukojemníkov vlastných sporov** / organizovaná **zločinecká skupina** novinárov útočí na štátne inštitúcie / **ekonomická vražda** občanov Slovenska a slovenskej ekonomiky / **časť výpalného** mala ísť vtedajšiemu ministrovi financií E. Hegerovi / budú niesť zodpovednosť za svoje **zločiny** / Na rozdiel od Hegera **nikdy som nekšeftoval** so slovenskou suverenitou a slovenskými národnými záujmami / Heger je tak stratený, že sa do toho všetkého **nechal namočiť** a **stal sa spolupáchateľ** / to, čo vychádza na povrch, je už skutočný **humus nezákonnosti** / podľa Hegera každý, kto má iný názor ako ukrajinský prezident, je **zločinec** / D. Lipšic by nemal byť **prokurátorom**, ale **šéfom spolku** najbezcharakternejších ľudí a **podvodníkov** / **Výšetrovatelia** korupčných prípadov sú „**lumpi**“.

R. Fico s obľubou využíva morbiálne metafory (vybočenia z prirodzeného chodu vecí, chorôb, ich symptómov a pod.), a to prevažne v snahe poukázať na neschopnosť súčasnej vlády a ironizácie jej konkrétnych predstaviteľov: **Vláda je v klinickej smrti**, **neschopná prijímať rozhodnutia na pomoc Slovákom v kríze** / **Máme neexistujúceho premiéra, duševne chorého ministra** financií a **rozhádanú koalíciu** / vďaka krytiu Lipšica a Matoviča **zbláznili z moci** / **predsedom vlády a ministrom financií SR v rokoch 2020 - 2022 bol obyčajný magor** / skutočnou hlavou celej vlády je **daňový podvodník a psychiatrický pacient** / **požadujeme, aby v situácii, keď magor múti vodu**, okamžite vyhlásila referendum / **Takto si predstavuje "spravodlivosť" psychopat** so svojimi kumpánmi / **Sú to čisti blázni a sadisti**, ktorí sa vyžívajú v zatváraní ľudí bez dôvodov / **nech už ani len neuvažuje o podpore tohto verejného blázinca** / Slovensku vládnu **duchovní bezdomovci**, ktorí ignorujú našu históriu. Ako skúsený aktér sekuritizácie, R. Fico s obľubou využíva pôsobivú a odstrašujúcu morbiálnu metaforu samovraždy v procese tematizácie nebezpečenstiev ktoré údajne hrozia našej ekonomike, čo nemôže nevyvolávať strach u jeho početných sledovateľov na facebooku a nasledovateľov v reálnom živote: **ak sankcie proti Rusku devastujú životnú úroveň Slovákov, tak to nie sú sankcie proti Rusku, ale ekonomická samovražda** / **to nie sú sankcie proti Rusku, ale ekonomická samovražda**, za ktorú Heger poslušne zdvihol ruku / **Odstavenie dodávok ruskej ropy je**

ekonomická samovražda /sankčne šialenstvo sa šíri ako rakovina po svete. Spôsob odstránenia týchto „hrozieb“ pre Slovensko ale podľa neho predsa len existuje. Je artikulovaný opätovne prostredníctvom morbiálnej metafory: *len predčasne voľby môžu vyprášiť infantilných politikov a psychiatrických pacientov od kormidla Slovenska.* A to predsa predstavuje hlavný, široko deklarovaný cieľ nastoleného procesu sekuritizácie.

Je zaujímavé, že R. Fico svojich politických rivalov sústavne obviňuje v infantilizme. Ako negatívnu a ponížujúcu (podceňujúcu) používa metaforu *deti*, ktorá v inom kontexte vo svojej podstate nie je prejavom rečovej agresie, avšak v diskurznych stratégiách bývalého dlhoročného premiéra vyznieva ako konfliktogénna (pričom dosť často ide o absolútne nekorektné prirovnávanie k bláznom a malým deťom): *dostanú k moci malé decká a blázni / Malé decká po chvíli pustia do nohavíc a ujdú a blázni sa tešia, že môžu dokončiť rozvrat štátu do dokonalosti / bezprecedentnej vládnej krízy spôsobenej malými politickými deckami / Gratulujem, pán Sulík k Vášmu ďalšiemu detskému politickému výkonu /na tribúne odporu voči bláznom a malým deckám vo vláde.*

Metaforický koncept *divadlo* má podľa našich doterajších pozorovaní implicitne konfliktogénnu povahu vždy, keď ide o metaforickú projekciu udalostí politického a sociálneho charakteru (Dulebová, Krajčovičová 2020: 21). Je mimoriadne rozšírený v politických oblastiach komunikácie, pričom „pragmatický potenciál tohto metaforického modelu je determinovaný výrazným konceptuálnym vektorom neúprimnosti, umelosti, neprirodzenosti, napodobňovaním reality: politickí aktéri nežijú skutočný život a namiesto svojej vôle plnia niečie plány“ (Čudinov 2013: 79), alebo úmyselne dramatizujú udalosti a afektujú v snahe zapôsobiť na recipienta (Gajarský et al. 2021: 15). K obľúbeným slotom konceptu divadla v roku 2022 patrili v rečových aktoch R. Fica *cirkus a fraška* (obe majú výrazne explicitnú ironizujúcu povahu): *Referendum je príležitosť pre obce, ktoré sa stali obeťou Matovičových cirkusových čísiel za viac ako miliardu / Trestnoprávny cirkus má za úlohu len jediné, prekryť nemohúcnosť Hegerovej vlády / Koalične Humberto pokračuje / Správa Európskej komisie o stave právneho štátu na Slovensku je fraška / toto nie je vládna kríza, ale fraška / celá záležitosť je politický proces a fraška / Slovenská politika sa zmenila na absurdnú frašku.* Avšak, aj zdanlivo sémanticky neutrálny pojem *divadlo* má v idiolekte politika výrazne negatívne zafarbenie: *Hrá sa tu jedno obľudné divadlo, opozičné a mediálne /Je to zúfalé politické divadlo Matoviča, Hegera a Čaputovej / Je to trápne divadlo zradcov.*

Finančné metafory sa taktiež stávajú prostriedkom rečovej agresie v prípade, že poukazujú na materiálnu vypočítavosť, ziskuchtivosť, podvody alebo zastieranie skutočných cieľov: *Nápad prezidentky Čaputovej vy-*

*pnúť rusky plyn je jasnou **biznisprihrávkou pre USA**, ktorú si dnes nemôžeme dovoliť! / Z. Čaputová, E. Heger či I. Korčok sa v poslednej dobe správajú viac **ako obchodní zástupcovia** amerických ropných firiem než zástupcovia slovenských národných záujmov / vláda zatížila po **kšefte a zhrabla Jackpota**.*

Obzvlášť útočnými a agresívnymi sú už tradične zoomorfné metafory. Používanie výrazov z ríše zvierat je značne dehumanizujúcim a niekedy aj výrazne invektívnym. Zaujímavé je, že metaforu baranov v diskurznej opozícii MY-ONI R. Fico vzťahuje prevažne na vždy pozitívne MY vo význame „nebuďme baranmi“: *Ako u debilov, tvárime sa ako **barani**, že nemôžeme nič povedať / Ako **hlúpi barani** sledujeme americké záujmy na Ukrajine a poškodzujeme sa / stále sú v Európskej únii lídri, ktorí majú na to iný názor, a ktorí, **nie ako barani**, automaticky súhlasia s tým, čo hovoria Spojené štáty americké / chceme byť solidárni hráči, ale to neznamená, že pôjdeme ako **barani na bitúnok**. Svojich politických nepriateľov ale častuje oveľa expresívnejšími zvieračimi metaforami: *Takýto potápajúci sa koráb a **utekajúce potkany** si ľudia nezaslúžia! / Ste utekajúce **potkany**! Váš koráb sa už potápa! / Matovič sa **schoval ako potkan**, musíme desať dní počkať / **Matovičov pes** Lipšic dnes opäť zaštekal / Stali sa z nich **cynické zvieratá** / Pán minister vnútra Mikulec, **na NAKA máme zvieratá**, to nie sú ľudia. Napokon, u politika, ktorý je neslávne známy tým, že aj za čias svojej vlády nadával novinárom do hlúpych hyen, slizkých hadov, záchodových pavúkov alebo dotieravého hmyzu, nemôže prekvapiť fakt, že v neistej polohe v opozícii „pritvrdzuje“ svoju rétoriku.**

R. Fico s obľubou používa konfliktogénne metafory rozpadu a prírodných katakliziem nielen v procese stigmatizácie politických súperov a pohoršovania sa nad súčasným stavom politickej scény (z vlády zostali už iba **ruiny**), ale aj ako obrazný apel na nevyhnutnosť okamžitého konania: ***lokálna búrka** to je malo, musí prísť veľké **ľudové tornádo** žeby tato vláda odišla*. Cieľ sekuritizácie je tak predkladaný explicitne a obrazne.

Hovorové frazémy ako nástroj rečovej agresie

Jednu z komunikačných stratégií populistov predstavuje „odvolávanie sa na vôľu ľudu; ľud ako centrálna kategória; odkazovanie na zdravý rozum“ (Štefančík 2022: 184). Preto populistí aj obraznosť svojich rečových aktov často stávajú na hovorových frazémach, ktorých používanie v plnosti zodpovedá diskurznej stratégii *svoj- svojím*. Aj náš výskumný korpus presvedčivo poukázal na ten fakt, že R. Fico sa v procese sekuritizácie málokedy obracia k zložitým historickým alebo literárnym alúziám. Zrejme nepredpo-

kladá, že budú pochopené jeho sledovateľmi. V tomto má pravdu, nakoľko napríklad na ním použitý precedenčný výraz *a keď už liberáli idú robiť silné štátne zásahy, niečo sa v tomto štáte dánskom deje*, viacerí z početných komentátorov vyjadrili nepochopenie, prečo sa spomína Dánsko keď status je venovaný Slovensku. Prednosť dáva „ľudovým“, často výrazne urážlivým frazémam, ktorých používanie ho efektívne štylizuje do polohy „svojho človeka“ a „správneho muža“, ktorý vie hovoriť jazykom občajného ľudu a verí už len *chlapskému slovu a poriadnemu stisku ruky: Vlada kašle na vlastných občanov / Ludia si môžu "hodiť slučku", lebo takto ich ekonomicky v histórii Slovenska ešte nikto nepoškodil / Demokracia a sloboda prejavu dostáva na Slovensku na frak ako nikdy a nikde / Proti zdražovaniu na Slovensku ste urobili veľké.... / Sulík sa stratil v politike ako Maďar v kukurici / Keby otcovia SNP videli dnesne Slovensko, obracali by sa v hrobe! / Sorosovi novinári idú vybuchnúť od jedu a vláda ma chce zatvoriť. Sloboda prejavu prestala u nás existovať a liberálna demokracia ukazuje svoju pravú tvár / Ako si kapry dobrovoľne nevypustia svoj rybník, ani poslanci vládnej koalície si neskrátia volebné obdobie / Čakajú nás krušné chvíle, lebo slovenská vláda je vo vojenskej podpore Ukrajiny ako odtrhnúť z reťaze / Robia z GP M. Žilinku dobrý deň / Ale príde aj na tohto Matovičovho psa mráz / Slovensko je mesiace kŕmené klamstvami o vojne na Ukrajine / Nech už má Boha pri sebe a vypadne.*

Historické a politické alúzie s výrazne negatívnou sémantikou

R. Fico sa v procese sekuritizácie obracia skôr k stereotypným obrazom (odkazujúcim na notoricky známe dejinné fakty). Je možné pojednávať o značnej instrumentalizácii histórie. Jednoznačne najčastejšie používanou metaforickou konceptuálnou schémou (frame) je *fašizmus* (tej zodpovedajú aj tematicky usúvzťažnené sloty ako *gestapo*, *nacisti*, *Hitler* a pod.): *vyšetrovatelia a prokurátori sú takí sadisti, od ktorých by sa mohlo učiť aj neslávne nacistické gestapo / fašisticky vydieral policajta / je to obyčajné fašistické svinstvo / Ak by bol na Slovensku trest smrti, tak nás títo blázni za politickú prácu povešajú, ako v 30. rokoch v nacistickom Nemecku! / Gestapácky kabát posielame odtiaľto zo Smeru pánovi Repovi lebo je to gestapák / Naposledy s takouto vervou obhajovali vojnu istí Adolf & Benito.* V diskurze R. Fica sa potvrdzuje to, na čo poukázali už naše predchádzajúce výskumy rétoriky lavicových populistov, a síce, že „účelová instrumentalizácia dejín sprevádzaná reinterpretáciou ideológií, napríklad z hľadiska politológie presne vymedzeného pojmu fašizmus (ktorý v rétorike populistov je sémanticky úplne všetko, čo ich politickým zámerom nevyhovuje)

vedie k pomalému, ale istému vyprázdňovaniu jeho pôvodného významu, deideologizácii a následne aj k hodnotovej dezorientácii v aspekte historickej a kultúrnej pamäti mladej generácie Slovákov“ (Dulebová 2021: 53).

Vysoká frekvencia používania niektorých politém v ich prenesenom význame vedie k tomu, že postupne strácajú svoju obraznosť v politickom diskurze: *ekonomická genocída vlastného národa / nás budú za takúto slovenskú soc-dem. politiku lynčovať slovenské liberálne médiá a každý, kto nemá rád Slovensko*, ale zároveň nadobúdajú nové konotácie a analogicky aj nový axiologický rozmer. Pre diskurzné taktiky ľavicového radikála sú prekvapivé odkazy ironizujúce predstaviteľov a symboly komunistickej ideológie: *dnes to D. Lipšic robí lepšie ako najzarytejší komunistickí prokurátori v minulom storočí / Je to bezcharakterný aparátčik / ŠTBáci sa pri politických procesoch snažili zachovať aspoň formu*.

Samozrejme, ako inak, v sekuritizačných taktikách R. Fica nesmie chýbať ani meno Sorosa. To v diskurznych stratégiách slovenských politických populistov už dávno ukončilo proces apelativizácie. Stalo sa menom všeobecným, symbolizujúcim abstraktné a absolútne „vonkajšie“ zlo: *Sorosova črieda prasiat v denníku SME likviduje demokraciu / Na Slovensku pôsobí Sorošova črieda prasiat / Z. Čaputová, podobne ako A. Kiska, je len jeden z ďalších výplodov sorosovskej fantázie / Žena, ktorá je schopná do bodky naplňať sny sorosových mimovládok / Mali sme pravdu, Sorosove peniaze ovplyvňujú dianie na Slovensku / MDIF je pod kontrolou jedného z najväčších podvodníkov na svete Georga Sorosa*.

S našimi úvahami a závermi z analýzy selekcie a používania metafor R. Ficom sú veľmi kompatibilné postrehy Z. Zimenovej, ktorá taktiež konštatuje, že „metafory, ktoré Robert Fico tak rád používa, nie sú iba pasívnym ornamentom jeho prejavu, nakoľko ľudia prirodzene inklinujú k takým metaforám, ktoré korešpondujú s ich hodnotovým nastavením, rozhlľadom a skúsenosťou. Skrátka, páčia sa nám najmä tie metafory, ktoré sú odrazom nášho mentálneho sveta. Ak chceme niekomu niečo zjednodušené vysvetliť pomocou metafory, siahneme spravidla po takej, ktorá odkazuje na obrazy, ktoré sú nám samým známe, ktoré „lahodia“ nášmu naturelu. Ponúkajú zjednodušenia, cez ktoré človek ľahko pochopí podstatu. Vystihujú ale aj podstatu autora. Známe je jeho vyjadrenie (v súvislosti s rozpadom strany), že *keď nefunguje bordel, treba vymeniť dievčatá, nie posteľ*. Pripodobniť politickú stranu k bordelu a jej členov k dievčatám je zjednodušenie až na podlahu... Oplzlé metafory, sexuálne narážky, sprosté vtípy – to je mentálny svet človeka, ktorý sa zrazu pasuje do roly ochrancu demokracie, ľudských práv a slobôd, spravodlivosti a slušnosti“ (Zimenová 2019).

Záver

Naša analýza dominujúcich funkcií metafor v statusoch R. Fica naznačuje, že k nim patrí predovšetkým persuzívna, axiologická, expresívna a modelujúca funkcia. Navonok vystupuje do popredia expresívna funkcia (Spišiaková 2018: 420), avšak nemenej dôležitá je aj funkcia modelujúca, ktorá formuje predstavy o sekuritizovaných referenčných objektoch do tvaru špecifického modelu, plne zodpovedajúceho autorovým intenciam. Persuzívna funkcia sa prejavuje v snahe ovplyvňovať adresáta a navodiť pocit hroziaceho nebezpečenstva. Axiologická funkcia sa prejavuje vo vytváraní systému hodnôt pre recipienta, výhodného pre R. Fica ako aktéra sekuritizácie (prostredníctvom jednoznačného a jednosmerného, obrazného hodnotenia).

Keď sa demokratické hodnoty slovenskej spoločnosti, hodnoty právneho a sociálneho štátu, životnej úrovne Slovákov či dokonca aj zvrchovanosť, suverenita a štátnosť Slovenska stávajú v procese sekuritizácie referenčným objektom, mieni sa tým prezentácia ich ohrozenosti: hodnoty je nutné bezpodmienečne brániť, a to aj za cenu prekračovania štandardných „pravidiel hry“. Ako sme sa snažili poukázať v našom výskume, pôsobivá metafora, zacielená na konkrétnu skupinu voličov, predstavuje účinný nástroj úspešnej sekuritizácie. Nami sledovaný proces sekuritizácie sa dá ohodnotiť ako úspešný, nakoľko predstavitelia Smeru-SD koncom augusta odovzdali v Prezidentskom paláci 406.039 podpisov za vyhlásenie referenda o páde vlády a zmene Ústavy SR, v dôsledku ktorých prezidentka plánuje vypísať referendum ohľadom predčasných volieb (minimálne s jednou otázkou). Skoro pol milióna ľudí uverilo hrozbám artikulovaných vplyvnými aktérmi sekuritizácie, skúseným politikom R. Ficom a jeho straníckym „súduhom“.

Na záver chceme zdôrazniť, že v danom aspekte vyvstáva nielen otázka úspešnosti alebo neúspešnosti sekuritizačného procesu, ale aj zodpovednosti aktéra sekuritizácie za výber jazykových prostriedkov a významov rečových aktov, nakoľko konfliktogénne metafory nevyhnutne smerujú diskurz k nárastu agresivity. Napätie v spoločnosti rastie a politickým aktérom to náramne vyhovuje. Pre zvyšovanie počtu ich prívržencov je sekuritizácia tou najkratšou a najistejšou cestou, pretože „predkladanie nebezpečenstiev určitému spoločenstvu sa stáva najpohodlnejšou a najvhodnejšou formou ideologickej konsolidácie“ (Dulebová, Štefančík 2017: 55).

Funding acknowledgment:

Tento príspevok je súčasťou grantového projektu VEGA 1/0452/21 *Jazyk sekuritizácie v súčasnom slovenskom verejnom diskurze* a projektu KEGA 003UK-4/2021 *Vysokoškolská učebnica Mediálna lingvistika*.

Literatúra

- BARANOV, A. (2000): Metafory v politickom diskurze: jazykovye markery krizisnosti političeskoj situacii. In: ZYBATOW, L. (ed.): *Sprachwandel in der Slavia: die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert*. Wien et al.: Peter Lang, pp. 35-42.
- BUZAN, B.; WÆVER, O.; WILDE, J. (2005): *Bezpečnosť – Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I. (2019): *Jazyk a konflikt: My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- ČUDINOV, A. (2013): *Očerki po sovremennoj političeskoj metaforologii*. Jekaterinburg: UGPU.
- DECKER, F. (2004): *Der neue Rechtspopulismus*. Opladen: Leske + Budrich.
- DULEBOVÁ, I. (2020): Metaforizácia vakcinácie pri jej sekuritizácii v slovenskom politickom diskurze In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie: VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 49-60
- DULEBOVÁ, I.; KRAJČOVIČOVÁ, L. (2020): Metaphorical image of Brexit in Russian media discourse (based on the metaphor of theatre). *Annales Scientia Politica*, 9(1): 18-28.
- DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2017): Securitization theory of the Copenhagen school from the perspective of discourse analysis and political linguistics. *XLinguae Journal*, 10(2): 51-62. <https://doi.org/10.18355/XL.2017.10.02.05>
- GAJARSKY, L.; IERMACHKOVA, O.; SPIŠIAKOVA, A. (2021): Transformations of phraseological units in Russian and Slovak advertising slogans *Filologičeskije nauki*, s. 11-17.
- SPIŠIAKOVÁ, M. (2018): Lingvistická analýza politických komunikátov na Kube. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie III*. Bratislava: EKONÓM, s. 417-425.
- ŠTEFANČÍK, R.; LIDÁK, J. (2021): Metaphor in the Anti-Immigration Rhetoric of the Slovak Far Right. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk*

- a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie.* Bratislava: EKONÓM, s. 467-479.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine.* Bratislava: EKONÓM.
- ZIMENOVÁ, Z. (2019): O bordeli, dievčatách a posteliach alebo keď hrubosť formuje realitu. *SME*, 10.01.2019.

Kontakt:

doc. Mgr. Irina Dulebová, PhD.

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií
Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Department of Russian and East
European Studies
Faculty of Arts

Comenius University in Bratislava

Email Address: irina.dulebova@uniba.sk

Politik nebo influencer? Případová studie působení Andreje Babiše na sociálních sítích¹

Michaela Fikejzová – Martin Charvát

Abstract

Politician or Influencer? A Case Study of the Presentation of Andrej Babiš on Social Media. *The aim of this study is to analyze the former Czech prime minister Andrej Babiš's social media presence. Primarily, we focus on the adoption of rhetorical strategies from influencer discourse, which aim to give followers the impression of the authenticity of the published content and the ordinariness of the person who presents themselves on the given social media account. We conclude that Babiš heavily adopts such strategies, presenting himself as an ordinary person who does the same mundane things as his followers and voters do.*

Keywords: influencer, social media, political communication, authenticity.

Klíčové slová: influencer, sociální síť, politická komunikace, autenticita.

Úvod

Spolu se vznikem sociálních sítí vznikl nebývalý prostor pro obsah vytvářený jednotlivými uživateli (Freberg 2019), ze kterého profitují především platformy na nich je tento obsah zveřejňovaný (Srncík 2016). Systém takových platform, jako je například Facebook, Instagram či Twitter, vedl k tomu, že jednotlivci mohou získat velké množství sledujících, kteří pravidelně konzumují jimi zveřejňovaný obsah. Přestože v takovém prostředí teoreticky mohou získat velké množství sledujících „obyčejní“ lidé, nejsledovanějšími profily jsou ty, které patří celebritám, jež se proslavily díky jinému typu činnosti, jako je například fotbalista Cristiano Ronaldo či zpěvačka a

¹ Studie byla z 50 % vydána v rámci projektu Interního grantového systému MUP č. E70-91 „Obraz ‚nové ženy‘ v prvorepublikovém časopise Eva“ financovaného z podpory MŠMT na specifický vysokoškolský výzkum v roce 2021 a 2022, a z 50% v rámci projektu Vědecko-výzkumného záměru MUP č. 93-01 „Politologie, mediální a anglofonní studia financovaného z podpory MŠMT na Dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2022.

herečka Selen Gomez (Statista 2022). Jinými slovy se jedná o osoby, jejichž životní styl je určitým způsobem aspirativní – jsou slavní, bohatí či krásní. Zároveň se jedná o osoby, u kterých sledující touží nahlédnout do „zákulisí“. Paul Virilio v tomto kontextu hovoří o fenoménu „ukradeného vidění“, kdy se díky digitálním médiím dávají na odív síťovému publiku aktivity, které jsou určeny, aby se odehrávaly v soukromí. Tento typ voyerismu není limitovaný na celebrity z jiných oblastí, ale týká se také influencerů, kteří se stali známými přímo díky svému působení na sociálních sítích. Jedním z důsledků nastolení nových digitálních forem vnímání a reprezentace je také pomalé vymizení hranic mezi soukromým a veřejným, a díky tomu se ve své podstatě rozlišuje mezi různými (společenskými i pracovními) rolemi, což je časté zejména v případech, kdy politik či politička, novinář či novinářka a další osoby aktivně participující na veřejném prostoru, jsou zároveň aktivní na sociálních sítích. V jejich příspěvcích či komentářích pak často není jasné zřetelné, zda to, co je obsahem sdělení, spadá do kategorie osobních názorů či se jedná o reprezentaci pohledu dané politické strany či média².

Influenceri

Pojem „influencer“ lze definovat jako označení pro osobu, která působí na sociálních sítích a její obsah, který v takovém prostředí zveřejňuje, má potenciál ovlivňovat rozhodovací proces jejích sledujících. Tento potenciál influencer nabývá navázáním vztahu se svými sledujícími, obzvláště na základě jedné distinktivní – autenticity. Díky určitému typu performativní autenticity, který je založen na dojmu sledujících, že je k nim daná osoba upřímná, co se týče určitých aspektů jejího života, vzniká prostor pro parasociální vztah mezi sledujícími a daným influencerem.

Parasociální vztah lze charakterizovat jako socio-emocionální vazbu mezi influencerem a jeho sledujícími, výrazně posilovaný možností minimálně mediované interakce³ mezi publikem a influencerem (Yuan, Lou

² Z tohoto důvodu se rozšířila praxe, kdy například v informacích o svém twitterovém účtu novinářky či novináři explicitně uvádějí, že zveřejňované tweety nevyjadřují názory redakce a média, ve kterém pracují. Přesto však obzvláště novinářky a novináři na svých účtech retweetují či jinak doporučují články zveřejněné v daném médiu. Hranice různých rolí, které zastávají, jsou tedy obvykle nejasné, přestože se je často snaží zdůrazňovat.

³ V tomto kontextu se často hovoří o „přímé“ komunikaci mezi influencerem a sledujícími. Označení „přímá“ považujeme za nepřesné, jelikož se stále jedná o komunikaci mediovanou danou platformou/sociální sítí a digitálními médii. Důležité je

2020). Tato interakce může zahrnovat různé typy vazby, často se jedná o jakési pseudopřátelství, často podporované způsobem vyjadřování daného influencera. Například český YouTuber a influencer Karel „Kovy“ Kovář (2022) často začíná svá videa frází „Ahoj všichni, tady Kovy“, implikující neformální, přátelský vztah mezi ním a jeho sledujícími. Česká influencerka Markéta Frank (2022) ve svých vložích zmiňuje, že své sledující zas ráda „vidí“ či že už si „spolu takhle dlouho nepovídali“. Vzhledem ke své cílové skupině občas častuje své sledující oslovením „holky“ (Frank 2022). Jak shrnují Yuan a Lou (2020), parasociální vztah může být také romantického rázu, obvykle jednostranného směrem k influencerovi. Parasociální vztah však nemusí být nutně pozitivní, v prostoru sociálních sítí je častá také chronická kritika či až nenávist vůči influencerům (Reinikainen et al. 2020).

Aspekt autenticity a parasociálních vztahů umožňuje influencerům ze svého působení na sociálních sítích profitovat prostřednictvím tzv. influencer marketingu, v rámci kterého navazují influenceři spolupráci s různými značkami a jejich produkty pak ve svém obsahu propagují (Vrontis et al. 2021). Pozice influencera v sobě proto zahrnuje dvě kontradiktorní pozice – na jedné straně jsou promotéry konzumu, jelikož součástí jejich obsahu je obvykle i tento typ komerční spolupráce, na straně druhé jsou však propagátory autenticity (Arriagada & Bishop 2021). Tato autenticita je však, jak vyplývá z odstavce výše, kvazi-autenticitou, respektive autenticita na sociálních sítích je obecně diskurzivním klamem, kterého je dosahováno pomocí různých technik naturalizace a rétorických strategií (oslovení publika, obsah zaměřující se na každodenní influencerů a podobně). Přestože se Turner (2006) při ustanovení termínu „démotický obrat“ soustředil na proměnu „obyčejných“ lidí v celebrity v kontextu reality TV, blogů o DIY projektech a celkové kultury celebrit z počátku současného tisíciletí, jeho výklad démotického obratu je přiléhavý i pro současnou kulturu influencerů. Turner (2006) definuje démotický obrat jako způsob referování ke zvětšující se viditelnosti „obyčejných“ osob, zatímco samy sebe přetváří v mediální obsah. V kontextu reality TV je výraznější vnější zásah do tohoto procesu ze strany producentů a podobně, v případě influencerství je často tento proces přetváření sebe sama v v mediální obsah ještě doslovnější. Začínající influenceři jsou často sami sobě producenty, scénáristy a režiséry. V aktivních influencercech se kromě výše uvedené kontradiktorní pozice snoubí ještě další kontradikce, kterou Turner, Bonner a Marhsall (2000: 13) připisují klasickým celebritám – slavné osobnosti existují v diskurzu, kde valorizují jak svůj

také zdůraznit, že „přímost“ takové komunikace je spíše iluzí přímosti, jelikož sledující nemá, jak ověřit to, zda například na jeho komentář opravdu reaguje daný influencer/celebrita či jeho/její marketingový tým či asistent/ka a podobně.

elitní status celebrity, stejně tak činí influenceři v aspirativnosti svého prezentovaného životního stylu, zatímco oslavují svou vnitřní „obyčejnost“. V diskurzu influencerů je prolínání těchto dvou zdánlivě protirečících si aspektů často ještě těsnější, než bývalo u celebrit v nultých letech. Oba aspekty totiž často produkují či alespoň zveřejňují sami pod svým vlastním jménem, což výrazně posiluje diskurz autenticity, který je pro influencers hlavní zpeněžitelnou komoditou.

Influenceři a politická komunikace

Influenceři nedoporučují pouze spotřební zboží či služby, často se vyjadřují i k politickým tématům ve snaze ovlivnit politické chování svých sledujících. Riedl et al. (2021) mapují, jak influenceři hladce spojují politicky zabarvené sdělení, jako je například udržitelnost, s propagovaným produktem. Fischer, Kolo a Mothes (2022) analyzují obsah zveřejňovaný YouTubeři, jejichž cílem je edukace sledujících o současné politické scéně. Schmuck et al. (2022) se ve své studii zabývají zastřešujícím fenoménem – totiž jak influenceři složitá politická témata simplifikují pro mladší generaci ve formátu edutainmentu. V rámci tohoto typu politické komunikace influenceři do velké míry využívají právě onoho dojmu autenticity, rétoricky utvrzují sledující v představě, že sledovat video oblíbeného influencera je jako kdyby si povídali s kamarádem, přestože sledující má přeci jen velmi limitované možnosti reagovat na názory daného influencera.

Jinými slovy, influenceři jsou, jak se zdá, úspěšní v oblasti, o kterou dlouhodobě usilují politici, např. přiblížení se mladé generaci či prezentování sebe sama jako někoho, s kým jsou voliči schopni se ztotožnit, ale zároveň zůstat osobnostně aspirativní, kupříkladu v oblasti hodnot či odbornosti. Z tohoto důvodu se v předložené studii zabýváme jednou osobností, která do určité míry přejímá základní rysy rétorických strategií influencer – bývalým českým premiérem Andrejem Babišem.

Existující studie analyzující působení Andreje Babiše na sociálních sítích se věnují jeho náklonnosti k „alternativním“ médiím (Školkay et al. 2022), jeho rétorice během koronavirové krize (Hartikainen 2021) či vlivu jeho tweetů na dynamiku předvolební kampaně (Rawski et al. 2021). Jinými slovy, existující literatura k Babišovi přistupuje primárně jako ke klasickému politikovi.

Pro analýzu obsahu zveřejňovaného na účtech Andreje Babiše na sociálních sítích je stěžejní krátce charakterizovat fungování politické strany ANO 2011, které je Babiš lídrem. Hloušek a Kopeček (2019) analyzují ANO 2011 jako stranu podnikatelskou, pro které je obecně typická silná

centralizace s důrazem na lídra strany, minimální vnitrostranická demokracie a propojují v sobě podnikatelské a politické zájmy. Dále je pro takové strany typické, že se ve velké míře soustředí na marketing a celkovou komercializaci politické sféry (ibid). Důležitost pozice lídra je jak vnitřní, tak vnější směrem k voličům právě v rámci důrazu na marketing.

V předkládané analýze se soustředíme na obsah zveřejňovaný na facebookové stránce Andrej Babiš (2022a) a na instagramovém účtu Andrej Babiš (2022b) v posledních dvou letech. Cílem analýzy je představit způsob, jakým Andrej Babiš přejímá diskurz autenticity typický pro klasické influencers.

Analýza rétorických strategií přejímaných z influencerského diskurzu

Základním rysem účtů na sociálních sítích, které jsou prezentovány jako osobní účty Andreje Babiše, je velmi limitovaná charakteristika Babiše jako politika. U facebookové stránky je nutné vyplnit zařazení typu stránky, tudíž zde sledující vidí označení „Politik“, dále však jen popis „Ano, skutečně, je to moje stránka“. Na instagramovém účtu v popisu nalezneme „TAK JÁ JEDU“, pravděpodobně odkazující k aktuálnímu cestování Babiše po setkáních s voliči po celé republice. Tyto popisy fungují jako diskurzivní ustanovení toho, že sledující má možnost interagovat „opravdu“ s Andrejem Babišem. Podobným způsobem ujišťují své sledující například celebrity, které se proslavily mimo sociální sítě a často o jejich osobě existuje řada fanouškovských profilů.⁴ Z politické sféry obdobným způsobem ujišťuje své sledující například bývalý americký prezident Donald Trump, který přímo v názvu svého instagramového a twitterového účtu uvádí slovo „real“ (reálný, skutečný, opravdový) - @realdonaldtrump. Dané osobnosti tímto způsobem přesvědčují své sledující, že komunikují přímo s nimi, nikoliv například s jejich marketingovým týmem či asistenty.⁵

⁴ Sociální sítě zároveň jejich identitu ověřují a následně udělují osobním profilům celebrit značku modré fajfky vedle uživatelského jméno. Toto technické ověření sice potvrzuje příslušnost profilu a může posilovat dojem, že sledující opravdu interaguje s danou celebritou, nejedná se však o rétorickou strategii.

⁵ Na facebookové stránce Andreje Babiše je explicitně uvedeno, že zadavatelem správy oné stránky je ANO 2011, je tedy zřejmé, že se jedná o součást marketingu strany. Takové označení je však zprv snadno přehlédnutelné, je totiž dostupné pouze ve chvíli, kdy sledující navštíví přímo stránku, nikoliv u každého příspěvku, a zadrhu není nutně pro sledující jednoznačně pochopitelná, vzhledem ke své stručnosti.

Na svém instagramovém účtu zveřejňuje Andrej Babiš především příspěvky osobnějšího rázu, obvykle se jedná o fotografie z volného času doplněné krátkým popiskem, například: „Natrhal jsem si u kamarádů jablka na štrúdl, který miluju“ (Babiš 2022c). Přestože se zde stejně jako na svých dalších účtech vyjadřuje i ke své politické aktivitě, soustředí se zde primárně na svou „obyčejnost“, která je v influencerském diskurzu a pro dojem autenticity zcela zásadní. Sdílí zde fotky s rodinou, kde například konstatuje, že jeho syna přijali na několik kanadských univerzit (Babiš 2022d). Snoubí se zde zároveň i aspekt aspirace – Babiš zde ukazuje zdánlivě dokonalý rodinný život, sdílí výrazné úspěchy svých dětí a podobně. Pro podtržení dojmu „obyčejnosti“ své osoby na svém Instagramu zmiňuje i své záliby, například to, že „miluje mytí aut“. Vycházíme-li z Virilia, Babiš, respektive jeho tým spravující sociální síť, se snaží nastolit důvěru mezi ním a jeho sledujícími, přičemž základní strategií se stává otevírání soukromí těm, s nimiž má primárně pouze mediováný kontakt. Smyslem takto laděných příspěvků není nic jiného, než naturalizovat obraz sebe sama jako někoho, kdo kromě toho, že je lídrem politické strany, prožívá běžné strasti jako každý jiný člověk: od radosti po strasti, včetně každodenních pochůzek a rutinních záležitostí. Samozřejmě je v tomto kontextu nutné zmínit i to, že se běžné pohybuje mezi svými přáteli a že přeci jako každý z nás „miluje štrúdl“, díky čemuž dochází k tzv. „personalizaci politiky“ (Bennett 2012, Cabada, Tomišič 2016) a k využívání sémiotických identifikačních kódů, díky čemuž Babiš následně ve svých politických vyjádřeních může stavět na tom, že bojuje za obyčejné a běžné lidi a že se vymezuje vůči „elitářství“, což je běžná rétorická populistická strategie (Önnerfors, Krouwel 2021). Kontradikce přítomné v této sebestylizaci nemusíme nijak zvlášť zdůrazňovat, jedná se o pragmatické rozvržení různých modů a variant vystupování dle cíle, kvůli kterému je daný komunikát produkován.

I v rámci politických sdělení sdílí Babiš příspěvky jako by ze zákulisí, např.: „Posilnil jsem se před interpelacemi! Tenhle sympaták se jmenuje Abderrazek a dělá super sendviče“ (Babiš 2022e), čímž opět posiluje dojem obyčejnosti své osoby a autenticity zveřejňovaného obsahu. Zároveň zde lze nalézt i vymezení se vůči agresivní protiimigrační rétorice, kterou využívá zejména Tomio Okamura z SPD. Naopak Babiš se v tomto konkrétním příspěvku vyhne odkazování na rasovou problematiku a jednoduše konstatuje, že Abderrazek „dělá super sendviče“, které jsou vhodným pokrmem před interpelacemi. Konotace příspěvku je proto mnohovrstevnatá: Babiš sděluje, že je přeci politikem pro všechny bez ohledu na rasu, vzdělání či socioekonomický status, ale zároveň je zjevná výrazná kolonizačně-opresivní: vždyť kdo jiný, než Abderrazek může dělat

„super sendviče“ a kdo jiný, než on může „bílého“ muže posilnit před tím, než se vydá bránit zájmy svých sledujících na politické kolbiště.

Na své facebookové stránce se Babiš vyjadřuje primárně k politickým tématům, onen dojem obyčejnosti a autentičnosti je tedy mnohem více podmiňován rétoricky, nikoliv typem obsahu. Babiš zde stejně jako na ostatních platformách píše primárně v první osobě jednotného čísla, obsah prezentuje jako své osobní názory a přesvědčení. Ve svých příspěvcích je velmi expresivní, například: „Energetický Armagedon. Máme nejdražší elektřinu v Evropě“ (Babiš 2022a) či „Fialova vláda je nejprohlanější od revoluce“ (ibid). Zkratkovitost, stručnost a emocionalita jednotlivých příspěvků opět posiluje dojem autentičnosti daného obsahu. Působí, jako kdyby byly příspěvky sepsány v rychlosti, v návalu emocí spojených s danou situací, a byly publikovány ihned po sepsání. Tento aspekt je obzvláště zřetelný v případě vysoce kontextově citlivých příspěvků, jakým je například příspěvek „Bojí se nás“. Babiš zde nevysvětluje, na co reaguje, kdo se koho má bát a zcela spoléhá na znalost kontextu na straně sledujících.

Babiš na Facebooku dále pravidelně zveřejňuje typ příspěvku začínající slovy „Čau lidi“. Zveřejňuje jej jak v podobě videa, kdy ke svým sledujícím hovoří jako tzv. mluvící hlava, typicky v méně formálním prostředí a méně formálně oblečený, tak v podobě psaného příspěvku. Jedná se o delší formát, v rámci kterého se vyjadřuje k aktuálním kauzám. Už samo o sobě oslovení je blízké influencerskému diskurzu, v rámci kterého influencer vstupuje často do parasociálního vztahu se svými sledujícími a oslovuje je jako kdyby mluvil se svými blízkými či kamarády, tedy komunikuje s nimi méně formálním způsobem. Pozdravem „čau“ zároveň opět zdůrazňuje svou „obyčejnou“ stránku, jazykově „porušuje pravidla“ politické sféry, ve které se dbá na formálnost projevu.

I na facebookové stránce Andreje Babiše nalezneme příspěvky, které se tváří jako momentky s fanoušky a voliči, doplněné krátkými popisky jako například „Rád se vyfotím“ či fotografie místa, kam přijel na setkání s voliči, doplněné názvem daného města. Takové příspěvky posilují dojem autentičnosti opět ve své aktuálnosti, jako kdyby je Babiš vyfotil těsně před tím, než vyšel na pódium.

Závěr

V předložené studii jsme se zabývali analýzou obsahu zveřejňovaném na osobních účtech Andreje Babiše na Facebooku a Instagramu. Cílem analýzy bylo poukázat na Babišovo přejímání rétorických strategií z influencerského

diskurzu týkajících se především dojmu autenticity a obyčejnosti. Babiš se na sociálních médiích prezentuje jako úspěšný obyčejný člověk, který má stejně jako další obyčejní lidé rád štrůdl a péčí o svoje auto. Své sledující zdraví neformálně prostřednictvím „čau“, ve svých příspěvcích je stručný a velmi expresivní. Příspěvky působí, jako kdyby byly sepsány a zveřejněny v aktuálním návalu emocí vztahující se k aktuální politické situaci. Prostřednictvím těchto strategií jsou sledující a voliči přesvědčováni, že Babiš je „jedním z nich“, že je „obyčejný“ a že obsah, který je na jeho účtech na sociálních sítích zveřejňovaný je doopravdy produkován Babišem samotným a můžou s ním tudíž například v komentářích navázat „přímý“ kontakt.

Excerpované texty

- BABIŠ, A. (2022a): Andrej Babiš. Facebook.com, <https://www.facebook.com/AndrejBabis>
- BABIŠ, A. (2022b): Andrej Babiš. Instagram.com, <https://www.instagram.com/andrejbabis/>
- BABIŠ, A. (2022c): [Natrhal jsem si...]. Instagram.com, <https://www.instagram.com/p/CiF6XsvMyQU/>
- BABIŠ, A. (2022d): [Můj syn...]. Instagram.com, <https://www.instagram.com/p/CgH7HyQre-L/>
- BABIŠ, A. (2022e): [Posilnil jsem se...]. Instagram.com, <https://www.instagram.com/p/CeTcX3MN1dA/>

Literatura

- ARRIAGADA, A.; BISHOP, S. (2021): Between commerciality and authenticity: the imaginary of social media influencers in the platform economy. *Communication, Culture & Critique*, 14(1): 568-586. <https://doi.org/10.1093/ccc/tcab050>
- CABADA, L.; TOMIŠIČ, M. (2016): The rise of person-based politics in the new democracies: The Czech Republic and Slovenia. *Politics in Central Europe*, 12(2): 29-59. <https://doi.org/10.1515/pce-2016-0011>
- FISCHER, T.; KOLO, C.; MOTHES, C. (2022): Political influencers on YouTube: Business strategies and content characteristics. *Media and Communication*, 10(1): 259-271. <https://doi.org/10.17645/mac.v10i1.4767>
- FRANK, M. (2022): Marketa Frank. Youtube.com, <<https://www.youtube.com/c/MarketaFrank>> [25. 09. 2022].

- FREBERG, K. (2019): *Social Media for Strategic Communication: Creative Strategies and Research-Based Applications*. London: Sage Publications.
- HARTIKAINEN, I. (2021): Authentic expertise: Andrej Babiš and the technocratic populist performance during the COVID-19 crisis. *Frontiers in Political Science*, 3: 1-17. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.734093>
- HLOUŠEK, V.; KOPEČEK L. (2019): How to run an efficient political machine: the billionaire Andrej Babiš and his political-business project. *Politics in Central Europe*, 15 (1): 35-54. <https://doi.org/10.2478/pce-2019-0002>
- KOVÁŘ, K. (2022): Kovy. Youtube.com, <<https://www.youtube.com/c/TadyKovy>> [25. 09. 2022].
- ÖNNERFORS, A.; KROUWEL, A. (2021): Between internal enemies and external threats: how conspiracy theories have shaped Europe. In: ÖNNERFORS, A.; KROUWEL, A. (eds.): *Europe: Continent of Conspiracies*. New York, London: Routledge, s. 1-21.
- RAWSKI, T.; BUDZYNSKA-DACA, A.; DYBALSKA, R. R. (2021): Prime ministers on Twitter: Mateusz Morawiecki and Andrej Babiš during the 2019 European election campaign – two models of communication. *Political Preferences*, 28: 5-22. <https://doi.org/10.31261/polpre.2021.28.5-22>
- REINIKAINEN, H.; MUNNUKKA, J.; MAITY, D.; LUOMA-AHO, V. (2020): “You really are a great big sister” – parasocial relationships, credibility and the moderating role of audience comments in influencer marketing. *Journal of Marketing Management*, 36(3-4): 279-298. <https://doi.org/10.1080/0267257X.2019.1708781>
- RIEDL, M.; SHWEMMER, C.; ZIEWIECKI, S.; ROSS, L. M. (2021): The rise of political influencers – perspectives on a trend towards meaningful content. *Frontiers in Communication*, 6: 1-7. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.752656>
- STATISTA (2022): Instagram accounts with the most followers worldwide as of June 2022. Statista, <<https://www.statista.com/statistics/421169/-most-followers-instagram/>> [25. 09. 2022].
- SHMUCK, D.; HIRSCH, M.; STEVIC, A.; MATTHES, J. (2022): Politics – simply explained? How influencers affect youth’s perceived simplification of politics, political cynicism, and political interest. *The International Journal of Press/Politics*, 27(3): 738-762. <https://doi.org/10.1177%2F19401612221088987>
- SRNICEK, N. (2016): *Platform Capitalism*. London: Wiley.

- ŠKOLKAY, A.; LACZKO, M.; HAVLÍČEK, P.; ŽÚBOROVÁ, V. (2022): The affinity of the former Czech prime minister Andrej Babiš towards alternative media on Facebook. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne* 2: 43-62. <http://dx.doi.org/10.14746/ssp.2022.2.3>
- TURNER, G.; BONNER, F.; MARSHALL, P.D. (2006): *Fame Games: The Production of Celebrity in Australia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TURNER, G. (2006): The mass production of celebrity: “Celestoids”, reality TV and the “demotic turn”. *International Journal of Cultural Studies*, 9(2): 153-165. <https://doi.org/10.1177%2F1367877906064028>
- VIRILIO, P. (2004): *Informatická bomba*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- VRONTIS, D.; MAKRIDES, A.; CHRISTOFI, M.; THRASSOU, A. (2021): Social media influencer marketing: A systematic review, integrative framework and future research agenda. *International Journal of Consumer Studies*, 45(4): 617-644. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12647>
- YUAN, S.; LOU, C. (2020): How social media influencers foster relationships with followers: The roles of source credibility and fairness in parasocial relationship and product interest. *Journal of Interactive Advertising*, 20(2): 133-147. <https://doi.org/10.1080/15252019.2020.1769514>

Kontakt:

Mgr. Michaela Fikejzová

Katedra mediálních studií
Metropolitní univerzita Praha

Department of Media Studies
Metropolitan University Prague

Email Address: michaela.fikejzova@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1989-5532>

Mgr. Martin Charvát, Ph.D.

Katedra mediálních studií
Metropolitní univerzita Praha

Department of Media Studies
Metropolitan University Prague

Email Address: martin.charvat@mup.cz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1733-6582>

Lexikálno-sémantické inovácie súčasného opozičného politického diskurzu (na materiáli ruského jazyka)

Tatjana Grigorjanová

Abstract

Lexical-Semantic Innovations of Contemporary Oppositional Political Discourse (on the Material of the Russian Language). *In this paper, attention is paid to lexical-semantic innovations that have appeared on the background of recent political-economic events in the Russian-speaking environment. Different types of lexical-semantic innovations, which are characterized by a high degree of imagery, expressiveness, emotionality, negative connotation and evaluative attitude, are analyzed.*

Keywords: lexical-semantic innovations, discourse, politics, Russian language, opposition.

Kľúčové slová: lexikálno-sémantické inovácie, diskurz, politika, ruský jazyk, opozícia.

Úvod

Inovačné procesy prebiehajú v jazyku neustále ako prirodzená súčasť jeho vývinu. V relatívne pokojných obdobiach v živote spoločnosti sa prejavujú s menšou intenzitou, avšak v časoch veľkých spoločenských otrasov naberajú na dynamike. Aj my sme v súčasnosti svedkami ešte donedávna nepredstaviteľných udalostí, ktoré okrem iného výrazne ovplyvňujú aj jazyk a na jej pozadí sa prejavuje tendencia k tvorbe lexikálnych a sémantických inovácií.

Inovačné procesy je možné skúmať z rôznych hľadísk, pretože bez podrobného štúdia jednotlivých aspektov vývinu každej konkrétnej vrstvy slovnej zásoby nemožno robiť žiadne viac či menej závažné zovšeobecnenia.

Pri každej typológii však ide o klasifikáciu vecí, javov podľa spoločných znakov, ktoré sú imanentné, podstatné. V prípade inovácie je takouto charakteristickou črtou povaha pomenovanej skutočnosti a spôsoby jej verbalizácie, ktoré sú motivované ontologicky, teda samotnou povahou funkčného určenia slova ako pomenovacej jednotky jazyka (Seňko 2007).

V súčasnej dobe sme svedkami používania, resp. zneužívania jazyka ako dôležitého nástroja v informačnej vojne opozičných ideológií. Tento fenomén nie je nový, avšak súčasná informačná vojna je špecifická tým, že je súčasťou konskientálnej vojny, ktorá útočí predovšetkým na vedomie cieľových skupín. Je to boj za zničenie určitých typov vedomia. Teda nie konkrétnych jedincov, ale ich mentálnych štruktúr (Zhabotinskaya 2015). A tu zohráva kľúčovú úlohu práve jazyk ako najúčinnější zbraň v informačnej vojne. Práve tu majú početné zastúpenie lexikálno-sémantické inovácie ako veľmi efektívny jazykový prostriedok. Pomocou jazyka sa korigujú fakty podľa toho, ako to vyhovuje tej-ktorej strane.

V našom príspevku sa zameriame na analýzu rôznych typov lexikálnych a sémantických inovácií, ktoré odrážajú súčasný rusko-ukrajinský konflikt.

Praktický jazykový materiál sme excerpovali z rečových prejavov politikov, politológov, novinárov, vojenských poradcov a analytikov, ale aj blogerov.

Opozičný politický diskurz

Komunikačné modely opozičného politického diskurzu je možné charakterizovať z aspektu hodnotenia, ktoré sa vyjadruje pomocou špecifických jazykových prostriedkov. Sémantika hodnotenia (záporná alebo kladná) je sprievodným znakom politickej komunikácie, ktorá je zameraná na ovplyvňovanie verejnej mienky a zmenu hodnotových kritérií.

Opozícia *my* a *oni*, resp. *svoj* a *cudzí* v politickom diskurze má univerzálny charakter, kde *svoj* je hodnotený kladne a *cudzí* záporne. V našej analýze pôjde skôr o vzťah *cudzí* verzus *cudzí*, t. j. hodnotenie „ruského“ z pozície „ukrajinského“ a naopak. To podmieňuje aj prevahu záporného hodnotenia.

K sprievodným znakom súčasného politického diskurzu patrí aktívne používanie záporného hodnotenia pri nominácii, predurčená povaha hodnotenia, manifestácia hodnotenia subjektu, ktorý adresát ľahko identifikuje, ale aj dominancia interpretácie nad faktami (Kakorina 1996).

Dôležitým prvkom opozičného politického diskurzu je etnocentrizmus: pripisovanie výlučne kladných vlastností vlastným spoločensko-kultúrnym atribútom a opozičnému subjektu, ktorý je ľahko rozpoznateľný, iba negatívnych vlastností. Za týmto účelom sa jazykové prostriedky prispôbujú danému spôsobu politickej komunikácie (Sinelnikova 2010).

Tak napríklad množstvo inovácií s prefixom *de-* možno považovať za jeden z prejavov vyhranených opozičných postojov pri interpretácii „cudzieho“ etnika: *денацификация* (samotný pojem nie je nový, no používal sa

iba v súvislosti s povojnovým Nemeckom, v súčasnosti sa jeho použitie rozšírilo aj na Ukrajinu, pravda prevažne v Rusku), *дефашизация* (používajú obe znepriatelené strany), *деукраинизация*, *дерусификация*, ale aj inovácie utvorené podľa tohto modelu od proprií, napr. *депутинизация*.

Inovačné procesy v lexikálnom systéme jazyka

Súčasná doba je veľmi dynamická, poznačená globalizačnými a integračnými procesmi, prelínaním kultúr a jazykov, čo je sprevádzané inovačnými procesmi v jazyku. Možno ich prirovnať ku katalyzátorom, ktoré vyvolávajú, resp. urýchľujú prirodzený pohyb v slovnej zásobe spisovného jazyka. Tieto zmeny ovplyvňujú všetky jazykové roviny, no v najväčšej miere lexikálny systém jazyka.

Za výsledok aktívnych inovačných procesov sa tradične považujú neologizmy, ktoré odrážajú prispôbovanie jazyka zmenám, ktoré sú vyvolané špecifickými komunikačnými potrebami a ku ktorým dochádza v politickej, ekonomickej a sociálnej sfére spoločnosti. Pomenovanie nových skutočností úzko súvisí s tým, ako vnímame neustále sa meniaci okolitý svet prostredníctvom jazyka. Neologizmy spravidla vznikajú v bežnej hovorovej reči, kde sa prejavujú ako konkurenčné, resp. variantné prvky k spisovným jednotkám (Bosák 1995).

V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s početnými klasifikáciami neologizmov, ktoré vychádzajú z rozličných aspektov ich skúmania, napr. podľa pôvodu (domáce a prevzaté neologizmy), nominatívnej funkcie (nominatívne a nominatívno-štylistické neologizmy), počtu komponentov (jednoslovné a viacslovné), alebo či ide o lexikálne a sémantické neologizmy (Seňko, 2007).

K neologizmom sa zvyknú radiť aj okazionalizmy, ktoré vznikajú spontánne ako produkt individuálnej rečovej činnosti v príslušnom kontexte. Okazionalne slová vznikajú ad hoc pre jeden konkrétny prípad, aby dodali konkrétnej rečovej situácii punc jedinečnosti. Okazionalizmy sa tvoria spravidla podľa modelu už existujúcich slov v jazyku, no pri ich tvorbe je prípustné vedomé porušenie jazykových noriem, čo úzko súvisí s ich expresívnosťou (Seňko 2007). O. G. Revzina (1996) vysvetľuje vznik okazionalizmov v podmienkach komunikačného tlaku, pod ktorým sa hovoriaci spontánne na okamih vymaní z moci zaužívaných jazykových mechanizmov, a to aj na podvedomej úrovni.

K inovačným prvkom lexikálneho systému patria nielen nové slová, ale aj slovné spojenia, abreviácie, kompozitá, či nové významy už existujúcich lexikálnych jednotiek. Pri vzniku nových pomenovaní sa uplatňujú viaceré

pomenovacie postupy. O. Orgoňová a A. Bohunická (2011) vyčleňujú formálne postupy (preberanie, kalkovanie, derivácia, skladanie, abreviácia, univerbizácia, multiverbizácia) a sémantické postupy (metaforizácia, metonymizácia, terminologizácia, determinologizácia, generalizácia a špecifikácia). Nakoľko inovačnými procesmi prechádzajú aj frazeologické jednotky a náš praktický materiál to potvrdil, môžeme k sémantickým postupom priradiť aj frazeologizáciu a defrazeologizáciu.

Preberanie a kalkovanie

Tieto dva postupy spolu súvisia, nakoľko kalky sú doslovné preklady prevzatých slovných spojení. V súčasnom politickom diskurze sa poukazuje na analógie s 2. svetovou vojnou, akcentujú sa paralely medzi súčasným Ruskom a vtedajším Nemeckom.

Dochádza k revitalizácii lexiky z 2. svetovej vojny, napr. sa znova začala aktívne používať výpožička *блицкриг* (z nem. Blitzkrieg – blesková vojna), a to vo vzťahu k súčasnej situácii, keď sa v rámci „špeciálnej vojnovéj operácie“ kalkulovalo s obsadením a kapituláciou Ukrajiny počas niekoľkých dní.

Taktiež sa revitalizovala výpožička z angličtiny *ленд-лиз* (zákon o vojenskej a materiálnej pomoci USA spojencom počas a po 2. sv. vojne), ktorá je teraz veľmi frekventovaná práve v súvislosti s programom pomoci USA Ukrajine.

V súvislosti s informačnou vojnou je veľmi frekventovaná lexéma *зомби* (mystická postava, oživená mŕtvola, v prenesenom význame znamená človeka bez vlastnej vôle, ktorý sa slepo podriaďuje nejakej autorite). Presný pôvod slova nie je známy, podľa viacerých teórií pochádza z Afriky a patrí ku kultovej náboženskej lexike. Zaujímavé je, že v ruštine sa viac používajú jeho deriváty (*зомбировать, зомбированный, зомбирование*), čo na druhej strane svedčí o tom, že slovo sa adaptovalo v jazyku a začlenilo sa do príslušných slovotvorných modelov. Najčastejšie sa ním označujú ľudia, dokonca veľké skupiny obyvateľstva (staršia generácia, menej vzdelaní jedinci, obyvatelia vzdialených menej rozvinutých oblastí), ktorí sa nachádzajú pod vplyvom jednostrannej propagandy, ktorej veria bez najmenších pochybností a nepripúšťajú žiadny iný názor. Vzniklo aj nové kompozitum *зомбоящик* (ľudový názov pre televízor) označujúci zdroj informácií z cenzurovaných televíznych kanálov.

Veľmi populárnou výpožičkou z angličtiny je aj lexéma *фейк*, ktorá sa používa na vyjadrenie negatívneho hodnotenia a spochybnenia málo hodnoverných informácií. O adaptácii anglicizmu v ruštine svedčia aj početné ad-

jektívne slovné spojenia: *фейковые новости, фейковая республика, фейковые выборы, фейковый референдум*.

Zaujímavý je prípad prevzatia geografického názvu Ruska v anglickej verzii s prepisom do azbuky (*Раша*) a od nej derivovaných lexém *рашизм, рашисты, рашистский*, ktoré vznikli zložením a následným useknutím lexém (*Раша* a *рашизм*).

Derivácia

Aktívne procesy intenzívneho dopĺňania jazyka inováciami odrážajú nielen hlboké spoločensko-politické a ekonomické zmeny v spoločnosti, ale aj zmeny v lexikálnom systéme jazyka, v jeho derivačnom potenciáli. Inovácie plnia predovšetkým pomenovaciú funkciu, ktorá úzko súvisí práve so slovo-творbou (Kubriakova, 2009).

Pomocou prefixácie vznikajú na základe existujúceho slovo-творného modelu v kombinácii s cudzími aj domácimi prefixami (*де-, кибер-, всево-, квази-, недо-*) nové lexémy: *деукраинизация истории* (prekrúcanie historických faktov), *дебурятия* (masová účasť Buriatov vo vojne a s tým súvisiaca zvýšená úmrtnosť), *недовеликая страна, недодержава* (spochybňovanie veľkosti a sily veľmoci), *недореспублика, квазиреспублика* (samovyhlásená neuznaná republika), *псевдореферендум* (spochybnenie anexie územia formou referenda) a veľa iných.

V inovačných procesoch sa využíva aj sufixácia, napr. sloveso *макронить* (dlho a bezvýsledne telefonovať), ktoré vzniklo ako reakcia na časté telefonáty Macrona Putinovi, ktoré neviedli k žiadnemu výsledku.

Kompozícia

Tvorenie zložených slov je pomerne frekventovaný jav nielen v súčasnej ruštine. Jedným z typov skladania slov je *правá kompozícia*, t. j. utvorenie pomenovania s viacerými slovo-творnými základmi pomocou interfixov (*самолётопад, митингоустойчивый*) alebo bez spájacích morfé, napr. *милитари-вышиванка* ako zloženie angl. adjektíva *military* (vojenský, armádny) a ukr. substantíva *вышиванка* (tradičná ľudová košeľa). Tieto košele sa začali teraz vyrábať na Ukrajine a označujú novú realiu.

Sprievodnými javmi pravej kompozície sú *trunkácia* a *redukcia*. Ako príklad uvedieme kompozitum *Геёрона* utvorené od angl. výpožičky *zei* + *Ерона*, kde je odsekutý druhý komponent. Používa sa hlavne v politických diskusiách, pôvodne to označovalo miesto, kde žije veľa gejev a neskôr ako protiklad Ruska s jeho tradičnými kresťanskými hodnotami

oproti morálne degradovanej a bezbožnej Európe. Vznikli aj deriváty *гейропейский (ценности)* a *геопасность*. Pomocou useknutia vzniklo kompozitum *биоголоуби* zložením adj. *биологический* + subs. *голуби* ako pomenovanie novej skutočnosti v súvislosti s propagovanou teóriou o amerických biologických laboratóriách na Ukrajine, odkiaľ mali holuby roznášať nebezpečné vírusy do Ruska. Nemenej zaujímavé sú aj kompozitá, ktoré vznikli skrátením prvého komponentu zloženiny, napr. *киберпартизаны* (centralizovaná skupina anonymných hackerov), resp. ktoré majú useknuté obidva komponenty, napr. *путинг* (Путин + митинг - míting na podporu vládnych opatrení), *Лукашеску* (Лукашенко + Чаушеску – v čase povolebných protestov a hromadných zatýkaní v Bielorusku sa stalo mémom). Veľmi aktuálne je aj kompozitum *мобику* (мобилизованный + додик - žarg. slabý, na nič súci) a pomanúvajú sa ním ľudia, ktorí boli mobilizovaní bez potrebného vojenského výcviku, nevhodní na boj kvôli veku, zdravotnému stavu a pod. Úplne nové je aj kompozitum *чмобику* (частичная мобилизация + докики) s analogickým významom.

Špecifickým prípadom kompozície zasahujúcim oblasť slovtvorby a syntaxe je *juxtapozícia*. Jej podstatou je mechanické zrazenie dvoch slov, resp. koreňových morfém do jedného útvaru, avšak „mechanický je iba samotný postup, nie aj jeho výsledok“ (Horecký, Buzzásová, Bosák 1989: 239). Napr. slovo *Крымнаш* je neologizmus, ktorý vznikol na jar 2014 v súvislosti so spoločensko-politickou diskusiou okolo pripojenia Krymu k Ruskej federácii. Slovo sa stalo geopolitickým mémom.

Metaforizácia

Metaforizácia patrí k veľmi aktívnym procesom inovácie slovnej zásoby. Pod vplyvom metaforizácie sa rozširuje sémantická štruktúra slova tým, že nadobudne nový obrazný význam a výrazne sa posilní jeho expresivita.

Na ilustráciu uvedieme niekoľko príkladov: *грозить ядерной дубинкой* (vyhrážať sa použitím jadrových zbraní), *замороженный конфликт* (pretrvávajúci nevyriešený konflikt, ktorý môže kedykoľvek prepuknúť), *геополитическое одиночество* (medzinárodná politická a ekonomická izolácia krajiny), *газовый / ядерный шантаж* (vydieranie odstavením ropy /plynu), *цифровой гулаг* (systém prísnej kontroly občanov zo strany štátu), *самолёт-донор* (funkčné lietadlo určené na rozobratie na náhradné diely pre iné lietadlá), *красная кнопка* (tlačidlo na spustenie jadrovej bomby) a úplne nové analogické spojenie *жёлтая кнопка* (pšenica ako prostriedok vydierania). Spojenie *украинский синдром* tiež vzniklo na základe analógie

so spojeniami *афганский, чеченский, сирийский синдром* (posttraumatické psychické poruchy vojakov po návrate do civilného života).

Frazeologizácia

Inovačné procesy sa aktívne prejavujú aj v oblasti frazeológie, a to buď transformáciou už existujúcich frazém alebo vznikom nových frazém z voľných spojení nefrazeologickej povahy. Treba však dodať, že na pochopenie ich nového významu treba poznať aj hlbšie súvislosti.

Na pozadí vojenského rusko-ukrajinského konfliktu vzniklo veľa nových frazeologizmov z voľných spojení, ktoré sa v novom kontexte frazeologizovali. Napr. spojenie *все идет по плану* sa časom nielen frazeologizovalo, ale nadobudlo aj opačný význam s výrazne ironickým odtienkom (nič nie je podľa plánu), *мы еще не начинали* (fráza, ktorá odznela pol roka po vypuknutí vojny a tiež môže byť rôzne interpretovaná), *неправильно покурить* (zdvôvodnenie výbuchov na ruských vojenských objektoch údajne kvôli neuhasným cigaretám).

Nemenej frekventované sú aj prípady frazeologickej transformácie. Napr. prílohu *Правится, не нравится, терпи моя красавица* sa používa vtedy, ak sa neberie do úvahy názor iného človeka a zdôrazňuje sa dominantné postavenie druhej strany. Tieto slová boli adresované ukrajinskej delegácii ako odpoveď na jej výhrady voči jednému z bodov Minského dohovoru. Ako reakcia na ne vznikla modifikácia *Правится, не нравится, НАТО расшуряется*, ktorá bola motivovaná prístupovými rokovaniami Fínska a Švédka o vstupe do NATO. Pôvodný frazeologizmus *Валять дурака* (robiť zo seba blbca) sa transformoval na *Валять Шольца* (stále sľubovať, no nič neurobiť), v danom prípade ide o dlho sľubované ale neuskutočnené dodávky nemeckých zbraní.

S frazeologizáciou úzko súvisí aj vznik nových precedenčných výrazov. Napr. modifikáciou názvu známeho románu *По кому кому бьет колокол* (Komu zvoní do hrobu) vzniklo spojenie *По кому бьют санкции*, ktoré poukazuje na negatívne dopady ekonomických sankcií. Jednou z prvých spoločností, ktorá prišla do Ruska po rozpade ZSSR, bola firma McDonalds. Po vypuknutí vojnového konfliktu a ako prvá z Ruska ako prvá aj odišla. Sieť reštaurácií bola vzápätí premenovaná na *Вкусно и точка* (Chutne a bodka), avšak časom sa ukázalo, že kvalita jedla klesla. Pomerne rýchlo sa objavili nové ironické názvy *Невкусно и точка* (Nechutne a bodka), *Невкусно и грустно* (Nechutne a smutne), *Просрочка и точка* (Po záručnej dobe a bodka) a iné.

Eufemizmy

Pre opozičný politický diskurz je charakteristický aj frekventovaný výskyt eufemizmov alebo celých eufemisticky ladených slovných spojení. Avšak v danom prípade neplnia svoju hlavnú funkciu zjemnenia expresívnych výrazov tým, že boli nahradené neutrálnou lexikou. Politické eufemizmy paradoxne nepomáhajú predchádzať konfliktným situáciám a komunikačným zlyhaniam.

Eufemizmy používané v politickom diskurze nekorelujú so svojimi denotátmi, ale vytvárajú nový denotát, resp. novú konotáciu. Atribúty denotátu v eufemickom výroku sa môžu zmeniť až úplne opačné (Moskvin 2017).

V nasledujúcich príkladoch sa prostredníctvom eufemizmov maskuje skutočný význam skutkov: *уточнение границ* (анексия); *спецоперация* (война); *жест доброй воли* (отступление); *перегруппировка войск* (бегство, отступление).

Pomocou eufemizmov sa taktiež bagatelizujú vlastné škody či neúspechy, napr. výbuchy a požiare na vlastných muničných skladoch sa označujú ako *хлопки* (buchnutie, tlesknutie), *задымление* (dym), potopenie lode ako *отрицательное всплытие* (záporné vynorenie) a pod. Eufemizácia jazyka v politickom diskurze je skôr spôsobom diskreditácie súpera, čo v skutočnosti robí z eufemizmu dysfemizmus.

Záver

Prelomové politické udalosti prinášajú so sebou aj výrazné zmeny predovšetkým v lexikálnom systéme jazyka, ktorý najcitlivešie reaguje na nové podnety. Jedným z prejavov takýchto zmien je proces neologizácie, ktorý sa prejavuje na lexikálno-sémantickej úrovni.

Analýza praktického jazykového materiálu tieto tendencie potvrdila. Z formálnych neologizačných postupov sa aktívne využíva preberanie, kalkovanie, derivácia a skladanie. Zo sémantických postupov sa ako najfrekventovanejšie prejavili metaforizácia, frazeologizácia, ale aj eufemizácia.

Funding acknowledgement:

VEGA1/0344/20 Jazyk pravicového extrémizmu. Politolingvistická perspektíva.

Literatúra

- BOSÁK, J. (1995): Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. In: ONREJOVIČ, S.; ŠIMKOVÁ, S. (eds.): *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, s. 17-42.
- HORECKÝ, J.; BUZZÁSYOVÁ, K.; BOSÁK, J. (1989): *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda.
- KAKORINA E. V. (1996): Stilisticheskij oblik oppozicionnoy pressy. In: ZEMSKAYA, E. D. (ed.): *Russkiy jazyk konca XX stoletia (1985-1995)*. Moskva: Jazyki russkoy kultury, s. 409-426.
- KUBRYAKOVA, E. S. (2009): *Teoria nominacii i slovoobrazovanie*. 3. vyd. Moskva: LIBROKOM.
- MOSKVIN, V. P. (2017): *Eufemizmy v leksicheskoy sisteme sovremennogo russkogo yazika*. Moskva: URSS.
- ORGOŇOVÁ, O.; BOHUNICKÁ, A. (2011): *Lexikológia slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- REVZINA, O. G. (1996): Poetika okkazional'nogo slova. In: *Jazyk kak tvorčestvo*. Moskva: IRJa RAN, s. 303-308.
- SEŇKO, E. V. (2007): *Neologizacia v sovremennom ruskom jazyke: mežurovnevij aspekt*. Sankt-Peterburg: Nauka.
- SINELNIKOVA, L. N. (2010): Kommunikativnye modeli oppozicionnogo diskursa. In: *Politicheskaya lingvistika*. Ekaterinburg, 1(31): 34-38. <<http://www.philology.ru/linguistics1/sinelnikova-10.htm>> [25. 09. 2022].
- ZHABOTINSKAYA S. A. (2015): Yazik kak oruzhie v voyne mirovozzreniy. <https://uaclick.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf> [25. 09. 2022].

Contact:

doc. PhDr. Tatjana Grigorjanová, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov	Department of Romain and Slavic Languages
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava

Email Address: tatjana.grigorjanova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3569-7130>

Historický a politický naratív a jeho jazykovo-rečová prezentácia

Lubomír Guzi

Abstract

Historical and Political Narrative and its Linguistic and Speech Presentation. *The issue of the narrative is currently extremely topical in many areas, it comes to the fore in all forms of discourse. Since the narrative represents the forms of authorial narration within the framework of episodic constructs, it is very well analyzable and traceable to specific authors who were also actors of the political struggle and historical events that they themselves shaped. When examining the narrative component of their discursive forms, it is welcome when they were also literary active, i.e., they left an author's treatise that can be related to their more professional works and concrete political activity. Considering the last fact, we chose the texts of H. A. Kissinger for the analysis of the historical and political narrative and their linguistic and speech presentation. We will focus not only on a strictly scientific narrative, but we will also revolve around a certain precedent of the name of the mentioned author, the creator of both types of narrative, which in his production represent a universal context of historical and political work, especially in the sphere of international politics, which subsequently served him for the formulation of principles, starting points, criteria and logical consequences, which pointed to strict pragmatic goals and a way of thinking and knowing, which differentiated and differentiates the essence of the investigated narratives from other forms of intellectual activity.*

Keywords: narrative, historical narrative, political discourse, politics, language, Kissinger, memoirs.

Kľúčové slová: naratív, historický naratív, politický diskurs, politika, jazyk, Kissinger, memuárová literatúra.

Úvod

Pojem a samotné chápanie naratívu je v súčasnosti stredobodom záujmu rôznych bádateľov, mediálnych analytikov, politológov, filológov z oblasti

politickej lingvistiky aj literárnych vedcov. Naratív a naratológia nie sú ničím novým ani pre odborné kruhy, ani pre širokú verejnosť. Ide vlastne o rozprávanie, respektíve o sprostredkovanie istého príbehu pomocou určitého prostriedku, ktorý hneď na začiatku nášho príspevku vážame nazvať médiom, aby sme sa okamžite neposunuli na analytickú platformu skúmania textov a výpovedí súčasných masmédií. Na druhej strane sú to práve oni, odkiaľ počúvame, že istý subjekt „používa stále dookola ten istý naratív“, že „niekto pohotovo, alebo naopak vierolomne, zmenil svoj naratív“, „narátiava sú používané v detskej reči“, „naráatív môže o niečom napovedať“, no „byť aj detinským naratívom. Ide teda o rozprávanie ako také, ktoré ponúka určitý výpočet udalostí, faktov, ktoré sa tvoria a ďalej predostierajú pomocou určitých prostriedkov. Práve preto poukazujeme na prostriedok ako stavebný materiál narátivu, nie ako na médium, ktoré ho prenáša ďalej k recipientovi. Je len samozrejmé, že takto štrukturovaný a človeku vlastný fenomén, akým rozprávanie je, sa dostal do zorného poľa odborníkov z rôznych oblastí, či to boli spočiatku filozofovia, rétori a gramatici, alebo spisovatelia či literárni vedci. Naratív sa stáva predmetom výstavby literárneho prozaického textu, avšak s ďalším rafinovaním humanitného a filologického výskumu ako odrazu stavu spoločnosti nadobúda rôzne formy, získava nové typologické prezentácie v závislosti od spôsobov jeho výstavby, prezentácie a v neposlednom rade, závisí od motivácie svojho vzniku, pôsobenia i ovplyvňovania konečného recipienta. Takto sa naratív začleňuje do rôznych diskurzov a diskurzívnych rovín, tak typických pre dnešné publicistické a vôbec masmediálne prostredie.

V príspevku sa chceme venovať analýze takzvaného historického a politického narátivu vo vzťahu k jeho výstavbe a prezentovaniu, ako aj jeho charakteristike z hľadiska používania jazykovo-rečových prostriedkov na úrovni vyšších znakových jednotiek, akými sú, napríklad, lingvokultúrémy, precedentné javy, rozšírené metafory, kognitívne asociácie a pod. Ako sme to už viackrát prezentovali, naše analýzy sa snažíme demonštrovať na určitom materiáli, ktorý je známy čo najširším odborným aj verejným kruhom a zodpovedá zameraniu a tematickej jednotnosti vydávaných vedeckých zborníkov. Už v našej predchádzajúcej práci (Guzi 2021) sa venujeme rozboru jazykových osobností význačných politických a historických osobností a ich naratívny a diskurzívny prejavom. Domnievame sa, že práve metodologický prienik do skúmaných naratívov a diskurzov konkrétnych jedincov pomôže nájsť požadované výstupy. Je to však veľmi komplikovaná, časovo náročná a miestami sporná práca, vedúca mnohokrát k neexaktným výsledkom. Niekedy však aj metodologická cesta môže predstavovať samotný cieľ s požadovanými výstupmi. Pre demonštráciu a analýzu historického a politického narátivu sme zvolili osobnosť a dielo spor-

ného, no nesmierne plodného autora, praktizujúceho politika, historika i filozofa, verejného a kultúrneho činiteľa, Henriho Alfreda Kissingera. Je samozrejmé, že snaha komplexnejšie uchopiť charakteristiku, osobitosti a výrazové prostriedky naratívnej činnosti takéhoto jedinca je takmer nemožné, nakoľko predstavuje komplikovaný kaleidoskop odmotávaných klbkov a otvárania pandoriných skriniek všetkých vyššie uvedených oblastí, ktoré nás zaujímajú hlavne vo vzťahu k tematickej oblasti skúmania jazyka a politiky.

Naratív – historický a politický. Diskurz

V oblasti politických diskusií, hodnotiacich besied, vedeckých analýz aj žurnalistických stratégií je vždy veľmi zaujímavé sledovať množstvo presvedčivých a výlučne správnych záverov, ktoré ponúkajú ich aktéri. Samozrejme, človek nie je korifejom vo všetkých oblastiach, no hlavne v rozhraniach spoločenského a politického života je nutné zaujať stanovisko k veľmi širokej škále problémov. Ak by sme mali charakterizovať naratívnu štruktúru textového a rečového prejavu osobnosti typu H. Kissingera, dostali by sme sa na pomerne šikmú plochu. Práve preto sme si vytýčili analyzovať oblasť historického a politického naratívu, aj keď v prípade ostatne menovaného by bol presnejší pojem diskurz. Ako podotýkajú v svojej monografii I. Dulebová a R. Štefančík, vzhľadom na to, že politika je oblasť mimoriadne obsiahla, vzťah medzi jazykom a politikou existuje v rozličných formách, vyskytuje sa vo viacerých žánroch. Politický jazyk je prítomný vo verejných prejavoch, v písaných textoch, v diskusiách s vlastnými spoluautormi, ako aj s politickými oponentmi”. Z toho vyplýva, ako dodávajú autori, citujúc M. Mocanu, že politický jazyk, naratív i diskurz sú teda charakteristické pre každého aktéra politiky (Dulebová, Štefančík 2017). H. Kissingera predstavovať osobitne nie je potrebné a ani to nie je cieľom našej práce. Dôležité však je, že tento muž pôsobil ako v akademickom, tak aj politickom prostredí, sám politickú realitu hlavne v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky vytváral a bol činný ako politológ, historik a spisovateľ. Je tvorcom nielen určitého druhu politického naratívu a diskurzu, ale aj sám odráža problematiku dejinného vývoja od tridsiatych rokov XX. storočia až po súčasnosť, čo znie neuveriteľne a zasluhuje si podrobné skúmanie, čo je však v istom zmysle otázkou až ďalších desaťročí. Keď si zoberieme fakt, že do určitej miery postuloval už problematiku reality nástupu nacistickej strany k moci v Nemecku a následnú nútenú emigráciu na iný kontinent, aktívne sa zapojil do spravodajskej činnosti Druhej svetovej vojny a následného povojnového usporiadania Európy a sveta, prešiel teore-

tickou a praktickou prípravou prestížnej vysokej školy, podieľal sa na kreovaní bezpečnostnej doktríny Spojených štátov – svojej novej vlasti, ktorú aj exekuoval aj ako poradca prezidenta vo svojráznej funkcii paralelnej ku klasicky definovanej službe v zahranično-politickom rezorte, vytváral kuloáry “kyvadlovej diplomacie”, aby sa následne stal bezpečnostným poradcom, analytikom a vyhľadávaným konzultantom, ktorý ešte v súčasnosti víri hladinu netradičnými, no plne prepokladateľnými tvrdeniami typicky v jeho štýle – toto všetko nám poskytne neuveriteľný materiál ako odraz storočnej histórie sveta politiky, medzinárodných vzťahov, vojen, konkurencie aj vízií do budúcnosti (napr., Kissinger, Schmidt III, Huttenlocher 2022).

Kissingera teda môžeme právom zaradiť do kategórie tvorcov historického i politického naratívu. Čo tieto dve činnosti diegézy, to jest rozprávania o minulých, súčasných a budúcich udalostiach predstavujú? Autor jeho formátu a kategórie prakticky nadväzuje na pôvodný koncept naratívnej činnosti, ktorá, ako aj u starých historikov vychádza z jej biografického, historizujúceho a politického charakteru a rozpráva o určitých činoch, významných osobnostiach, vzletoch a pádoch jednotlivých štátov. Túto staronovú tendenciu vyzdvihuje aj F. Furet (2001: 269-270), pričom treba poznamenať fakt, že to bol prechod od rozprávania – narácie jednotlivých udalostí k históriám štruktúr, ktorý tak trochu nadelomil vieru a dôveru vo všeobecnosť a všeobsažnosť naratívnej formy histórie, pretože opisovanie a vysvetľovanie týchto foriem historického rozprávania si nevyžaduje podmienky, ktoré sú tradične spojené s naratívnym formátom. Dôležitým je status a formovanie narátora, jeho pripravenosť, intelektuálna výbava a úroveň jazykového sprostredkovania narácie, vypracovanie rutinného formátu jeho historického myslenia a organizácia tejto jeho činnosti, čo vlastne je aj samotný historický naratív. Je teda možné konštatovať, že naratív ako taký, historicky samozrejme zvlášť, podáva – vykladá – rozoberá – predostiera – nielen modely určitých udalostí a procesov, ktoré teoretik filozofického poňatia historického naratívu H. White označuje ako *models of past events and process*, ale aj metaforické oznamy – tvrdenia – alebo informácie – *metaphorical statements*, určujúce vzťahové osobitosti a vymedzenia medzi procesmi a udalosťami (White 2001). V tomto procese sa ustanovujú a prezentujú taktiež vzťahy podobnosti alebo odlišnosti medzi udalosťami a procesmi, typológiami histórii (vo význame popisovaných a predostieraných príbehov), ktoré používame k tomu, aby sme jednotlivé podávané udalosti dávali do súvislosti s potrebnými významami, s kritickým zhodnotením a našou vlastnou, subjektívno-objektívnou evalváciou, vychádzajúcou z nášho kultúrneho prostredia. Ako sme už spomenuli vyššie, bol to práve Hayden White, kto vymedzil historický naratív ako povestné ohnivko (potrebný článok), ktoré spája udalosti v naratíve, obsiah-

nuté spoločne so všeobecnými, konvenčne používanými štruktúrami práve v našom kultúrnom povedomí s cieľom „nadeliť neznáme udalosti a situácie potrebnými zmyslami“ (White 2001: 228). Samotné texty, ktoré sa označujú ako naratívne v štrukturalistickom poňatí tohto slova, vykladajú istú históriu („historku“, v angličtine to H. White demonštruje na rozdelení slova history na hi-story, kde *story* znamená určitý príbeh), ktorá na úrovni ňou zobrazovaného sveta disponuje určitou temporálnou štruktúrou, ktorú vyzdvihoval vo svojej *Naratológii* Wolf Schmid (2008). Preto je pre naratologický koncept historického pojednania veľmi dôležitá prítomnosť a nasýtenosť textuálnej produkcie výsostne naratívnymi príznakmi, ako je zachovanie modelovej štruktúry usporiadania začiatku – jadra – vyvrcholenia a konca výkladu, resp. „story“, prítomnosť postáv (historických, umeleckých a pod.), zápletky (intrigy, u H. White – „plot“ a ďalej proces „emplotment“; White 2002: 50), rovnako, ako aj rôznych príznakov výkladovosti prezentovanej samotnou osobou narátora (Schmid 2008: 13-14). Takýto formát a naratologická štruktúra sú prakticky jednotné a môžu sa týkať akejkolvek oblasti – od humanitných až po prísne exaktné vedy, avšak dôležitým faktorom v snahe o dosiahnutie akejsi univerzálnosti musí byť hľadanie kompromisu medzi „všeobecnými pravidlami usporiadania naratívneho obratu a zdanlivou nenarativnosťou tých alebo oných foriem diskurzu“ (Syrov 2012: 9). Integračné procesy v súčasných humanitných vedách vychádzajú z toho, že humanitné poznanie a vedenie sú textocentrické, teda diskurzívno-centrické, čo znamená, že ako zdrojom, tak aj konečným produktom je text. Práve on je verbálnou udalosťou humanitných vied, to jest diskurzom. Keďže je text východiskom, prostriedkom a výsledkom súčasne, nevyhnutne sa stáva predmetom skúmania, v dôsledku čoho registrujeme množstvo diskurzívnych smerov v psychológii, filozofii, histórii, lingvistike a pod. Takýto prístup pred nami vytvára nové poznanie, ktoré môžeme nazvať aj diskurzívnym poznaním, resp. vedením. Čo teda rozumieme pod diskurzívnym poznaním? I. F. Uchvanova-Šmygovová si kladie otázku či ide o teóriu, metodológiu, alebo snád' o filozofiu poznania? Súčasne argumentuje, že odpoveď dostaneme, ak spojkou „alebo“ v tomto prípade zameníme spojkou „a“. Platí totiž synergický model všetkých troch zložiek, ba čo viac, diskurzívne poznanie, diskurzívna produkcia je súčasne komunikáciou aj technológiou poznania (Uchvanova-Šmygova 2000: 8). Humanitné a sociálne poznanie a vedenie nespočíva len na troch „pilieroch“, ktoré sa definovali v nedávnej minulosti: metodológia (filozofia) – teória – prax. Na samotný naratívny diskurz nahliadame ako na formu sociálnej udalosti, ktorá je vždy určovaná a determinovaná konkrétnymi hodnotami (axiómami) a sociálnymi normami, podmienenosťou a sociálnou praxou, takmer vždy ohraničenou a nachádzajúcou sa pod vplyvom konkrétnych inštitúcio-

nálnych štruktúr spoločenstva a reálnych historických (temporálnych) procesov. Zaradenie historicko-sociálnej perspektívy do obsahu pojmu naratívny diskurz umožňuje vo vyššej miere odraziť dynamiku sociálnej povahy jazykového znaku na rôznych úrovniach a chápať ho ako výsledok sociálnych procesov, motivovaných jednotou formy a významu. Toto zaradenie odráža energickú povahu „sociálneho bytia“ naratívneho diskurzu, ovplyvnenú fungovaním naratívu v danej spoločnosti a špecifikami pragmatického kontextu rozprávačského (naratívneho) rečového žánru: osobitosťami jeho vytvorenia a reprodukovania, cieľovou zameranosťou, orientáciou na adresáta, psychologickým typom jazykovej osobnosti a podobne. Adresát teda nie je pasívnou figúrou, práve naopak, súčasná naratológia, nezanedbávajúc ani záujem o štruktúru narácie, podčiarkuje jeho úlohu, a podobne ako M. Bachtin, zdôrazňuje fakt, že kým je autor iniciátorom naratívneho kontaktu, potom je poslucháč/čitateľ (v dnešných podmienkach aj divák) – jeho realizátorom. Práve M. Bachtin už v tridsiatych rokoch definoval naratívny diskurz, keď zovšeobecnil: „Máme pred sebou dve udalosti – udalosť, o ktorej sa hovorilo v diele a udalosť (akt) samotného rozprávania (toho sa zúčastňujeme aj my v úlohe počúvajúceho – čitateľa); tieto udalosti sa dejú v rôznom čase (sú rozdielne dĺžkou) a na rôznych miestach, avšak súčasne sú spojené do jednotnej, no zložitejšej udalosti, ktorú môžeme označiť ako útvar (dielo) v jeho dejovej celistvosti, zahŕňajúc tu aj vonkajšie materiálne charakteristiky, text, rovnako ako aj zobrazený svet, autora – producenta a počúvajúceho – čitateľa. Túto celistvosť pritom prijímame v jej úplnosti a nedeliteľnosti, avšak súčasne si uvedomujeme aj celú rôznorodosť premenných, z ktorých sa skladá (Bachtin 1975: 403–403). Z toho vyplýva, že diskurzívnosť naratívu je určená jeho modelujúcou funkciou, teda funkciou modelovania jazykového, naratívneho obrazu sveta: sprostredkujúc nejaký príbeh, istú históriu, narátor konštruuje vlastné modely udalostí a svoju úlohu v ich ďalšom rozvinutí, ako keby *vytváral novú realitu*, ako to definoval F. Jameson (1983). Takéto modely sú takmer vždy variačné, pretože sú orientované na rôznych recipientov a kontext narácie príbehu, histórie. Ďalšou nezanedbateľnou zložkou alebo vektorom naratívneho diskurzu je jeho zmyslová a štruktúrna podmienenosť rôznymi diskurzmi – univerzálnymi kultúrnymi a inštitucionálnymi scenármi, národno-špecifickými sujetmi, intertextuálnymi väzbami a kognitívnymi naratologickými schémami. Práve preto, pri práci s pojmom naratívneho diskurzu, chápeme samotný diskurz, na základe vyššie uvedených teórií, nielen ako určitý súvislý text, komunikát, ale ako zložitejší komunikačný jav, ktorý v sebe obsahuje aj sociálny kontext, umožňujúci vytvorenie si predstavy ako o účastníkoch komunikácie a ich charakteristikách, tak aj o procesoch produkcie a recipiencie (Carr 1991).

Naratív je teda tým najužším spôsobom spätý s diskurzom v celej jeho komplexnosti a komplikovanosti. Okrem tradičných teoretizujúcich disciplín do popredia komplexného uchopenia oboch týchto komplikovaných fenoménov sa pridáva aj „ľudský faktor“. Ten je spätý s aktívnou rolou ako ich producenta, tak aj realizátora a analytika celého kognitívneho procesu. Pri tvorbe historického i politického naratívu a ich zasadenia do diskurzu zohráva aj naratívna interpretácia, vznikajú totiž na základe určitých sociálnych postulátov, dokonca ideologických východísk alebo presvedčení, ktoré autor nachádza a používa na vysvetlenie nevyhnutných javov historickej, politickej i širšej spoločensko-kultúrnej reality, ku ktorej sa snaží čo najviac priblížiť. Práve preto môžeme históriu ktorú vytvára charakterizovať aj ako tvorbu verbalizovanej historickej interpretácie, ktorá je pod značným motivačným tlakom produkovaná analytikom, historikom a vedcom vo všeobecnosti.

Historický a politický naratív vykonávateľa, tvorca a realizátora

Pri analýze konkrétneho historického a politického naratívu určitej politickej činnnej osoby, jej diela a činnosti, ktorou už daná osobnosť jednou nohou patrí histórii, vystupuje do popredia celý rad metodologických faktorov. Ako sme uviedli vyššie, zamerali sme sa na charakteristiku predmetu výskumu konkrétnej osobnosti – Henryho Kissingera. Aj z našej pozície sa zrazu ocitáme v úlohe tvorca historického naratívu, pri ktorom musíme nevyhnutne selektovať potrebný empirický materiál a pristúpiť k činnosti, ktorou vytvárame potrebný „emplotment“. Je teda nutné na získané fakty, ktorých je v prípade Kissingera neuveriteľné množstvo, aplikovať celý konceptuálny aparát s cieľom prezentácie a vysvetlenia skúmanej problematiky. Celý tento „prípravný proces“ nazval H. White vo svojej *Metahistórii* prefiguráciou (prefigure), v ktorej vlastne okrem kritického posúdenia faktov, pristúpime k hľadaniu najvhodnejších figúr, teda trópov, ktoré následne použijeme na materiálne vytvorenie sujetu – anglické „plot“ nadelíme sujetom, to jest budeme vykonávať činnosť *emplotmentu* kreovanie deja, dejovej línie, zápletky, alebo dokonca môžeme použiť aj výraz vytvárať intrigu. Tým by sme mali dosiahnuť explanačný efekt (príbehu, našej histórie), ktorým budeme pôsobiť na recipienta – istými stratégiami budovať sujet s pomocou formálnych argumentov a dostupných prostriedkov na základe určitého ideologického podtextu, ktorý či, chceme alebo nie, vo forme *ideological implication* je prítomný vždy (termín H. Whitea 2002, 48-50). Analytická práca takouto metódou je zaujímavejšia o to viac, že s podobnými problémami sa stretával aj náš skúmaný objekt, pritom ich vyriešil na vyso-

kej intelektuálnej úrovni a to bez ohľadu na ich exaktnosť, historickú a vedeckú vierohodnosť. Presne tak, ako to sformuloval v prvej kapitole jeho *Diplomacy* (1994:22), keď charakterizoval víťazstvo Spojených štátov Amerických v Studenej vojne, pričom použil citát G. B. Shawa o tom, že „*There are two tragedies in life. One is to lose your heart's desire. The other is to gain it.*“ V živote teda môžu byť dve tragédie – buď pridete o to, po čom Vaše srdce túži, to jest nedosiahnete to, alebo, naopak, dosiahnete, získate to (Kissinger 1997: 17). Povedané inými slovami, Boh niekedy potrestá človeka práve tým, že mu splní všetky jeho priania. Kissinger dokázal vo svojom historickom naratívne efektívne spájať najpodstatnejšie prvky „naratívnej histórie“, to znamená, že nepodliehal a ako vedecký pracovník prestížne inštitúcie ani nemohol, formálnej deskriptívnej stránke svojich narácií, ale spájal ju s prísne, občas cielene a podmienené, s hlbokou analýzou a sústredením sa na úlohy jednotlivca ako v histórii, tak aj v diachrónnom historickom procese a objektívnych podmienkach, v ktorých sa uskutočňovali. V. Syrov sa domnieva, že v súčasnosti medzi teoretikmi dejín dominuje predstava o naratívnej forme historického vedenia, pričom narativizácii, hlavne v podaní konštruktivisticky zmýšľajúcich autorov, sa pridáva konštituujúci status, zaistujúci pretváranie minulého (ako istého súhrnu svedectiev) na históriu (Syrov 2020: 115). Ako sme konštatovali vyššie, Kissinger bol ako analytikom, tak aj praktikom, zúročujúcim teoretickú prípravu na Harvarde. Zúčastnil sa najdôležitejších udalostí XX. storočia, spočiatku doslova ako „pešiak“, ktorý bol článkom súkolesia – nútene emigroval pred nacistami, zapadol do americkej židovskej obce, zúčastnil sa ako člen americkej armády práce na dobytom nemeckom území denacifikácie a presadzovania amerických záujmov. Narodil sa v roku 1923 v nemeckom meste Fürth, v rovnakom čase, kedy budúci gauleiter a nacistický vydavateľ Julius Streicher založil antisemitský týždenník *Der Stürmer*. O dvadsať rokov neskôr Kissinger ako člen 84. pešej divízie, vojak s osobným číslom 32816775, začína svoje pôsobenie na území Európy, v Belgicku a Nemecku. Vďaka ovládaniu nemčiny a francúzštiny, postupne prešiel ku kontrarozviedke (*Counter-Intelligence Corps*) a po skončení vojny bol ako seržant menovaný vo veku dvadsiatich dvoch rokov veliteľom oddielu kontrarozviedky v hessenskom zemskom okrese Bergstraße. Túto časť Kissingerovho života považujeme za jednu z najdôležitejších z hľadiska jeho formovania, vytvárania si postojov a získavania vnútornej istoty ako pre intelektuálnu, tak aj emočnú interakciu. O jeho vedomostných prednostiach sa nedá diskutovať. Avšak ako sám poznamenáva „byť pod nacistami ako žid v Nemecku, potom žiť ako utečenec v Amerike, neskôr zasa ako radový vojak v armáde, to nie sú tie pravé skúsenosti, ktoré by pridávali na odvahe a budovaní si sebaistoty“ (Isaacson 1992: 62). Osobi-

tosťou Kissingerovho intelektuálneho a osobnostného rastu je neustále vzdelávanie sa, ktoré je vlastne jeho životným štýlom. Svedčí o jeho schopnostiach i hlbokom pragmatizme, ktorý z neho urobí až prehnane sebestredného človeka s neustálym štúdiom a analýzou okolia. Ako žid sa musel vyrovnávať s kataklizmou emigrácie aj tragédiou celého národa. Pred návratom do Európy mal ako vojak nárok na poslednú dovolenku, ktorú venoval návšteve otcovho brata Arna a starého otca, Davida Kissingera, žijúcich pri Stockholme. Po vojnových skúsenostiach bol u starého otca prekvapený absenciou zatrpknutosti voči tomu, čo robili nacisti, pritom v koncentračných táboroch stratil tri dcéry, kým Heinzov, teda Henryho vlastný otec Louis, sa nikdy so stratou sestier nevyrovnal. V júli roku 1947 opúšťal Henry Kissinger Nemecko druhýkrát za deväť rokov. V tom čase ma dvadsaťštyri rokov, z domu bol preč päť rokov a v kupovanom Nemecku žil ako člen okupačných jednotiek tri roky. V roku 1938 ako 15 ročný z Nemecka utiekol, ako 24 ročný z neho odchádzal po trojročnej sťaži ako víťaz v podobe seržanta rozviedky okupačnej správy. Okrem „procesu amerikанизácie“, ktorým prešiel a ktorý mu pomohol nadobudnúť nevyhnutnú seba dôveru, mal šťastie na energického patróna, ktorým bol o pätnásť rokov starší Fritz G. A. Kraemer, na luteránstvo konvertovaný židovský intelektuál, právnik a vojak, pôsobiaci v americkej armáde. Bol to práve tento *flamboyant Prussian* (ako ho nazýva W. Isaacson) alebo „ozajstný vlajkonosič posvätného práporu“ (Hoffmann 2012), kto vzbudil v nesmelom utečencovi pocit intelektuálnej výnimočnosti „a pomohol Kissingerovi objaviť Kissingera“. Bol to opäť Kraemer, kto svojim nadriadeným z americkej okupačnej správy odporúčal „*this little Jewish refugee*“, „ktorý ešte nič nevie, ale už teraz všetkému rozumie“ (Isaacson 1992: 49). Kraemer, ktorý neskôr urobil hviezdnu kariéru v Pentagone, ministerstve obrany aj v administráciách amerických prezidentov, vyhovoriť mladému seržantovi Kissingerovi účtovnícku kariéru, dostal ho spočiatku ako šoféra a tlmočníka ku generálovi Bollingovi, uľahčil cestu ku kontrarozviedke, dozeral na prvé kroky Kissingera ako inštruktora v nemeckých školách pod americkou správou. Ukázal mu cestu k historickému mysleniu, zoznámil ho s myšlienkami Spenglera, Kanta, Dostojevského a iných, zdôraznil, že potrebuje vzdelanie – „chod’ na prestížnu vysokú školu, džentlmeni neštudujú na verejnej College of the City of New York“, nabádal ho Kraemer, sám elitár s dvoma doktorátmi z Frankfurtu a Ríma. Toto sa stalo pre Kissingera určitou axiómou, sprevádzajúcou ho počas nasledujúcich dvoch desaťročí. Ako poznamenáva M. Syruček, okrem logického uvažovania, schopnosti hlbkej analýzy a utvárania presných a chladných záverov, jedným z tajomstiev budúceho prezidentovho poradcu a štátneho tajomníka bola schopnosť nájsť si vplyvného patróna. Ako bývalý vojak, finančne zabezpečený štipendiom na Har-

varde, sa dostal pod ochranné krídla Williama Yandella Elliota, vtedajšieho významného profesora politických vied, ktorý bol počas vojny „hnacím motorom takzvaného mobilizačného centra a koncom štyridsiatych rokov fanatickým stúpencom „studenej vojny“ a zarytým antikunistom hlavne v otázkach medzinárodnej politiky“ (Syrůček 1985: 37). Politické myslenie nášho aktéra sa teda jednoznačne začalo formovať v podmienkach posledného roku celosvetového konfliktu, ktorý následne prerástol do studenej vojny. Kissinger bol v tom čase úplne inštitucionalizovaný americkým systémom, utvrdzoval sa v statuse pragmatického intelektuála a amerického vlastenca, presadzovateľa amerických hodnôt, keďže „žiadnen národ na seba nikdy nekládol také vysoké morálne nároky ako Amerika, teda USA“ (Kissinger 1997: 16), čo v podmienkach novej situácie označovalo v jeho ponímaní, že „vtedajší jedinečný americký prístup k zahraničnej politike pozoruhodne zodpovedal požiadavkám doby“. Kissinger nastúpil na Harvard vo veku dvadsiatich štyroch rokov, no mal už za sebou skúsenosti vojaka, operatívneho pracovníka a ideologického lektora americkej okupačnej správy v Nemecku. Profesori ako „intelektuálny skaut“ F. Kraemer, iniciatívny W. Elliott aj jeho rival, no ďalší Kissingerov tútor, Carl Friedrich, mu pomáhali orientovať sa v spleti odbornej literatúry, názorového zmätku i v objektívnej realite doby, v ktorej sa nachádzali. Kissinger sa začal zúčastňovať rôznych besied, neraz ho namiesto seba posielal W. Elliott, čím ho dostával do povedomia odbornej i laickej verejnosti.

Dôležitejším faktom však bolo kreovanie Kissingerovho kognitívneho arzenálu na podhubí bipolárneho sveta. Kissinger razil typický naratív rovnováhy síl a postupného uvoľňovania napätia v zahraničnej politike. Bipolárnosť vo svetovej politike považoval Kissinger za zdroj značnej krutosti vo svete, ktorou bipolárny svet stráca akúkoľvek perspektívu a možnosť, aby mohlo byť víťazstvo jednej zo strán úplnou prehrou tej druhej. Takto sa každý problém stáva otázkou prežitia“ (Kissinger 1969: 57). Bol si vedomí jestvujúcej bipolarity Studenej vojny, v ktorej existujú „iba dva štáty, disponujúce neuveriteľnou vojenskou silou – sú to USA a ZSSR. V ďalšom desaťročí nebude ani jedna krajina na svete alebo skupina krajín schopná konkurovať ich prevahe. Rozdiel vo vojenskej prevahe týchto dvoch krajín s atómovými zbraňami sa voči zvyšku sveta bude v budúcnosti skôr zvyšovať, než znižovať (Kissinger 1969: 57). Zároveň však zdôrazňoval, že „v priepastnom ideologickom konflikte má celú škálu (v originálnom texte požíva spojenie *the full panoply of means*) politických, ekonomických a vojenských prostriedkov k organizácii obrany nekomunistického sveta“ iba jedna krajina – Spojené štáty (Kissinger 1994: 23). Napriek brilantnému analytickému mysleniu a logicky vybavenému „emplotmentu“ jeho historického naratívu Kissinger prísne dodržiava *mode of ideological implica-*

tion, ak by sme si chceli vypomôcť zmienanou terminológiou H. Whitea, teda explikačným spôsobom prostredníctvom ideologického podtextu. Ten by sme mohli charakterizovať ako radikálne konzervatívny.

Nixonov Metternich alebo Richelieu, Nobelov bojovník alebo Blízkový-chodný cyklón?

Vo svojom naratíve Kissinger narábal blokovými schémami, to jest veľkými historickými konceptami s prísnyim vnútorným a logickým usporiadaním, vznikajúcim po zrelej analýze samotného autora. Jeho štýl je náučný, náučno-populárny i rétorický. Pri štúdiu Kissingerovho naratívu, ako historického, tak aj politického sme vychádzali hlavne z produkcie samotného predmetu nášho výskumu. K sledovaniu širších súvislostí a naopak, aj vysvetlenia niektorých detailov, sme používali najdostupnejšie práce. O osobe Kissingera vzniklo v určitom období, napr. v rozmedzí štyroch rokov asi 11 566 článkov (Syrůček 2004: 12), rešeršovať materiál o ňom je teda nemiernie náročné, keďže pracuje prakticky do súčasnosti. Aj sám M. Syruček pripravil v roku 2004 druhé vydanie svojej práce o Kissingerovi, ktorú vydal ešte v roku 1985. Ide zrejme o najznámejšiu prácu o Kissingerovi v československom priestore, druhé vydanie je však aktualizované a doplnené o novšie fakty. Hodnotným zdrojom sú Kissingerove odborné práce, pojednávajúce o zahraničnej politickej scéne a sfére medzinárodných vzťahov, rovnako ako aj pamäti, ktoré boli preložené napríklad aj do češtiny (Kissinger 2002a, 2004, 2006). Kvôli sledovaniu jazyka, štýlu, rozšírených metafor, jazykových hier a podobne je však nevyhnutné skúmať práce tohto autora v origináli. Je to zaujímavé o to viac, že je to naturalizovaný Američan, jeho štýl a vyjadrovanie sú pomerne hrubé, avšak prísne „americké“ obsahovo aj jazykovo, so zmyslom pre pragmatiku reči a konečnú zrozumiteľnosť a ideologický podtext i kontext. Pre uchopenie celkovej jazykovej osobnosti autora sme sledovali aj rozhovory s Kissingerom v rôznych obdobiach jeho pôsobenia na politickej aj spoločenskej scéne. Jeho meno sa stalo asociačným precedentsom, disponuje nespočtými asociáciami v závislosti od axiologických vzťahov. Jeho najdôležitejšou vedeckou prácou je zrejme známa doktorská dizertácia o Viedenskom kongrese a rozhodujúcej úlohe dvoch jej hlavných aktérov – princa C. W. von Metternicha a R. S. vikomta Castlereagha, markíza z Londonderry. Kým jeho bakalárska práca o *Zmysle dejín – úvahy o Spenglerovi, Toynbeem a Kantovi* je klasická študentská, hoci aj prehnane obsažná práca, doktorská je už oveľa kvalitnejšia, koncepčne aj logicky zrozumiteľnejšia. Kým prvú (Kissinger 1950) by sme mohli charakterizovať ako prácu o filozofii dejín s množstvom odvolá-

vok na základné filozofické a literárnovedné pojmy i diela, vrátane Dostojevského, Danteho, Tolstého aj Nietzscheho a pod., druhá je snahou o typický historický naratív z pozície formujúceho sa politológia, pričom je príznačné, že vzniká práve v čase, kedy sa politické vedy ako vedná disciplína etablojú v systéme vied v dnešnom modernom, resp. postmodernom ponímaní. Domnievame sa, že obsahovo, logickou štruktúrou, závermi je táto práca koncepciou politiky a zahraničnopolitických vzťahov, ktoré Kissinger aj neskôr exekvoval. Postuláty tejto knihy sa vynárajú prakticky vo všetkých ďalších prácach autora – od kolektívnej odborné-esejistickej práce pod jeho vedením *Jadrové zbrane a zahraničná politika* (vyšla aj v ZSSR v skratenej verzii v roku 1959) až po súčasný World Order (Kissinger 2014, v českom preklade 2016). Sú nosnou myšlienkou potenciálnych mierových koncepcií aj jeho Diplomacie, ktorá predstavuje náučno-popularizačný počin a hold Americkej zahraničnej politike, ktorá vyšla zo súbojov „studennej vojny“ ako jediný víťaz, avšak s hrozivým dedičstvom narušenej jadrovej rovnováhy (Kissinger 1994, 2002b). Možno toto bola posledná veľká výzva pre Spojené štáty – bolo im splnené povestné posledné želanie, o ktorom sme sa zmienili vyššie. Vo svojom historickom naratíve Kissinger vychádza z rámcov a úsudkov veľkých diplomatov a vodcov, ktorí hlavne z pozície neskorších socialistických autorov definitívne patrili na povestné smetisko dejín. To sa týkalo aj jeho obľúbeného Metternicha, ktorý ovplyvňoval európsku politiku v prvej polovici XIX. st. Podľa Kissingera to bol práve Metternich, kto zachránil rakúske „anachronické impérium“, ako racionalistické dieťa osvietenstva bol vrhnutý priamo do revolučného zápasu o prežitie. Pri charakteristikách rakúskeho kancelára sa miestami neubránime dojmu, že Kissinger demonštruje vlastné postuláty a princípy uskutočňovania zahraničnej politiky – „Neoddávame sa abstraktným ideám, prijímame veci takými, aké sú a v maximálne možnej miere sa snažíme obrniť voči bludným predstavám o realite (*delusions about realities*)“ (Kissinger 1994: 85). Ďalšou črtou Kissingerovho naratívu je komparácia zahraničnopolitických koncepcií rôznych storočí – od povestného Vestfálskeho mieru, cez osvietenstvo k Napoleonovským vojnám a Berlínskemu kongresu až k druhej svetovej vojne. V *Diplomacii* píše: Spolu s Castlereaghom a Pittom Metternich veril, že silná Stredná Európa je doslova „prerekvizitou“, predpokladom pre Európsku stabilitu. Bol pripravený vyvarovať sa overenia si stavu vecí vojenskou silou až pokiaľ to bolo možné, na zavedení a dodržiavaní umierneného diplomatického štýlu mu záležalo rovnako, ako na možnosti nahromadenia, akumulácii moci. Kissinger zároveň porovnáva, že „Metternichova pozícia bola presne opačná ako tá, ktorú v Druhej svetovej vojne zaujali demokratické štáty, keď sa dostali do podobného postavenia voči Sovietskemu zväzu“ (Kissinger 1994: 85-86; 1997: 84-85). Takýto

druh anachronizmu môže byť čiastočne na mieste, predmet kritickej úvahy je totožný a často sa hovorí, že dejiny, resp. história nie je učiteľkou, ale skôr inštruktorkou života, veľa toho neučí, avšak tresce za nezvládnuté učivo. Aj preto je historický a politický naratív Kissingera pomerne eklektický a meria lakťami a siahami minulosti súčasné kilometre. Jeho výhoda je však v tom, že ako narátor, a rovnako aj analytik udalosti, môže Kissinger vystupovať vo svojich prácach ako v úlohe diegetického, tak aj exegetického narátora. V jeho historických a odborne-politologických prácach je etablovaný hlavne v úlohe exegéta – to jest vysvetľovateľa, vykladača – nachádza sa zreteľne mimo svojho textu, hoci je to iba žánrovo naratívny postup, nepatrí do sveta ním opisovaných udalostí, predmetov, rôznych analýz, fabúl i žánrov (uňho skôr výnimka). Kissinger ako egzegetický narátor nepatrí vlastnému naratívu – rozprávaniu – pojednávaniu – v ktorých sa uskutočňuje výklad historických udalostí a faktov, uvádzajú sa komentáre, úvahy alebo rôzne nad-, metanaratívne poznámky narátora (napr., Kissinger 1950, 2009). Avšak, veľmi dôležitým je rozmer Kissingera ako diegetického narátora, ktorý je včlenený do svojho textu, do svojej narácie, má bezprostredný vzťah k ním popisovanému svetu. V tomto prípade je sám kreatorom a demiurgom, hýbateľom, časovo-priestorového univerza, ktoré je postulované – postihované a označované samotným rozprávaním, naráciou – sám patrí k prerozprávanej a analyzovanej histórii. Je nutné pripomenúť, že Kissinger tam ozaj patril, ešte patrí a bude patriť aj v budúcnosti. Autor historického naratívu jeho formátu to vedel, náležite to využíval a v jeho prípade si to aj náležite užíval. Práve preto sa mu to jeho tútor Fritz Kraemer snažil náležite pripomínať – „*too abitious and too self-absorbed*“. Z tejto repliky nám vychádza, a potvrdila to aj naša analýza hlavne Kissingerových pamätí, že jeho naratív je určitým prienikom diegézy a exegézy narácie – neustále vtáhovanie rozprávača do dejinnej udalosti ako jej spoluúčastníka a keď nie jeho spolutvorcu, tak aspoň dediča – nie Taleyrand, ale Metternich, nie Alexander I. – III., ale Pitt, resp. Castlereagh, neskôr snád Gascoyne-Cecil (Markíz Sallysbury), no nie Briand, ani Chamberlain, ale G. Stresemann a už vôbec nie Gromyko – Brežnev, ale Kissinger! Samozrejme, narátor sa jednoznačne zaradil medzi precedентné mená histórie medzinárodných vzťahov, dejiny jednoducho robia veľké mená. V tomto ohľade veľa napovedá nie Kissingerov naratív, ale naratív, diskurz o Kissingerovi, ktorý je nie zriedkakedy nelichotivý. Kým v diplomatickej reči autori veľkých koncepcií vytvárali svojrázne onomastické jednotky, surogáty a všeobecne prijímané eufemizmy, ako napr. jadrový dáždňik, strategické zaistenie, jadrové kondomínium, svetový poriadok, zdieľaná suverenita (*pooled sovereignty*), vestfálska diplomacia, trojuholníková diplomacia, kyvadlová diplomacia, skvelá izolácia (*splendid isolation*), zadr-

žovanie komunizmu, „zotrvačník“ Európy („balance wheel“ of Europe) alebo aj „strážcovia brány“ (o Haldemanovi okolo aféry Watergate) (výber z Kissinger 1982, 1994, 1997, Blum 1991, Summers 2003), v brisknej, metaforickej a konotatívnej reči jeho oponentov, odporcov a novinárov si Kissinger prechádza onomastickou premenou a stáva sa Nixonovým Metternichom (Nixon's Metternich), Nobelovým bojovníkom (Nobel Warrior), Blízkovýchodným cyklónom (Mideast cyclone), štátnym tajomníkom Zemegule (Secretary of the World), zdráhavým odposluchávačom (reluctant wiretapper), alebo dokonca aj *Jackie Onassisovou of the Nixon administration*.

Kissinger – Ne-Kissinger

K historickému, beletristickému i politickému naratívu H. Kissingera, a o H. Kissingerovi, patrí aj široká paleta jeho vyobrazení v politickom diskurze, kultúrnom i spoločenskom prostredí, dokonca v popkultúre. Axiologická škála materiálov o Kissingerovi hlavne v mediálne prezentovaných diskurzoch kolíše od obvinení v štýle Ch. Hitchensa (2014) zo zločinov, ktoré tento neseriózný, nemorálny, nevyliciteľne tajnostkársky človek spáchal proti Indočíne, Bangladéši, Chile, Cypru, Východnému Timoru, a Washingtonu DC, až po obdivné reakcie politických technokratov a zobrazenia v dokumentárnych a hraných filmoch (podľa knihy Hitchensa vnikol aj dokument Gibney, Jarecki 2002). Autori posledne menovaných pomerne citlivo reagovali na „fenomén Kissingerovho naratívu“ a stvárňovali ho v rôznych polohách. V dokumentárnom filme (Pennink 2011) Niall Ferguson rozpráva s bývalým štátnym tajomníkom o najpálčivejších problémoch a ponúka schematický prierez Kissingerovho života s povestnými frázami a známym naratívom, zaznievajúcim aj v neskoršej biografickej knihe N. Fergusona (2015). Zaujímavé sú taktiež postrehy českých spravodajcov, pre ktorých Kissinger poskytol rozhovor v roku 2017, reagujúc na schematické témy našich dní – liberalizmus vs. konzervativizmu, sloboda – Havel – NATO (paradoxne nechcené), NATO – Rusko a pod. (Rezníček 2017). V umeleckých a kinematografických kruhoch dokonca Hollywood predbiehal Kissingerovú povesť, akoby mediálny priestor na archetyp takéhoto hrdinu čakal. V roku 1964 skupina okolo S. Kubricka natočila známy film *Dr. Divnoláska alebo Ako som sa naučil nerobiť si starosti a mať rád bombu*, pričom hlavný milovník A-bomby a atómovej konfrontácie až príliš zapadá do konceptu štátneho tajomníka a ministra zahraničných vecí (Kubrick, Southern, George 1964). Tu sa však želanie stalo otcom predčasnej myšlienky neskorších neprajníkov – v čase

vzniku filmu Kissinger ešte len vychádzal z roly univerzitného učiteľa, podporoval svojho mecenáša a ďalšieho zo svojich tútorov Nelsona Rockefellera ako republikánskeho kandidáta na prezidenta Spojených štátov (k Nixonovi Kissinger nastúpi až v roku 1969). Na status prototypu Dr. Divnolásky (*Dr. Strenglove*) si mohol nárokovať skôr nukleárny stratég Herman Kahn, alebo dokonca čiastočne aj známy Hitlerov konštruktér rakiet Wernher von Braun, ktorý bol po úspešnom pristáti na mesiaci a vývoji balistických rakiet v USA na vrchole slávy. Doktor Divnoláska totiž v jednej napätej situácii osloví Prezidenta odhaľujúcim *Mein Fuhrer!*. Odvolávka na Kissingerove nekompromisné rady zaznie aj v pomerne nedávno nakrútenom filme *7 days in Entebbe* (BURKE, PADILHA 2018). Na jednej z porad izraelskej vlády ohľadom stavu unesených rukojemníkov francúzskej leteckej spoločnosti v Ugande v roku 1976 diskutuje minister obrany Šimon Peres s ministerským predsedom Jicchakom Rabinom:

Peres: - *I spoke to Kissinger. He said it's better if everybody dies than we negotiate.*

Rabin: - *Yeah, well, if it's not a French problem, then it's even less an American problem, Shimon. Let's do the only thing we can do.*

Najprepracovanejším filmovým obrazom H. Kissingera je zrejme snímka *Nixon* (Wajna, Stone 1995), postava Kissingera s jeho typickým naratívom je síce umeleckým spracovaním, avšak je doslova utkaná zo známych replík poradcu a neskoršieho ministra zahraničných vecí (aj z uniknutých pások odpočúvania). Čím lepšie je recipient filmu pripravený, tým hlbšie vníma zložitosť situácii a neustále zmienky o vzťahu Rogers – Kissinger (bližšie Frost 2007), o odpočúvaní v Bielom dome i afére Watergate, o tvrdých kompromitačných technológiách v prezidentskej kancelárii, o úniku dokumentov známych ako Pentagon Papers, vynesenej D. Ellsbergom, o zahraničnej politike a neustálom narábaní s atómovou zbraňou, ako s povestným damoklovým mečom. Nečudo, že film, hlavne v režisérskej verzii sklamal divákov, no nadchol odbornú verejnosť i politológov (samozrejme do určitej miery).

Vo filme je zaujímavá scéna, kedy sa Nixon snažil presvedčiť spolupracovníkov o potrebe pololegálneho až nelegálneho získavania informácií prostredníctvom prípadu, ktorý mu pomohol v začiatkoch jeho právnickej a politickej kariéry. Vtedy, už ako guvernér, takmer sám podporoval novinára Hwittakera Chambersa a tvrdil, že aj v roku 1948 všetci zbožňovali diplomata Algera Hissa, rovnako ako počas jeho vládnutia začiatkom sedemdesiatych rokov minulého storočia velebili Daniela Ellsberga, pričom Kissingerovi zdôrazňoval, že svoju rolu zohrala „naivná Ivy League“ (Hiss

taktiež vyštudoval Harvard). V štyridsiatom ôsmom si na tomto prípade Nixon vybudoval štartovaciu plochu pre pomerne strmú kariéru – diplomata Hissa usvedčili zo špionáže, čo americkú politickú scénu aj verejnosť utvrdilo v oprávnenosti pôsobenia známej anktikomunistickej komisie Josepha McCarthyho. Nixon, ako aj Kissinger vedel, že uverejňované dokumenty, kauzy a podobne, nie sú dôležité – vždy zaváži lož, dokázanie lži. Vo filmovom naratíve archetypu lži Nixon dôvodí: Áno, Hiss klamal, bola to lož.... V začiatkoch som bol pre vyšetrovací výbor špinou – „I was dirt to them, nothing“, načo jeho priateľ John M. Mitchel pritakáva:

- And Dick kicked the shit out of them.

Nixon: - I wouldn't have if Hiss hadn't lied about knowing Chambers. The documents were old and out of date just like these Pentagon Papers. The key thing we proved was that Hiss was a liar. Then people bought that he was a spy. It's the lie that gets you.

- All right, Henry, we're gonna go your way. Crush this Ellsberg same way we did Hiss.

Kissinger: - There is no other choice, Mr. President.

Nixon: - We'll hit him so hard, he'll look like everything that's sick and evil about the eastern establishment. You and your plumbers (smerujúc k C. Colsonovi), you get all the dirt on this guy. See him going to the bathroom in front of the public. And when we finish with him, they'll crucify him. Then we'll get our second term.

Dokonca aj v takom bizarnom filme, akým je francúzska komediálna snímka *La moutarde me monte au nez!* (Zidi 1974) sa našlo miesto pre určitý druh recesie spojennej so zobrazením Kissingerovského archetypu s typickým poradcovským naratívom, nezameniteľnosťou, pocitom dôležitosti, všestrannosti aj s povest'ou najžiadanejšieho muža Ameriky. Prstopášna a unudená herečka lacných filmov Jackie Logan volá svojmu vplyvnému priateľovi Harrymu Welsingerovi (karikatúra Henryho Kissingera), ktorý sa nachádza v ázijskej krajine vo víre jednaní a vybuchujúcich granátov:

H. Welsinger: - Džentlmeni, ako som povedal, vaše problémy sú aj našimi problémami.... (prerušuje ho ázijský vojak s telefónom)

Vojak: - Pán Welsinger, to je pre Vás.

H. Welsinger: - Óoo, to je prezident?

Vojak: - Nie, to je Jackie.

H. Welsinger: - Jackie (udivene reaguje *Welsinger* - Kissinger). Ako ma našla

- Haló?

Jackie Logan: - Harry?

H. Welsinger: - Jackie? Čo sa stalo? ... Nie, neochorel som, nachádzam sa v inom časovom pásme, tu je ráno ... áno, áno viem mierové rokovania, trochu si ma vyrušila. Všetko je v poriadku, keď sa niečo zomelie, dozvieš sa to z novín.

Jackie Logan: - Bojím sa o teba.

H. Welsinger: - Si sama?

Jackie Logan: - Samozrejme, že áno, veď ty tu nie si.

H. Welsinger: - A ako sa rozptyľuješ?

Jackie Logan: - Beriem tabletky na spanie.

H. Welsinger: - Nie, neber tie tabletky na spanie, radšej si prečítaj Grófa Monte Christo.

Jackie Logan: - Ale, veď som ho už čítala asi stokrát, vždy keď odo mňa odchádzaš.

H. Welsinger: - Tak si ho prečítaj znova.

V ďalšej časti sa chce Jackie Logan pomstiť za zradu hlavnému hrdinovi filmu a pýta si radu od Harryho Welsingera:

J. Logan: Chcem sa mu pomstiť! No neviem ako to mám urobiť.

H. Welsinger: - Je to veľmi jednoduché, moja milá. Najlepší spôsob je nepriateľa prekvapiť, urobiť presný opak toho, čo od Teba očakáva.

Autori pri vytváraní obrazu H. Welsingera vychádzali z bulvárnej a spoločenskej aury Kissingera, ktorú si vytváral súbežne popri politickej (súčasť takzvaného *karnevalizácie* spoločensko-politickej reality). Po rozvoze s prvou manželkou trávil koncom šesťdesiatych a v prvej polovici sedemdesiatych rokov minulého storočia veľa času v spoločnosti tých najkrajších a najznámejších žien, zväčša populárnych herečiek. V tom čase neschádzal z televíznej obrazovky a svet ho už vtedy v globálnom meradle vnímal ako politickú celebritu „Super-K“ (Isaacson 1992: 398). Vzrušovalo ho, keď sa dostal centra pozornosti. To sa učil od dominantných mužov, s ktorými sa stretával – videl to na iných a chcel to tiež. Sledoval Mao Ce-tunga, Charlesa de Gaulla, Lyndona Johnsa, Anwara Sadata, Johna Kennedyho aj Johna Connallyho. Postupne sa dostal do roly a na stretnutiach v Nixonovom pracovnom kabinete dominoval celej miestnosti bez toho, aby vôbec niečo robil, ako spomína známy novinár Hugh Sidey (Isaacson 1992: 398). Vo všetkom čo robil bol do určitej miery perfekcionista. V prieskume Playboy Club bunnies v roku 1972 sa stal mužom číslo 1, s ktorým by si ženy dali schôdzku. On len ďalej prilieval olej do ohňa a uvedomujúc si fakt, že nežné pohlavie doslova vzrušuje jeho moc, oháňal sa povestnou frázou: „*Power is the ultimate aphrodisiac*“. Aj vo filme Nixon (Wajna, Stone 1995)

zaznieva tento jeho azda najcitovanejší výrok. Má mnoho interpretácií, ako aj teórii jej vzniku. Vo snímke sa čínsky vodca pýta Kissingera:

- I want to know your secret.

Kissinger: - My secret, Mr. Chairman?

Mao Ce-tung: - How a fat man gets so many girls?

Kissinger: - *Power, Mr. Chairman, is the ultimate aphrodisiac.*

Veľký vyjednávač však vedel ako na ľudí, a to ako v rokovaních, tak aj vo vzťahoch s nimi dokázal byť novátorským. V sedemdesiatych rokoch boli aj v USA ženy poomerne zaznávané, Kissinger sa ich však učil počúvať a upútať ich. Ako trocha škodoradostne poznamenávajú jeho životopisci, dokázal v nie príliš bystrej herečke Jill St. John vyvolať pocit inteligentosti alebo naivnej Shirley MacLaine ukázať, že aj ona môže byť politicky vychytralá ako on (Isaacson 1992: 409). Bola to práve hollywoodska herečka Jill St. John, ktorá ho označila ako priateľa na telefón: „Bol to veľký kamarát, hlavne na telefón, vždy tam, kde ho potrebujete“. Zrejme práve Jill St. John poslúžila ako obraz americkej herečky Jackie Logan, ktorá vo filme s Henrym Welsingom iba telefonuje a radí sa s ním, „ako jednať s nepriateľom“, ako sa pomstiť a zároveň ukazuje Kissingera ako vplyvného muža, ktorý je pravou rukou prezidenta, ktorého je ťažko zastihnúť a ktorý je tvorcom okolitej objektívnej reality. Tento obraz (image) dotváral reálny Kissinger prakticky všade.

Záver

Ponímanie historického naratívu je komplexným procesom, to isté platí aj o jeho zasadení do politického diskurzu, podobne sa správa aj naratív politický, uňho však dominuje presnejšie zacielenie, motivácia a orientácia na konzumenta, potenciálneho voliča. Analýza narácie je nevyhnutná pri charakteristike kľúčovej jazykovej osobnosti, ktorá je v narácii vedúcim dominantom. Preto je pri rozbere historického naratívu a jeho politického kongruenta nevyhnutné sústrediť sa nielen na formálno-obsahovú stránku, ale sledovať aj jeho evolúciu v diachrónnom vývoji i synchrónnom opise na určitom stupni jeho vývoja. Pri narácii určitého autora je možné pozorovať definovateľné javové prvky v celej jeho komplexnej tvorbe. Je to o to jednoduchšie, keď daná jazyková osobnosť pôsobí v určitej oblasti výskumu a spoločenskej realite, ako napríklad objekt nášho výskumu. Materiál historického a politického naratívu je o to vzácnejší, keď jeho producent strieda svoju príslušnosť k denotatívnemu priestoru, to znamená, že jeho prejav

a ním vytváraný text v podobe narácie charakterizuje z pozície vlastného zasadenia sa do roly exegetického a diegetického narátora, to jest, venuje tomu výber vhodných rozprávačských stratégií, jazykových a rečových prostriedkov. Čím častejšie prechádza od jednej typológie obrazu autor k druhej, tým viac sa snaží preniknúť do textu a celej narácie. Dôležitým je aj originálny jazyk skúmaných historických naratívov, pokiaľ je to možné, je nutné analyzovať bezprostredný prejav v jazyku originálu. Len tak je možné pochopiť celú škálu významových odtieňov, skrytých slovných a jazykových hier, onomastických novotvarov. To všetko, a ešte oveľa viac v pláne politickej, historickej, jazykovej a kulturologickej podstaty problematiky jazykovej osobnosti zasadenej do širšej sústavy vzájomnej interakcie jazyk a politika ponúka analýza takého fenoménu akým zostáva konkrétny autor aj jeho naratívny obraz – H. Kissinger. Bývalý štátny tajomník sa vo svojich pamätiach tituloval ako “náhražkový prezident”, niektorí recenzenti jeho objemných a detailných pamätí zasa kriticky poznamenávajú, že vyhládaval vysoké štátne funkcie preto, aby ich mohol neskôr napísať. Madeleine Albrightová zasa poznamenala, že po nástupe do funkcie štátnej tajomníčky dostal okrem mnohých blahoprianí aj niekoľko zaujímavých odpovedí na svoju iniciatívu a prosbu o radu, ktoré adresovala všetkým vtedajším ešte žijúcim bývalým ministrom zahraničných vecí. „*Kissinger mě vyplnil za to, že jsem mu sebrala právě to, co ho činilo jedinečným, tedy rodiště v cizině. Já mu oponovala, že pořád zůstane jediným ministrem zahraničí, který mluví anglicky s cizím přízvukem.*“ (Albrightová 2003: 226). Ten mu zostal až do jeho 99 rokov. Jeho nemenej úspešný a o rok mladší brat Walter Kissinger, ktorý hovoril bez prízvuku na to trefne poznamenal: je to tak preto, „*lebo ja som Kissinger, ktorý aj počúva*“ (Isaacson 1992: 64).

Literatúra

- ALBRIGHTOVÁ, M. (2003): Madeleine. “*Nejlepší ze všech možných světů*”. Praha: Nakladatelství Práh.
- BACHTIN, M. M. (1975): *Voprosy literatury i estetiki*. Moskva: Chudožestvennaja literatura.
- BLUM, J. M. (1991): *Years of Discord*. London, New York: W. W. Norton and Company.
- BURKE, G.; PADILHA, J. (2018): *7 Days in Entebbe*. United Kingdom, United States: Participant Media, Working Title Films.
- CARR, D. (1991): *Time, Narrative, and History*. Indianapolis: Indiana Univ. Press.

- FROST, D. (2007): *Frost/Nixon: Behind the Scenes of the Nixon Interviews*. First editions. New York, London: Harper Perennial.
- FERGUSON, N. (2015): *Kissinger. 1923 – 1968: The Idealist*. London, New York: Allen Lane.
- GIBNEY, A.; JARECKI, E. (2002): *The Trial of Henry Kissinger*. BBC, Jigsaw Educational Production, Inc., ARTE-Zeta Productions, History Television, SBS Television Australia, TV2 Denmark.
- GUZI, Ľ. (2021): Jazyková osobnosť politika – historická skúsenosť na rozhraní autora textu a politického praktika. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: Ekonóm, s. 84-100.
- HERSH, S. M. (1983): *The Price of Power. Kissinger in the Nixon White House*. New York: Summit Books.
- HITCHENS, Ch. (2014): *The Trial of Henry Kissinger*. London: Atlantic Books.
- HOFFMANN, H. (2012): *True Keeper of the Holy Flame – The legacy of Pentagon Strategist and Mentor Dr Fritz Kraemer*. London, Berlin: Verlag Inspiration Un Limited.
- ISAACSON, W. (1992): *Kissinger. A Biography*. New York, London: Simon & Chuster Paperback.
- JAMESON, F. (1983): Postmodernism and Consumer Society. In: Foster, H. (ed.): *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture*. Port, Townsend, WA, Bay Press, s. 111-125.
- KISSINGER, H. (1950): *The meaning of History. Reflection on Spengler, Toynbee and Kant*. Harvard (nepublikovaná), <<https://archive.org/details/HenryAKissingerTheMeaningOfHistoryReflectionsOnSpenglerToynbeeAndKant/mode/2up>> [02. 10. 2022].
- KISSINGER, H. (1958): *Jadernoje oružje i vnešnja politika*. Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury.
- KISSINGER, H. (1969): *American Foreign Policy, Three Essays*. New York: W.W. Norton & Co.
- KISSINGER, H. (1982): *Years of Upheaval*. London: Weidenfeld and Nicolson and Michael Joseph.
- KISSINGER, H. (1994): *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.
- KISSINGER, H. (1997): *Umění diplomacie. Od Richielieuva k pádu Berlínske zdi*. Praha: Prostor.
- KISSINGER, H. (2002a): *Roky obnovy*. Praha: BB art.
- KISSINGER, H. (2002b): *Nužna li Amerike vnešnja politika?* Moskva: Naučno issledovatel'skij centr.
- KISSINGER, H. (2004): *Bouřlivé roky*. Praha: BB/Art s. r. o.
- KISSINGER, H. (2006): *Mé roky v Bílém domě*. Praha: BB/Art.

- KISSINGER, H. (2009): *Obnovení světového řádu: Metternich, Castlereagh a potíže s mírem v letech 1812-1822*. Praha: Prostor.
- KISSINGER, H. (2014): *World Order*. London, New York: Penguin books.
- KISSINGER, H. (2016): *Světový řád*. Praha Prostor.
- KISSINGER, H.; SCHMIDT III, E.; HUTTENLOCHER, D. (2022): *Iskusstvennyj razum i novaja era čelovečestva*. Moskva: Aľpina didžital.
- KUBRICK, S.; SOUTHERN, T.; GEORGE, P. (1964): *Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb* (Dr. Divnoláska alebo Ako som sa naučil nerobiť si starosti a mať rád bombu). United Kingdom, United States: Columbia Picture.
- PENNINK, A. (2011): *Kissinger*. National Geographic Channels. Cinedigm - Uni Dist Corp. Chimerica media Ltd.
- ŘEZNÍČEK, M. (2017): Rozhovor z Henrym Kissingerem. In: *Interview* 24. Praha: Česká televízia. ČT24.
- SCHMID, W. (2008): *Narratologia*. Moskva: Jazyky slavjanskoj kul'tury.
- SUMMERS, A. (2003): *Richard Nixon: Arogance moci*. Praha: BB/Art.
- SYROV, V. N. (2012): Kakim byť istoričeskomu narrativu. In: *Narratorium*, 2(4): 8-11, <<http://narratorium.rggu.ru/article.html?id=2628915>> [20. 09. 2022].
- SYROV, V. N. (2020): Narrativ v istoričeskom poznanii: o perspektivach ispol'zovanija narratologii. *Filosofia*, 4(3): 113-135.
- SYRUČEK, M. (1985): *Kissinger ve službách Bílého domu*. Praha: Mladá fronta.
- SYRUČEK, M. (2004): *Henry Kissinger. Bůh či ďábel diplomacie*. Praha: Nakladatelství Epoque.
- ŠTEFANČÍK, R.; DULEBOVÁ, I. (2017): *Jazyk a politika. Jazyk politiky v konfliktnej štruktúre politiky*. Bratislava: EKONÓM.
- UCHVANOVÁ-ŠMYGOVÁ, I. F. (ed.): 2000. *Metodologia issledovanij političeskogo diskursa: Aktual'nyje problemy soderžatel'nogo analiza obščestvenno-političeskich textov*. Vyp. 2. Minsk: „BGU“.
- WAJNA, A. A.; STONE, O. (1995): *Nixon*. USA: Illusion Entertainment Group/Cinergi production.
- WHITE, H. (2001): The Historical Text as Literary Artefact. In: Roberts Geoffrey (ed.): *The History and Narrative Reader*. New York: Taylor and Francis Group, s. 221-237.
- WHITE, H. (2002): *Metaistorija: Istoričeskoje voobraženije v Jevrope XIX veka*. Jekaterinburg: „Izd-vo Ural. Un-ta“.
- ZIDI, C. (1974): *La moutarde me monte au nez*. Paris: C.T.G.

Kontakt:

prof. PhDr. Ľubomír Guzi, PhD.

Inštitút rusistiky

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Institute of Russian Studies

Faculty of Arts

University of Prešov

Email Address: lubomir.guzi@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2395-2875>

Precedentné výrazy V. Putina v mémoch a ich funkcia v politickom diskurze

Lucia Chudá

Abstract

Vladimir Putin's Precedent Expressions in Memes and Their Function in Political Discourse. *In this paper, I analyze the precedent expressions of V. Putin in multimodal texts. In Russian political discourse there are actualizations of his expressions that are precedent or have the potential to become precedent. The updating often takes place by means of a purposeful alteration of some part of the expression, as well as of the whole expression. Since multimodal texts can be a combination of both a visual and a verbal component, I will be looking at their interconnection. By analyzing individual memes, I will determine their functions, i.e. intentions of creating the given updates. Finally, I will try to name the main functions of political memes and their possible influence on the linguistic image of the world.*

Keywords: precedent expression, political discourse, multimodal texts, linguistic image of the world.

Kľúčové slová: precedentné výrazy, politický diskurz, multimodálne texty, jazykový obraz sveta.

Úvod

Vo svojej práci skúmam precedentné výrazy, ktorých zdrojom sú rečové akty Vladimira Putina. S týmito výrazmi sa narába v ruskom politickom diskurze rôznymi spôsobmi, okrem iného dochádza aj k aktualizácii pomocou transformácie (substitúcie, explikácie, implikácie a kontaminácie lexikálnych komponentov), kedy ide o úmyselné pozmenenie pôvodného výrazu s cieľom istým spôsobom vplývať na recipienta. V príspevku sa pokúsím odpovedať na otázku, aký cieľ sledujú autori podobných transformácií, s čím je spojená výskumná nevyhnutnosť určiť ich funkcie a pomenovať hlavné diskurzívne stratégie.

Kľúčovou úlohou použitia transformácií je upútať pozornosť publika. Prípadom si známu situáciu, predchádzajúci text v dôsledku transformácie niektorých zložiek vedie k vzniku nových významov, zvýšeniu expresi-

vity. Podľa A. Orechova (2014) cieľom používania precedentných fenoménov nie je ich doslovný význam, ale asociácie, ktoré vznikajú pri správnom chápaní všetkých extralingvistických súvislostí.

Odborníci v oblasti politickej lingvistiky zdôrazňujú súčasný výrazný nárast množstva mémov s politickou tematikou, ktorých zdrojom sú prevažne precedentné výrazy a literárne, filmové, politické, historické mená, pričom je možné „uvažovať o takých pravdepodobných funkciách memetickej správy, akými je funkcia zábavy, estetická funkcia, axiologická funkcia, fatická funkcia (nadviazanie kontaktu), ale aj o deštruktívnej funkcii spočívajúcej v diskreditácii predmetu správy” (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 67). Navyše špecifickosť multimodálnych textov je v tom, že pútajú (ne)súhrou vizuálnej a verbálnej zložky. Tým sa môžu ešte viac šíriť a utkvieť v pamäti adresanta. Chápanie videného v memetických textoch sa rozširuje na základe štrukturácie vnemového poľa a to ako pomocou perceptívnych účinkov textovej zložky, taktiež schopnej vyvolávať nielen vizuálne, ale i hmatové, sluchové, čuchové a iné predstavy (Dulebová, Kryukova 2021: 6), tak aj rázneho pôsobenia vizuálnej zložky, podnecujúcej zapojenie predstavivosti, myslenia a citov, ide teda o „kognitívne spracovanie estetického zážitku, vrátane prvotného, spontánneho hodnotenia, ktoré následne vedie k dekodovaniu a nakoniec aj k interpretácii“ (Kišonová 2013: 24).

Dôležitosť aj takto orientovaného výskumu (na príklade analýzy idiolektu V. Putina) vidím práve v tom, že prezident Ruskej federácie „udáva stylistický trend“ a rozširuje hranice dovoleného v súčasnej ruskej politickej komunikácii. Týmto sa značne menia dovtedy zaužívané lexikálne normy publicistických (mediálnych) textov (Gajarský 2015).

Vo svojej komunikácii využíva V. Putin rôzne stratégie, frekventovanou je používanie zníženej až invektívnej lexiky, žargonizmov a argotizmov, napr. *сопли жевать* (prejavovať nerozhodnosť, *жуť сопел’*, argot). Aktualizovaním v mediálnom priestore podobných vulgárnych výrazov (HATO обожает *сопли жевать*, наши либерасты умеют только *сопли жевать*) môže dochádzať k strate hraníc a noriem dlhodobo platných v publicistickom štýle, a navyše je to aj „nebezpečná cesta folklorizácie a zľahčovania až bagatelizácie vážneho javu, a sice explicitného alebo implicitného prejavu rečovej agresie, ktorá sa stáva navyše aj svojráznym modelom mediálneho a politického diskurzu celého jazykového areálu, čo je podmienené autoritou (a aj autoritatívnosťou) adresantov, a následnej snahy ich všemožne napodobňovať, ktorá zákonite vzniká aj u iných aktérov diskurzu“ (Cingerová, Dulebová 2019: 177).

Funkcie precedentných fenoménov v multimodálnych textoch

Internet dnes predstavuje vlastný digitálny svet, ktorý výrazne ovplyvňuje dynamiku šírenia mémov. Precedentné fenomény sú častým zdrojom takýchto multimodálnych textov a tiež sa často aktualizujú a to vďaka ich silnému intertextuálnemu odkazu – stávajú sa ľahko spoznatelné internetovými užívateľmi, ktorí vnímajú pôvodnú sémantiku výrazu vo svetle aktuálnych udalostí ich vlastného časopriestoru, nakoľko v duchu známeho učenia o chronotopoch sa tým realizuje „nevyhnutnosť prepojenosti času a priestoru v ľubovoľnom konkrétnom, neabstraktnom jave“ (Duleba 2022: 250) a do popredia vystupuje akt „zvýznamňovania“ určitých aspektov pôvodného precedentného výroku.

Podľa J. Karaulova „precedentný text je dobre známy širokej lingvokultúrnej spoločnosti, je ťažiskový na kognitívnej aj emočnej úrovni(...)“ (Karaulov 1987: 216). Existuje silný predpoklad, že práve cez vytvorenie multimodálneho textu sa autori snažia pôsobiť na emócie adresátov. A nielen emócie, ale aj informácia hrá dôležitú rolu v jeho popularite, pretože informačný obsah konkrétneho mému ovplyvňuje aj pravdepodobnosť, s akou bude skopirovaný, nakoľko mém je nositeľom kultúrnej informácie, čo znamená, že na správne pochopenie a sprostredkovanie mému inojazyčnému človeku je často potrebné mať množstvo kultúrne podmienených predpokladov (Bugajeva 2011).

Precedentným fenoménom (PF) a rovnako aj multimodálnym textom sa prisudzujú isté funkcie na základe ktorých môžeme „odhaliť“ ich komunikačný zámer. V prípade PF to sú: persuazívna, kognitívna, eufemistická, modelujúca, pragmatická, komunikatívna, expresívna, nominatívna, hodnotiacia, konsolidačná, identifikačná, kódovacia či funkcia jazykovej hry (Cingerová, Dulebová 2019: 19). K základným funkciám multimodálneho textu patria: komunikatívna, estetická, emocionálno-expresívna, axiologická, kognitívna, zábavná a iné (Lobova, 2018). Častým používaním výrazu dochádza k jeho transformácii, t.j. k „úmyselnému porušovaniu jeho sémantickej alebo štrukturálnej celistvosti, keďže často len metódou „prerobenia“ a adaptácie pôvodného ustáleného spojenia autor textu môže bezprostredne realizovať svoju diskurzívnu stratégiu“ (Cingerová, Dulebová 2019: 21). Budem sledovať či vôbec, ako a prečo dochádza k modifikácii precedentných výrazov.

Vďaka zábavnej zložke sa multimodálne texty ľahko šíria „z mozgu do mozgu“, sú lákavé pre „internetové publikum“, v súčasnosti výrazne stúpa ich popularita medzi používateľmi sociálnych sietí. Správne použitie a pochopenie mému znamená, že diskutujúci patria do jedného kultúrneho priestoru, pretože sú spontánne dekódované. „Populárne internetové mémy

znakovou štruktúrou odrážajú univerzálnosť virtuálneho priestoru. Najrozšírenejšou sa stane tá znaková štruktúra, ktorá je umiestniteľná v akomkoľvek priestore a dekodovateľná čo najväčším počtom recipientov“ (Šoltésová 2016: 26). Narastajúca aktualizácia výrazov Putina v podobe multimodálnych textov môže urýchľovať proces transformácie „bežných“ výrazov V. Putina na precedentné v súčasnom jazykovom obraze sveta. Tie sú následne ľahko spoznatelné v každom inom kontexte nositeľmi jazyka.

Mrzni, mrzni, vlčí chvost! (Мёрзни, мёрзни, волчий хвост)

Ide o výraz, ktorý je pre ruskú lingvokultúrnu spoločnosť známy, pretože pochádza zo starej ruskej bájky o vlkovi a líške. Výraz prevzal V. Putin dvakrát: prvý raz v prejave na planárnom zasadnutí *Medzinárodného diskusného klubu Valdaj*, 21. októbra 2021 v Soči (Kremlin.ru, 21/10/2021). Hovoril o možnej energetickej kríze v Európe. USA prirovnal k prefikanej líške kvôli presvedčaniu Európy, aby nekupovali ruský plyn a Európu prirovnal k vlkovi, ktorý v bájke naletí líške a nakoniec zamrzne. Druhýkrát použil Putin daný výraz v prejave na plenárnom zasadnutí *Východného ekonomického fóra 2022* v Primorskom kraji. Hovoril o dôsledkoch obmedzenia ruského plynu a ropy (Kremlin.ru, 07/09/2022).

Prvý mém¹, ktorý budem analyzovať, je zložený z verbálnej a vizuálnej zložky. Vizuál tvorí ilustrácia pôvodnej bájky, avšak namiesto hlavy vlka, ktorý má chvost v ľadovom jazere, je prítomný znak Európskej únie a namiesto hlavy líšky, ktorá chodí okolo vlka, je prítomná vlajka USA. Verbálnu zložku tvorí úryvok z pôvodnej bájky, kde je spomenutý aj výraz „Mrzni, mrzni, vlčí chvost“. Tento výraz nie je transformovaný, je len doplnený o časť textu bájky. Autor mému dodáva znaky USA a EÚ s cieľom poukázať na výrok Putina – doplnené vizuálne komponenty prekvapia (efekt nečakaného) a majú vyvolať smiechovú reakciu, pretože v pôvodnej bájke, samozrejme, odkaz na EÚ a USA nenájdeme. Vytvorenému mému pripisujem zábavnú funkciu (primárny cieľ je pobaviť recipienta), kódovaciu funkciu (jediná narážka na prejav Putina je v podobe znakov EÚ a USA), persuazívnu funkciu (v snahe názorovo ovplyvniť recipienta) a emocionálno-expresívnu funkciu (autor sa výrazným spôsobom snaží zaujať recipienta).

¹ Anekdot: <<https://www.anekdot.ru/id/1346008/>> [06. 08. 2022].

Druhý mém² zobrazuje dve kreslené postavičky: Putina, ktorý sedí v kresle s preloženými nohami a vlka v lese v agresívnom postoji s nahnevanejším výrazom. Putin hovorí: „Mrzni, mrzni, vlčí chvost“ a vlk reaguje: „Čo to je? Nejaký eufemizmus?“ (Это что? Эвфемизм какой-то?). Mém vyplňa zábavnú funkciu (nahnevanej vlk, ktorý čaká na vysvetlenie), modelujúcu funkciu (otázkou vlka sa autor snaží poukázať na spôsob uvažovania o svete) a persuzívnu funkciu (poukázanie na možnú komunikačnú stratégiu Putina).

Пáчи са, непáчи са – выдръ moja krásavica (Нравится, не нравится – терпи, моя красавица)

Dňa 7. februára 2022 počas tlačovej konferencie po rusko-francúzskych rokovaniach Vladimir Putin, komentujúc Minské dohody a postoj súčasného ukrajinského prezidenta k nim, povedal „Пáчи са, непáчи са – выдръ moja krásavica“. Nejde o originálny výrok V. Putina, ale o prevzatý text (pôvodne mimoriadne vulgárny a agresívny) z niekoľkých ruských piesní, v ktorých sa podobná fráza vyskytuje.

Výraz sa aktualizoval v podobe mému s V. Zelenskym³, ktorý je zahalený v šatke, pripomínajúci ženu. Na fotke má smutný až zničený výraz. Mém dopĺňa text: „Натерпелась красавица“ (vytrpela si už dosť krásavica). Pôvodný výraz je v transformovanej podobe „натерпелась“, došlo k implikácii „нравится, не нравится“, čím sa zmenil význam pôvodného výrazu na nový: dej je už ukončený – krásavica si už veľa vytrpela (resémantizácia), čo vlastne podporuje aj vizuál daného mému. Celý mém má primárne pôsobiť na recipienta vtípane (zábavná funkcia ako efekt neočakávanej ženskej podoby prezidenta Zelenského), zároveň zapôsobiť na jeho emócie (emocionálno-expresívna funkcia).

Výrok sa aktualizoval aj v podobe mému⁴, kde V. Putin so Si Ťin-pchingom spolu predvádzajú krasokorčuľarske umenie, pričom ruský prezident je v ženskej pozícii a čínsky prezident predstavuje mužskú pozíciu (navyše vo figúre, kde viditeľne Putin drží jeho váhu a tvári sa pritom mrzuto). Vizuál dopĺňa verbálna zložka, ktorá obsahuje pôvodný výrok bez modifikácie. Autor len pomocou vizuálnej zložky vytvára komický efekt, preto

² DW: <<https://www.dw.com/ru/zamerznet-li-evropa-bez-gaza-iz-rf-i-pri-chem-tut-seryj-volk/a-63055432>> [06. 08. 2022].

³ Novoe Izdanie: <<https://novoeizdanie.com/terpi-moya-krasavica-kak-v-socsetyah-shutili-nad-frazoj-putina-o-zelenskom-podborka-memov/>> [06. 08. 2022].

⁴ Twitter: <<https://twitter.com/supervish22/status/1492778145078030341/photo/1>> [06. 08. 2022].

je primárnou zábavná funkcia. Dochádza vlastne k resémantizácii vo vizuále, pretože už netrpí/nemá trpieť Zelensky, ale sám Putin, čiže autor uskutocňuje projekciu Putinovho výroku na neho samého. V danom prípade sa ale dá hovoriť už nielen o komickom efekte, ale o značnej satire až tzv. „uštipačnom smiechu“ (Cingerová, Dulebová 2022: 131).

Špeciálna vojenská operácia (Специальная военная операция)

Dňa 24. februára 2022 V. Putin vystúpil v televíznom vysielaní a vyhlásil „špeciálnu vojenskú operáciu“, t.j. vojensky napadol Ukrajinu (Kremlin.ru, 24/02/2022). V prejave vysvetľuje motívy a ciele invázie. Jeho prejav bol ostro kritizovaný svetovou verejnosťou pre absenciu faktov a prítomnosť manipulácie a klamstiev. Použitý výraz „špeciálna vojenská operácia“ je výrazne eufemistický, nakoľko nahradzuje slovo *vojna* (vo vzťahu k danej operácii v Rusku zakázané).

Snád' najviac virálnou aktualizáciou bol mém⁵ s titulnou stranou románu L. N. Tolstého, v ktorom autor prerobil názov „Vojna a mier“ na „Špeciálna vojenská operácia a mier“ (Специальная военная операция и мир). V tejto aktualizácii došlo k substitúcii (zámene) slova vojna s výrazom *špeciálna vojenská operácia*. Môžeme predpokladať, že práve vďaka vtípnemu spojeniu moderného eufemistického výrazu s názvom ikonického ruského románu sa mém stal veľmi populárny. Napokon, priam virálne sa šírila aj za hranice ruského priestoru. V slovenskom prostredí sa tiež objavila tá istá tendencia pozmenenia diela Tolstého (Martinus). Týmto spôsobom aktualizovania výrazu Putina autor vyjadruje pomocou ironie svoj názor o pravej podstate výroku – teda, že nejde o nejakú špeciálnu vojenskú operáciu, ale o regulárny vojnový konflikt (modelujúca funkcia). Jasným a zámerným eufemizmom sa snaží parodickou formou ovplyvniť mienku prijímateľa (zábavná, eufemistická a persuzívna funkcia).

V poslednom méme⁶ je zobrazená na výrazne farebnom pozadí hlava medvedíka čistotného, ktorý sa smeje. Mém je doplnený o text: „Drahí ruskí priatelia! To nie sú sankcie, ale špeciálna finančná operácia. Svet sa vás snaží zachrániť.“ (Дорогие русские друзья! Это не санкции, это специальная финансовая операция. Мир пытается спасти вас). V tomto prípade nám vizuál iba dotvára atmosféru, výrazný a podstatnejší je verbálny prvok. V ňom dochádza k modifikácii výrazu – k doplneniu komponentov (explikácii) a zámene „vojenská“ za „finančná“ (substitúciou). Touto mo-

⁵ Twitter: <<https://twitter.com/RetoKromer/status/1499355344589496322/photo/1>> [06. 08. 2022].

⁶ Make better memes: <<https://makeameme.org/meme/8f05d94b16>> [06. 08. 2022].

difikáciou došlo k zmene významu. Autor mému aj formou textu, aj formou obrázka sa snaží vyvolať primárne smiechovú reakciu (zábavná funkcia, v tomto prípade politická satira). Tým, že zamieňa adjektívum, snaží sa názorovo ovplyvniť prijímateľa poukázaním na iný príklad „špeciálnej operácie“ a zároveň poukazuje, že nejde o eufemizmus (dysfemizácia).

Záver

Najvýraznejšou funkciou precentných výrazov V. Putina v mémoch je zábavná funkcia. Je potrebné však dodať, že keď sa bavíme o politickom diskurze, bude prítomná aj persuzívna funkcia s cieľom ovplyvniť recipienta. Tá sa najviac prejavuje pri mémoch, ktoré sú vystavané tak, aby primárne pôsobili na emócie. Pomocou zábavných elementov sa však môžu bagatelizovať závažné témy a pôvodné agresívne výrazy sa cez humor oslabujú. Príkladom agresívneho idiolektu je aj idiolekt Vladimira Putina, ktorého výrazy sa v súčasnosti šíria ako virály. V konečnom dôsledku takéto zľahčovanie často aj tragických tém môže viesť k strate kritického myslenia, morálnych zábran a celkovo to môže negatívne ovplyvňovať politický diskurz.

Myslím si, že môj výskum plne potvrdzuje slová Šoltésovej: „Virálne šírenie internetový mém, ktorý si aj napriek variabilite zachováva rozpoznateľné elementy, sa stáva súčasťou nielen každodenného života internetovej generácie, ale svojou prítomnosťou v komunikačnom procese vplýva aj na reálny život a spoločnosť“ (Šoltésová 2016: 5). Navyše atraktívne a nápadito vytvorený mém sa skutočne stáva virálnym, čím sa dostáva k širokej verejnosti a podporuje nielen vznik diskusie, ale v neposlednom rade zadáva aj ton súčasného politického diskurzu.

Tento príspevok je súčasťou grantového projektu VEGA 1/0452/21 Jazyk sekuritizácie v súčasnom slovenskom verejnom diskurze a projektu KEGA 003UK-4/2021 Vysokoškolská učebnica Mediálna lingvistika.

Literatúra

BUGAJEVA, I. V. (2011): Demotivatory kak novyj žanr v Internet-kommunikacii: žanrovyye priznaki, funkcii, struktura, stilistika. *Stil: meždunarodnyj žurnal*, 10: 146-158.

- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I. (2019): *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I. (2022): Uštipačnosť and correctness in Slovak online humour. In: DUSKAEVA, L. (ed.): *The Ethics of Humour in Online Slavic Media Communication*. London, New York: Routledge, s. 127-138.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- DULEBA, M. (2022): Mikhail Bakhtin between Anthropology and Epistemology: Chronotopic Thinking as Participatory Thinking. *Filosofický časopis*, 70(2): 249-266.
- DULEBOVÁ, I.; KRYUKOVA, L. (2021): Perceptual images in the poetry of Slovak symbolists (Based on the original and translated poems by Ivan Krasko). *Text, kniha, knigoizdanye*. 5: 5-21.
- GAJARSKÝ, L. (2015): Asymetria v lexike s kladným a záporným komponentom hodnotenia (na materiáli publicistických textov). In: *Acta Rossica Tyrnaviensis I*. Brno: Tribun EU, s. 71-79.
- KARAULOV, J. (1987): *Russkij jazyk i jazykovaja ličnosť*. Moskva: Nauka.
- KIŠOŇOVÁ, R. (2013): *Kognitívna estetika*. Trnava: FFTU.
- LOBOVA, J. N. (2018): Kognitivnyj aspekt komičeskogo v polimodal'nych internet-memach. In: *Collegium Linguisticum*. Moskva: MGU, s. 143-149.
- ORECHOV, A. V. (2014): Funkcionirovanije intertekstual'nosti v sovremennom publicističeskom diskurze. Transformacija precedentnych fenomenov. *Voprosy žurnalistiki, pedagogiky, jazykoznanija*, 21(6): 27-33.
- ŠOLTÉSOVÁ, S. (2016): *Memetické texty a digitálne médiá*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.

Contact:

Mgr. Lucia Chudá

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Email Address: chuda40@uniba.sk

Department of Russian and East-European Studies
Faculty of Arts
Comenius University in Bratislava

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0540-7171>

Geopolitical and Semantic Coordinates of the Heartland Concept: A New Trajectory of Contemporary Thinking

Robert Ištók – Klaudia Bednárová-Gibová

Abstract

The development of modern geopolitical thought, dating as far back as the second half of the 19th century, has brought a number of spatial concepts that have been used by individual authors in their conceptions. One of them is the concept of the Heartland, introduced by geographer James Fargrieve, but used heavily in the geopolitical theory by Halford J. Mackinder. The concept gradually became part of other geopolitical analyses, as well as analyses of the state and development of political and spatial units of different scales. At the same time, it has been used in the Anglophone media sphere. The main thrust of this paper is to offer a geopolitical and semantic conceptualisation of the Heartland concept as well as its critical reflection, using the methods of analysis, synthesis, and evaluation. The paper suggests that the analysed concept has taken on various meanings based on their levels of interpretations so that the geopolitical significance of some territories may be either over- or underestimated.

Keywords: geopolitics, Heartland, Halford J. Mackinder, Ukraine.

Introduction

The transformation of the world political system of international relations after the end of the Cold War, dating back to the early 1990s, has also brought about a change in the interpretation of international relations. This was followed by the emergence of a new generation of political scientists focusing on this issue, which found reflection in the language of politics, including the application of the terms of geopolitical thought. It can be stated that since then, the geopolitical approach has maintained its position in the political language, which is strongly reflected in the mass media sphere.

In this connection, it is necessary to mention the idea of the French economist Pascal Lorot (1995), whose loose paraphrase characterises geopolitics as a buzzword; a universal key that promises to explain and understand anything. This statement also comments on the thinking and

actions of politicians at all levels of the power ladder. In sharp contrast to the Cold War period, the term ‘geopolitics’ and its associated adjectives (‘geopolitical’) are used loosely, especially in the context of emphasising the importance of the ideas presented by a particular author. The ambiguity of use is related to the unclear interpretation of the content of the term ‘geopolitics’ as well as its ambiguous inclusion in the system of political thought.

The traditions of modern geopolitics date as far back as the second half of the 19th century, which developed in two main directions by the end of the Second World War. While the first one (its most prominent representatives came from the Anglo-Saxon milieu) focused on the spatial aspects of the politics of power on a global scale, the second one paid heed to the issues of the functioning of a state in the space and it was developed mainly in the German environment, culminating in the interwar period. In this context, we speak about the geopolitics of the ‘organic state’, as founded by Friedrich Ratzel (1844-1904) and developed by Karl Ernst Haushofer (1869-1946). As some of the theses of this movement were adopted by the Nazis in their foreign policy doctrine, the term geopolitics, as well as its interpretative modifications, was tabooed after the Second World War on both sides of the lowered ‘Iron Curtain’ that divided Europe and the world during the Cold War.

The negative treatment of geopolitics was gradually abandoned in the West only since the early 1970s. The social and political thaw which was associated with the second half of the 1980s east of the ‘Iron Curtain’ marked the return of ‘geopolitics’ after 1990 to the contemporary post-Soviet space and the countries of Central Eastern Europe, the weakening Communist camp. These developments continue to culminate today, particularly in Russia, where geopolitical ideas have taken very strong roots, being used, among other things, to justify the thesis about the restoration of the Russian Empire.

Spatial concepts of classical geopolitical thought

The classical strand of geopolitical thought, focusing mainly on the spatial context of the global distribution of power, has evolved since the emergence of modern geopolitics and its ideas continue to develop to the present day. In the course of its development, the geopolitical thought presented by the representatives of its classic interpretation has produced a number of terms associated with a particular space. These terms are still in use today, being interpreted in the context of the current international political developments.

One of the founders of classical geopolitics in the United States, Admiral Alfred Thayer Mahan (1840-1914), used the terms *sea power* and *land power*, building upon the ideas of several earlier authors. Using the key he proposed, it is possible to identify specific countries belonging to each type of power. According to Mahan, the 'sea power' includes the United Kingdom and the rising United States, while the 'land power' is represented by Russia.

An important representative of British geopolitical thought, Halford John Mackinder (1861-1947) identified three broad areas on the world map – the *World Island*, as the largest land mass on Earth, consisting of Eurasia, Asia and Africa, the *Outlying Islands*, which included North and South America and Oceania, and the *World Ocean* as the union of all seas and oceans on the planet. In addition, he singled out the so-called *Offshore Islands* (the British Isles and Japan). The most important spatial concept in Mackinder's theory, however, is the *Heartland*¹, which was located in the interior of Eurasia (its extent was modified by Mackinder in his later works). The *Heartland* was surrounded by two spatial formations, the *Inner* or *Marginal Crescent* and the *Lands of Outer* or *Insular Crescent*, which occupied the rest of the world's land mass.

In connection with the analysed problem, it is necessary to mention the concept of the American expert on international relations of Dutch origin Nicholas J. Spykman (1893-1943). Within this framework, the author singled out a region which he called *Rimland*. It was located in the arc of the Eurasian coastline and surrounded Mackinder's Heartland from the Atlantic, Indian and Pacific Oceans. It was precisely in this area that the power struggle for control of the world was to take place.

An interesting geopolitical view of the world was put forward by the American geographer Saul Bernard Cohen (1925-2021), who developed his theory over a period of more than fifty years (1962-2015). He delineated two geostrategic regions on the world map, i.e. *Eurasian Continental World* and *Trade Dependent Maritime World*, and ten geopolitical regions. Cohen sought to modify his concept according to the evolution of the world's political configuration, including the end of the Cold War. Of the spatial concepts discussed above, *Heartland* has been the most widely used in the language of politics, especially in the Anglo-Saxon literature, not only in the analyses of the distribution of power on a global scale, but also in other spatial contexts, such as spatial-political analyses of individual macro-regions and countries. Therefore, it is necessary to briefly outline Mackinder's view of global geopolitics in the context of his Heartland theory.

¹ The concept of the Heartland was first used by the British geographer James Fargrieve (1870-1953) in his book *Geography and World Power*, published in 1915.

Mackinder's Heartland theory

In constructing his theory, Halford J. Mackinder assumed that the balance of power in the world arena was the result of the interaction of geographical, political and economic conditions, drawing on historical experience.

At the outset of the 20th century, according to Mackinder, the world had to be understood as a whole, forming a functional unity, consisting of three parts – the Heartland and the two crescents, which were interconnected. Within this conception, he argued, it was necessary to define a region whose control by a particular power was essential to its recognition as a global power aspiring to rule the world (Ištók 2014). This area, in his view, was the Heartland (called the *Pivot Area* in the first presentation of the concept), extending in the interior of Eurasia.

Halford J. Mackinder developed the Heartland theory in three works, *The Geographical Pivot of History* (a 1904 lecture), *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction* (a book, published in 1919), and *The Round World and the Winning of the Peace* (an article, published in 1943). In each of these works, the author sought to apply its theoretical basis to current political realities.

The significance of the Heartland for global governance is based on Mackinder's thesis that "*who rules East Europe, commands the Heartland; who rules the Heartland, commands the World-Island; who rules the World-Island, controls the World*" (Mackinder 1919 in Ismailov and Papava 2010: 86). Mackinder expressed this idea in the given saying after the end of the First World War, when, in his opinion, the importance of Eastern Europe, which was perceived as the western frontier of the Heartland², had increased.

The Heartland as a spatial unit – definition and features

The Heartland, according to Mackinder, was a vast region extending across the central part of the World Island, or the interior of Eurasia. A characteristic feature of this region was the absence of access to unfrozen seas. Rivers from its territory flowed into the frozen seas of the Arctic Ocean or belonged to the drainless areas of the Caspian and Aral Sea. Mackinder applied this feature of the Heartland to the cognitive dichotomy between sea power and land power, building upon the ideas of Alfred T. Mahan and his predecessors. The Heartland thus represents an area to which the sea power (i.e. the United

² According to Mackinder, Eastern Europe was delimited by the Hamburg-Trieste line in the west and the St. Petersburg-Kazan-Volgograd-Rostov-on-Don line in the east.

Kingdom and the United States) has no access. The features of the Heartland thus represent an explanation of the force of the land power, that is Russia.

Alongside this, Mackinder argued that the history of great civilizations was shaped in this space. It was in the Heartland that the great expansions were born, which in the course of historical development went west to Europe, east to China, southwest to the Middle East, southeast to India, and in this way influenced the development of the civilizations that were in progress there. The Heartland's propensity for expansion as its most defining feature stems from its sparse population, with each burst of population growth causing the resulting demographic surpluses to be directed outward (Moczulski 1999).

Later on, Mackinder modified the extent of the *Heartland*, considering the development of his geopolitical conception. In his view, however, the precise cartographic interpretation of this region was not important. This is also confirmed by Eberhardt (2016), who writes that changes to the spatial delimitation of the *Heartland* were only of secondary importance and did not form the core of Mackinder's conception. The territory of the original Pivot Area was roughly between the Pechora River and the East Siberian Sea in the north and between the Caspian Sea and Lake Baikal in the south (it was thus delimited by the catchment area of the Arctic Ocean and the river basins of the drainage-free area in Central Asia). In the author's last geopolitical work, the *Heartland* occupied almost the entire territory of the former Soviet Union (except for the eastern part, named *Lenaland* by Mackinder), western China, Mongolia, Afghanistan, Iran, and Baluchistan.

Evaluation of Mackinder's Heartland theory

The British geographer Mark Blacksell (2008) stated that the Heartland theory, which was conceived by Halford J. Mackinder, was undoubtedly the most important idea formulated by a geographer, which had an immediate influence on the strategic thoughts of several generations. This is reflected in the fact that Mackinder's concepts have been extensively researched and commented upon since their inception.

Several scholars have highlighted Mackinder's merits, as his 1904 lecture was the first to present the view that the world is a globally functioning political entity. Buzan and Little (2000) emphasise that Mackinder's theories significantly differ from other theoretical constructs previously presented in international relations scholarship. They justify this by the fact that their creator promoted a global style of thinking, based on a belief in the necessity of formulating geographical and historical generalizations.

As Kazanecki (2012: 34) writes, the French geopolitician Gérard Dussouy states that “Mackinder appears as a real forerunner of the global approach in international relations in the perspective of the whole planet” (translation by authors). Such an approach to understanding the functioning of the world in the context of the period of its emergence can be considered innovative at the beginning of the 20th century. Importantly, it also stimulated the conception of other geopolitical considerations.

On the other hand, there are opinions that the whole conception by Halford J. Mackinder stands for an intellectual speculation and as such it is of little value. It is sometimes judged to be over-simplistic because it transfers the influence of the geographical environment to a phenomenon as complex as the international system. Besides, for some critics, Mackinder’s theory is imbued with extreme geographical determinism and voluntarism. Criticism, or condemnation of Mackinder’s conceptions (and of geopolitics as such), can be found mainly in the works of the scholars from the former Communist camp (see e.g. Heyden 1960, Šindler 1986, Barbag 1987).

In this vein, the American geographer Martin Glassner (1996) attempts an objective assessment of Mackinder’s theory, pointing out its three shortcomings: (1) in the first place, he underestimated the growing power of the U.S.; (2) he was not successful in explaining the contradiction between the decisive power of the superpower controlling the *Heartland* and the relative weakness of Russia, i.e. the Soviet Union, and (3) he did not take into account the growing importance of aviation and technical progress in various areas of the functioning of society. Halford J. Mackinder, in his view, apparently simplified history and favoured determinism too much.

Nevertheless, the reference to Mackinder’s theory is also symptomatic of many contemporary thinkers – analysts of international relations, especially devotees of classical realism, to which the geopolitical approach seems close. This is despite the fact that Mackinder’s conception of geopolitics emerged in diametrically different global power-political realities than those prevailing at the time of the development of his conception (see e.g. Brzezinski 1999, Cohen 2009, Bartosiak 2016).

Semantic conceptualisation of the Heartland concept

Beyond doubt, Halford J. Mackinder’s works have elicited a strong response. The spatial conception of the *Heartland* has become perhaps the best known and most discussed metaphor among classical geopolitical conceptions

(Potulski 2010). This is one of the reasons why the term heartland³ has also been used in the mass media in the context of political commentaries currently focusing on the war in Ukraine. This is related, however, to its broader understanding without reference to the original spatial definition by Halford J. Mackinder.

In the common Anglophone interpretation, as captured in the contemporary English lexicographic works and especially in the e-dictionaries (e.g. *Oxford English Dictionary* online, *Cambridge Dictionary* online, *Macmillan Dictionary* online and so forth), the term ‘heartland’ is denotatively used in the sense of “the central part of a country or an area”⁴, or as “the most important part of the region/area” or from the point of view of “a particular activity or political party”⁵. A unique patriotic interpretation of the term in point, characteristic of the American conceptualisation is offered by the famous *Merriam-Webster Dictionary* as follows: “the central geographical region of the U.S. in which mainstream or traditional values predominate”⁶. In addition, some dictionaries interpret the analysed term in a way which can be loosely paraphrased as *a central region, especially one that is politically, economically or militarily vital to a nation, region, or culture*⁷. Thus, in terms of the analysed conception, we suggest that the interpretation of the *Heartland* in the sense of the *part of a region considered essential to the viability of the spatial whole* seems close.

Moreover, in Mackinder’s conception, the Heartland was not one of the economically developed areas of Eurasia. Nowadays, the term is usually associated with the regions characterised by a high level of economic development, but less developed areas with dominant political and strategic significance for specific political-spatial formations (continents, macro-regions, states) can also be referred to in this way.

To exemplify the use of the term heartland, we can cite the content of contemporary English-language analyses, supported by the news coverage of

³ The analysed term in a broader sense is given with a lower-case initial letter.

⁴ See the dictionary definition available at: <<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/heartland?q=heartland>> [06. 08. 2022].

⁵ See the dictionary definitions available at:

<<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/heartland?q=heartland>> or <<https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/heartland>> [06. 08.2022].

⁶ See the second dictionary definition available online at: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/heartland>> [06. 08. 2022].

⁷ For illustration, compare with the listed dictionary definitions in the *Merriam-Webster Dictionary* online available at: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/heartland>> [06. 08. 2022].

the current developments in the Ukrainian-Russian war. Therein, the following phrases can be encountered: “Russia has ratcheted up its battle for control of Ukraine’s eastern heartland”; “Russia, which launched what it calls a ‘special military operation’ in Ukraine on February 24, denies targeting civilians. It ratcheted up its battle for control of Ukraine’s eastern industrial heartland on Tuesday[...]”⁸; “Still, Russian forces pounded targets in the industrial heartland of eastern Ukraine known as the Donbas”⁹; “Russia’s war is ravaging Donbas, Ukraine’s beleaguered heartland”¹⁰ and “Russia shifts forces for battle over Ukrainian heartland”¹¹. These sentences refer to the industrial core of Ukraine, the Donbas, which can be understood as Ukraine’s heartland. However, the whole of Ukraine can be considered as the heartland in different contexts, as illustrated by e.g. “Ukraine, the Heartland of European Security”¹² or “Among Former Republics, Ukraine Is Heartland”¹³.

With regard to the Slovak extant literature, the term heartland is hardly used (except the analyses of Mackinder’s theory). In the available analysed selected press (as represented by SME and Pravda daily newspapers after the beginning of the Ukrainian-Russian war on 24 February 2022), the term heartland does not appear whatsoever in connection with the Donbas characteristics.

Conclusion

To conclude, it might appear self-evident that within Halford J. Mackinder’s conception, the Heartland remains an uneasy concept to define. Nevertheless, the concept has been transferred to “the spheres beyond geopolitics”, although it is still used mainly in the Anglophone political and geographical literature and mass media. We concur with Eberhardt (2016) who thinks that the interpretation of the concept as a “heartland” obscures its true essence, as

⁸Available at: <<https://www.aljazeera.com/news/2022/4/19/russian-forces-seize-eastern-ukraines-kremlinna-governor-says>> [15. 07. 2022].

⁹Available at: <<https://time.com/6177391/ukraine-mariupol-steel-plant/>> [15. 07. 2022].

¹⁰Available at: <<https://edition.cnn.com/2022/04/15/europe/donbas-region-ukraine-war-russia-explainer-intl/index.html>> [15. 07. 2022].

¹¹Available at: <<https://www.independent.co.uk/news/mariupol-ap-vladimir-putin-donbas-russia-b2063798.html>> [15. 07. 2022].

¹² Available at: <<http://yata.ge/?p=287>> [16. 07. 2022].

¹³Available at: <<https://www.csmonitor.com/1996/0403/03191.html>> [16. 07. 2022].

Mackinder was not a romantic, but he always relied on hard facts and reality. He rather referred to a heart in physiological terms in the mechanical sense of a pump that sucks and pulsates. In this manner, it figuratively provides life or influences the functioning of the spatial “organism”.

As a matter of fact, the interpretation of the heartland concept has been modified in various publications and has taken on various meanings based on their focus, as well as their interpreters’ relationship with the territory under analysis. Thus, it may happen that the geopolitical significance of some territories is either overestimated or underestimated. However, their inclusion in the category of “heartland” always emphasises the political, strategic or economic importance of such a region from the point of view of the political-spatial formation under analysis.

Funding acknowledgement:

This article has been written as part of the VEGA 1/0544/21 research grant project entitled “Dysfunctional States – a Current Phenomenon of the World’s Political and Spatial Structure”, Project leader: prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.

References

- BARBAG, J. (1987): *Geografia polityczna ogólna*. Warszawa: PWN.
- BARTOSIAK, J. (2016): *Pacyfik I Eurazja. O wojnie*. Warszawa: Jacek Bartosiak.
- BLACKSELL, M. (2006): *Political Geography*. London and New York: Routledge.
- BRZEZINSKI, Z. (1999): *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- BUZAN, B.; LITTLE, R. (2000): *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- COHEN, S. B. (2009): *Geopolitics. The Geography of International Relations*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- EBERHARDT, P. (2016): *Rozwój światowej myśli geopolitycznej. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Wydawnictwo Oginiec.
- FLINT, C. (2006): *Introduction to Geopolitics*. London and New York: Routledge.

- GLASSNER, M. I. (1996): *Political Geography*. New York: John Wiley & Sons.
- HEYDEN, G. (1960): *Teorie životního prostoru*. Praha: Orbis.
- HNÍZDO, B. (1995): *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
- ISMAILOV, E.; PAPAVA, V. (2010): *Rethinking Central Asia*. Washington and Stockholm: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- IŠTOK, R. (2004): *Politická geografia a geopolitika*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied PU.
- IŠTOK, R. (2014): Halford J. Mackinder a jeho teória Heartlandu. In: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, LVI, Folia geographica* 56, pp. 19-45.
- IŠTOK, R. (2018): Geopolitika a jej postavenie v jazyku politiky. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika III. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, pp. 153-159.
- KAZANECKI, W. (2012): *Współczesna francuska myśl geopolityczna*. Toruń: Adam Marszałek.
- LOROT, P. (1995): *Historie de la Géopolitique*. Paris: Economica.
- MOCZULSKI, L. (1999): *Geopolityka Potęga w czasie i przestrzeni*. Warszawa: Bellona.
- POTULSKI, J. (2010): *Wprowadzenie do geopolityki*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- ŠINDLER, P. (1986): *Základy politické geografie*. Ostrava: Pedagogická fakulta.

Contact:

prof. RNDr. Robert Ištók, PhD.

Katedra geografie a aplikovanej
geoinformatiky
Fakulta humanitných a prírodných
vied
Prešovská univerzita v Prešove

Department of Geography and Applied
Geoinformatics
Faculty of Humanities and Natural
Sciences
University of Presov

E-mail address: robert.istok@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8095-7739>

doc. PhDr. Klaudia Bednárová-Gibová, PhD.

Inštitút anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove

Institute of British and American
Studies
Faculty of Arts
University of Presov

E-mail address: klaudia.gibova@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6555-4464>

Political (Un)Culture at Risk: A Critical Reading of Political Speeches in a "Post-Truth" Era

Jana Javorčíková

Abstract

The study presented herewith, shares the results of critical reading and the following linguistic and cultural research of the political discourse as used by Donald Trump's January 6, 2021 speech, which is believed to have provoked violent attacks on the Congress in Washington, D. C. The author focuses on the analysis of specific use of allusion as a semantic modifier, and also refers to other linguistic devices, in which Trump put forward indirect meanings of his speech. The research by Hamed (2021) and Cingerová, Dulebová and Štefančík (2021) served as a theoretical framework for the basis for analysis. As a result, the author arrived at explication of the cultural context of Trump's speech and the weight of the cultural references that he used to manipulate the audience: 1. allusions to the cultural heritage of the USA and 2. the use of polysemantic expressions and 3. the use of emotionally neutral words as allusions to violence in order to manipulate the crowd.

Keywords: critical discourse analysis (CDA), allusion, speech, political discourse, manipulation.

Kľúčové slová: kritická analýza diskurzu (CDA), narážka, prejav, politický diskurz, manipulácia.

Introduction

Research in philological studies, especially in connection to interdisciplinary cultural, political and historical contexts, is becoming increasingly important in an era of rapidly shared contents. Discourses, disseminated via print media, online, and even virally are becoming instruments of power. They, however, often grow into various malign manifestations, such as demagoguery and manipulation. Politicians more and more frequently use methods of subliminal marketing strategies and are increasingly skilled at communicating indirect contents which often occur on the verge of lies, and sometimes beyond them. They often pragmatically exploit the valences of

meanings of polysemantic words and figures of speech, such as metaphors, synecdoches, hyperboles, allusions, and many more. Therefore, linguists and experts in cultural studies face a challenge similar to that of professional political scientists, historians and journalists: to expose and consistently confront public speakers with their statements.

The rhetorical, factual precision and emotional charge of the speeches of the 45th US President Donald Trump, including his controversial speech of January 6, 2021, provides a rich resource for linguistic and political studies of political culture, or, lack thereof (Blake 2021, Hamed 2021, Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021). On the other hand, the cultural analysis of Trump's political speeches represents a less explored area. Given twenty-five years of experience in teaching cultural studies to philologists in Slovakia and one-year-expertise in the USA, the author of this study would like to discuss the changes in the political (un)culture of the USA in relation to the linguistic resources of politicians, namely of Donald Trump. In a transdisciplinary study, we will present the results of a linguistic-cultural analysis of three types of allusions and their use in Trump's speech, which were meant to intensify mob aggression, and culminated in the Capitol attack, damage, 138 injuries and 5 deaths. The research confirms that Trump purposefully used and created allusions and transferred implied, aggression-related meanings to listeners through repetition, intonation, and nonverbal cues.

Theoretical and historical context of the research

The USA is a multicultural society with more than two hundred continuous years of democracy, the essence of which is expressed by the motto on the national emblem (*e pluribus unum*, unity in multiplicity). Democratic rights are guaranteed by the US Constitution, which also shapes the basic principles of the presidential elections. The USA uses a majority, single-round electoral system. People do not elect the President directly, but through a body of 538 electors (the Electoral College) who vote for the candidate who has won a popular majority in their state (Štulajterová 2018). U.S. presidential elections can be held at the polls, and can be also conducted electronically and by mail-in ballots (counted by a predetermined date, usually no more than a week after the election).

The 59th US presidential election was in many ways unprecedented. The incumbent President Trump had already announced several times before the elections that they would be rigged, and he still questions the results, so there has not even been a peaceful transfer of power to the next administra-

tion. Trump challenged the legitimacy of elections was during the 6 January 2021 insurrection at the US Capitol (to which Trump summoned members of the right-wing groups, Proud Boys and Oath Keepers, on 19 December 2020), and which ended in the attack on a joint session of the US Congress at the Capitol).

Research corpus (extralinguistic aspects) and methodological outcomes

Trump's speech (10,969 words, lasting approximately 70 minutes) was delivered as part of an announced event (Save America March) at the ellipse in Washington DC. The rally was limited to 250 participants, but the size of the crowd was estimated at up to eight thousand people, mostly supporters of Trump and the Republican Party, representatives of far-right views with visible banners and flags (e.g., the Confederate flag), as well as antivaxxers, ultraright Proud Boys, Oath Keepers, influencers, and non-aligned participants. Using the Critical Discourse Analysis (CAD) method. Two research questions were raised: What means of expression were used by Trump to communicate with the participants of the rally? and Did Trump use any of the means of expression in the neutral semantic scale of their meaning, or did he consciously emphasize their aggressive interpretative range? Based on V1 and V2, we postulated the hypothesis that, from the linguistic point of view, Trump pragmatically used and created allusions with polysemantic valences of meaning in the speech, thereby inciting the violence that followed.

Linguistic aspects of the speech: critical discourse analysis (CAD)

Structurally, Trump's speech can be divided into a standard introduction (welcoming the attendees, celebrating patriotism and the merits of the Republican Party), the body (devoted to alleged electoral fraud) and a conclusion (providing an extensive list of alleged electoral frauds in the states). In his speech, Trump used thirteen of the fourteen manipulative communicative means identified by Štefančík and Hvasta (2019) as the language of the "far right", excepting only zoology-related terms. These included:

Table 1: The language of the far right in Trump's January 6 speech:

Means of communication	Example(s) from Trump's speech	Implied meaning
Synecdoche	States want to revoke. The states got defrauded...	"The State is US", we, the discontent Republicans represent the USA.
Appealing to the will of the people	...I think a lot of those people are going to find that out and you better start looking at your leadership...	Reference to the importance of the democratic majority.
Overusing pronouns US-THEM	...We beat them four years ago. We surprised them. We took them by surprise and this year they rigged an election...	Stressing the binary opposition and total incompatibility of the two groups.
Hyperbole	We've created the greatest economy in history.	Supporting one's role as the nation's savior.
Adjective referring to skin-colour	And we set a record with Hispanic, with the Black community, we set a record with everybody.	Stressing the tension or antipathy between the whites and the other racial groups.
Black-and-white logics	We fight like hell. And if you don't fight like hell, you're not going to have a country anymore.	Intensifying the sense of urgency, the need for an immediate action.
Scandal-mongering	But Hunter Biden, they don't talk about him. What happened to Hunter?	Demonising the opponents.
Appeal to emotions	Throughout the speech.	To reduce the rational critical revision of his speech.
Invoking a sense of threat	If this happened to the Democrats, there'd be hell all over the country going on.	Same as above, intensifying the sense of urgency, the need for immediate action.
Dramatization	We're gathered together in the heart of our nation's capital for one very, very basic and simple reason: To save our democracy.	Limiting the potential rational critical revision of his speech.
Insulting opponents	Trump calls his opponents "stupid" five times and calls the election results "bullsh**"	Demonizing the opponents.
Conspiracy theories	So in Pennsylvania, you had 205,000 more votes than you had voters.	Justifying aggression as an unavoidable special action to be taken in extraordinary times.

Presenting oneself as a charismatic personality	Trump mentions, for example, his invitation to be among the top five personalities on the Oprah Winfrey's show.	Building up the narrative of one's importance.
--	---	--

Source: author, based on Trump's speech

In this study, however, we would like to draw attention to one more manipulative means Donald Trump uses very effectively – the allusion. Lamačková (2021: 154) recognizes allusion, along with implicature and presupposition, among the important means to achieve political goals.

An allusion (a figure of speech, or trope) is an indirect reference to a political, historical or literary context or personality (Franko 1994), which brings an idea into the mind of the hearer indirectly, without explicitly mentioning it (MW 2022), and gives meaning to it in a sentence whether it is revealed or not. There are several taxonomies of allusions (Thomas 1986; Butler, Butler 2006) and they include cultural, historical, and political allusions, e.g., Remember the Alamo, Encounter Waterloo, or Expect Világos (indicating a major defeat in a physical fight, without directly mentioning the terms: battle, fight, physical or other violent clash, counting on the listener's ability to decode the cultural and historical context of the information).

Another example of an allusion is the greeting of the MP of the People's Social Democratic Party (ĽSNS), Marian Kotleba, "Beautiful *white* day" (cited by Lutherová 2022), which is not a political allusion, but becomes one, in the context of the communication in question. At the same time, the allusion is often linked to the cultural realia of the speaker, which a foreigner may not decode correctly or not at all. So was the controversial charity gift of the aforementioned Marian Kotleba (1488 Euros) pointing out to the Nazi paraphernalia. However, even native speakers in such a communicative situation have to choose an interpretative modus, or a semantic valence layer, which the speaker assigns to the allusion on the interpretative scale. Trump is master of using ambiguous language but transferring very specific meanings. In his January 6 speech, he uses and even creates three types of allusions, which, as we will demonstrate in the next section of the paper, have contributed to the escalation of violence.

Allusions to U.S. cultural artefacts

Trump makes very effective use of declarative patriotism to polarise society into 'patriots' and a broad group of 'the other'. To underscore his patriotism, he repeatedly mentions U.S. political icons, e.g. the Capitol and Pennsylvania Avenue: "I know that everybody who's here will soon be marching to the Capitol and peacefully and patriotically letting their voices be heard [...] So we're going to walk down Pennsylvania Avenue – I love Pennsylvania Avenue – and we're going to the Capitol. And we're going to try to give them [...] the pride and the courage that they need to take back our country. So let's take a walk down Pennsylvania Avenue."

The use of these cultural references is not accidental. It is in these very references to the cultural heritage of the United States that there are many implicit meanings that indirectly encourage political activism or disobedience. According to EB (2022), the Capitol building is one of the most iconic symbols of the US democracy. The cornerstone was laid by George Washington on September 18, 1793, and since 1801, when he became the third president, Thomas Jefferson, all subsequent inaugurations have taken place here. Except for 2021, the Capitol was only destroyed by British troops in 1814.

Another keystone place in the US cultural history, mentioned in the speech, is Pennsylvania Avenue (2.4 km). It is also called "Main Street of America" or "Corridor of Power", and it crosses the central part of the capital, government buildings on both sides between the Capitol and the White House. It is also the location of Ford's Theatre, where Abraham Lincoln was assassinated in 1865. It is also the traditional route of major presidential, inaugural, funeral, and other parades, including the march to celebrate the end of the Civil War, the Suffragette March (1913), the Ku Klux Klan (1925), and the bloodily suppressed Veterans Day Parade (1932). Because of its history, it is a place with a strong political message, and the mere suggestion of a protest march down Pennsylvania Avenue is a powerful political gesture (in 1941, the mention of a possible march of 100,000 African-American men down the boulevard caused a change in discriminatory laws).

Trump also once mentions the figure of President Abraham Lincoln and his Gettysburg address. Culturally, Lincoln is a significant role model for Republicans. Mimicking Lincoln during the Civil War, Trump also styles himself as the "unifier of the nation" (McBride 2021), and by referring to Republicans as a *boxer with his hands tied*, Trumps' attempt to make the connection between Lincoln the martyr, and the effort to reverse the election results.

The aforementioned cultural artefacts appeal to the cultural memory of Trump's audience. On a second level of meaning, they have a very strong political symbolism and the march for them inevitably becomes a political act (EB 2022). At the same time, through allusions to these cultural icons, the speaker purposefully transfers the information that the march of the election challengers will unite the nation and is equivalent to the march of oppressed suffragettes and African Americans fighting for their human and civil rights.

Allusions to a polysemantic range of meaning

In addition to cultural and historical allusions, Trump also uses polysemantic words in a seemingly neutral, abstract sense, but, by repeating and emphasizing them frequently, he transfers to his audience a reference to their literal, aggression-related meaning(s). In his speech, he uses the lexeme *fight* twenty times, at least seven times in contexts emphasizing the use of force. For example, he says: *...And we're going to have to fight much harder. [...] And we fight. We fight like hell. And if you don't fight like hell, you're not going to have a country anymore. [...] So we're going to, we're going to walk down Pennsylvania Avenue...* The crowd spontaneously responds to Trump's suggestions: *Fight for Trump*.

The lexeme *fight* contains two primary meanings on the interpretive scale: the primary, literal meaning: 1. Being engaged in a battle or physical attack (noun *fight* = hostile encounter) and the secondary, figurative meaning: 2. exchanging views (MW 2022). To intensify its aggressive interpretation, Trump used not only the lexeme *fight*, but also a variety of its synonyms, implying force: *to show strength, to fight harder, to take back the country*. Although Blake (2021) argues that the ex-president never used the term *fight* in its literal meaning, by opposing and emphasizing the word, he made an allusion out of it and transposed its concrete, violent, rather than figurative meaning to the mob. Individual accounts of the participants in the violence interviewed later confirmed, that they understood Trump's words about fighting for their country as an invitation (PBS 2022) to enter the Capitol building and protest in any way they could.

The use of the expression *fighting for the country* also has a very strong cultural connotation in the USA. Trump repeatedly appealed that those who do not fight for their country (i.e. do not protest against the legitimate election results) are committing a violation of democratic principles and freedom of speech as in "communist countries". This is a very strong critical narrative in the USA, the "cradle" of modern democracy and free speech.

Allusions created through semantically neutral lexemes

Trump not only used historical allusions and second meanings in his speech, he also created allusions out of neutral expressions, completely unrelated to aggression and violence: He urged participants to *walk down* to the Capitol (six times) and to *cheer* some congressmen and congresswomen (others, however, will not be *cheered* so much; twice).

Lexemes *walk (down)* and *cheer* do not contain any aggressive interpretation in any of the meanings, suggested by MW (2022). However, the speaker's intonation and repetition draws attention to them and communicates a meaning other than the established one: to walk means to invade, to attack, and to cheer (but not to cheer some of the congressmen in the second part of the communication implies an activity at least contrary to polite behaviour). Again, these expressions have a cultural dimension: In the USA, politics is *res publica*, and many states and politicians prefer direct, personal contact with a constituent or supporter. In individual states, it is possible to participate directly in public policy and attend sessions of representative bodies (usually requiring only formal registration before entering the building). By inviting people to march on the Capitol building and cheer congressmen, Trump appeals to this specific, personal nature of American politics as something to which the voter has a legal right.

Discussion

Through a linguistic and cultural analysis of Trump's January 6 speech, we have shown that, at the top of a list of linguistic means of manipulation (elaborated by Štefančík and Hvasta 2019 and Štefančík et al. 2021), he made very effective use of one more means – allusion – to incite the mob. He used allusions an unconventional but extremely effective way. He integrated into his speech allusions to the cultural memory of the USA, subliminally referring to the political legacy of significant places and personalities in American history, allusions to the literal interpretation of a range of polysemantic meanings (fight) and specific allusions he created by over-repeating and emphasizing neutral expressions (e.g. *walk down*, *cheer*).

We identified Trump's expressive devices as allusions, although semantically they could fall into multiple categorizations (e.g., *walk*, *cheer* as a contextual euphemism, or irony to the lexeme *invasion*). We cannot consider Trump's rhetorical devices as political allusions in the strict sense of the word. However, he uses a variety of cultural allusions, or the creates al-

lusions out of polysemantic expressions with the appeal to their cultural context.

The question remains to be answered as to how consciously Trump was using allusions and their cultural contexts to incite violence. Indeed, the subject of his appeal is the interpretation of the ambiguous terms in question, with Trump's lawyer arguing that his client used them in an exclusively figurative sense, thus turning the political dispute into a linguistic problem. On the other hand, the Democrats, with whom we agree, claim that he used the allusions purposefully to incite violence, which is a criminal offence in the US, as well as in Slovakia. There are several arguments for the purpose of the speech: 1. Trump had already invited far-right groups to a rally by e-mail on 19 December 2020, and he was aware of their propensity for violence and unruly past; 2. Leading figures in Trump's administration had been warned of a likely escalation of violence (Trump's chief-of-staff, Mark Meadows, was informed in advance by the Secret Service about the likelihood of violence from the participants, Amiri 2020). Moreover, between 1:10 pm, when the mob attacked Congress, and 4:17 pm when Trump sends the first tweet telling the mob to stop the violence is the so-called 187 minutes of inaction when he did not interfere in any way with the ongoing insurrection (except for brief, unconvincing tweets).

Answering the aforementioned question, however, also requires a linguistic analysis: Trump had enough acoustic and visual information about the crowd's behavior even during the speech and, as a veteran speaker, he could have tailored the speech to emphasize conciliation (he mentioned the peaceful course only once). The aforementioned linguistic and extralinguistic information point to the fact that Trump was counting on violence as another form of his political action to maintain power. It served as a pragmatic, expressive means of political discourse as defined by Štefančík (2021) and Dulebová (2012), and as a form of social and political action [...] at the end of which is not only the acquisition of power, but also as its maintenance and vindication in the next election.

Populism and its manifestations, including the manipulative use of allusions, can be considered a benign form of political discourse, because the means through which the populist achieves his methods often occur on the verge of good taste, or the law, and can lead to the decline of democracy (Čingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 35). They also contribute significantly to what Moffitt (2018) refers to as the era of 'post-truth politics', where emotions run over facts. In the post-truth fashion, Trump attacks the essence of the liberal democracy by language, that is ostensibly neutral, but in fact achieves his purpose, i.e. to incite his audience to violent action.

Conclusion

Trump's January 6 speech shows that respecting democratic principles and maintaining "unity in plurality" is not a guaranteed, even in a country with the longest continuous democratic tradition in the history of modern civilization. A veteran of political speeches, Trump, through his pragmatic rhetoric, was able to manipulate the emotions of the mob like a virtuoso. After a thorough linguistic and cultural analysis, we confirm that, in what was probably his most controversial speech, Trump effectively used polysemantic semantic allusions and reinforced violent behavior of the crowd.

The language of politicians is becoming an increasingly powerful tool for the dissemination of indirect political messages, but also of political (un)culture. A politician can be uncultured, vague, ambiguous and manipulative only to the extent that the public and the media allow him to be. The listener of such political discourse must be doubly alert, must constantly cultivate his or her ability to think critically, based on the analysis of context, the confrontation of known and new information, but above all on the separation of the factual, linguistic and emotional components of the statement. Therefore, the critical perception of public speeches poses challenges, not only for political scientists, but also for educators, cultural studies and linguists. Experts confirm that, critical reading and thinking, as well as knowledge of cultural contexts are among the key global skills required in modern times (Pecníková, Slatinská 2016, Zelenková, Hanesová 2020, Pondelíková 2021).

Thus, there is a new social need for the language of politicians to be as precise as possible; they should not be tolerated by the civil and professional public to be vague and ambiguous in meaning, enabling and potentially inciting expressions of hatred or even violence. This is another call for a critical listener, reader and thinker, in both native and foreign languages, who is aware of cultural contexts (Kolečani-Lenčová 2020). It is also a call to confront politicians with the content of their public speeches. Otherwise, political culture will find itself in danger of its essence, which lies on tolerance of different opinion, but also in fairness and truth of the political discourse.

Funding acknowledgement

This article is the outcome of the project VEGA 1/0118/20: Dyslexia as a linguistic-cognitive disorder and its symptoms in developing reading literacy in mother and foreign (English) Tongue; VEGA 1/0538/21: Cultural

Memory of European Capitals and KEGA 008UMB-4/2022: University education as a gateway to thinking: integration of reading, academic and critical skills as a precondition to intellectual capital of universities and internationalisation of education.

References:

- AMIRI, F. TUCKER, E. JABLONICK, M. C. (2022): *Trump's chief of staff was warned of possible violence before Capitol riot: official*. Posted April 23, 2022 10:43 am, <<https://globalnews.ca/news/8781042/jan-6-capitol-riot-violence-warning-mark-meadows/>> [03. 09. 2022].
- BBC NEWS (2021): *Capitol riots: Did Trump's words at rally really incite violence?* *BBC NEWS*, Posted 14. 02. 2021, <<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-55640437>> [14. 09. 2022].
- BLAKE, J. (2021): *What Trump said before his supporters stormed the Capitol, annotated*. *The Washington Post*, <<https://www.washingtonpost.com/>> [03. 09. 2022].
- BUTLER, D.; BUTLER, G. (2006): *Political Allusions. British Political Facts Since 1979*. London: Palgrave Macmillan.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- DULEBOVÁ, I. (2012): *Politický diskurz ako objekt lingvistického výskumu*. *Jazyk a kultúra*. 3(9): 1-16.
- ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA (2022): *Encyclopaedia Britannica: The Capitol a Pennsylvania Avenue*, <<https://www.britannica.com/topic/Pennsylvania>> [03. 09. 2022].
- FRANKO, Š. (1994): *Theory of Anglophonic Literatures*. Prešov: Slova-kontakt.
- HAMED, D. M. (2021): *Trump's January 6 Address: Hate Speech or Freedom of Speech? A Transdisciplinary Study*. *Journal of Humanities and Applied Social Sciences*, 4(5): 438-456. <https://doi.org/10.1108/JHASS-03-2021-0055> [03. 09. 2022].
- KOLECÁNI-LENČOVÁ, I. (2020): *Linguistic Landscape and Reading Comprehension in Foreign Language Teaching*. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 10(1): 160-164.
- LAMAČKOVÁ, D. (2021): *Štýl sociálnych sietí*. In: POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Z. (ed.): *Štýl – komunikácia – kultúra*. Bratislava: UK, pp. 149-157.

- LUTHEROVÁ, V. (2022): Na neonacistov musíme inak. *Socioterapia – Psychoterapia*, Posted 2022, <<https://casopis.socioterapia.sk/n-neonacistov-musime-inak>> [03. 08. 2022].
- McBRIDE, J. (2005): Freedom of Association, in *The Essentials of... Human Rights*. London: Hodder Arnold, pp. 18-20. <<https://www.rcfp.org/open-government-sections/a-is-there-a-right-to-participate-in-public-meetings/>> [03. 08. 2022].
- MOFFIT, E. (2018): The Populism/Anti-Populism Divide in Western Europe. *Democratic Theory-An Interdisciplinary Journal*, 5(2): 1-16. <https://doi.org/10.3167/dt.2018.050202>
- MW (2022): *Merriam Webster Dictionary: Allusion – walk down – fight*. <<https://www.merriam-webster.com/>> [01. 09. 2022].
- PBS. (2022): 'Trump asked us to come, rioters said during Jan. 6 attack'. *PBS*, <<https://www.youtube.com/watch?v=HCZIPLihTzM>> [03. 08. 2022].
- PECNÍKOVÁ, J.; SLATINSKÁ, A. (2016): Socio-cultural discourse of competencies and barriers in intercultural communication. In: SHEVCHENKO, V. (ed.): *Formation and Transformation of Discourses*. Samara: Samara National Research University, pp. 255-262.
- PONDELÍKOVÁ, I. (2021): *Kultúra – identita – občianstvo v kontexte transformácie Slovenska 15 rokov po vstupe do EÚ*. Banská Bystrica: Koprnt.
- ŠTEFANČÍK, R. et al. (2021): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM.
- ŠTEFANČÍK, R.; HVAŠTA, M. (2019): *Jazyk pravicového extrémizmu*. Bratislava: EKONÓM.
- ŠTULAJTEROVÁ, A. (2018): Otherness in personal and political identity of the last two first ladies in the USA. In: HOHN, E. (ed.): *Experience of Otherness*. Bratislava: Z-F Lingua, pp. 92-101.
- THOMAS, R. (1986): *Virgil's Georgics and the Art of Reference*. Boston: Harvard University.
- TRUMP, D. (2021): Complete speech. *NPR*, 10. 02. 2021, <<https://www.npr.org/2021/02/10/966396848/read-trumps-jan-6-speech-a-key-part-of-impeachment-trial>> [03. 01. 2022].
- ZELENKOVÁ, A.; HANESOVÁ, D. (2019): Intercultural Competence of University Teachers: a Challenge for Internalisation. *JoLaCe*, 7(1): 1-18. <https://doi.org/10.2478/jolace-2019-0001>

Contact:

doc. PaedDr. Jana Javorčíková, PhD.

Katedra anglistiky a amerikanistiky, Department of English and American Studies, Faculty of Arts
Filozofická fakulta
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Matej Bel University in Banská Bystrica Slovakia

Email address: jana.javorcikova@umb.sk

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0132-232X>

Depiction of Water Scarcity in German Mass Media

Filip Kalaš

Abstract

*The paper aims to present the collocation analysis and description of nominal lexemes *Dürre*, *Wassermangel*, *Wasserknappheit* and *Wasserflüchtling* that are part of water discourse in German online newspapers. The unflagging drought, afflicting especially Europe over past years, tends to affect economical and political governance of particular countries. The primary goal is to determine co-occurrence of nominal lexemes in water discourse. The secondary goal is to classify the elicited lexical syntagmas according to semantic-lexical criteria. The third goal is to present the compiled corpus called *Wasser* and methods of corpus linguistics.*

Keywords: water, discourse, collocation, corpus, corpus linguistics, corpus compilation, media.

Introduction

To have an access to water is an inevitable condition for survival on the Earth. It often stands for various reasons such as migration and expulsion of people as well as animals, conflicts between communities or states. Moreover, there is no substitute for water in terms of agriculture and different industrial branches. Hence, the water has become an object of scientific researches throughout numerous disciplines.

From the linguistic point of view, there is a handful of researches that shed light into the water discourse problematic. A quality of water language in California school district wellness policies has been assessed and there has been provided a survey dealing with the impact of language quality on school drinking water access (Sharma, Altman, Hampton, Moreno, Hecht, Patel 2021). They come to conclusion that the strength and comprehensiveness of water language in school district wellness policies is very low. Another study (Urquijo, De Stefano, La Calle 2015) presents the analysis of discourse in the exceptional laws approved during the 2005-2008 drought in Spain highlighting an evident securitization of the water discourse through linguistic and institutional apparatus (see p. 287). The drought situation was

described by following terms in the corpus of the law, for example extraordinary drought, extreme climatic conditions, important climatic adversity etc. (see p. 283). The water metadiscourse contained in the EU Water Framework Directive 2000/60 / EC provides also the opportunity for conceptual analysis (Kovalyk, Tymochko 2020). This study takes a new look at the application of quantitative data analysis in the water concept in English water management discourse. The most frequent frames are thing frame, possession frame and action schema (see p. 100). The conceptual analysis of water discourse (Haß 2001) reveals on the one hand the connection with its primary meaning – running water, water bodies – as well as a latent risk and danger in both prototypic concepts based on many years of experience, which are concepts like polluted water, drought and natural element.

Methodological approach

The research object¹ is the collocation analysis and description of nominal lexemes *Dürre* (drought), *Wassermangel* (water shortage), *Wasserknappheit* (water scarcity) and *Wasserflüchtling* (water migrant) in the German online periodical news. These words are chosen based on their frequent resonance in various debates and forums, hence they are part of the specialized discourse, which is demonstrated by their high frequency in our corpus. Nowadays, Europe faces inconceivable drought and lack of rainfall, consequences of which are reflected on reserves of drinking water and level of water surface. This topic is thus undoubtedly up-to-date, important and object of many newspaper articles.

The primary aim is to determine the co-occurrence of selected nominal lexemes i.e. to detect their frequent collocates in water context. The secondary aim is to classify individual lexical syntagmas according to semantic-lexical criteria.

We apply the corpus linguistics tools to reach the set goals. In this case we will utilize the corpus software Sketch Engine that provides access to more than 700 text corpora in more than 90 languages. This software gains popularity predominantly among linguists, translators, lexicographers as well

¹ This study is elaborated within the project of young teachers, scientists and postgraduate students I-22-103-00 Water concept in social and linguistic context whose goal is a) analysis of contemporary migration trends and tasks of water in given processes, b) exploration of water in conjunction with environmental problems, interconnection the topic with environmental diplomacy and migration, c) exploration of water concept as language tool i.e. its metaphoric occurrence as well as in political speeches in context of water.

as students and other specialists and scholars. Sketch Engine disposes of many tools to examine the language. Concerning this article, we will apply the tool to compile our own corpus from internet articles by means of WebBootCaT technology that allows automatic text building in two ways (see fig. 1). Either by inputting seed words and phrases that define the topic and that are automatically sought out throughout online articles and subsequently the articles containing these words are downloaded into a corpus, or by downloading of the whole chosen websites.

Fig 1. Compilation of own corpus *Wasser* in Sketch Engine

Our compiled corpus is called *Wasser* (water) and comprises 93 962 words and 111 146 tokens that were elicited from 66 internet articles dealing with water discourse.

By means of word sketch and concordance functions we will determine the co-occurrence of basis words. The term co-occurrence can be defined as common occurrence of usually two lexical units on syntagmatic level, for example the online dictionary DWDS states at the headword *Dürre*² following adjective collocates: *verheerende* (disastrous), *schwere* (serious), *langhaltende* (long lasting), *katastrophale* (devastating). The frequency of the specific adjectives along with the substantive *Dürre* is in various contexts very high, and thus this co-occurrence became relevant for their lexicographic entry.

In terms of the secondary goal, we assume following classification of sematic-lexical criteria of word combinations (phrase or collocation) – idiomaticity, motivation and range of collocation field. This article sticks mainly to the first aspect, the idiomaticity. It occurs especially within polysemantic lexemes. The degree of collocations consisting of polysemantic

² Das digitale Wörterbuch, <<https://www.dwds.de/wb/D%C3%BCrre>> [10. 08. 2022].

components are often classified as weak or partially idiomatic word combinations. The collocate alone conveys totally other meaning beyond the collocation than when being part of it (Vajičková 2019: 41). It needs to be pointed out that word combinations with weak or partially idiomatic collocate partner are collocations (Roth 2014: 23).

Description of corpus *Wasser*

An initial corpus analysis reveals surprisingly high frequency of set base words that are positioned among 50 the most frequented lemmas. The lemma *Wasser*, although it is not a base word, but fundamentally concerns the water discourse, takes the 23rd position. The lemma *Wasserknappheit* the 36th position, the lemma *Dürre* the 44th place, *Wassermangel* the 85th place and the lemma *Wasserflüchtling* takes the 227th position.

Fig. 2: The most frequented words in corpus *Wasser*

Lemma	Frequency ² ↓	DOCF ³	Lemma	Frequency ² ↓	DOCF ³	Lemma	Frequency ² ↓	DOCF ³
1 die	8,956	66 ***	18 haben	702	60 ***	35 mehr	318	55 ***
2 ,	5,170	66 ***	19 nicht	591	59 ***	36 wasserknappheit	310	42 ***
3 .	4,862	66 ***	20 auch	553	55 ***	37 jahr	293	52 ***
4 und	2,976	66 ***	21 an	552	60 ***	38 oder	276	48 ***
5 sie	2,962	66 ***	22 -	542	54 ***	39 ?	271	41 ***
6 in	2,660	66 ***	23 wasser	530	54 ***	40 noch	264	47 ***
7 eine	1,795	66 ***	24 können	505	62 ***	41 nach	263	50 ***
8 sein	1,663	63 ***	25)	466	53 ***	42 deutschland	260	37 ***
9 zu	1,445	65 ***	26 (	464	53 ***	43 alle	258	48 ***
10 [number]	1,321	64 ***	27 dass	445	56 ***	44 dürre	257	51 ***
11 werden	1,197	65 ***	28 als	442	55 ***	45 so	252	52 ***
12 *	1,142	56 ***	29 wie	427	60 ***	46 nur	249	48 ***
13 von	1,061	65 ***	30 diese	417	56 ***	47 mensch	242	39 ***
14 :	961	59 ***	31 bei	374	55 ***	48 müssen	242	53 ***
15 für	810	65 ***	32 aus	332	51 ***	49 durch	242	48 ***
16 auf	748	63 ***	33 ihre	329	57 ***	50 aber	240	43 ***

For the sake of more superior visualization there is a list of the first most frequented words in the given corpus (see fig. 2), among which there are also synsemantic words or punctuation marks besides autosemantic words as such. Each entry is represented with statistical indicators, such as an overall word frequency in all extracted documents as well as number of documents, in which the word appears.

Lemma *Wasserknappheit*

The English equivalent of the lemma is *water scarcity* or *water shortage*. Interestingly, there is no definition available in the popular German dictionary DUDEN despite its obvious high frequency in our corpus. However, there is an entry in online dictionary DWDS³ where is stated that it is a synonym of the lemma *Wassermangel*. The frequency curve demonstrates its ascending usage from the 1980s. The absolute frequency till the year 1986 equals 2, while it dramatically changes till 1993 achieving the value 33. Afterwards comes a period of relatively balanced usage, although with slight differences. A sudden abrupt increase is spotted from 2013. In 2022, the word reaches its absolute frequency at the value 501 per 1 million tokens (see fig. 3).

Fig. 3: Frequency curve of the lexeme *Wasserknappheit* from 1946 to 2022 in DWDS

The typical, especially adjective, collocates according to DWDS are *akut* (severe), *chronisch* (chronic), *extrem* (extreme), *drohend* (threatening), *herrschend* (dominant), *zunehmend* (growing), *dramatisch* (dramatic). This lemma occurs in the corpus *Wasser* 310x in different word combinations. The tool Word Sketch sorts out easily categorization of individual collocates according to the parts of speech.

There are five adjective collocates: *ökonomische* (7x), *globale* (4x), *physische* (3x), *schwere* (3x), *extreme* (3x) *Wasserknappheit*. The nominal

³ Das digitale Wörterbuch, <<https://www.dwds.de/wb/Wasserknappheit>> [10. 08. 2022].

collocations, in which the base word is an indirect object in genitive, are as follows: *das Problem der Wasserknappheit* (12x), *das Umweltproblem der Wasserknappheit* (4x), *die Herausforderung der Wasserknappheit* (3x), *die Auswirkungen der Wasserknappheit* (4x). The collocation *Herausforderung der Wasserknappheit* is followed in each sentence by a paratactic structure with the collocate *Dürre*, for example: *Vor diesem Hintergrund bietet die vorliegende Mitteilung eine Reihe von Optionen auf europäischer, nationaler und regionaler Ebene als erste Antwort auf **die Herausforderung der Wasserknappheit und Dürre** in der Union und zur Linderung der durch sie verursachten Probleme*. Intriguingly, this paratactic structure occurs very often, there are 83 results altogether.

Frequent prepositional word combinations are *unter Wasserknappheit leiden* (15x), *etwas gegen Wasserknappheit unternehmen/tun* (12x), *Pläne/Strategien für die Wasserknappheit ausarbeiten* (22x), *mit Wasserknappheit rechnen*. When comparing the entries from online DWDS dictionary with our result, we can discover a diametrical discrepancy, except for the adjective *extrem* that is identical.

Lemma *Dürre*

There are 255 occurrences of the substantive *Dürre*. The DUDEN⁴ dictionary registers two meaning. The first meaning indicates *drought* caused by meteorological conditions, the second one indicates *aridness, drying-up* for instance in connection with *Dürre des Laubes*. This article aims its attention predominantly to the first meaning, whose typical adjective collocates are according to DWDS⁵ are *anhaltende* (persistent), *verheerende* (disastrous), *katastrophale* (catastrophic), *extreme* (extreme), *schlimme* (bad), *sommerliche* (summer) *Dürre*⁶. The frequency curve of this substantive (see fig. 4) reveals big oscillation from 1950s. The word occurs rather rarely in the early 1950s, approximately 34x per 1 million tokens, later it comes to frequency fluctuation whereas its frequency peaks at the value of 180 results per 1 million tokens. This word might be quite popular these days, because its frequency has multiplied in the year 2022 with its 3755 occurrences.

⁴ Duden, <<https://www.duden.de/rechtschreibung/Duerre>> [10. 08. 2022].

⁵ Das digitale Wörterbuch, <<https://www.dwds.de/wb/D%C3%BCrre>> [10. 08. 2022].

Fig. 4. Frequency curve of lemma *Dürre* from 1946 to 2022 in DWDS

The nominal base *Dürre* creates diverse collocation pairs with different part-of-speech modifiers. To the extracted adjective collocates belong following examples *anhaltende* (10x), *schlimme* (8x), *lange* (6x), *extreme* (4), *europaweite* – Europe wide (2x), *großflächige* – extensive (2x), *schwere* (2x), *zunehmende* – increasing (2x), *große* (2x) *Dürre*. As far as the verbal collocates are concerned, mostly passive forms are encountered, such as *von Dürre heimgesucht* and *betroffen*. The typical paratactic word constructions are as follows *Wasserknappheit und Dürre*; *Dürre, Trockenheit und Wassermangel*; *Überschwemmungen und Dürre*. The second word construction is highly interesting, *Dürre und Trockenheit*, since both are synonyms from the semantical view, and both share the same connotation. It stimulates further study in terms of this synonymic pair.

Lemma *Wassermangel*

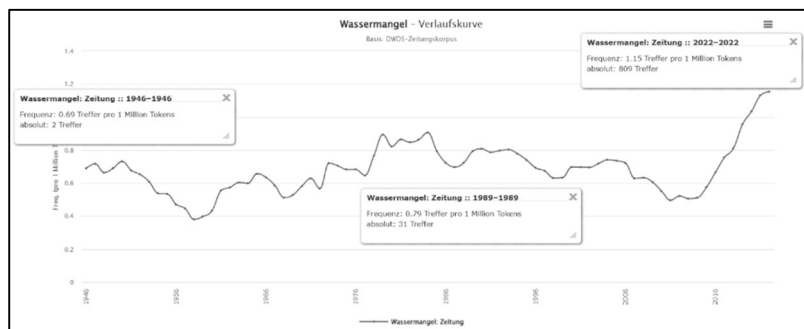
The meaning of this compositum results from the meaning of its parts (water and shortage), hence it implies unsatisfactory supply of (drinking) water. The characteristic adjective collocates based on DWDS⁷ are *acuter* (urgent), *chronischer* (chronic), *extremer Wassermangel*. The verbal collocates are covered by expressions *es herrscht* (prevail, rule) and *droht* (threaten) *Wassermangel* and prepositional word combinations are as follows *an/unter Wassermangel leiden* (suffer from water shortage). DWDS states also the second meaning that refers to medicine discourse and means dehydration.

The frequency curve (see fig. 5) shows an unbalanced occurrence throughout the last seven decades. In the late 1940s just two results are registered, in the late 1980s there is a slight increase up to the value 31, while

⁷ Das digitale Wörterbuch, <<https://www.dwds.de/wb/Wassermangel>> [10. 08. 2022].

a significant increase is registered at the beginning of the new millennium and from the year 2013 onwards, the frequency rockets up to the value 809 occurrences per 1 million tokens.

Fig. 5. Frequency curve of lemma *Wassermangel* from 1946 to 2022 in DWDS

The corpus *Wasser* reveals 126 results of this substantive. There are fewer word combinations in contrast to other presented lemmas, however certain intersections are obvious. The most frequent adjective collocates are *zunehmender* (2x), *extremer Wassermangel* (2x), the verbal collocates are as follows *es herrscht Wassermangel* and *Wassermangel bringt etwas mit sich*, and the nominal collocates are represented by *Auswirkungen des Wassermangel* or *Folge(n) des Wassermangels*. The paratactic synonymous structure *Wassermangel und/oder Wasserknappheit* occurs nine times, for instance in the following sentence “Die Diagramme (im Vergleich die Jahre 2000, 2025 und 2050) zeigen, welcher Anteil der Bevölkerung an Wassermangel oder Wasserknappheit leidet oder ausreichend Wasser zur Verfügung hat“.

It is noteworthy that the lexeme *Wassermangel* has got its lexicographical record, although it is marked by much fewer usage frequency than *Wasserknappheit*, whose headword is lexicographically processed neither in DUDEN nor in DWDS, as stated above.

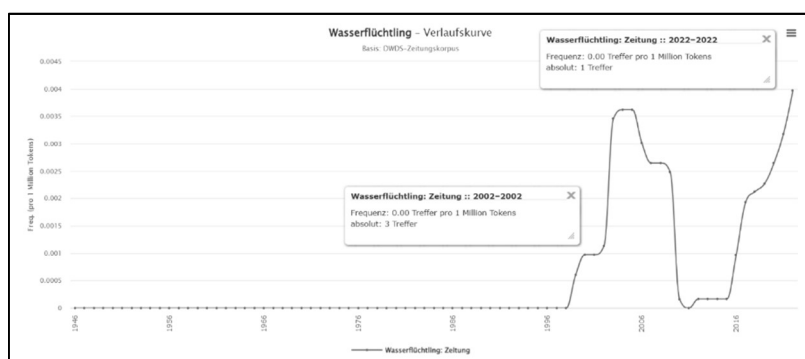
Lemma *Wasserflüchtling*

This lemma shows the least frequency among the other lemmas, there are solely 10 results recorded in the corpus *Wasser*. It has no lexicographical entry either in DUDEN or in DWDS, however its whole meaning is inferably based on the meaning of its separate parts. Thus, it indicates a human being,

or an animal forced to abandon their homeland or habitation due to persisting drought or water shortage in their area.

No lexicographical record may be the consequence of the fact that it is relatively a new word, neologism. This idea is underpinned by the frequency curve (fig. 6) that shows its first occurrence in 2002 with the negligible value 3. The frequency has not dramatically altered since its first usage, actually, it has dropped to the value 1 in the year 2022.

Fig. 6. Frequency curve of lemma *Wasserflüchtling* from 1946 to 2022 in DWDS

The base word does not match with any other adjective collocates, however there are following two verbal collocates with prepositional phrase *Wasserflüchtlinge machen sich auf die Suche nach* or *Wasserflüchtlinge kommen in Scharen*. The most useful and meaningful paratactic structure in the corpus is *Wasserflüchtlinge und Waldbrände* (water migrants and forest fires), as stated in the sentence: *Die Folgen sind ausgetrocknete Süßwasserspeicher und Flüsse, vernichtete Ernten, verdurstende Tiere und Menschen, Wasserflüchtlinge und Waldbrände, die außer Kontrolle geraten.*

Conclusion

The aim of the paper was to provide a collocation analysis of five lexemes that are marked by high occurrence in the language of water discourse. For this purpose, there was compiled and presented our own corpus *Wasser* comprising German online newspapers articles. Furthermore, the paper demonstrated the lexicographical situation in terms of the five selected lexemes, described and presented their collocates according to part-of-speech

categories, and drew a comparison between the results elicited from the compiled corpus and entries in dictionaries. This study reveals discrepancies as well as concords between the particular collocates and their frequency. The lemma *Wasserflüchtling* appears to be a neologism and the necessity of its lexicographic registration needs to be emphasized. Another lexicographic registration needs to be provided with the lemma *Wasserknappheit* that shows very high frequency rate.

Moreover, the presented frequency curve demonstrated the occurrence of each seed word throughout the last decades.

The secondary aim laying in dividing collocations according to the degree of idiomaticity could not be provided since the individual collocates and collocations as such do not show different idiomatic degrees. All of them are to certain extent idiomatically weak. When it comes to idiomaticity of seed words, then the lemma *Wasserflüchtling* surely evinces its idiomatic attributes. Nonetheless, we hold the view that the direct, not figurative expressions may point out the endangerment brought by long lasting drier-than-normal periods on the Earth and make people turn away this upcoming disaster.

References

- ČERMÁK, F. (2010): *Lexikon a sémantika*. Praha: NLN.
- DUDEN online dictionary, <<https://www.duden.de>> [12. 08. 2022].
- DWDS online dictionary, <<https://www.dwds.de>> [12. 08. 2022].
- HASS, U. (2011): Das Konzept Wasser in der Sprache der alltäglichen und öffentlichen Diskussion. *Warnsignal Klima: Genug Wasser für alle?* 3: pp. 48-52, <https://www.gerics.de/imperia/md/content/csc/warnsignalklima/warnsignal_klima_wasser_kap1_1.4_hass5.pdf> [10. 08. 2022].
- KOVALYK, N.; TYMOCHKO, L. (2020): Quantitative data analysis of water concept in English Water management metadiscourse. *Respectus Philologicus*. 37(42): 91-103. <http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.-2020.37.42.41>
- ROTH, T. (2014): *Wortverbindungen und Verbindungen von Wörtern*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- SHARMA, P.; ATLMAN, E.; HAMPTON, K.; MORENO, G.; HECHT, Ch.; PATEL, A. (2021): Strength and comprehensiveness of drinking water language in California school district wellness policies. *Journal of Nutrition Education and Behaviour*, 53(10): 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jneb.2021.04.466>

- SKETCH ENGINE, <<https://www.sketchengine.eu/>> [10. 08. 2022].
- URQUIJO, J.; DE STEFANO, L.; LA CALLE, A. (2015): Drought and exceptional laws in Spain: the official water discourse. *Int Environ Agreements*, 15: 273-292.<https://doi.org/10.1007/s10784-015-9275-8>
- VAJIČKOVÁ, M. (2019): Theoretische Aspekte der Kollokationen. In: ĎURČO, P.; VAJIČKOVÁ, M.; TOMÁŠKOVÁ, S. (eds.): *Kollokationen im Sprachsystem und Sprachgebrauch*. Nümbrecht: Kirsch Verlag, pp. 11-50.

Contact:

Mgr. Filip Kalaš, PhD.

Department of Linguistics and Translation
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava
Email Address: filip.kalas@euba.sk
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2554-9465>

Plagiarism in Political Culture. Political Discourse Analysis in the Context of Plagiarism Scandals of Contemporary Slovak Politicians

Ivana Kapráliková

Abstract

In the academic world, plagiarism is considered destructive to the advancement of sciences, and the plagiarists of academic works can be charged with sanctions. However, plagiarism cases involving politicians stand out, as the accused plagiarists have more power to deny or tackle the accusations of plagiarism. The article aims to find out to what extent the plagiarism issues appearing during elections or active political participation can be politicized and what are the real consequences of them in connection with the political culture of the country. By analysing the political discourse in the context of plagiarism scandals of selected contemporary Slovak politicians, we also aim to answer how power relations can take a role in plagiarism discourse, and whether, in this case, the benefits outweighs its drawbacks.

Keywords: plagiarism, political culture, politicians, power relations, political discourse.

Introduction

Recent plagiarism cases of prominent Slovak politicians have opened a social debate about the awarding of academic degrees and the maintenance of academic integrity in Slovakia, not only in the higher education environment but also among the public and in the media. It has also raised the question of the ethics and political accountability of public figures.

What is really behind the much-used word "plagiarism" and what are the consequences associated with political plagiarism? The term "plagiarism" has no precise legal definition. As Maierová (2021) states, many definitions of plagiarism declare that someone else's ideas presented as one's own are the basis of plagiarism. In the academic world, plagiarism is considered destructive to the advancement of sciences, and the plagiarists of academic works can be charged with sanctions.

Plagiarism cases involving politicians stand out, as the accused plagiarists have more power to deny or tackle the accusations of plagiarism. As such, this specific type of plagiarism goes far beyond academia. It represents a direct, aggressive, and effective threat against democracy itself (Tudoroiu 2017).

When considering analysing the political discourse in this specific context, according to van Dijk (1997), politicians are not the only participants in the domain of politics. *"The delimitation of political discourse by its principal authors' is insufficient and needs to be extended to a more complex picture of all its relevant participants"* (van Dijk 1997). Therefore, we should also include the various recipients in political communicative events, in our cases, at least the political opponents and representatives of academia.

Based on the numerous public discussions, vast media attention to this particular subject as well as the studies published in this context (e.g. Tudoroiu 2017, Osipian 2010, Wheeler, Anderson 2010), it is evident that a new term is being established in the political culture: *epidemic of political plagiarism* and it certainly deserves direct attention as a topic that cuts across many areas of public life.

Consequences of plagiarism cases of politicians in Europe

Romania

In 2021, Romanian Innovation and Digitalisation Minister Florin Roman resigned from his post over allegations of plagiarism relating to his thesis. Roman explained his resignation by saying that he did not want the suspicions surrounding his person to have a negative impact on Prime Minister Nicolae Ciuca. *"I resigned today as minister,"* Roman said adding that he had faced criticism and misinterpretation of everything he had done wrong since his first day in office. He added that there had been *"too much of that already"*.

Dacian Cioloș, who was the Romanian Prime Minister from 2015-2017, described Roman's resignation as *"an inevitable step"*.

"Florin Roman is not a victim. He is a representative of the Romanian political class that has destroyed the best of what existed in Romania," adding that it is precisely fake academic degrees that prevent *"competent and honest"* people from entering politics. (aktuality.sk, 2021)

Austria

Austrian Minister of Labour and Family Christine Aschbacher resigned after the publication of allegations of plagiarism, which she allegedly committed while writing her thesis and also dissertation, for which she received her PhD. degree at the Slovak University of Technology (STU) in 2021.

Austrian media (orf.at, 2021) pointed out the fact that due to the date of submission of her dissertation makes title withdrawal impossible. After numerous plagiarism scandals, which also affected high-ranking members of the Slovakian government, the Higher Education Act was amended accordingly. However, titles may only be withdrawn if the corresponding thesis was submitted after 1 January 2021.

Thus, also in Slovakia, too, there should be no threat of disqualification as Aschbacher had already submitted her dissertation in 2020. And yet, the STU was among the first higher education institutions in Slovakia to join a public call by Slovak educational institutions against impure title attainment. *"An academic title should not be a trinket with which politicians or entrepreneurs only want to increase their social status. It must be the result of decent research work."* (orf.at, 2021).

Doc.Dr. Stefan Weber, an Austrian media researcher and writer often called as "plagiarism hunter" (in German "Plagiatsjäger") made the relevant passages in Aschbacher's work public, acknowledging the decision with incomprehension and chooses irony in his statement: *"Apparently I have too strict a concept of plagiarism, I say ironically."* (orf.at, 2021).

The decisions of the past years on the works of ex-Science Minister Johannes Hahn (ÖVP), State Opera Director Bogdan Rosic, ex-SPÖ Federal Executive Thomas Drozda and Aschbacher had always followed the same pattern: *"I find parts of the text that have no inverted commas and no footnotes, and I call it plagiarism. Apparently I'm too strict. But then I would also have to call the University of Salzburg that they taught me the citation rules too strictly in 1989. Irony off."* said Weber (orf.at, 2021).

Hungary

In 2012, the website of the Hungarian magazine *Heti Világgazdaság* accused Pál Schmitt, the Hungarian president, of plagiarizing the work of a Bulgarian sport expert in his doctoral dissertation. Schmitt announced his resignation as president but claiming that allegations were "unfounded" and lamented that he had been called "a cheat" by members of parliament before an official investigation even started. However, he decided to resign issuing his personal statement *"My personal issue divides my beloved nation*

rather than unites it. It is my duty to end my service and resign my mandate as president,” he said. (Kotkamp 2021).

Germany

Franziska Giffey, former Minister of Family stepped down from her position in 2021 over a doctoral dissertation she submitted to the Free University of Berlin in 2010, which allegedly contained plagiarized passages (dw.com, 2021). The minister insisted that she wrote her thesis in good faith.

Giffey has been a part of part of a long list of German officials accused of plagiarizing content, including Karl-Theodor zu Guttenberg, Anette Schavan and Silvana Koch-Mehrin. Accusations have been made also against President Frank-Walter Steinmeier and European Commission President Ursula von der Leyen, but they and the universities that conferred their doctorates have managed to prove any errors had been unintentional.

The table below summarises plagiarism cases by European politicians over the last ten years. In all cases, the politicians have resigned from their posts and their resignation statements mostly share a common characteristic feature: stressing the need to step down from the office they held mainly because of the political pressure on the politician, which they say, they can no longer bear, or in order not to further damage the reputation of the political party they represented.

Table 1: Overview of plagiarism cases of selected European politicians over the last decade

Politician and his/her position Country	Plagiarism relating to	Consequence of the case	Statement on the case
Florin Roman Minister of Innovation and Digitalisation Romania	Thesis	Resignation	<i>“When white turns black, when everything is misinterpreted, when you make material mistakes, but when you reach the lynching from the first day of office – it is too much.” (Guardian, 2021)</i>
Christine Aschbacher	Thesis Dissertation	Resignation	<i>“The hostility, the political agitation, and</i>

Minister of Labour and Family Austria			<i>the insults are unfortunately being unloaded not only on me, but also on my children, and with unbearable force. I cannot allow this to continue in order to protect my family. For this reason, I am resigning from office.”</i> (Reuters, 2021)
Pál Schmitt President Hungary	Dissertation	Resignation	<i>“My personal issue divides my beloved nation rather than unites it. It is my duty to end my service and resign my mandate as president.”</i> (Politico, 2021)
Franziska Giffey Minister of Family Germany	Dissertation	Resignation	<i>“I stick to what I said, that I did my work on the dissertation to the best of my abilities and conscience, I regret if I made mistakes.”</i> (Reuters, 2021)
Karl-Theodor zu Guttenberg Minister of Defense Germany	Dissertation	Resignation	<i>“Resigning was the most painful step of my life, I was always ready to fight, but have to admit I have reached the limit.”</i> (New York Times, 2011)
Anette Schavan Minister of Education Germany	Dissertation	Resignation	<i>“I think today is the right day to leave my ministerial post and to concentrate on my duties as a member of</i>

			<i>parliament. I will not accept the university's decision and will take legal action. I have never copied nor plagiarised. The accusations hit me very hard."</i> (BBC, 2013)
Silvana Koch-Mehrin Vice-president of the European Parliament Chairwoman of the FDP in the European parliament Germany	Dissertation	Resignation of both positions	<i>"I hope to make it easier for my party to make a fresh start with a new leadership team,"</i> (BBC, 2011)

Source: author's own, 2022

On the basis of a brief analysis of the statements of individual politicians, we can assume that in European political culture, politicians have been trying to demonstrate their intellectual sophistication and dedication to research. But when they are accused of plagiarism of their academic works, based on their statements, they seem to lack integrity. Even when they are cornered, politicians hardly reveal what they really did. They only admit to "*making mistakes*" or make the claim that „*everything is misinterpreted*". And if they resign, they typically do it "*to protect their family*" or to protect their political affiliation, not because they admit to any wrongdoing.

Plagiarism scandals of contemporary Slovak politicians

Since there have been several allegations of plagiarism on the Slovak political scene over the last decade, we have selected four prominent politicians in the country in order to analyse their reactions to the accusations of plagiarism.

Our aim was to observe what kind of statements these politicians try to establish as true and how power relations can take a role in their plagiarism

discourse. For this purpose, we have formulated the following research question.

Research question: *What are the reactions of the prominent Slovak politicians to the allegations of plagiarism of their academic papers?*

Short presentation of the politicians and their plagiarism case is followed by their reactions to the cause. For better clarification of power relations in this particular discourse, we also included the reactions of their political opponents.

Andrej Danko

Andrej Danko, the former Speaker of the National Council of the Slovak Republic and the Chairman of the Slovak National Party was accused of plagiarism of his doctoral thesis at University of Matej Bel in 2018. Although he denied the plagiarism allegations, according to the university commission, set up to review his thesis, the thesis contains parts that only slightly differ from original source. (pravda.sk, 2019)

Even then, the politician did not fully admit the truth and his rhetoric continues to accuse his political opponents:

"I appreciate that the committee finds that my rigorous examination was conducted in accordance with the applicable regulations and that the law was not violated. In the entire text, the word plagiarism, which my opponents wanted, is not mentioned even once." (sme.sk, 2019)

"We remember the allegations of looting in the ministries of education and agriculture and the suspiciously secret deals in the defence ministry. It is obvious that fraud is part of Andrej Danko's life in private as well, as exemplified by the never-ending scandal surrounding his rigorous thesis. For this reason, such a person has no business in politics," (webnoviny.sk, 2018)

The statement by Boris Kollár's political movement We are family claims that such a person has no business in politics. However, as we can clearly see, few years later, the chairman of the mentioned movement in a position of the Speaker of the National Council of the Slovak Republic was accused for the same reason, and yet remained in his position without any political accountability.

Boris Kollár

Boris Kollár is a current Speaker of the National Council of the Slovak Republic and the chairman of the political movement We are family. In 2020, he was accused of plagiarism of this thesis.

Kollár repeatedly denied the accusations. He said he wrote the thesis himself, over several months, and it certainly cannot be compared with Danko. He refused to accept political responsibility.

"We have to honour the school system, and if the SPOLU party doesn't like it, I recommend they run for parliament, get in and change the system" (tvnoviny.sk, 2020).

After media pressure, Kollár partially admitted that he had taken some of the paragraphs of the thesis from the internet. *"Yes, I downplayed it, it's not right, but many people do it"* (tvnoviny.sk, 2020).

Igor Matovič, another prominent politician, then Prime Minister, was very articulate about the need for Andrej Danko to step down but in case of Boris Kollár, he justified his action by saying that he does not want to risk the fall of the government and the return of the "mafia" to the helm of the state.

"I won't call on the Speaker of the National Council Boris Kollár to resign in connection with the suspected plagiarism of his diploma thesis. If I have to put one diploma and the stability of the governing coalition on the scales, my priority will certainly be to maintain the governing coalition" (pravda.sk, 2020).

Igor Matovič

Igor Matovič is a former Prime Minister of the Slovak Republic currently serving as the Minister of Finance. In July 2020, Matovič admitted to plagiarizing his masters' thesis. Although he denied that he had knowingly committed plagiarism, he refused to resign and survived a confidence vote.

"22 years have passed since then and I have lived in the belief that I definitely have an OK thesis... and I didn't. Or rather - if I had suspected there was a problem, I would never have criticized Danko and co. for plagiarism, I'm not that much of a suicidal person" (DenníkN, 2020).

When above mentioned Andrej Danko faced a case of the plagiarism, Igor Matovič called protests for his resignation. When he himself was in the same situation, he responded with one Facebook status:

"Should I lose my title because of that? Apparently yes ... and after all, I ordered such a change in the law from the Minister of Education and the Minister of Justice. Will I resign because of it? I will resign. As soon as I fulfill everything I promised the people before the election" (Facebook-Igor Matovič, 2020).

"...if what they write is true, it's really too bad.. However, I don't seem to have copied, without citation, to the extent that they write, a book that had exactly the same title as my thesis and especially by my favorite author

... but I won't count and measure it. I haven't looked at my thesis since 1998, and I never will again" (Facebook-Igor Matovič, 2020).

Martin Klus

Martin Klus is an associate professor, political analyst, and since 2020, the State Secretary of the Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic. In his publication entitled Public Policy - Space, Efficiency, Tools, New Challenges, he was to steal ideas from the work of academic Katarína Staroňová. He published the book in 2007 at the Danubius University in Sládkovičovo.

"In no way did I intend to plagiarize anything. After being alerted to misquoting in this publication, I apologized to the authors of the quoted/paraphrased publication for my error and immediately withdrew the Public policy publication and prevented any further public distribution of it" (sme.sk, 2010).

Klus' book, however, continued being part of the recommended reading for university courses. Klus explains the continued citation of the book as an effort by schools to improve their image for accreditation process.

"I can assure you, that it is in my own interest that this booklet disappears from the surface of the earth as soon as possible as I am aware of my misconduct within it and also because a new version should be published in the near future, where, of course, all such shortcomings will be eliminated. Apropos would you have the time and inclination to write something in it related to the mass media chapter :)" (sme.sk, 2010).

Klus' reaction to the accusations has merely sarcastic tone trying to finish his rhetoric by "a joke".

Based on the analysis of the reactions of individual Slovak politicians to plagiarism cases as well as the reactions of their political opponents or government officials, we can conclude that politicians tend to emphasize all meanings that are positive about themselves and negative about their opponents.

They also tend to hide or deliberately leave out the information that will give them a bad impression and their opponents a good impression. They choose their rhetorical methods to communicate those truths in ways they think would be effective, valid and persuasive.

Conclusion

Numerous cases of academic plagiarism by prominent politicians in different European countries have had different political and legal consequences. The article exemplifies some of the cases through the examples of Romania, Hungary, Austria, Germany, and in more detail, Slovakia. Based on the analysis of the reactions of the chosen politicians, it is clarified that the reactions to the exposure of their plagiarism cases as well as the consequences were fundamentally different depending on the country of their origin. The only common pattern of the reactions, which can be found is the lack of integrity. The imposition of political responsibility in the plagiarism cases shall be a matter for politicians' consideration or self-reflection as the law does not force them to do so. Large majority of the public accuses these plagiarists of hypocrisy for a reason.

Admitting to "*making mistakes*" or making the claims that "*standards of achieving academic titles were stated differently then*" just emphasizes the serious democratic failures in their countries: degeneration of political culture.

Moreover, the example of Slovakia clearly shows destructive threat against democracy itself as the accused politicians have refused to resign from their public office, despite pressure from the public and academia, and to this day actively hold important state positions and are still active in the university environment. It is evident that the only solution was to adopt legislation that allows subsequent withdrawal of a university degree once acquired.

Excerpted texts

Aschbacher dürfte auch PhD-Titel behalten. orf.at
<<https://orf.at/stories/3230618>> [30. 09. 2021].

Austrian labour minister quits over plagiarism allegations. reuters.com
<<https://orf.at/stories/3230618>> [10. 01. 2021].

Germany's family minister resigns over plagiarism affair. reuters.com
<<https://www.reuters.com/article/us-germany-politics-resignation-idUSKCN2D00Y2>> [19. 5. 2021].

Germany: Family Minister Giffey quits amid plagiarism scandal. dw.com
<<https://www.dw.com/en/germany-family-minister-giffey-quits-amid-plagiarism-scandal/a-57580334>> [19. 05. 2021].

- German minister Annette Schavan quits over 'plagiarism'.* [bbc.com<https://www.bbc.com/news/world-europe-21395102>](https://www.bbc.com/news/world-europe-21395102) [09. 02. 2013].
- German MEP Silvana Koch-Mehrin quits in plagiarism row.* [bbc.com <https://www.bbc.com/news/world-europe-13369608>](https://www.bbc.com/news/world-europe-13369608) [11. 5. 2011].
- Opozícia vyzýva Danku na odchod z postu šéfa parlamentu.* [webnoviny.sk <https://www.webnoviny.sk/olano-vyzyva-danka-aby-vyvratil-obvinenia-z-falsovania-rigorozky-alebo-sa-vzdal-funkcie/>](https://www.webnoviny.sk/olano-vyzyva-danka-aby-vyvratil-obvinenia-z-falsovania-rigorozky-alebo-sa-vzdal-funkcie/) [15. 11. 2018].
- Poslanec Dostál navrhol zákon o verejnej správe podľa Dankovej rigorózy.* [pravda.sk <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/532118-poslanec-dostal-navrhol-zakon-o-verejnej-sprave-podla-dankovej-rigorozky>](https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/532118-poslanec-dostal-navrhol-zakon-o-verejnej-sprave-podla-dankovej-rigorozky) [8. 11. 2019].
- Romanian minister resigns over claims he faked education credentials,* [theguardian.com <https://www.theguardian.com/world/2021/dec/15-romanian-minister-florin-roman-resigns-fake-education-credentials>](https://www.theguardian.com/world/2021/dec/15/romanian-minister-florin-roman-resigns-fake-education-credentials) [December, 2021].
- Rumunský minister odstúpil z funkcie pre obvinenia z plagiátorstva,* [aktuality.sk <https://www.aktuality.sk/clanok/yele6hv/rumunsky-minister-odstupil-z-funkcie-pre-obvinenia-z-plagiatorstva>](https://www.aktuality.sk/clanok/yele6hv/rumunsky-minister-odstupil-z-funkcie-pre-obvinenia-z-plagiatorstva) [15.12.2021].
- Vedenie Univerzity Komenského poukázalo na porušenie etiky zo strany Danku.* [sme.sk <https://domov.sme.sk/c/22031274/univerzita-komenskeho-rigorozna-praca-danko-porusil-autorsku-etiku.html>](https://domov.sme.sk/c/22031274/univerzita-komenskeho-rigorozna-praca-danko-porusil-autorsku-etiku.html) [17. 1. 2019].

References

- BAILEY, J. (2020): *Why politicians plagiarize in school.* Plagiarism Today, [<https://www.plagiarismtoday.com/2020/07/27/why-politicians-plagiarize-in-school/>](https://www.plagiarismtoday.com/2020/07/27/why-politicians-plagiarize-in-school/) [27. 07. 2020].
- DEMPSEY, J. (2011): *Plagiarism in Dissertation Costs German Defense Minister His Job.* New York Times, [<https://www.nytimes.com/2011/03/02/world/europe/02germany.html >](https://www.nytimes.com/2011/03/02/world/europe/02germany.html) [01. 03. 2011].
- KERN, M. (2020): *Mesiace si strieľal zo šéfa SNS za plagiát – výber Matovičových statusov o Plgr. Plg. Dankovi.* Denník N, [<https://dennikn.sk/1972213/mesiace-si-strielal-z-sefa-sns-za-plagiati-vyber-matovicovych-statusov-o-plgr-plg-dankovi>](https://dennikn.sk/1972213/mesiace-si-strielal-z-sefa-sns-za-plagiati-vyber-matovicovych-statusov-o-plgr-plg-dankovi) [17. 07. 2020].
- KOSEČEKOVÁ, R. (2020): *Boris Kollár o svojej diplomovke: Uľahčil som si to tak, ako to robí skoro každý student.* tvnoviny.sk, [<https://tvnoviny.sk/domace/clanok/117305-boris-kollar-o-svojej-](https://tvnoviny.sk/domace/clanok/117305-boris-kollar-o-svojej-)

- diplomovke-ulahcil-som-si-to-tak-ako-to-robi-skoro-kazdy-student> [23. 06. 2020].
- KOTKAMP, L. (2021): *5 times politicians were accused of plagiarizing*. Politico.eu, <<https://www.politico.eu/article/politicians-plagiarism-annalena-baerbock-pal-schmitt-joe-biden-kate-osamor-ursula-von-der-leyen>> [28. 10. 2021].
- MAIEROVÁ, E. (2021): *Plagiarism in tertiary education and digital media*. In: HELMOVÁ, M. (ed.): *Jazyk v kultúre – kultúra v jazyku*. Trnava: Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku, Trnava, pp.75-83.
- OSIPIAN, A. L. (2010): Le bourgeois gentilhomme: Political corruption of russian doctorates. *Demokratizatsiya*, 18(3): 260-280
- ŠÍPOŠ, G. (2010): *Druhý najcitovanejší politológ STV mal problémy s plagátorstvom*. SME blog, <<https://blog.sme.sk/spw/media/druhy-najcitovanejsi-politolog-stv-mal-problemy-s-plagiatorstvom>> [22. 12. 2010].
- TUDOROIU, T. (2017): No, Prime Minister: PhD Plagiarism of High Level. *Public Officials European Review*, 25(4): 623-641. <https://doi.org/10.1017/S1062798717000229>
- van DIJK, T.A. (1997): What is political discourse analysis? *Belgian Journal of Linguistics*, 11(1): 11-52. <https://doi.org/10.1075/bjl.11.03dij>
- WHEELER, D.; ANDERSON, D. (2010): Dealing with plagiarism in a complex information society. *Education, Business and Society: Contemporary Middle Eastern Issues*, 3(3): 166-177.

Contact:

Mgr. Ivana Kapráliková, PhD.

Department of English language

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

Email Address: ivana.kapralikova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2994-5046>

Vojna a mier očami Jána Webera

Martina Kášová

Abstract

War and Peace Through the Eyes of Jan Weber. *The following paper deals with the statements of the Prešov pharmacist and mayor Johann Weber, which are related to his vision of war and peace. The analysed text dates back to 1662 and yet there are many parallels and points of contact that are still relevant today. The argumentative analyses also include a brief linguistic analysis of the contemporary language and the expressive devices used in characterizing the violence, war and peace.*

Keywords: war, violence, power, victory, peace, Weber.

Kľúčové slová: vojna, násilie, moc, víťazstvo, mier, Weber.

Úvod

Vojenský konflikt na Ukrajine¹ podnietil mnohé úvahy o násilí z pohľadu sociológie, psychológie, filozofie, práva, etiky a aj jazyka. Vojna a zároveň jej protipól mier však boli predmetom úvah dávno pred rusko-ukrajinským konfliktom² a spravidlajú ľudstvo od jeho prvopočiatkov.

¹ Samotný pôvodca konfliktu a agresor Rusko používa na označenie tohto konfliktu svoj vlastný eufemizmus „špeciálna vojenská operácia“, čím pripomína jazyk Tretej ríše, teda nacistickú nemčinu so všetkými jej dnes už notoricky známymi výrazmi ako napr. Endlösung (der Judenfrage), konečné riešenie (židovskej otázky), čo neznamenal nič iné ako nacistický plán na genocídu židovského (nielen) obyvateľstva v Európe alebo Sonderbehandlung, zvláštne zaobchádzanie, čo však bol krycí výraz pre vraždenie ľudí a mnohé iné. Pripomína aj terminológiu komunistického režimu, napr. symbol studenej vojny Berlínsky múr (die Berliner Mauer) eufemisticky nazývaný „protifašistická ochranná bariéra“.

² Arendt(ová) (2004: 40) v tejto súvislosti hovorí o moci a násilí v ich čistej podobe. Ako príklad uvádza práve okupáciu a inváziu. Ak sa postaví násilie a moc na rovnakú úroveň, potom ide v chápaní vlády o nadvládu človeka nad človekom pomocou násilia.

Vojnou, teda násilím, sa snažia určité skupiny ľudí presadzovať svoje názory a vlastné požiadavky, zneistiť tých, ktorí im stoja v ceste za dosiahnutím svojich vlastných záujmov.

K pojmu násilie

Definovať násilie nie je jednoduché. Zjednodušene možno konštatovať, že ide o špecifický jav, resp. špecifické správanie sa človeka, ktoré spôsobí ujmu inému človeku. Hannah Arendt(ová), významná nemecko-americká filozofka a politologička, rozlišuje v svojom diele *O násilí* (2004: 34-35) päť fenoménov spadajúcich do tejto oblasti: Moc, silu, individuálnu silu, autoritu a násilie. Moc (ibid.: 34) vníma ako schopnosť človeka konať, ale tiež konať v súlade. Tvrdí, že moc nie je vlastnosťou jednotlivca, ale patrí skupine a zaniká spolu so skupinou. Ak teda hovoríme o niekom, že má moc, poukazujeme na to, že tento človek bol splnomocnený konať v mene určitého množstva ľudí. Z uvedeného vyplýva, že slovo moc je metaforou. Zároveň pripúšťa, že je veľmi lákavé uvažovať o moci ako o príkaze a poslušnosti a tak „stotožňovať“ moc s násilím“, akoby násilie bolo nevyhnutnou podmienkou moci a moc iba obyčajnou fasádou (ibid.: 36). Ďalej uvažuje o tom, že hoci sú moc a násilie vzdialené javy, obyčajne sa vyskytujú spoločne (ibid.: 40).

Individuálnu silu definuje Arendt(ová) (2004: 34) ako vlastnosť človeka, ktorá sa môže prejaviť vo vzťahu k iným osobám a silu, ktorá sa často chápe ako synonymum k násiliu a to najmä v tom prípade, ak je násilie prostriedkom donútenia, vníma skôr ako prírodnú silu, resp. silu okolností, ktorá by mala označovať energiu uvoľnenú fyzickými alebo sociálnymi pohybmi. Charakteristickým znakom autority je podľa nej (ibid.: 35) nespochybniteľné uznanie tými, od ktorých sa vyžaduje poslušnosť, pričom donucovanie ani presvedčanie nie sú potrebné. Na udržanie autority je potrebná úcta voči osobe alebo úradu. Najväčším nepriateľom autority je opovrhnutie. Násilie si na rozdiel od moci a sily vyžaduje nástroje (ibid.: 7). Fenomenologicky je blízke individuálnej sile (ibid.: 35), pretože „prostriedky násilia, rovnako ako všetky ostatné nástroje, sú určené a používané za účelom znásobenia prirodzenej individuálnej sily, až ju v poslednej fáze svojho vývoja môžu nahradiť.“ Násilie si vyžaduje vedenie aj ospravedlnenie cieľom, ktorý sleduje (ibid.: 39).

Autorka (2004: 39) sa vo svojich úvahách vyjadruje aj k vojne a mieru. Podľa nej je cieľom vojny mier alebo víťazstvo. Mier je absolútny, napriek tomu, že v dejinách obdobia vojen prevažovali nad obdobiami mieru.

Terence E. Fretheim definuje násilie v článku s názvom *God and Violence in the Old Testament*, ktorý publikoval v kresťanskom časopise *Word and World* (2004: 18-28). Zamýšľa sa nad násilím v Biblii, ktoré zahŕňa ľudské násilie (human violence) (ibid.: 20) a zároveň nadprirodzené násilie (divine violence) (ibid.: 21), odvolávajúc sa na jednotlivé žalmy Starého zákona. Tvrdí, že mnoho ľudí začalo po útokoch 11. septembra vnímať len fyzické násilie ako to, ktoré možno označiť za pravé násilie. Zároveň konštatuje, že k násiliu patrí nielen fyzické zabíjanie, ale aj psychické zabíjanie. Snaha limitovať skutky násilia len na oblasť zabíjania je vo všeobecnosti veľmi rozšírená, avšak na úkor poukázania iných foriem násilia, ku ktorým patrí ponižovanie, spôsobovanie mentálnej ujmy, šikanovanie, teda všetko to, čo pôsobí deštruktívne na psychiku človeka.

Násilie môže byť teda podľa neho definované ako čin verbálny či neverbálny, slovný či písomný, fyzický či psychický, aktívny či pasívny, verejný či privátny, na báze jednotlivca či spoločnosti/inštitúcie, ľudský či nadprirodzený (božský), v akomkoľvek stupni intenzity, ktorý zneužíva, týra, zraňuje alebo zabíja.

Vznik vojny dáva Scheidel (2020: 45) do súvisu s inováciou rôznych foriem násilia a nerovnosťou medzi ľuďmi.

Žiaľ, v dnešnej dobe považujú pravcoví extrémisti násilie „za legitímny nástroj pre dosahovanie svojich cieľov“ (Štefančík, Hvasta 2019: 42).

Predmet výskumu

Predmetom nášho výskumu sú úvahy a výroky jednej z najvýznamnejších postáv prešovského kultúrno-spoločenského a vedeckého života 17. storočia, Jána Webera³, týkajúce sa vojnového diania. Spomínané úvahy pochádzajú z prvej⁴ časti trilógie s politickou tematikou pod názvom *Janus*⁵ *Bif-*

³ Ján Weber (1612-1684), prešovský lekárnik a richtár, ktorý sa svojho úradu ujal v roku 1661, zhodnotil svoj rok pôsobenia vo funkcii v nedeľu 5. marca 1662 v hlavnom kostole po rannej kázni. Jeho prednesený text vyšiel v tom istom roku v Breverových tlačiarňach Levoči. Ide o „fyziológicko-politické zrkadlo“ (*Specillum Physico Politicum*) napísané v nemčine a latinčine, ktoré tvorí prvú časť politickej trilógie, teda o vladárske zrkadlo.

⁴ Druhá časť trilógie nesie názov *Lectio principum* a bola vydaná v roku 1665 a tretia vyšla v roku 1668 pod názvom *Wappen der königlichen Stadt Eperies*.

⁵ Starorímsky boh všetkého začínajúceho a končiaceho sa, symbolizujúci minulosť aj budúcnosť, mesiac aj slnko. Je podľa neho pomenovaný mesiac január.

rons⁶. *Seu Speculum Physico-Politicum. Das ist Natürlicher Regenten-Spiegel*, ktorá vyšla v roku 1662⁷.

Weber v nej prezentuje ideálne vlastnosti vladára, teda osoby zodpovednej za spravovanie štátu, kraja a mesta, prirovnávajúc ich k jednotlivým časťam tela na základe ich dominantnej funkcie, ktoré spolu tvoria nedeliteľnú jednotu. Ak si každá časť tela bude zodpovedne plniť svoju funkciu, bude telo fungovať ako jednoliaty celok a spoločnými silami je možné dosiahnuť ideálnu krajinu so spokojnými poddanými aj vrchnosťou. Uvedené cnosti sa v celom texte často opakujú a navzájom prelínajú a ich základným cieľom je upozorniť čitateľskú a poslucháčsku verejnosť na ich dodržiavanie podľa súdobých predstáv myslenia a fungovania človeka v spoločnosti, rodine, meste, štáte. Spoločným prvkom je zbožnosť, poslušnosť a odopieranie si svetských pôžitkov a nerestí (stoicizmus).

Weberove charakteristiky

To, že mier je hodnota, ktorú si musíme neustále chrániť, pretože vo vojne sa ubližuje nevinným a zároveň prináša nevidané utrpenie všetkým, si Weber jasne uvedomoval a písal o nich vo viacerých častiach svojho diela.

Hneď vo *Venovaní* hovorí o všeobecnej pravde, o tom, „čo v čase vojny nezaznie radostnejšie (zu Kriegen=Zeiten), príjemnejšie, potešujúcejšie v regióne, krajine a republike, ako keď začujeme prichádzať vyslancov a poslov, ktorí tišia zlo vojny a prinášajú želaný mier (welche des Krieges Ungemach stillen / und den gewünschten Frieden wieder=bringen).“

V časti *Ústa*, ktoré znamenajú to, že vladár musí vypovedať pravdu, byť prívetivý, mlčanlivý, vyslovený sľub sa musí dodržať, nehovoriť veľa, ale rozumne a zrozumiteľne, predstavuje dobrého vladára ako sprostredkovateľa, resp. vyjednávača, dnešnými slovami povedané dobrého diplomata, ktorý je schopný vhodnými slovami a diplomatickým slovníkom predchádzať vojnám. „... vladár by sa mal naučiť zamknúť si ústa na zámok a dať tam aj pečať, aby nepadol do pasce a aby ani na druhých nepriviloval nešťastie⁸ (daß ein Regent lerne ein Schloß auff seinen Mund legen / und ein fest Siegel auff sein Maul drucken / damit Er nicht daßdurch zu Fall kome. Oder auch andere in Unglück stürze).

V časti *Chrbát*, kde hovorí o znášaní ťarchy úradných povinností, zodpovednosti a pokore, zas tvrdí: „Aj vladári sú utrápení ľudia, najmä

⁶ Starorímsky boh s dvoma tvármi hľadiacimi na opačné strany.

⁷ Preklad do slovenčiny Kášová, Tomášiková (2021: 11-112).

⁸ Parafráza.

v nebezpečných vojnových rokoch, pretože im vôbec nezostáva čas poriadne sa vyspať a najesť“ (Freylich sind die Regenten recht geplagte Leute / sonderlich bey hochgefährlichen Kriegen=Zeiten / da Ihnen keine Zeit / weder zu schlaffen noch zu essen / gelassen wird). Z uvedeného vyplýva, že vojna prináša len trápenie.

V časti *Ruky* si spomína na právo a spravodlivosť, ktoré s vojnovým a mierovým dianím súvisia. Ruky prezentujú podľa Webera pobožnosť v časoch mieru aj vojny, usilovnosť, ochranu poddaných, zbožných s mečom v rukách: „...lebo Boh im (vladárom) zveril meč, aby bez rozdielu ľudí, ochraňovali zbožných a zachovali pre nich spravodlivosť, ale aj aby zlých potrestali. [...] Tam, kde sa začne vytrácať spravodlivosť, tam, podľa božieho proroctva, speje krajina a ľudia k zániku. [...] Ak králi vládnu spravodlivo, upevňuje sa ich moc na zemi a aj ich trón.“ (Weil Ihnen Gott das Schwert eingehändigt / damit ohne unterscheid der Personen / die Frommen sollen geschützt / und bey der Gerechtigkeit erhalten / die Bösen aber gestrafft werden.)

V časti *Hrud'*, ktorou demonštruje ochranu poddaných, to, ako je potrebné čeliť nepriateľovi, pripomína smutný príbeh matky (ein Lacedemonische Frau), ktorá „poslala svojich piatich synov do vojny (hatte 5. Söhne in Krieg geschicket). Keď sa dopočula, že by sa mali vrátiť späť, čakala na nich na predmestí, aby uvidela, ako vyhrali vojnu. A keď jej niekto povedal, že všetci jej synovia zahynuli (daß Ihre Söhne alle umbkommen weren), odpovedala: Na to som sa nepýtala, ale na to, ako sa vodí našej krajine. Na to jej ten človek odpovedal: Zvíťazili sme (es hat gewonnen). Potom ľahšie zniesiem utrpenie (das leyde ich gerne), že moji synovia preto zomreli, (daß meine Söhne darumb gestroben sein) odvetila žena“. Hovorí teda o zbytočných obetiach na ľudských životoch, hoci zároveň aj hrdosti matky, ktorá sa dnes javí ako nepochopiteľná.

V časti *Prsia*, kde primárne spomína česť a zbožnosť, pripomína aj materiálnu ujmu, ktorú vojnové dianie prináša. Vladári „musia si chrániť svoj nehodný život a majetok, ktorý im vo vojne môžu vziať Turci, pohania a iné nekresťanské národy alebo iní tyranskí prenasledovatelia.“ (dieselbe wieder Türcken / Heyden / und alle unchristliche Völcker / so durch öffentlichen Krieg Sie feindlich angreifen).

V časti *Srdce*, reprezentujúce milosť, dobrotu, teplo, súcit, veľkodušnosť, spomína Hanibala, ktorý „chválil Alexandra Veľkého za to, že je odvážny hrdina a muž vojny (Kriegs=mann), karhal ho však za to, že je prismselý (Thum=Kühnheit) a pripisoval len šťastiu, že je ešte nažive.“ Znamená to, že netreba preceňovať svoje sily.

V časti *Slezina* charakterizujúcej striedmosť, boj proti nenásytnosti spája vojnu i mier s financiami tvrdiac, že na obidva stavy sú potrebné finančné

zásoby. „Aká sila sa skrýva v zlate a peniazoch a akú moc majú v časoch mieru i v časoch vojny (Was für macht in einem grossen Gold= und Geld=schatz stecke / und was er beyde zu Kriegs= und Friedens=zeiten für Krafft habe), to dobre vedeli už Rimania v časoch cisára Augusta, keď zriadili špeciálnu pokladnicu, z ktorej by mohli financovať vojnu (umb Krieg daraus zu führen), aby im potom nechýbali v týchto časoch peniaze.“ Z uvedeného vyplýva, že vojna stojí veľa finančných prostriedkov, ktoré sú využiteľnejšie v mierových časoch.

Mieru sa Weber venuje najmä v časti *Obličky* reprezentujúce súdržnosť a silu v jednote. Uvádza, že mier je „vzácný poklad, ale nie vždy na prvom mieste.“ (O fried! Du bist ein edler Schatz / und findest doch nicht allzeit Platz.) A ďalej uvádza príbeh o Epaminondasovi: „Keď sa Epaminondasa spýtali, prečo mesto Sparta nemá žiadne hradby, tento odpovedal: stačí, že občania sú jednotní a stoja jeden za druhým (daß die Bürger mit einander Eins weren), práve oni predstavujú hradby mesta Sparta. Zároveň dodáva, že tam, kde prekvitá mier, je aj šťastie. Vojna neprináša nič dobré, preto je dobrý len mier, mier živí, vojna kriví. A dodáva: „Nulla Salus Bello“ – vo vojne nie je spása. (Viel Wohlfahrt Krieg nicht bringen thut / Darumb der Fried allein ist gutt / Friede ernehret Krieg verzehret).

V ďalšej časti hovorí o nezmyselnosti vojny: „Preto vládár nezmení bez donútenia mierový meč na vojnový (das befriedigte Schwert in ein feindseeliges verwandeln) a nevytiahne ho bez príčiny z pošvy, nebude so strachom očakávať pochybný koniec vojny (den zweifelhafften Ausgang des Krieges)“, hoci niekedy bojovať, je opäť nevyhnutné, čo dokladá výrazmi „dobrý zámer“, „spravodlivá príčina“, „statočnosť“, ale opäť to všetko spája s termínom „vojnové strasti“, a pripomína, že „šťastie je vo vojnových časoch veľmi premenlivé a najistejšie je, ako povedal Lívius: mier je lepší ako nádej na víťazstvo“. „Preto by mal každý pochopiť, že sa v mieri dá žiť lepšie.“ (Darumb allein man kriegten soll, Daß man in fried könn leben wohl.) A ďalej konštatuje, že „mier je najliečivejšia sila, ktorú Boh nadelil svetu. V mieri môže každý človek s istotou uskutočniť svoj zámer, užívať si svoje peniaze a majetok a bezpečne kráčať po svojej ceste.“ Apeluje na poslucháča: „Keď však vidíš prichádzať svojich nepriateľov, chráň sa pred všetkým zlým.“ Najlepšie je vojnám úplne predchádzať. Tvrdí, že múdry vládár „zachová pre svojich poddaných mier,“ pretože „zapríčiniť vojnu, zvadu a nejednotu, to nie je žiadne umenie, [...] ale nastoliť mier a zachovať ho, k tomu nestačia len nástroje, ale je potrebná aj hlava, kým sa dieťa nejednoty neukolíše a neuspí.“ (Krieg / Zank und Uneinigkeit anzurichten ist keine Kunst / [...] / aber Friede machen und solchen zu erhalten / darzu gehören nicht nur allein Töpfe / sondern auch Köpfe / biß das Kind der Uneinigkeit recht eingewiget und schlaffend gemacht wird).

V tejto časti sa Weber vyjadruje aj k neutralite, ktorá je súčasťou vojny nasledujúcim citátom: „Raz jeden vládár povedal: keď je v susedstve mier, môžem byť neutrálny, ale keď je tam vojna, musím sa pridať na jednu alebo druhú stranu, pretože inak ma zničia obe.“ (Wann in der Nachbarschaft Friede ist / so kan ich wohl Neutral sein; wann aber Krieg darein geführt wird / so muß Ich Mich zu einem Theil schlagen / sonst verzehren Sie mich alle beyde).

V časti *Žalúdok* symbolizujúcej nepretržitú usilovnú prácu a obeť opätovne apeluje na diplomáciu slovami Cicera a Euripida: „Násilie má ustúpiť pravde a víťazstvo má ustúpiť dohode.“ (Gewalt weiche der Wahrheit: der Sieg soll weichen der Rede.) A Euripidus povedal: „Aj slovami dosiahneš to, čo by si dosiahol mečom.“ (die Rede richtet alles aus / was man mit dem Schwert kan ausrichten).

A opätovne sa obracia na obyvateľov mesta, aby každý vlastným dielom a vlastnými silami prispel k tomu, aby sa v meste Prešov žilo v mieri.

Podobne prirovnáva vládu k pastierovi pod názvom „Vigilantia (bdeľosť)“. „Pastier musí byť ostrážitý a preto potrebuje psov, aby mohol ochrániť svoje ovce pred vlkami. Vládca by nemal byť ospalý, ale vždy by mal ochraňovať svojich poddaných pred nešťastím a bdieť nad nimi.“ (Ein Regent soll nicht allzuschläfferig seyn; sondern jederzeit Unterthanen für Unglück hütten / und für Sie wachen).

Jazykové vyjadrenie

Výber jazykových prostriedkov zodpovedá obdobiu, v ktorom bol text skonštruovaný a prednesený odbornej i laickej verejnosti. Ide o obdobie ranej novej hornej nemčiny⁹, avšak čiastočne aj o neskoré stredohornonemecské obdobie¹⁰.

Ortografia textu je veľmi osobná a nejednotná, dá sa predpokladať, že aj regionálne poznačená. Pre toto obdobie je typické písanie <ey>, namiesto dnešného <ei/ai> bey, seyn, beyde, freylich, ich leyde, Heyden, slová s <th> namiesto dnešného <t> thut, Theil, Unterthanen, písanie zdvojených hlások tam, kde sa dnes nevyskytujú: biß: bis, auff: auf, schlaffen, gestrafft, angreiffen, Krafft, zweifelhafften, Töpffe, Köpffe, schlaffend, gutt, allzuschläfferig, Túrcken, Völcker a iné a naopak, nejednotné vynechávanie spoluhlásky napr. v slovese kome oproti dnešnému komme. Takéto spoluhláskové zoskupenia sú typické pre barokový pravopis, podobne ako aj ortogra-

⁹ Najjednoduchšie vymedzenie zahŕňa roky 1350-1650.

¹⁰ Obdobie 1250-1350.

fické stvárnenie prechod medzi <m> a dentálou: umb Krieg, umbkommen weren, darumb a iné. V barokovom období bolo obľúbené aj ornamentmi zdobené písanie veľkých písmen: GOtt. Používa to aj Weber pri sakrálnych výrazoch vo forme celého slova GOTT alebo aj len písanie prvých dvoch veľkých písmen. Zároveň využíva písanie veľkých písmen pri „dôležitých“ slovách, ako napr. adjektívum v mennom prísudku wohl Neutral sein. Prehlásky <ü> a <ö> zapisuje ako <û> a <ô> Unglûck, stûrze, Sôhne. Prehláska <ä> sa zapisovala ako <e> ernehret. Typické je aj používanie lomítok (Virgeln), ktoré sa kedysi používali na delenie viet a ktoré sú dnes v tejto funkcii nahradené čiarkami. Podobne sa používali inak aj početné dvojbodky, bodkočiarky a pomlčky a súviseli s rytmom textu.

Na morfolologickej úrovni je z dnešného pohľadu v rámci skloňovania adjektív nápaditý nesklonný zvyškový tvar v strednom rode, napr. ein fest Siegel, vo verbálnych tvaroch je to slabé <e> vo vyčasovaných tvaroch, napr. geschûtzet → geschûtztt, eingehândiget, geschicket a iné. Modálne slovesá využíval Weber pomerne často: so kan ich..., kriegem soll, soll weichen der Rede a iné. Používanie konjunktívov je zamerané na časovú diferenciáciu prednesených obsahov, pričom prevláda konjunktív 1, ktorý bol z lingvistického pohľadu nahradzovaný konjunktívom 2 až v neskoršom období. Časté je ambivalentné používanie slovesa hett a nepresné používanie perfektových slovesných tvarov: daß meine Sôhne darumb gestoben sein. Zvláštne je aj používanie číslovky jeden/jedna: ein Lacedemonische Frau.

Markantné rozdiely vo vzťahu k súčasnému jazyku vidíme v syntaxi. Vety sú väčšinou komplikované, dlhé, viacčlenné, hypotaktické s nevyhraneným slovosledom, ktorý na jednej strane spĺňa požiadavky súčasného jazyka, na druhej strane je voľný, pripomínajúci stredohornonemecké obdobie. V úvahách sa nachádza veľa prípustkových (koncesívnych) viet so slovesom byť v konjunktíve 1 (sey) a zároveň účelových (finálnych) viet (dass ... erkenne).

Z pohľadu slovo tvorby je zaujímavé používanie a zároveň zapisovanie kompozít: Krieges=Zeiten, den gewünschten Frieden wieder=bringen, Kriegs=mann, Thum=Kûhnheit, Gold= und Geld=schatz, Kriegs= und Friedens=zeiten a z pohľadu lexiky využívanie mnohých latinských slov a citátov, prípadne francúzske slová. V texte sa vyskytuje veľké množstvo archaických slov, prípadne takých, ktoré vo vývoji zmenili štylistickú hodnotu, z neutrálnych prešli do inej štylistickej vrstvy, napr. auff sein Maul (na ústa), preto sa nám text javí ako lexikálne príznakový, čo však súvisí s obdobím jeho vzniku a dobovými zvyklosťami.

Z pohľadu štylistiky vidíme dominanciu barokového štýlu s jeho využívanými odtienkami, rétorickými trópmi a figúrami, ako napríklad an-

titézou, paralelizmom, zeugmou, oxymoronom, a zároveň metaforickými vyjadreniami súvisiacimi s vysokým štýlom a opierajúcimi sa o mytologické a heroické obrazy. Pompézny barokový štýl¹¹ charakterizujú najmä početné, monumentálne a silné protiklady, dokonca aj extremistické výpovede, čo môžeme vidieť aj na príkladoch uvedených v texte. Implicitné odporúčania vyjadruje pomocou citátov, odkazov na Bibliu, prísloví. Jednotlivé odkazy sú logické a argumentačne podložené.

Záver

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že z Weberových slov prednesených v 17. storočí by si mohli brať príklad aj mnohí dnešní politici. Vo vyjadreniach je množstvo kontrastov evokujúcich aj dnešnú politickú situáciu. Weber nazerá na vojnu a mier ako mešťan a sčítaný predstaviteľ z úzkych intelektuálnych kruhov. Neobchádza chúlостivé situácie, berie do úvahy „sily osudu“, ktoré ovládajú životy všetkých ľudí. Vojnu vníma ako zlo a mier ako nevyhnutnú súčasť života.

Okrem výrokovej resp. obsahovej kompetentnosti a štátnického myslenia pôsobivo rezonuje aj výber dobových jazykových prostriedkov, zodpovedajúcich barokovému štýlu.

Literatúra

- ARENDTOVÁ, H. (2004): *O násilí*. Praha: Oikoymenh.
- FRETHEIM, T. (2004): God and Violence in the Old Testament. *Word and World*, 24 (1): 18-28.
- KÁŠOVÁ, M.; TOMÁŠIKOVÁ, S. (2021): Weber, Johann: Janus Bifrons: Prirozené zrkadlo vladára (1662). In: GLUCHMAN, V. et al. (eds.): *Antológia dejín etického myslenia na Slovensku II. (do konca 19. storočia)*. Prešov: Filozofická fakulta, s. 11-112.
- POLENZ von, P. (1994): *Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart*. Berlin: Walter de Gruyter.
- SCHEIDEL, W. (2020): *Velký nivelizátor. Násilí a dějiny nerovnosti od doby kamenné po 21. století*. Praha: Argo.
- ŠTEFANČÍK, R.; HVAŠTA, M. (2019): *Jazyk pravicového extrémizmu*. Bratislava: EKONÓM.

¹¹ V nemeckej literatúre nachádzame termín Schwulststil, vo význame „napuchnutý“ (von Polenz 1994: 309).

WEBER, J. (1662): *Ianus Bifrons Seu Speculum Physico-Politicum Das ist Naturlicher Regenten-Spiegel*. Leutschaw: Brewer. Záznam: VD17 3:652927L. urn:nbn:de:gbv:3:1-559754 In: Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt. Digitalisierung von Drucken des 17. Jahrhunderts.

Kontakt:

doc. PhDr. Martina Kášová, PhD.

Inštitút germanistiky

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

Institute of German Studies

Faculty of Arts

University of Presov

Email Address: martina.kasova@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1933-2887>

Water and Environmental Migration: Scientific Discourse Analysis

Andrej Kiner – Patrik Kozár

Abstract

Recently, the number of natural disasters has increased, making the deteriorating environmental situation increasingly the subject of scientific interest of researchers in various fields, not only climatologists but also economists and demographers. The aim of the present work is to conduct a search of the scientific discourse that studies the migration flows induced by water issues. We applied commonly used scholarly methods such as analysis, description, content analysis, comparison, and analogy. The present study followed a qualitative methodology based on a review of publications in a number of SCOPUS and Web of Science (WoS) databases. Centred on the above scientific methods, we analysed the trends in the development of the approach of scientists to the studied topic.

Keywords: environmental migration, climate, water, migration, discourse.

Introduction

One of the processes that has been influencing and shaping the world in recent decades is globalisation. The increasing interrelation and interdependence of the world's economies and political systems is partly due to the movement of people, i.e., migration. International migration is currently being discussed by the public, legislators and experts or academics in many fields. Such widespread interest is understandable, as migration represents a significant attribute of global change in an increasing number of countries that has economic, social, cultural, political, or environmental impacts on society, although migration of population is generally considered a natural phenomenon (Piguet 2013). While some migrants are motivated by better economic conditions and a higher quality of life, among them we distinguish those who are forced to emigrate due to the gradual deterioration of the environment. The environment plays an important role in human life and migration due to environmental disasters or nature degradation is not a new phenomenon. Environmental determinants can be understood as

a broad set of factors that are linked to changes in the climate and the environment in which people live. These changes affect people's quality of life adversely and lead them to migrate internationally or internally. People try to adapt and mitigate the effects of adverse environmental conditions by migrating to another country. Despite the rapidly growing interest in environmental migration, environmental migration has only recently developed as an independent scientific field (Bose, Lunstrum 2014). This is also the reason why there is still no legal definition of people whose migration motive is related to environment. Until recently, terms such as "*environmental refugee*" only appeared in the media. However, the term "*refugee*" implies a sense of involuntary change of residence in order to protect or save one's life (Černota 2012). Leaving aside the legal aspect of environmental migration, environmental refugees can be defined as populations unable to live safely in their ancestral homelands due to environmental factors, particularly drought, desertification, deforestation, water scarcity and climate change, including natural disasters (Biermann, Boas 2012). On the other hand, according to Venkataramana (2017), the concepts related to the aforementioned group of refugees are questionable and controversial at the same time, since the legal discourse, as we have noted, ignores the existence of "*environmental refugees*" (Venkataramana 2017).

Some key terms are important in the context of migration and environmental and climatic changes. These include environmental migration, which is "*the movement of persons or groups of persons who, predominantly because of sudden or gradual changes in the environment that adversely affect their lives or living conditions, are forced to leave their place of habitual residence or choose to do so, whether temporarily or permanently, and who move within or outside their country of origin or habitual residence*" (IOM, 2019). Climate migration is the movement of a person or groups of persons who, largely because of a sudden or gradual environmental change due to climate change, are forced to leave their usual place of residence or choose to do so, either temporarily or permanently, within a country or across an international border. (IOM, 2019). Climate migration is a sub-category of environmental migration. It defines a specific type of environmental migration in which environmental change is caused by climate change. Climate refugees or environmental refugees are at the very centre of many discussions. There is a growing consensus among the agencies involved, including IOM and UNHCR, that the use of these terms should be avoided. These terms are misleading and fail to recognize several key aspects that define population movements in the context of climate change and environmental degradation, including that environmental migration is predominantly internal and not necessarily forced, and the use of such terms could potentially

undermine the international legal framework for refugee protection (IOM, 2014). Environmental migrants are defined as *"persons or groups of persons who, predominantly because of sudden or gradual changes in the environment that adversely affect their lives or living conditions, are forced to leave their usual place of residence or choose to do so, whether temporarily or permanently, and who move within their own country or abroad"* (IOM, 2011: 33 in IOM, 2014:13).

In this article we will not approach environmental migration as a complex phenomenon resulting from various adverse climatic conditions, but we will focus on one factor and that is water. Water has always influenced where we live. Today, as climate change accelerates the global water crisis, the constant increase in the movement of people around the world requires an immediate response to diminish any potential risks. According to the UN figures, there are now more than 1 billion migrants in the world – and water scarcity is linked to a 10% increase in global migration. According to a report published by the World Bank entitled 'Ebb and Flow: Water, Migration, and Development', climate change is driving water-induced migration, as the variability of rainfall is forcing people to seek better living conditions in another country. Seventeen countries around the world, which are home to 25% of the world's population, are already experiencing extreme water scarcity. Water problems are disproportionately felt in the developing world, with more than 85% of people affected by rainfall variability living in low- and middle-income countries (Zaveri et al. 2021). The need to discuss environmental migration is indicative of the growing awareness of the impact of environmental and climate change on human displacement, and the state of relative concern that environmental migration dynamics raise. Although environmental factors have always played a role in migratory movements, natural disasters have become more frequent and severe (Gemenne 2012). The aim of this paper is therefore to characterize the main features of the current discourse focusing on migration and water-related issues in the world, through an analysis of scholarly publications.

Environmental migration: a brief overview of theoretical approaches

Reliable and accurate information on the number of people affected by climate change, or relevant groups of people, is very poorly organized in the existing literature and documents. Most of the time, researchers from different fields cannot agree on the definition of many terms and concepts. There is no internationally accepted definition of forced displacement due to climate change and different nation states provide moral recognition mostly

based on their local/subjective perspective (Anwer 2012). Forced displacement or forced migration refers to the forced relocation of an individual or group of people from their own habitual residence. The main reasons for such migration often include survival, obtaining shelter, food and livelihoods, or security. If one of the reasons for this displacement is changes in local weather and climate factors, environmental degradation or related natural disasters, the displaced person (DP) is defined as a forced environmental migrant (FEM) according to Hens (2011). If the new destination of the FEM is within the same country, the term internally displaced person (IDP) is most commonly used for them. If they cross an international border, they are considered a cross border migrant (CBM) or a climate exile (Byravan, Rajan 2010).

Myers (2010) examined the issue of environmental refugees and provided important data on the number of people forced to migrate due to drought, desertification, and other environmental problems, most of which are directly related to water. In his analysis, the author stressed that it is difficult to distinguish between environmental and economic refugees, as there is a gradient of factors that force people to migrate (e.g., malnutrition, unemployment, rapid urbanization, pandemic diseases, and conflict). He also stressed that the lack of official recognition of the problem of environmental refugees hinders the adoption of preventive policies that reduce the need for people to migrate. According to Myers, a key step forward would be to broaden the approach to refugees to include environmental refugees, and to deepen the understanding of environmental refugees by analysing the root causes of the problem. Environmental displacement is mostly triggered by interrelated hazards. For example, saltwater intrusion is a direct consequence of sea level rise, which also results in the intrusion of freshwater scarcity, reduced agricultural and fisheries productivity, loss of biodiversity and food security, malnutrition, unemployment, and increased social inequality (Dasgupta et al. 2007). Such a chain of environmental degradation can easily drive many people to move out and find a safer and more stable area to live in. When the number of migrants exceeds millions or includes a significant portion of the national population, it will certainly become a major concern for several countries.

Miletto et al. (2017) also considered the interdependencies between water scarcity, youth unemployment and migration. This assessment demonstrated the existence of a myriad of interrelated factors – climate change, water scarcity, ecosystem degradation, job loss and age inequalities – that all play a role in triggering environmental migration. According to the authors, a new approach to addressing the drivers of migration is more open

and inclusive water-related governance, involving a wide range of stakeholders in water management.

Jobbins et al. (2018) examined the role of water in stimulating migration from the perspectives of four groups: migrants, the communities from which migrants originate, service providers, and the policy community. In their paper, they explained that the role of water in migration decision-making can be complex and indirect. As a result, there is a need to understand who migrants are, why they have moved, and how these issues relate to their water needs. However, as the paper highlights, the low visibility of migrants in monitoring data often limits understanding of their needs and reduces accountability for governments and service providers.

Methodology

Considering the topic of the present paper, we have implemented common and frequently used scientific methods such as analysis, description, content analysis, as well as methods of comparison and analogy. Using these methods, such as content analysis, enabled us to search the scholarly discourse centred on the subject under study. The method of comparison then allows us to compare the information and findings of other authors, which allows us to identify possible analogies or differences across studies. Closely related to comparison is analogy. This method serves us to identify similarities and commonalities between the selected studies (e.g., in the past it was water pollution, nowadays there is more desiccation, etc.). Besides, we extensively used the method of corpus linguistics. Linguistic research today is characterized by high dynamism, interdisciplinarity and diversity of directions. One of the modern and dynamically developing fields of linguistics can be called corpus linguistics, as a major component of applied or even computational linguistics (Čermák 2000). Corpus linguistics can be considered as one of the main reasons for the rise of linguistic research, as it has enabled linguists to investigate verbal phrases in enormous numbers. Corpus linguistics studies and describes language or its use (parole) in real contexts, which are searched in so-called corpora and processed using computer tools and statistical methods. This area of linguistics is much larger and more important than previously thought, especially in language use and foreign language didactics. A prerequisite for the emergence and development of corpus linguistics is the existence of a corpus – a linguistic database of written and/or spoken texts that are computer-stored, usually publicly accessible, nowadays by default linguistically pre-processed (lemmatized and at least morphologically annotated) and purposefully structured as a balanced

or representative whole. For the practical part of the present paper, we primarily worked with the WoS and SCOPUS databases, which formed the source lexical base, in processing and evaluating the conclusions. Thus, linguistically, a corpus is a source of information - and a well-conceived and annotated corpus can be a source of very good information, often not even obtainable without a corpus – and corpus linguistics is primarily a set of methods for extracting the necessary information from a linguistic corpus. The basic procedure and possibility are, after all, the same as everywhere else: from linguistic form through its assessment in context to the generalisation of its properties, meaning and function, there is incomparably more material and tools available for its use. Corpus linguistics around the world can now draw on a number of different corpora of multiple languages and has produced considerable results that present language and its units in a new light (Šimková 2008).

Throughout the research, we encountered several difficulties. One of them includes the lack of exact definitions of terms directly related to environmental migration in relation to water, such as "*climatic migration*", "*climatic refugee*", "*environmental refugee*", and "*environmentally displaced person*", "*water*" and "*water scarcity*". These keywords have scarcely been studied within two major scientific databases, such as Web of Science (WoS) and SCOPUS. As we indicated in the introduction, our findings will be based on the search that was carried out in the WoS and SCOPUS online databases, and we set the following criteria: to fulfil our objective, we used the following formula: ("*environment* *migra**" OR "*climate *migra**" OR "*environment* refuge**" OR "*climate refuge**") AND ("*water*" OR "*flood**" OR "*drought**"). We focused exclusively on articles and conference papers that were published between 2000 and 2021, in relevant fields such as Environmental Studies, Demography, Geography, Sociology, Economics published in English

Results

The discourse analysis was conducted in the WoS and SCOPUS databases. Based upon search criteria, we identified in total 58 articles or conference papers, out of which 4 were duplicate. 39 articles were found in the WoS database, while the remaining 19 in the SCOPUS database. Different topics were identified in the publications dealing with environmental migration in relation to water.

The contemporary world is a subject to many changes due to factors related to water, its availability, cleanliness and abundance, which are also re-

flected in population movements. Experts began to become aware of the issue in previous decades. Among them we include Morrissey (2012), who examined different types of natural hazards relevant for climate-induced migration. Among them, he illustrated the availability and quality of drinking water using the example of Ethiopia, where migrants were experiencing drought undertake short distance, temporary moves. In addition, he argues that quality of life plays an important role in this context, where mobility can be perceived as a viable strategy for improving livelihood security. The same view is held by Webersik (2012), who sees migration as an outcome of droughts and tropical cyclones, which are likely to trigger mainly short-term – both forced and voluntary – migration. However, Burleson argues that many parts of the world will face the risk of remaining uninhabitable due to rising sea levels, reduced availability of freshwater or persistent problems related to agricultural production. It believes that *"this will exacerbate existing migratory pressures from rural areas to cities, from unproductive land to more fertile land and across international borders."* (Burleson 2010). The topic of resettlement came up several times in our search, including an article by Ahsan et al. in which they confirmed, using Bangladesh as an example, that people abandoned their settlements in rural and even in coastal areas and moved to cities. However, such a phenomenon, according to them, results in a condition that causes poor housing, and pollution in urban areas (Ahsan, Karuppannan 2011). Findlay (2011) addressed the same issue and concluded that the vast majority of displacements associated with natural hazards such as floods and droughts. Partly building on the arguments of previous authors, he argues that the push factor behind environmental migration may not be water-related problems, but rather food insecurity, mainly in Africa. However, this problem has its roots in agriculture, which is unconditionally dependent on water. That water is a frequent push factor for environmental migration is also supported by McLeman (2013), who identified events such as Hurricane Katrina, African droughts, and floods in Bangladesh and China as major triggers of massive migration. Piguet et al. also identified regions in Africa and Asia as being at risk, primarily due to water scarcity, as early as 2011. Based on IPCC (2007) projections, they argued that the problem could affect up to 250 million people by 2020. Freshwater availability in Central, East, South and Southeast Asia is projected to decrease, which will affect population trends for years to come, ultimately affecting more than a billion people by 2050.

While reviewing the selected literature, issues related to global security began to emerge. Due to changes and events associated with climate changes, environmental refugees engage in general legal problems like identity, nationality, job and housing (Khoshmanesh et al. 2012). Similarly, Mayer

(2013) explains how the international community should protect the climate refugees, either through extending or replicating the 1951 Geneva Convention on (political) refugees to those displaced by climate change-related environmental changes. Boas (2015) has also contributed to the security and future development issues under study by showing how European governments and the Island States have been key actors to present climate migration as a matter of security, while the emerging developing countries have actively opposed such a framing.

Climate migration, of which water is the denominator, is not exclusively confined to Africa and Asia in recent years, but is also beginning to emerge in the Middle East region. Israel, Jordan, and Syria have framed issues of water, climate change, and migration as national security concerns, and thus the topic has become a focus of attention for local policymakers (Weinthal et al. 2015). Of all water-related factors and events, long-standing issues such as droughts have the least impact on population movements. As for one-off sudden events, such as floods or sudden landslides, these largely intensify migration from the areas in question, as Koubi et al. (2016b) illustrated with the example of Vietnam. The same conclusions also follow from the study conducted by McLeman et al. (2017). In a sample of 44 migrants originating from Bangladesh working in Canada, they found that floods, cyclones, droughts, and seasonal precipitation variations were only partial motives for choosing to emigrate from their country of origin..

Conclusion

In the introduction to the results section, we observed that the authors tended to view environmental migration as a short-term phenomenon that was primarily related to quality of life. Residents were leaving their dwellings in rural settlements and heading to towns and cities, where they found friendlier living conditions, in the form of freshwater availability and often at the expense of better housing (Webersik 2012, Burleson 2010, Ahsan et al. 2011, Rahaman et al. 2018). Africa and Asia are the regions most frequently mentioned in scientific discourse between 2000 and 2021, but countries such as Mexico and Brazil are also often discussed (Riosmena et al. 2018). These regions – especially the Global South regions – have been identified by several authors as at risk (Clark, Bettini 2017, Stern et al. 2018, Piguet et al. 2018). In addition, the issue of environmental migration (with or without correlation to water) has attracted the attention not only of environmentalists but also of experts in other fields – whether economics or law. These call for change in the security area, and they strive to define international

organizations' roles in ensuring stability with water situation (Khoshmanesh et al. 2012, Amina 2020). In the context of environmental migration, it cannot yet be said that there will be mass migration. Authors state that it is more of a regional character and there is little likelihood of large increases in international migration (Millock 2015, Nawrotzki et al. 2016). An interesting fact that we came across during our research and subsequent in-depth textual analysis of the scientific discourse is how the affected population perceives water-related issues. Individual perceptions of long-term gradual environmental events and issues, such as droughts, lower the probability of internal migration. However, sudden-onset events, such as floods or other weather shocks, increase movement (Koubi et al. 2016a, Williams, Gray 2020). A key message is that water challenges will definitely result in higher migration flows at the global level, and thus this topic will remain at the centre of our future research.

Funding acknowledgement:

This article was written within the project of young teachers, scientific workers and doctoral students entitled Concept of water in social and linguistic contexts, no. I-22-103-00.

References

- AHSAN, R.; KARUPPANNAN, S.; KELLETT, J. (2011): Climate Migration and Urban Planning System: A Study of Bangladesh. *Environmental Justice*, 4(3): 163-170. <https://doi.org/10.1089/env.2011.0005>
- MANEGGIA, A. (2020): Non-refoulement of Climate Change Migrants: Individual Human Rights Protection or 'Responsibility to Protect'? The Teitiota Case Before the Human Rights Committee. *Diritti umani e diritto internazionale, Rivista quadrimestrale*, 2/2020: 635-643, doi: 10.12829/97973
- ANWER, S. (2012): *Climate Refugees in Bangladesh: Understanding the migration process at the local level. Climate Refugee Study*. Stuttgart: Brot für die Welt, Germany, <https://www.brot-fuer-die-welt.de/fileadmin/mediapool/2_Downloads/Fachinformationen/Analyse/analyse_30_englisch_climate_refugees_in_Bangladesh.pdf> [20.09.2022].
- BAKER, P. (2004): Querying Keywords. *Journal of English Linguistics*, 32(4): 346-359. <https://doi.org/10.1177/0075424204269894>
- BIERMANN, F.; BOAS, I. (2012): Climate Change and Human Migration: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees.

- Climate Change, Human Security and Violent Conflict*, pp. 291-300.
https://doi.org/10.1007/978-3-642-28626-1_15
- BOAS, I. (2015): *Climate Migration and Security: Securitisation as a Strategy in Climate Change Politics*. New York, London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315749228>
- BOSE, P.; LUNSTRUM, E. (2014): Introduction Environmentally Induced Displacement and Forced Migration. *Canada's Journal on Refugees*, 29(2): 5-10. <https://doi.org/10.25071/1920-7336.38163>
- BURLESON, E. (2010): Climate change displacement to refuge. *Journal of Environmental Law and Litigation*, (25)19: 19-36.
- BYRAVAN, S.; RAJAN, S.C. (2010): The Ethical Implications of Sea-Level Rise Due to Climate Change. *Ethics & International Affairs*, 24: 239-260. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.2010.00266.x>
- ČERMÁK, F. (2000): Combination, Collocation and Multi-Word Units. In: HEID, U. et al.: *Proceedings of the Ninth Euralex International Congress, EURALEX*. Rohrer. Stuttgart: Universität Stuttgart, pp. 489-495.
- ČERNOTA, M. (2012): Postavenie environmentálnych migrantov v súčasných geopolitických a právnych rámcoch. *Almanach: aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 7(3): 86-98.
- CLARK, N.; BETTINI, G. (2017): Floods' of migrants, flows of care: Between climate displacement and global care chains. *The Sociological Review*, 65(2): 36-54. <https://doi.org/10.1177/0081176917711078>
- DASGUPTA, S; LAPLANTE, B; MEISNER, C; WHEELER, D; YAN, J. (2007): *The Impact of Sea Level Rise on Developing Countries: A Comparative Analysis*. Policy Research Working Paper; No. 4136. World Bank. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-4136>
- FINDLAY, A. M. (2011). Migrant destinations in an era of environmental change. *Global Environmental Change*, 21: 50-58. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.09.004>
- GEMENNE, F. (2012): Environmental Migration. In: MARTINIELLO, M.; RATH, J (eds.): *An Introduction to International Migration Studies. European Perspectives*. Amsterdam: University Press, pp. 237-258.
- HENS, L. (2011): Encyclopedia of Life Support Systems.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2007): Summary for Policymakers. In: SOLOMON, S. et al. (eds.): *Climate Change 2007: The Physical Science Basis*. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge: University Press.
- KHOSHMANESH ZADEH, B. et al. (2012): Studying Climate Change Impacts and Consequences on Global Security. *E3 Journal of Environmental Research and management*, 3(2): 44-51.

- KOUBI, V. et al. (2016a): The role of environmental perceptions in migration decision-making: evidence from both migrants and non-migrants in five developing countries. *Population and Environment*, 38: 134-163. <https://doi.org/10.1007/s11111-016-0258-7>
- JOBINS, G.; LANGDOWN, I.; BERNARD, G. (2018): *Water and sanitation, migration and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Overseas Development Institute (ODI) Briefing Note. London, UK.
- KOUBI, V. et al. (2016b): Environmental Stressors and Migration: Evidence from Vietnam. *World Development*, 79: 197-210. doi:10.1016/j.worlddev.2015.11.016
- MAYER, B. (2013): Environmental Migration: Prospects for a Regional Governance in the Asia-Pacific Region. *Asia-Pacific Journal of Environmental Law*, 16(1): 77-103.
- MCLEMAN, R. A. (2013): *Climate and Human Migration: Past Experiences, Future Challenges*. Cambridge Univ. Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139136938>
- MCLEMAN, R.; MONIRUZZAMAN, M.; AKTER, N. (2017): Environmental influences on skilled worker migration from Bangladesh to Canada. *The Canadian Geographer*, 62(3): 352-371. <https://doi.org/10.1111/cag.12430>
- MILETTO, M.; CARETTA, M. A.; BURCHI, F. M.; ZANLUCCI, G. (2017): *Migration and its interdependencies with water scarcity, gender and youth employment*. World Water Assessment Programme (WWAP), UNESCO. Paris, France.
- MILLOCK, K. (2015): Migration and Environment. *Annual Review of Resource Economics*, 7(1): 35-60. <https://doi.org/10.1146/annurev-resource-100814-125031>
- MORRISSEY, J. (2012): Contextualizing links between migration and environmental change in northern Ethiopia. In: HASTRUP, K.; FOG OLWIG, K. (Eds.): *Climate Change and Human Mobility: Global Challenges to the Social Sciences*, 110-146 Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139235815.009>
- MYERS, N. (2010): Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, 357: 609-613. <https://doi.org/10.1098/rstb.2001.0953>
- NAWROTZKI, R. J.; RUNFOLA, D. M.; HUNTER, L. M.; RIOSMENA, F. (2016): Domestic and International Climate Migration from Rural Mexico. *Human Ecology*, 44(6): 687-699. <https://doi.org/10.1007/s10745-016-9859-0>

- FIGUET, E. (2013): From "Primitive Migration" to "Climate Refugees": The Curious Fate of the Natural Environment in Migration Studies. *Annals of the Association of American Geographers*, 103(1): 148-162. <https://doi.org/10.1080/00045608.2012.696233>
- FIGUET, E.; KAENZIG, R.; GUÉLAT, J. (2018): The uneven geography of research on "environmental migration". *Population and Environment*, 39: 357-383. <https://doi.org/10.1007/s11111-018-0296-4>
- FIGUET, E.; PÉCOUD, A.; DE GUCHTENEIRE, P. (2011): Migration and climate change: An overview. *Refugee Survey Quarterly*, 30(3): 1-23. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdr006>
- RAHAMAN, M. A. et al. (2018): Health Disorder of Climate Migrants in Khulna City: An Urban Slum Perspective. *International Migration*, 56(5): 42-55. <https://doi.org/10.1111/imig.12460>
- RIOSMENA, F.; NAWROTZKI, R.; HUNTER, L. (2018): Climate Migration at the Height and End of the Great Mexican Emigration Era. *Population and Development Review*, 44(3): 455-488. <https://doi.org/10.1111/padr.12158>
- ŠIMKOVÁ, M. (2008): Corpus Linguistics in the Slovak Republic. *Jazykovedný časopis*, 59(1-2):11-24.
- SKILLINGTON, T. (2015): Climate justice without freedom. *European Journal of Social Theory*, 18(3): 288-307. <https://doi.org/10.1177/1368431015579967>
- MWAKALIMI KITA, S.; RALEIGH, C. (2018): *Environmental migration and international political security*. Routledge Handbook of Environmental Displacement and Migration.
- VENKATARAMAN, N. (2017): What's Not in a Frame? Analysis of Media Representations of the Environmental Refugee. In: SCHRÖTER, M., TAYLOR, C. (eds): *Exploring Silence and Absence in Discourse. Post-disciplinary Studies in Discourse*. Cham Palgrave: Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64580-3_9 pp. 241-279
- WEBERSIK, C. (2012): Climate-induced migration and conflict: What are the links? In: HASTRUP, K.; FOG OLWIG, K. (eds.): *Climate Change and Human Mobility: Global Challenges to the Social Sciences*, 147-166. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139235815.010>
- WEINTHAL, E.; ZAWAHRI, N.; SOWERS, J. (2015): Securitizing Water, Climate, and Migration in Israel, Jordan, and Syria. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 15: 293-307. <https://doi.org/10.1007/s10784-015-9279-4>

WILLIAMS, N.E.; GRAY, C. (2020): Spatial and temporal dimensions of weather shocks and migration in Nepal. *Population and Environment*, 41: 286-305. <https://doi.org/10.1007/s11111-019-00334-5>

ZAVERI, E. et al. (2021): *Ebb and Flow: Water, Migration, and Development*. Washington, DC: World Bank.

Contacts:

Mgr. Andrej Kiner

Katedra medzinárodných ekono-
mických vzťahov a hospodárskej
diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of International Eco-
nomic Relations and Economic Di-
plomacy
Faculty of International Relations
University of Economics in Brati-
slava

Email Address: andrej.kiner@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6055-2670>

PhDr. Patrik Kozár

Katedra medzinárodných ekono-
mických vzťahov a hospodárskej
diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of International Eco-
nomic Relations and Economic Di-
plomacy
Faculty of International Relations
University of Economics in Brati-
slava

Email Address: patrik.kozar@euba.com

Sémantická analýza slovného spojenia *linguistic globalization*

Irina Kozárová

Abstract

Semantic Analysis of the Term Linguistic Globalization. *The paper focuses on the semantic analysis of the term “linguistic globalization”. It aims at mapping the current stage in the development of the lexical meaning of the term “linguistic globalization” in academic discourse written in English. By means of the analytical-synthetic and comparative methods, the author identifies three meaning units of the term “linguistic globalization”; the term may refer to a real phenomenon in a broader sense, a real process in a narrower sense, or a hypothetical process.*

Keywords: semantic analysis, lexical meaning, linguistic globalization, academic discourse in English.

Kľúčové slová: sémantická analýza, lexikálny význam, linguistic globalization, akademický diskurz v angličtine.

Úvod

Vzájomné pôsobenie globalizácie a jazyka je nesporné, o čom svedčí aj množstvo prác, ktoré sa zaoberajú skúmaním rôznych aspektov vzájomného vzťahu týchto dvoch javov. V akademickom diskurze prebiehajúcom v anglickom jazyku sa v tomto kontexte používa o. i. slovné spojenie *linguistic globalization*. Napriek tomu, že nejde o nové slovné spojenie¹, jeho presný význam nie je ani v súčasnosti ustálený.

Teoreticko-metodologické východiská skúmania problematiky

Autori, ktorí používajú slovné spojenie *linguistic globalization*, sa vo svojich prácach zaoberajú rozmanitými aspektmi, napr. vývojom svetových ja-

¹ Pri vyhľadávaní v databázach *Scholar Google* a *Books Google* je možné pojem *linguistic globalization* nájsť už v prácach z 90-tych rokov 20. storočia.

zykov (Osterhammel 2014), jazykovým imperializmom (Hamel 2006, Mar-Molinero 2006, Sonntag 2009, Phillipson 2010), jazykovou hegemoniou (Sonntag 2009), jazykovým kozmopolitizmom (Sonntag 2009), postavením anglického jazyka ako *lingua franca* (Andronache 2015), problematikou angličtiny v lokálnych podmienkach, resp. tzv. „svetových angličtín“ (World Englishes) (Bhatt 2010), vplyvom anglicizácie a amerikanizácie na národné jazyky (Firică, Firică 2011), vplyvom globalizácie na odbornú terminológiu (Fóris 2007), jazykovým vzdelávaním (Pan 2015), jazykovou politikou (Hult 2012), socioekonomickými dôsledkami globalizácie v jazykovej oblasti (van Parijs 2000), vzťahom globalizácie a deglobalizácie v jazykovej oblasti (Nekipelova 2022) a i.

V dôsledku hlbšieho poznávania javu zovšeobecneného v pojme *linguistic globalization* dochádza aj k zmenám v lexikálnom význame slovného spojenia, ktorým sa daný jav pomenúva. V spojitosti s lexikálnym významom slovného spojenia sa rozlišuje jeho obsah a rozsah. Pod obsahom významu slovného spojenia sa rozumie súhrn znakov, ktoré sú typické pre pomenovaný jav. Rozsahom významu slovného spojenia sa označuje určitý počet predmetov alebo javov, na ktorý sa dané pomenovanie vzťahuje (Mistrík 1984).

Cieľom príspevku je zmapovať aktuálny stav vo vývoji obsahu a rozsahu významu slovného spojenia *linguistic globalization* v akademickom diskurze prebiehajúcom v anglickom jazyku. Naším cieľom pritom nie je obsiahnuť všetky nazerania na jav pomenovaný slovným spojením *linguistic globalization*, ale zachytiť čo najviac rozmanitých znakov daného javu.

Na naplnenie stanoveného cieľa bola zvolená analyticko-syntetická a komparatívna metóda. Po preštudovaní viacerých dostupných zdrojov², ktoré obsahujú slovné spojenie *linguistic globalization*³, boli pre účely analýzy vybrané tie, v ktorých bol explicitne vymedzený význam slovného spojenia *linguistic globalization* samotným autorom (teda bez toho, aby bol prevzatý z iného zdroja), prípadne tie, v ktorých sa objavil znak javu pomenovaného *linguistic globalization* v iných zdrojoch nezachytený (Kushner 1999, Sonntag 2003, Fóris 2007, Phillipson 2009, Leonardi 2010, Firică, Firică 2011, Seargeant 2011, Witalisz 2011, Andronache 2009, Jacquemet 2016, Condruz-Bacescu 2017, Nekipelova 2022). Vybrané vymedzenia významu slovného spojenia *linguistic globalization* boli následne podrobené

² Za účelom získania dát boli použité databázy *Web of Science*, *Scopus*, *Springer Link*, *Proquest Central*, *Science Direct*, *Scholar Google* a *Books Google*.

³ V angličtine sa v rovnakom význame používa aj slovné spojenie *linguistic globalisation*. Táto skutočnosť bola zohľadnená pri vyhľadávaní relevantných zdrojov, v práci sa však jednotne používa slovné spojenie *linguistic globalization*.

sémantickej analýze, zistené významové jednotky skúmaného slovného spojenia boli navzájom porovnané a výsledky analýzy a komparácie boli spracované v tabuľkovej podobe.

Významy slovného spojenia *linguistic globalization*

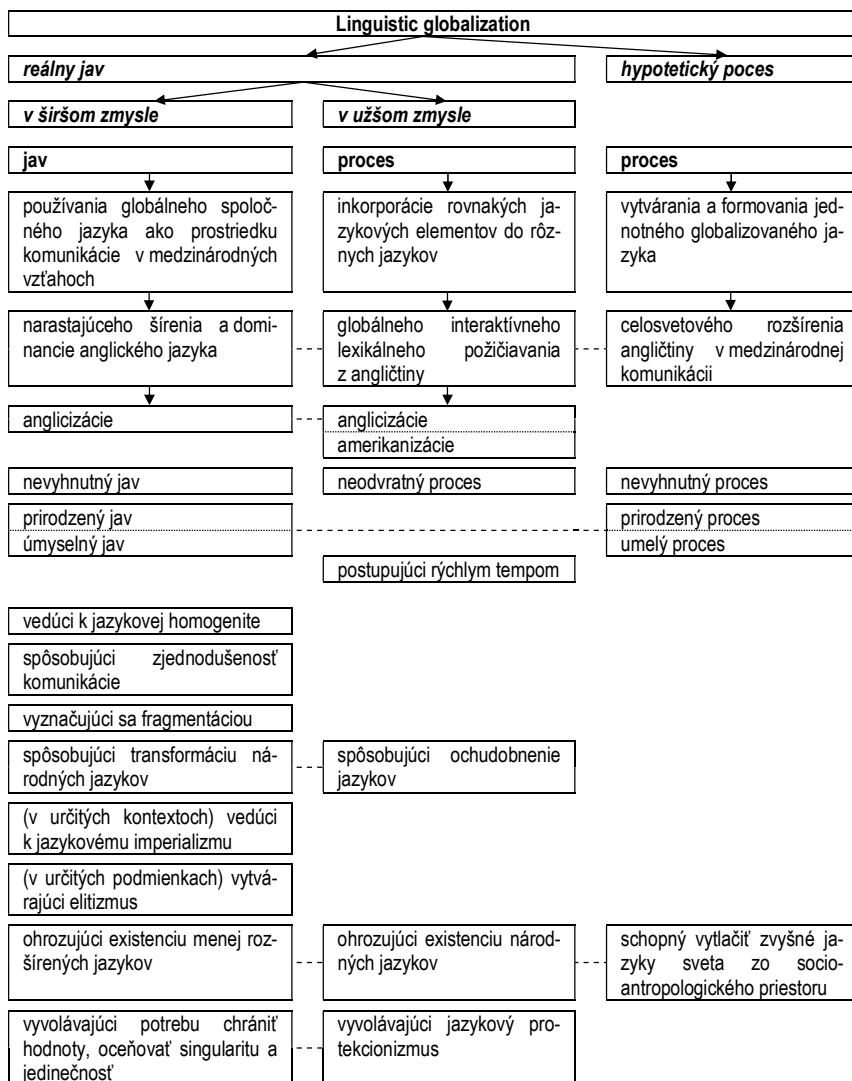
Z analýzy vyššie uvedených zdrojov vyplýva, že slovné spojenie *linguistic globalization* sa v súčasnosti používa v troch významoch, pričom znaky v rámci jednotlivých významových jednotiek sa prelínajú. Prelínanie znakov v rámci jednotlivých významových jednotiek bližšie pozri v Tabuľke 1.

Prvá významová jednotka je tvorená tou časťou obsahu a rozsahu slovného spojenia *linguistic globalization*, ktorá sa vzťahuje na používanie globálneho spoločného jazyka ako prostriedku komunikácie v medzinárodných vzťahoch (Condruz-Bacescu 2017). V súčasnosti je hlavným znakom *linguistic globalization* narastajúce šírenie a dominancia anglického jazyka (Kushner 1999, Sonntag 2003), ktorý je nazývaný aj ako „globálna angličtina“ (Sonntag 2003), pričom hranica medzi angličtinou ako neutrálnou *lingua franca* a angličtinou ako prostriedkom kultúrnej a ekonomickej infiltrácie je veľmi tenká (Kushner 1999). Používanie angličtiny ako globálneho dorozumievacieho prostriedku je preto na jednej strane považované za prirodzené (Andronache 2015, Condruz-Bacescu 2017) a nevyhnutné, na druhej strane za úmyselné a zámerné (Condruz-Bacescu 2017), sprevádzané anglicizáciou (Andronache 2015).

Linguistic globalization v tomto význame je jav starý, funkciu spoločného dorozumievacieho jazyka plnila v minulosti latinčina, neskôr francúzština (Condruz-Bacescu 2017). Podmienky pre súčasnú podobu *linguistic globalization* s dominanciou anglického jazyka vytvoril imperiálny kolonializmus 19. storočia (Jacquemet 2016). K súčasnému rozšíreniu angličtiny prispeli výsledky studenej vojny, používanie nových komunikačných technológií, počítačov, internetu a sociálnych a iných médií (Condruz-Bacescu 2017). Za hlavné hybné sily *linguistic globalization* je považovaná politika (Sonntag 2003), sociálne a iné médiá (Condruz-Bacescu 2017).

Dalším znakom *linguistic globalization* je to, že vedie k jazykovej homogenite (Seargeant 2011) a zjednodušovaniu komunikácie do takej miery, že sa angličtina podobá na „kódový jazyk“ (coded language) (Condruz-Bacescu 2017, Seargeant 2011), v ktorom sa ignorujú gramatické pravidlá a slová strácajú svoj sekundárny význam, pretože cieľom komunikácie sa stáva výmena informácií, a nie estetických hodnôt

Tabuľka 1: Sémantická analýza slovného spojenia *linguistic globalization*

Zdroj: vlastné spracovanie

(Condruz-Bacescu 2017). Vznik tzv. „svetovej angličtiny“ sprevádza fragmentácia anglického jazyka, teda vznik „viacerých anglických jazykov“ (Sonntag 2003: 117), ku ktorej dochádza v dôsledku kontaktu anglického jazyka s inými jazykmi (Seargeant 2011). *Linguistic globalization* v tomto význame sa prejavuje aj transformáciou národných jazykov (Condruz-Bacescu 2017) a v určitých kontextoch môže viesť k jazykovému imperIALIZMU, napr. v oblasti vedeckého výskumu či akademického písania (Seargeant 2011) alebo podporovať elitizmus zvýhodňujúci ľudí ovládajúcich anglický jazyk (Leonardi 2010). Z uvedených dôvodov predstavuje hrozbu straty jazykovej diverzity (Andronache 2015, Condruz-Bacescu 2017) a vyvoláva potrebu „chrániť [vlastné] hodnoty, oceňovať singularitu a jedinečnosť“ (Condruz-Bacescu 2017: 14).

Druhá významová jednotka sa vzťahuje na tú časť obsahu a rozsahu významu slovného spojenia *linguistic globalization*, prostredníctvom ktorej je ňou označovaný jav chápaný ako proces inkorporácie rovnakých jazykových elementov do rôznych jazykov (Fóris 2007). V súčasnosti sa vzťahuje najmä na „globálne interaktívne lexikálne požíčkovanie z angličtiny jazykmi, ktorých hovoriaci používajú angličtinu ako cudzí jazyk“ (Witalisz 2011: 2). Tento proces je neodvratný a postupuje rýchlym tempom (Firică, Firică 2011) a je niekedy vnímaný ako „invazívny“ (Firică, Firică 2011: 245).

Za hlavnú hybnú silu *linguistic globalization* v tomto význame je považovaný technologický vývoj (Fóris 2007), ale aj „instrumentálnosť kultivovaných ľudí, ktorí používajú angličtinu vďaka dobrej, solídnej znalosti jazyka a ktorí, pod záštitou slovníkov, udržiavajúcich zahraničný vzťah výpožičiek, [...] zabráňujú alebo dokonca oddaľujú naturalizáciu anglicizmov a amerikanizmov“ (Firică, Firică 2011: 246).

Anglicizácia a amerikanizácia ako významný znak *linguistic globalization* sa prejavuje vo vytváraní medzinárodnej slovnej zásoby (Firică, Firică 2011), v unifikácii terminológie, ale aj iných oblastí jazyka, napr. v štruktúre životopisov (Fóris 2007). V dôsledku toho môže dôjsť k ohrozeniu existencie národných jazykov, ktoré môže následne vyvolať jazykový protekcionizmus (Firică, Firică 2011).

Tretia významová jednotka predstavuje tú časť obsahu a rozsahu významu skúmaného slovného spojenia, ktorá sa vzťahuje na ponímanie *linguistic globalization* ako hypotetického procesu „vytvorenia a formovania jednotného globalizovaného jazyka schopného vytlačiť zvyšok jazykov sveta zo socio-antropologického priestoru“ (Nekipelova 2022: 36). Zo súčasného pohľadu sa týmto jazykom stáva angličtina (Phillipson 2009, Nekipelova 2022). *Linguistic globalization* v tomto význame je chápaná v dialektickom protirečení k procesu *linguistic deglobalization*. Oba tieto procesy sú nevy-

hnutné a podmienené „špecifikami ľudského myslenia vychádzajúcimi z jeho protirečenia“ (Nekipelova 2022: 37).

Linguistic globalization v tomto význame je na jednej strane proces prirodzený, ktorý vedie ku „konsolidácii niektorých jazykov a vymiznutiu iných“, na druhej strane predstavuje umelú tendenciu, kedy dochádza k „preferovaniu jedného jazyka a odmietaniu iných jazykov, [čo] vytvára situáciu nedostatku jazykovej diverzity a v dôsledku toho jazykového výberu“ (Nekipelova 2022: 37-42).

Záver

V akademických debatách prebiehajúcich v anglickom jazyku nie je význam slovného spojenia *linguistic globalization* ponímaný jednotne. Je možné rozlíšiť tri významové jednotky, v rámci ktorých sa niektoré znaky javu pomenovaného *linguistic globalization* prelínajú. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že skúmaným slovným spojením sa jednak označuje reálne prebiehajúci jav, ktorý môže byť vymedzený v širšom a užšom zmysle, a jednak hypotetický proces. Vývoj lexikálneho významu slovného spojenia *linguistic globalization* v súčasnosti nie je ukončený a bude sa meniť v nadväznosti na vývoj javov, ktoré pomenúva, a ich reflexiu v mysliach ľudí.

Literatúra

- ANDRONACHE, L. F. (2015): Linguistic globalization or a transient linguistic trend? In: BOLDEA, J. (ed.): *The Proceedings of the International Conference Globalization, Intercultural Dialogue and National Identity. Section: Language and Discourse*. Tîrgu-Mureş: Arhipelag XXI Press, pp. 217-221.
- BHATT R. M. (2010): World Englishes, Globalization and the Politics of Conformity. In: SAXENA, M.; OMONIYI T. (eds.): *Contending with Globalization in World Englishes*. Bristol: Multilingual Matters, pp. 93-112.
- CONDRUZ-BACESCU, M. (2017): Linguistic Globalization in the Modern Society. *International Scientific Conference "Strategies XXI"*. Bucharest: "Carol I" National Defence University, 7: 13-18. <<https://www.proquest.com/docview/1890238148>> [10. 09. 2022].

- FIRICĂ, C.; FIRICĂ, J. (2011): Linguistic globalization consequence of economic globalization. *Journal of Applied Economic Sciences*, 3(17): 244-248.
- FÓRIS, Á. (2007): Terminology and social-economic globalization. *Terminologija*, 14: 49-60.
- HAMEL, R. E. (2006): The Development of Language Empires. In: ALMON, U.; DITTMAR, N.; MATTHEIER, K. J.; TRUDGILL, P. (eds.): *Sociolinguistics – Soziolinguistik: An International Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, vol. 3, pp. 2240-2258.
- HULT, F. M. (2012): English as a Transcultural Language in Swedish Policy and Practice. *Tesol Quarterly*, 46(2): 230-257. <https://doi.org/10.1002/tesq.19>
- JACQUEMET, M. (2016): Language in the Age of Globalization. In: BONVILLAIN, N. (ed.): *The Routledge Handbook of Linguistic Anthropology*. New York: Routledge, pp. 329-347.
- KUSHNER, E. (1999): 'Sire, The People Are Hungry!': 'Let Them Have Symbols!': Literary and Linguistic Studies in the 20th and 21st Centuries. *Diogenes*, 47/1(185): 49-55.
- LEONARDI, V. (2010): The Effects of Globalization on Italian Specialised Language: The Case of Anglicisms in Job Advertisements. In: GEORGIEVA, M.; JAMES, A. (eds.): *Globalization in English Studies*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, pp. 157-177.
- MAR-MOLINERO, C. (2006): Forces of Globalization in the Spanish-Speaking World: Linguistic Imperialism or Grassroots Adaptation. In: MAR-MOLINERO, C.; STEWART, M. *Globalization and Language in the Spanish-Speaking World: Macro and Micro Perspectives*. Houndmills: Palgrave Macmillan, pp. 8-26.
- MISTRÍK, J. (1984): *Moderná slovenčina*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- NEKIPELOVA, I. (2022): Interaction of Subjective and Objective Language Systems in the Process of Globalization and Deglobalization of Languages. *Cross-Cultural Studies: Education and Science*, 7(2): 36-45. <https://doi.org/10.24412/2470-1262-2022-2-36-45>
- OSTERHAMMEL, J. (2014): *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century*. Princeton: Princeton University Press.
- PAN, L. (2015): *English as a Global Language in China: Deconstructing the Ideological Discourses of English in Language Education*. Cham: Springer.

- PHILLIPSON, R. (2009): *Linguistic Imperialism Continued*. New York: Routledge.
- SEARGEANT, P. (2012): Reading A: English and linguistic globalization. In: SEARGEANT, P.; SWANN, J. (eds.): *English in the World: History, Diversity, Change*. Abingdon: Routledge, pp. 178-187.
- SEARGEANT, P. (2011): Introduction: English in Japan in the Era of Globalization. In: SEARGEANT, P. (ed.): *English in Japan in the Era of Globalization*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 1-12.
- SONNTAG, S. K. (2009): Linguistic globalization and the call center industry: Imperialism, hegemony or cosmopolitanism? *Language Policy*, 8(1): 5-25. <https://doi.org/10.1007/s10993-008-9112-9>
- SONNTAG, S. K. (2003): *The Local Politics of Global English: Case Studies in Linguistic Globalization*. Lanham: Lexington Books.
- VAN PARIJS, P. (2000): The Ground Floor of the World: On the Socio-economic Consequences of Linguistic Globalization. *International Political Science Review*, 21(2): 217-233.
- WITALISZ, A. (2011): Linguistic Globalization as a Reflection of Cultural Changes. In: *Proceedings of the 19th Annual Conference of the Global Awareness Society International*. Krakow: Jagellonian University, pp. 1-12, <https://organizations.bloomu.edu/gasi/pdf_documents/2010_Proceedings_pdfs/Witalisz.pdf> [15. 09. 2022].

Funding acknowledgement:

Príspevok je výstupom grantovej úlohy KEGA č. 004PU-4/2022 „Integrácia špecifik interkultúrnej komunikácie do výučby odborného anglického jazyka“ (vedúci projektu: Mgr. Lucia Dančišinová, PhD.).

Kontakt:

PhDr. Irina Kozárová, PhD.

Katedra interkultúrnej komunikácie

Fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu

Prešovská univerzita v Prešove

Emailová adresa: irina.kozarova@unipo.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7529-2955>

The Metaphorical Modeling of COVID-19 Vaccination on "Tucker Carlson Tonight"

Linda Krajčovičová

Abstract

In this paper, we analyze the metaphors used by Tucker Carlson, anchor of the popular Tucker Carlson Tonight show, on the Fox News Channel in relation to the coronavirus vaccine mandate. Our analysis takes place at the interface of cognitive linguistics, media linguistics, political linguistics, discourse theory, and linguistics and cultural studies. We analyze the functions and intentions of the use of metaphors and how they shape the American linguistic picture of the world.

Keywords: metaphor, Tucker Carlson Tonight, cognitive linguistics, discourse analysis, linguistic picture of the world.

Introduction

The beginning of COVID-19 had a fundamental impact on our lives. Businesses, schools, and other facilities had to be closed to prevent the spread of the coronavirus. People were required to keep social distance and wear face masks while pharmaceutical companies began a frantic race to develop vaccines. However, the long-awaited creation of the new vaccines caused an intense polarization, reinforced by politicians and the mass media.

The Fox News Channel is one of the leading cable televisions in the US and it is considered a conservative medium in favor of the Republican Party. Based on the data from July 2022, the Fox News Channel beat the competing networks CNN and MSNBC, which have seen a decline in popularity (Joyella, 2022). As it emerged, the most viewed shows were *The Five* and *Tucker Carlson Tonight*. Tucker Carlson, the anchor of *Tucker Carlson Tonight*, is considered a highly controversial person with biased opinions that adhere to conservatism, for which liberal media dislike him. On his show, he has been highly critical of vaccine mandates. The anchor is not vaccinated, despite the fact that his employer, the Fox News Channel, paradoxically took tougher measures against the coronavirus than the Biden administration. Fox News required its employees to be vaccinated or tested daily,

while Joe Biden instituted weekly testing. On his show, Tucker Carlson uses many linguistic devices when reporting on mandatory vaccination, one of the most powerful of which is undoubtedly metaphor.

In this paper, we follow Tucker Carlson's use of metaphors in relation to mandatory vaccination against COVID-19. We discuss the functions and the potential impact that the metaphors may have on the American recipient and the ways in which they shape his or her picture of the world. Based on the political preferences of the anchor and the Fox News Channel, we expect that metaphors will have modelling, expressive, axiological, persuasive and manipulating functions. We also assume that metaphors will have a conflictogenic pragmatic potential.

We apply the principles of critical metaphor analysis which involves identifying intentions and ideologies. We identify the metaphors, interpret them, and explain them. Our analysis takes place at the interface of cognitive linguistics, media linguistics, political linguistics, discourse theory, and linguistics and cultural studies which allows us to gain a more comprehensive view of the intentions of metaphor use by Tucker Carlson in the context of mandatory vaccination.

Metaphor and its role in media discourse

Metaphor has been at the centre of scholarly interest for more than two millennia. Some regarded it as a trope belonging exclusively to poetic language, unfit for the exact language of science, while others saw it as a tool that may be used to name the world around us. In ancient Greece, it was Aristotle who was most interested in metaphor and who characterized it as "the application of a strange term either transferred from the genus and applied to the species, or from the species and applied to the genus, or from one species to another or else by analogy" (Aristotle 1996: 81). Aristotle also argues that it is important to use "double words and rare words too, but by far the greatest thing is the use of metaphor. That alone cannot be learnt; it is the token of genius. For the right use of metaphor means an eye of resemblances" (Aristotle 1932).

A turning point in the study of metaphor called the cognitive revolution or the communicative-pragmatic turn occurred in the 1970s when the cognitive properties of metaphors and their role in our linguistic picture of the world came to the fore. New scientific disciplines emerged and the importance of the interdisciplinary study of metaphors began to be emphasized.

Contemporary approaches to the study of linguistic metaphor can be divided into two basic directions – semantic and cognitive. In the semantic approach, metaphor is understood as a linguistic phenomenon, a decorative linguistic device, and a way of processing, expressing, and beautifying an idea. The cognitive approach examines metaphor not only as a linguistic but also as a mental phenomenon, i.e. as a certain way of thinking and conceptualizing.

A ground-breaking work in the field of cognitive linguistics is the book by American cognitivists G. Lakoff and M. Johnson's *Metaphors We Live By* (1980), which helped to establish a new research field within cognitive linguistics. The theory of conceptual metaphor is based on the fact that metaphorization is built on the interaction between knowledge and knowledge structures (frames and scenarios) of two conceptual domains: the source domain and the target domain. This process of interaction implies the realization of unidirectional metaphorical production (metaphorical mapping) or cognitive mapping from the source domain to the target domain. The essence of the cognitive potential of metaphor lies in the fact that, in the course of this projection, the less obvious conceptual target domain is structured at the expense of the elements of knowledge from the source domain that have been formed in the human being on the basis of the experience of his interaction with the surrounding world. The conceptual domain is constantly being supplemented by new knowledge and experience.

Media discourse can be characterized as the total set of processes and products of speech activity in the media; its content includes "the whole complex of knowledge about the world, society, communicators, communicative codes and their interaction" (Štefančík, Dulebová 2017: 46). The analysis of media discourse is primarily dealt with by media linguistics, which interweaves the research of linguists, journalists, media communication experts, discourse analysts, etc. Since mandatory vaccination is also a political topic, we may speak of research on political discourse, which is often intertwined with media discourse, since it is mainly carried out through the media. Political discourse can be understood as "any discourse in which at least one of its elements is linked to the field of politics: the sender, the receiver, or the topic of the utterance" (Cingerová et al. 2021: 44-45).

N. Fairclough finds media discourse interesting because "the nature of the power relations enacted in it is often not clear, and there are reasons for seeing it as involving hidden relations of power" (Fairclough 2001: 41) Metaphors in media discourse and political discourse have a rich pragmatic potential, i.e. the ability to influence the recipient and provoke a certain type of decision and political behavior. It is necessary to take into account the fact that the recipient's perception of metaphor may differ diachronically (in

space and time) and, thus, have a "chronotopic character", determining the influence of extra-linguistic factors dictated by the time (Duleba 2021: 58). The purpose of the authors of media texts is to create favorable cognitive attitudes or false stereotypes of thinking. Also, their goal is to spread misinformation and create myths. According to Charteris-Black metaphor is typically used in persuasive political myths and arguments because "it represents a certain mental representation that reflects a shared system of belief as to what the world is and culture-specific beliefs about mankind's place in it. It offers a way of looking at the world that may differ from the way we normally look at it and, as a result, offers some fresh insight. Because of this cognitive and culturally rooted role, metaphor is important in influencing emotional responses"(Charteris-Black 2011: 44). Therefore, it is very important to be able to clarify the cognitive perceptions and strategies of journalists when creating media texts, as well as strategies that are used to better understand and remember information by readers (Cingerová 2018: 116-117).

Chapman and Shondell Miller point out that "during times of civil unrest and tumult, the metaphor analogy helps establish the "us" versus "them"" (Chapman, Shondell Miller 2020: 1110). R Štefančík identifies two levels of this juxtaposition: vertical and horizontal. "On the vertical level, the people are contrasted with the "political establishment" or the (corrupt, evil, treacherous) "elite"; on the horizontal level, the category US is contrasted with the category THE OTHERS. This category mainly includes immigrants, often economic migrants, some minorities and religious communities, primarily Muslims" (Štefančík 2022: 48). This dichotomy is also strongly present in the utterances of T. Carlson, who juxtaposes the unvaccinated ("us") with the Biden administration ("them").

The Metaphorical Modeling of COVID-19 Vaccination

In the process of analyzing Tucker Carlson's utterances, the concept of *camp* emerged to be fairly common. The anchor uses the metaphor in reporting on quarantine hotels which he compares to concentration camps and internment camps: *And for that, this man is headed to a COVID camp known euphemistically as a quarantine hotel. But he's not going to be a guest in this hotel. He'll be a prisoner. / The anchor announced the breaking news of the day, which is the escape of three inmates – Australian citizens – from a COVID concentration camp. / In Canada, where everything has a euphemism, those cells are referred to as "approved quarantine hotels." What are they like? Well, as noted, they're internment cells. / Just*

don't call it jail. That's an order, directly from Canadian state media. This past fall, the CBC ran a story with this headline: "PM, health officials warn Canadians against believing COVID-19 'internment camps' disinformation." The aforementioned metaphors are loaded with strong associative qualities that evoke an image of suffering as well as that of individuals or groups of people who are disfavoured by the ruling regime. According to the anchor, these are the unvaccinated people. The pragmatic potential of such metaphors lies in inciting public fear and resistance to the government.

Tucker Carlson even compares coronavirus mandates to experiments conducted by Nazi Germany and Imperial Japan: *I mean, after watching what the imperial Japanese army and the Nazis did in their medical experiments, I thought that American physicians agreed that compulsory medical care was unethical, it was immoral and it could never be imposed on anyone. When did we forget that?* Carlson considers mandatory vaccination unethical and blames the Biden administration that was considering introducing it. The horrors of the Nazi experiments in the concentration camps are well known to the general public, therefore, the intention of this parallel is to evoke strong fear for one's health and opposition to the COVID-19 vaccine.

The anchor repeatedly points out that the pro-vaccination media and the establishment are trying to persuade people to get vaccinated by fear-mongering: *Woah, five months later, look around, and honestly, it's hard to find a single pile of corpses in the street. What you see are a lot of perfectly healthy people who did not take the shot and at the same time, you notice an awful lot of vaccinated people died of COVID.* T. Carlson downplays the severity of the COVID-19 pandemic by using the suggestive image of *dead bodies in the street*. This metaphor clearly has an ironic pragmatic potential and its function is to reassure the unvaccinated that the situation is not as dramatic as portrayed by the pro-vaccine media. On the contrary, he claims that many of the unvaccinated are healthy, while the vaccinated are dying in large numbers.

T. Carlson often uses the concept of *apartheid*, which is used as a parallel between the policy of racial separation in South Africa and the vaccination campaign whose victims are the unvaccinated. This analogy has a distinctly negative pragmatic potential: *We have a division medical apartheid. We have rules. But some people have exempted themselves from the rules and they're not ashamed of it.* We also encounter the concept of *segregation*: *America has become segregated not between Black and White, but between vaccinated and unvaccinated, clean and unclean.*

The anchor likes to emphasize the hierarchical gap between the government and the common people. In doing so, he portrays government officials

as privileged *rulers* or even *tyrants* for whom vaccination measures do not apply, which naturally provokes resentment and anger on the part of the recipient: *Stopping the spread of COVID is not the point. Dividing the country into rulers and the ruled is the point / He's the president of the United States. He knew he would be filmed as he walked through the restaurant, but he didn't wear a mask. Why? Because masks are for servants, and he's the president. He's not a servant. / "No democracy here. This is public health. This is a CDC issue. Federal courts have no power. We'll tell you when you can have your freedoms back, peasant."*

T. Carlson also uses precedent names that are associatively rich such as Mussolini or Ceausescu: *Nicolai Ceausescu barked orders at his guards as they dragged him into the courtyard to be shot. Ceausescu seemed convinced he could make his executioners obey. So in that way, every collapsing regime is the same. We learned today that in the face of the waning pandemic, the Biden administration will dramatically increase COVID restrictions across the country. / After two years of nonstop media adulation, Tony Fauci has morphed into an even shorter version of Benito Mussolini. Comparing Joe Biden to Nicolai Ceausescu and Joe Fauci to Benito Mussolini inevitably paints a negative picture in the mind of the recipient, as both dictators are known for their cruelty and suppression of the rights of the people. In addition, T. Carlson appeals to the population to stop the Democratic Party as he believes their coronavirus policies will have a negative impact on their lives: *Tyranny is coming unless someone stops Democrats' COVID power grab.**

The *criminal metaphor* is also present in Carlson's utterances: *The man is not a terrorist. He's something worse than that. He violated COVID restrictions. He's a corona criminal. / And the irony, of course, is the people telling us to forget that and treat our fellow Americans as **criminals** who deserve to die, clearly don't mean a single word that they are saying. / They issue the rule, without explaining it. You then obey it. If you question it, CNN calls you a murderer. / Instead, CNN and its masters in the Democratic Party have identified the real villain to blame for this outbreak. It's America's working class, a group now known as "The Unvaccinated." On Thursday, Joe Biden informed us that these people will die for what they've done. By comparing unvaccinated Americans to *criminals*, the host tries to arouse negative emotions such as anger, resentment, or fear, which is underscored by the added comment that the unvaccinated should be severely punished for their behavior. The host uses these metaphors to portray the government and the medical authorities in an uncomplimentary light.*

Carlson openly criticizes Tony Fauci, physician, immunologist, director of the National Institute of Allergy and Infectious Diseases, and chief medi-

cal advisor to President Joe Biden. He ironically compares him to *God* or the *leader of a religion*, which is the coronavirus. *Drive through any neighborhood with high concentrations of college-educated professionals with desperately unhappy personal lives and you will see the yard signs shrines erected in Fauci's honor. / Tony Fauci was the man Americans look to for guidance. He was our Sherpa, our diminutive spirit guide. "Do these masks actually work?" we wondered. "No, they don't," Dr. Fauci replied firmly. / So, no, America has not lost its religion. What's dying is the faith that created Western civilization – Christianity. In its place is a new creed, and like all religions, it has its own sacraments, its own sacred texts. It's the cult of coronavirus. / With one exception, of course, there's always an apostate. The kind of person burning stakes were created for. Here's what that nasty, nonbeliever said in the snarkiest possible way: "There's a section at the back of the book where kids color numerous pages solid black to help Dr. Fauci cover up his involvement in the pandemic." Guess we know who to report to the religious police. / "Tony Fauci is no longer a scientist, assuming he ever was one. Tony Fauci is a figure of religious veneration. He is Jesus for people who don't believe in God." The man now believes he's a deity accountable to no one. / It's about discovering who's a decent person, and who, by contrast, deserves to be punished for sin. People generally do not welcome the emergence of new religions, which is why the abovementioned metaphors sound particularly derisive and negative in the context of the coronavirus. In this way, Tucker Carlson mocks all those who believe the medical authorities, led by T. Fauci; he portrays them as *fanatics* who are capable of lynching others with opposing views for their "beliefs". The anchor portrays Dr. Fauci as the leader of a *sect*, the vaccinated in turn appear as his followers who blindly believe everything he says. The *chief apostle* of the new *faith* is J. Biden: *Joe Biden is its chief apostle. He knows that the kingdom of Corona can exist right here on Earth and that it will endure forever. But first, everyone must convert. Every last person. This is an evangelical faith, it will be spread by the sword if necessary. / Here's Joe Biden today. There he is getting another shot, another. Why not? It's not just once a year, no, not for the devout. Some people take communion every day.* The given metaphors again exhibit a high degree of irony. In the context of the coronavirus, they have the potential to arouse the recipient's attention, are easy to remember, and influence the value system of the recipient.*

Conclusion

Our analysis shows that Tucker Carlson's language is purposefully metaphorical because it engages and emotionally affects the recipient. In his utterances, we observe a dichotomy of "us" vs. "them", or the unvaccinated vs. the Biden administration, which aims to provoke the recipient's anger and disgust towards the ruling establishment. Carlson, as a Republican supporter, portrays the Democrats critically, especially when he claims that they treat the unvaccinated as criminals and the lower caste of society. The image in question is encapsulated by the use of concepts such as *apartheid*, *prison*, *concentration camp*, and *internment camps*. He also portrays President Joe Biden and immunologist Anthony Fauci as *dictators* who are seeking in an unethical and forceful manner to impose compulsory vaccination. We find the analogy of the coronavirus and *religion*, *cult*, or *sect* to be the most interesting and ironic. Tony Fauci and Joe Biden are, according to Carlson, its main representatives. Carlson uses concepts like *guru*, *spiritual sherpa*, *chief apostle*, *Jesus*, or *God*. Supporters of mandatory vaccination are described as fanatics and *cult members* who do not shy away from punishing those who refuse to *convert*. Particularly ironic is the concept of *communion* which the host uses to metaphorize the booster doses of the coronavirus vaccination.

We conclude that the metaphors used by the moderator have expressive, modelling, axiological, persuasive, and manipulative functions. The analyzed images have a conflictogenic character because Carlson uses recurrent images to activate schemas and mental representations associated with fear and social threat. The popularity of the show in question proves that Tucker Carlson, by choosing the right linguistic means of expression, has a significant impact on the general public's views on the issue of compulsory vaccination.

References

- ARISTOTLE (1932): *Poetics*. W.H. Fyfe, vol 23. Harvard University Press [1459a].
- ARISTOTLE (1965): *Poetics*. Tr. W. Hamilton Fyfe, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CINGEROVÁ, N. (2018): *Červenejúce sa slová: sovietizmy v sovietskom a ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- DULEBA, M. (2021): K poznámke pod čiarou: Bachtinov termín „chro-notop“ v kontexte materializmu. *Svět literatury*, 31(64): 57-72.
- FAIRCLOUGH, N. (2001): *Language and Power*, 2nd ed. Harlow: Longman.
- CHAPMAN, C. M.; SHONDELL MILLER, D. (2020): From metaphor to militarized response: the social implications of „we are at war with COVID-19“ – crisis, disasters, and pandemics yet to come. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(9/10): 1107-1124. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-05-2020-0163>
- CHARTERIS-BLACK, J. (2011): *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. 2nd Edition. London: Palgrave Macmillan.
- JOYELLA, M. (2022): *Fox News Sweeps July Cable News Ratings as all Networks See Declines*, <<https://www.forbes.com/sites/markjoyella/-2022/08/02/fox-news-sweeps-july-cable-news-ratings-as-all-networks-see-declines>> [30. 08. 2022].
- LAKOFF, G.; JOHNSON, M. (1980): *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- ŠTEFANČÍK, R.; DULEBOVÁ, I. (2017): *Jazyk a politika: jazyk politiky v konfliktnéj štruktúre spoločnosti*. Bratislava: EKONÓM.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: EKONÓM.

Contact:

Mgr. Linda Krajčovičová, PhD.

Department of English Language

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

Email Address: linda.krajcovicova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1925-2673>

Odborný jazyk v kontexte teórie hier a priestorovej konkurencie v španielskej a slovenskej odbornej literatúre

Allan Jose Sequeira Lopez

Abstrakt

Language for Special Purposes in the Context of Game Theory and Spatial Competition in Spanish and Slovak Literature. *Game theory is a branch of applied mathematics that deals with decision situations involving several entities (players). Game theory has its origins in the analysis of social games (chess, poker, etc.), where a player plans his strategies based on the strategies of his opponent and his previous moves. The aim of this paper is to provide the reader with an overview of game theory applied to spatial competition and to compare how the Slovak literature deals with the related terminology compared to the Spanish one. The paper also provides guidance on how we can use this theory in foreign language teaching.*

Keywords: language for special purposes, game theory, discourse, linguistic strategies, professional translation.

Kľúčové slová: odborný jazyk, teória hier, diskurz, jazykové stratégie, odborný preklad.

Úvod

Teória hier je vedný odbor aplikovanej matematiky zaoberajúci sa rozhodovacími situáciami, ktorých sa zúčastňujú viaceré subjekty (hráči). Pojem hra zahŕňa akúkoľvek konfliktnú situáciu medzi týmito subjektmi, pričom za subjekty možno považovať napr. podniky, štáty, politické strany a pod. Teória hier má svoj pôvod v analýze salónnych hier (šach, poker a podobne), kde hráč plánovanie stratégie na základe ťahov protihráča a svojich predchádzajúcich ťahov prenáša aj do iných oblastí. Z tohto dôvodu si teória hier vybudovala významné miesto v rôznych vedných oblastiach. V súčasnosti je známe množstvo rôznych typov hier, pričom však platí, že na opis konfliktných situácií je vždy použitý matematický aparát, ktorý sa líši v závislosti od typu analyzovanej hry.

Teória hier sa pôvodne zaoberala spoločenskými (salónnymi) hrami, z čoho vyplýva aj štandardne používaná terminológia tejto vednej oblasti

(k formovaniu aktuálneho ponímania teórie hier prispel aj vedecký prístup k analýze „blufovania“ v pokri). Avšak ďalší vývoj predurčil jej chápanie predovšetkým ako ekonomickej vednej disciplíny.

Za zakladateľa teórie hier sa tak pokladá americký matematik a kybernetik maďarského pôvodu Johann von Neumann (Neumann, Morgestern, 1944), ktorý začal vedecky skúmať „blufovanie“ v pokri. Všimol si, že hranie pokru zahŕňa strategickú zložku, ktorú iné hry, napr. šach neobsahujú. Vo väčšine bežných hier hráči vedia všetko, čo sa doteraz v hre udialo.

V pokri však hráči disponujú iba informáciami o svojich kartách a nevedia nič o kartách ostatných hráčov, čo dáva hráčom možnosť skresliť svoje silné a slabé stránky. Von Neumann si uvedomil, že veda o tom, ako v týchto situáciách najlepšie konať, by sa mohla aplikovať na veľké množstvo rozhodovacích situácií v spoločnosti. V roku 1928 von Neumann formuloval základy teórie hier ako matematickej disciplíny pre model optimálneho rozhodovania v konfliktných situáciách. Základy publikoval vo svojej práci „Teória stolových hier“ (nem. Zur Theorie der Gesellschaftsspiele) (Neumann, 1928), pričom vychádzal z teóremy Bouwerovho pevného bodu na kontinuálne mapovanie kompaktných konvexných množín. Všeobecne známa je predovšetkým von Neumannova architektúra, podľa ktorej sú zostavené takmer všetky súčasné počítače a mikroprocesory. V roku 1944 von Neumann spolu s ekonómom Oskarom Morgensternom zverejnili klasickú publikáciu o teórii hier s názvom Teória hier a ekonomického správania, v ktorej rozvinuli systematickú teóriu hier.

Základné koncepty hier v priestorovej konkurencii

Prvá významná publikácia k tejto téme je publikácia od amerického matematika Harolda Hotellinga (Hotelling 1929), ktorá predstavuje prvú analýzu zahŕňajúcu lokalizáciu ako rozhodujúcu premennú. V tejto práci Hotelling skúma stratégie dvoch konkurentov v oblasti ceny a umiestnenia na lineárnom trhu, ktorý je rovnomerne rozložený a úplne neelastický v cene. Model Hotellinga má veľký význam v ekonomickej literatúre, kde na jeho základe vzniká dôležitá skupina prác, ktoré analyzujú polohu firmy z hľadiska preferencií spotrebiteľov (Colombo 2013).

V lokálnej oblasti na Slovensku je uplatňovanie teórie hier vo všeobecnosti relatívne novou disciplínou, ale napriek tomu existuje niekoľko dokumentov, napríklad (Čičková, Sequeira Lopez 2018), práce a rôzne publikácie o aplikácii teórie hier v oblasti filozofie (Démuth 2013), alebo z oblasti priestorovej konkurencie (Sequeira Lopez 2019) alebo školské učebnice (Chobot, Turnovec, Ulašín 1991) a (Goga 2013) a iné.

Nebudeme do hĺbky analyzovať modely priestorovej konkurencie, ale zameriame sa predovšetkým na odbornú terminológiu, ktorá je kontextuálne problematická z pohľadu prekladu a analýzy odborných textov o tejto téme. Doteraz si čitateľ mohol uvedomiť, že v teórii hier vo všeobecnosti nájdeme pojmy, ktoré nemožno vyňať z kontextov bez straty ich významu. V nasledujúcej tabuľke uvádzame niekoľko z nich v slovenčine a v španielskom jazyku. Sústreďme sa na základné pojmy, aby sme bez straty zovšeobecnenia mohli porovnávať ako každý pojem v týchto dvoch jazykoch.

Tabuľka 1: Pojmy a koncepty v španielskom a slovenskom jazyku v kontexte teórie hier a priestorovej konkurencie

¹ Slovensky	Vrchol	Vrchol uhla ako spoločný bod jeho ramien.
² Español	Vértice	Punto en que concurren los dos lados de un ángulo.
Výklad podľa teórie hier	Vrchol (staršie uzol) ako pojem teórie grafov aj v teórii hier znamená akýsi bod v grafe, ktorý obvykle znázorňuje uzol či sídlo. V tomto prípade môže znázorňovať mesto, sídlisko, sídlisko, letisko alebo hocikaký významne bod v grafe.	

Ako vidíme, ak by sme hľadali pojem vrchol a súvisiace pojmy, môžeme nájsť matematickú definíciu „vrchol uhla“, čo zrejme bude podobná v španielčine (Española 2022) aj v slovenčine (SAV 2022). V kontexte teórie hier, tým že hovoríme o aplikovanej matematike, tento význam môže byť rozšírený o znázornenie reálneho sveta. Vrchol v kontexte teórie hier môže znamenať mesto, sídlisko, letisko alebo iný významný bod v grafe.

Slovensky	Blufovanie (<i>angl</i>)	Zámerné vyvolávať klamlivú predstavu o niečom, vedome zavádzať, klamať, podvádzať, vyvolávať nesprávnu predstavu o niečom, dopúšťať sa podvodu voči niekomu
Español	Farolear	En el juego, envite falso hecho para desorientar o atemorizar.
Výklad podľa teórie hier	Akcia "Bluffing" nie je v podstate nič viac alebo menej ako klamanie, priamo alebo nepriamo, tým, ktorí hrajú proti nám.	

Bluffing je jeden z fenoménov, ktoré inšpirovali amerického vedca maďarského pôvodu Johna von Neumana k napísaniu jeho Teórie stolových

¹ Ako referencie sme použili definície zahrnuté na oficiálnom internetovom slovníku Slovenskej akadémie vied, <https://slovník.juls.savba.sk>

² Ako referencie sme použili definície zahrnuté na oficiálnom internetovom slovníku Kráľovská akadémia španielskeho jazyka (*Real academia de la lengua española (RAE)*) <https://www.rae.es/>

hier (nem. Zur Theorie der Gesellschaftsspiele) (Neumann 1928), čo je jeden z pilierov teórie hier.

Tento výraz nie je potrebné vysvetľovať pre čitateľa, ktorý má základné znalosti kartovej hry poker. Napriek tomu, ak by sme hľadali španielsky preklad slova *bluffing* (Farolear) v slovníku, nenájdeme dostatočné informácie o význame tohto slova. Vo výkladovom slovníku Kráľovskej akadémie španielskeho jazyka nájdeme kolokviálny výraz *fachendear* alebo *papelonear*, po slovensky klamstvo, zavádzanie, predstieranie. Napriek tomu ten istý slovník ponúka namiesto slova *farolear* slovo *farol*. *Farol* môže mať niekoľko definícií, v spomenutom slovníku nájdeme až desať definícií. Nižšie uvedieme jeden príklad.

Ako podstatné meno mužského rodu tento výraz znamená *Caja de vidrio u otra materia transparente, dentro de la cual se pone una luz*, čo v preklade je *sklenená krabica alebo iný priehľadný materiál, vo vnútri ktorého je umiestnené svetlo*, čo predstavuje definíciu slovenského slova „lam-páš“.

Napriek rôznej definícii bežné prekladače nemajú problém s nájdením správneho prekladu pre anglické slovo *bluf*, domnievame sa, že je to práve preto, lebo je to slovo priamo adaptované do slovenského jazyka z anglického jazyka.

Ďalší veľmi dôležitý pojem nielen v kontexte teórie hier, ale všeobecne v ekonómii je slovo „optimálny“. Ak zadáme do slovníka Slovenskej akadémie vied slovo optimálny a do slovníka Kráľovskej akadémie španielskeho jazyka slovo *optimo*, dostaneme nasledovný výsledok.

Slovensky	optimálny	najlepší, najvhodnejší, najvýhodnejší, najpríhodnejší.
Español	Ótimo	Sumamente bueno, que no puede ser mejor.
Výklad podľa teórie hier	V teórii hier sa slovo optimálny často spája s pojmom Paretovo optimum, čo definuje každú situáciu, v ktorej nie je možné prospieť jednej osobe bez toho, aby sme poškodili druhú.	

V tomto prípade vidíme, že všeobecná koncepcia *optimálny*, v španielčine *óptimo* nemusí vždy konceptuálne pasovať s koncepciou ekonomickej teórie.

Ďalej môžeme uviesť pojem „konkurencia“, ktorý je všeobecne významný pre ekonomickú teóriu aj pre teóriu hier.

Slovenky	konkurencia	Hosp. súperenie medzi podnikmi, štátmi
Español	competencia	Disputa o contienda entre dos o más personas sobre algo.

Výklad podľa teórie hier	V teórii hier sa slovo konkurencia často spája s pojmom Pareto-vo optimum, čo definuje každú situáciu, v ktorej nie je možné prosperieť jednej osobe bez toho, aby sme poškodili druhú.
--------------------------	---

V tomto prípade španielsky slovník ponúka päť definícií a slovenský tri definície. Pre slovenský význam uvediem len tie, čo sú najviac podobné. V slovenskom jazyku pojem konkurencia je spojený vždy so súťažou, z ekonomického pohľadu ide o súťaž medzi spoločnosťami.

V španielčine je tento význam tiež spojený predovšetkým so súťažou medzi rôznymi entitami, môže mať pri inom kontexte iný význam. Napríklad veta *La empresa tiene competencia* (*firma má konkurenciu*) mimo kontextu môže znamenať že existuje jedna alebo viac firiem, ktoré predávajú alebo ponúkajú podobné produkty, to znamená konkurujú s našou firmou. V tomto prípade je uvedený preklad celkom vhodný. Môže byť však preklad aj „firma má kompetenciu“, v tomto prípade by sme hovorili o okruhu pôsobnosti alebo právomoci.

Záver

Odborná literatúra má častokrát iné definície pojmového aparátu ako bežná literatúra. Človek, ktorý sa chce pohybovať a orientovať v nej, či už ako prekladateľ, alebo čerpať vedomosti, aby ich reprodukoval ďalej ako učiteľ jazyka alebo len preskúmať cudzojazyčnú literatúru, musí v prvom rade poznať, aký význam môžu mať v kontexte jednotlivé koncepty a pojmy. V tomto článku sme uviedli základné pojmy z oblasti teórie hier a porovnávali tieto pojmy v slovenskom a španielskom jazyku. Na základe skúseností môžeme povedať, že pojmy, ktoré slovenčina prevzala priamo z angličtiny, sú v pomerne ľahko prekladateľné do španielčiny. Problém môže nastať, ak sa podobné slovo hľadá zo slovenčiny do španielčiny v inom kontexte. V takých prípadoch sa môže stať, že nájdeme niekoľko pojmov v španielskom jazyku, čo nemusia navzájom súvisieť. V každom prípade človek musí brať do úvahy, v ktorej oblasti sa pohybuje. Ako sme uviedli, niektoré koncepty môžu byť chápané inak v závislosti od vednej disciplíny, ktorá ich používa.

Funding acknowledgement:

This work was supported by the project VEGA 1/0427/20 Multi-criteria models of game theory in economics and political science.

Referencie

- COLOMBO, S. (2013): *Cartels in the unidirectional Hotelling model. Economic Modelling*. Amsterdam: Elsevier.
- DÉMUTH, A. (2013): *Teória hier a problém rozhodovania*. Trnava: Trnavská univerzita.
- GOGA, M. (2013): *Teória hier*. Bratislava: Iura Edition.
- HOBOT, M.; TURNOVEC, F.; ULAŠIN, V. (1991): *Teória hier a rozhodovania*. Bratislava: Vydavateľstvo Alfa.
- HOTELLING, H. (1929): Stability in Competition. *The Economic Journal*, 39(153): 41-57. <https://doi.org/10.2307/2224214>
- NEUMANN, J. V. (1928): *Zur Theorie der Gesellschaftsspiele, Mathematische Annalen. Mathematische Annalen*, 100: 295-320. <https://doi.org/10.1007/BF01448847>
- SAV (2022): Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, <<https://slovník.juls.savba.sk/>> [17. 10. 2022].
- SEQUEIRA LOPEZ, A. J.; ČÍČKOVÁ, Z. (2018): Price Policy in Games in Spatial Competition. Quantitative Methods in Economics: Multiple Criteria Decision Making XIX. In: Proceedings of the International Scientific Conference. Bratislava: Letra Edu, s. 313-319.
- SEQUEIRA LOPEZ, A. J.; ČÍČKOVÁ, Z. (2019): Spatial Competition With Regulatory Intervention. In: *LOGIC 2019. Logistics International Conference*. Belgrade: University of Belgrade, Faculty of Transport and Traffic Engineering, s. 92-99.

Kontakt:

Ing. Allan Jose Sequeira Lopez, PhD.

Department of Romance and Slavic Languages
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava

Email Address: allan.lopez@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2001-320X>

Špecifiká a podoby diplomatického tlmočenia v súčasnosti (20. - 21. st.)

Lizaveta Madej

Abstract

Specifics and Forms of Contemporary Diplomatic Interpreting (20th and 21st century). *The paper presents specific forms and methods of contemporary diplomatic interpreting (20th and 21st century). The key objective is to show the most significant modern characteristics of diplomatic interpreting based upon comparison of its individual “national” forms. Secondary aim of the paper is to compare communication situations of conference interpreting and diplomatic interpreting in the first half of 20th century and nowadays.*

Keywords: diplomacy, interpreting, conference, genre, communication, globalization.

Kľúčové slová: diplomacia, tlmočenie, konferencia, žáner, komunikácia, globalizácia.

Úvod

Diplomatické tlmočenie je jednou z prvých podôb jazykovej a kultúrnej ústnej mediácie. Už v staroveku vodcom kmeňov a panovníkom prvých štátnych útvarov slúžilo na eliminovanie komunikačných prekážok a dosahovanie politických, diplomatických a obchodných cieľov. Z historicko-spoločenského a inštitucionálneho kontextu konkrétnych komunikačných situácií, v ktorých sa zmienky o prvých tlmočníkoch vyskytujú (Madej 2019, 2021, 2022), môžeme usúdiť, že ide predovšetkým o tlmočenie komunikátov súvisiacich s diplomaciou, politikou a vojenskou sférou pre komunikantov, ktorými sú najmä vládcovia, cisári, králi a velitelia armád. Na začiatku diplomatické tlmočenie vnímali ako polyfunkčnú formu mediácie, ktorej hlavným dištinktívnym znakom bolo zlúčenie diplomatických, administratívnych či právnych úloh vykonávaných pre suveréna. Postupne však oficiálne tlmočenie získalo formát profesie s presne určenou charakterizáciou, náplňou práce a podmienkami výkonu, a tlmočník tým v rámci pracovno-právnych vzťahov nadobudol aj svoje prvé práva. Profesionalizácia diplo-

matickeho tlmočenia predstavovala dlhý niekoľkostoročný proces, ktorý bol sprevádzaný a podporovaný najmä zakladaním tlmočnických školiacich inštitúcií, zriaďovaním sekretariátov a odborov tlmočenia pri rezortoch diplomacie, rozvojom vedy a výskumu v oblasti translatológie, ako aj konkrétnymi príbehmi jednotlivcov – nadaných diplomatických tlmočníkov, ktorí spolu s významnými osobnosťami tvorili históriu.

Diachrónny prístup k skúmaniu diplomatickeho tlmočenia ukázal, že síce súčasná podoba diplomatickeho tlmočenia vo svete nie je úplne homogénna, v mnohých prípadoch však ide o takú jeho podobu, ktorá je výsledkom rozsiahlych historických transformácií a ktorú môžeme definovať ako *tlmočenie s vlastnou prehistóriou pre politických predstaviteľov štátu a diplomatov, najčastejšie realizované v podobe konzekutívnej a šuštážnej techniky a využívané najmä na podujatiach vyplývajúcich z diplomatickej protokolárnej praxe, ktorého cieľom je presný a korektný transfer informácií štátneho, politického alebo medzinárodného významu*.

Článok je založený na základe spracovanie vlastného materiálu získaného z osobných rozhovorov so zamestnancami Oddelenia lingvistického zabezpečenia MZV RF počas výskumnej cesty do Moskvy v dňoch 31. októbra až 1. novembra v roku 2019.

Diplomatické tlmočenie a začiatok „storočia konferenčnej diplomacie“

Pod pojmom súčasnosť v rámci skúmania evolúcie diplomatickeho tlmočenia rozumieme obdobie po roku 1914 až dodnes. Prelomovým míľnikom v dejinách tlmočenia sa nepochybne stal rok 1919, keď po polročných rokovaniach na Parížskej mierovej konferencii, bola podpísaná Versaillská zmluva. Francúzština, ktorú mnohí účastníci mierových rokovaní neovládali, vtedy definitívne stratila svoje výsadné postavenie rokovacieho jazyka, a preto sa tlmočnické služby stali nevyhnutnosťou (Müglová 2009: 92) a bežnou praxou. Vzhľadom na to, že cieľom viacerých štátov po ukončení prvej a neskôr aj druhej svetovej vojny bolo udržať mier a postarať sa o po-vojnové usporiadanie Európy, konalo sa v 20. storočí množstvo konferencií, organizovaných rôznymi medzinárodnými organizáciami od politických až po pracovnoprávne. Na porovnanie uvedieme, že v období rokov 1840-1850 bola vo svete usporiadaná v priemere iba jedna medzinárodná konferencia za rok; v 1910. rokoch ich počet vzrástol na 120 ročne, a na začiatku 1930. rokov – na 250 (Roland 1999: 138). Konzekutívne tlmočenie a tlmočenie šeptom najprv patrili medzi najrozšírenejšie tlmočnické techniky používané na konferenciách. Avšak z dôvodu, že konzekutíva výrazne predlžovala čas podujatia a šuštáž vyrušovala rečníka (Torikai 2009: 5), vznikla v tejto sú-

vislosti nová podoba diplomatického tlmočenia realizovaná prostredníctvom simultánnej techniky, a tak „pre simultánne tlmočenie na konferenciách s integráciou konzekutívneho tlmočenia sa začal používať strešný názov konferenčné tlmočenie“ (Müglová 2009: 93-94).

Zlúčenie diplomatického a konferenčného tlmočenia v prvej polovici 20. storočia malo svoje opodstatnenie. Jednak celosvetová diplomacia prvej polovice 20. storočia sa niesla v duchu a formáte medzinárodných konferencií, na ktorých sa rozhodovalo o najzávažnejších otázkach ľudstva, jednak pôvodná podoba konferenčného tlmočenia bola skutočne blízka podobe diplomatického tlmočenia. Skutočnosť, že všetkých „bývalých“ diplomatických tlmočníkov prizvali na konferencie (alebo neskôr na súdne procesy), kde sa prvýkrát realizovalo tlmočenie novou technikou, je len ďalším dôkazom toho, nakoľko blízko malo k sebe diplomatické a konferenčné tlmočenie. Tlmočníci pripomínali „skôr súčasné celebrity ... zo sveta umenia. Boli výnimoční, bolo ich tak málo, že nesplynuli s anonymnou masou, a ich vynikajúce jazykové výkony, obdivuhodné pamäťové schopnosti ..., rozsiahle encyklopedické vedomosti i rečnícke danosti vzbudzovali u laického publika patričnú úctu.“ (Müglová 2009: 93-94).

Tabuľka 1: Komparácia diplomatického a konferenčného tlmočenia v prvej polovici 20. storočia

Faktor komunikačnej situácie	Diplomatické tlmočenie (I. pol. 20. st.)	Konferenčné tlmočenie (I. pol. 20. st.)
Druh podujatia	<i>medzinárodné diplomatické stretnutia, rokovania, konferencie a summity</i>	
Komunikačný kontext	<i>inštitucionálny</i>	
Typ rečníka	<i>A. kooperatívny, príp. nekooperatívny B. diplomat, politik, vysokopostavený štátny činiteľ</i>	
Typ diskurzu	<i>diplomatický, politický, právny</i>	
Spôsob transferu	<i>konzekutívny (zriedkavo šušotáž)</i>	<i>simultánny</i>
Čas a miesto realizácie	<i>priama komunikácia</i>	<i>priama, príp. polopriama komunikácia</i>
Komunikačný smer	<i>symetrická komunikácia</i>	<i>symetrická, príp. semi-symetrická</i>
Translačný smer	<i>bilaterálny</i>	<i>unilaterálny</i>

Komunikačné situácie diplomatického a konferenčného tlmočenia mali s výnimkou niekoľkých faktorov takmer identické charakteristiky (čo sa nedá povedať o dnešnej podobe týchto druhov translácie, ktorej komparácii môže byť venovaný samostatný výskum) (pozri aj tabuľka 1).

Konferenčné tlmočenie v svojich začiatkoch bolo výlučne inštitucionálnym tlmočením, ktoré sa realizovalo najmä v diplomatickej sfére a najmä pre diplomatov a najvyšších štátnych predstaviteľov. Prostredníctvom neho sa mala prekonávať jazyková bariéra pri riešení významných politických a diplomatických otázok. V dôsledku čoraz rozsiahlejšej globalizácie sa však charakteristika a komunikačná situácia konferenčného tlmočenia zmenila. Týmto pojmom začali označovať takmer každé tlmočenie na multilingválnych konferenciách venovaných akejkoľvek tematike, ktoré sa uskutočňovalo simultánnou technikou. A z viditeľného diplomatického tlmočníka sa stal neviditeľný mediátor v tlmočnickej kabíne umiestnenej na konci rokovacej sály (Phelan 2001: 16). Mnohé styčné body medzi tlmočením konferenčným a diplomatickým sa preto časom zotreli alebo aj úplne stratili, a preto o konferenčnom tlmočení ako súčasť diplomatického tlmočenia hovoríme výlučne v kontexte prvej polovice 20. storočia. Odkedy sa špecifikácia dvoch spomenutých druhov tlmočenia výrazne zmenila, pod diplomatickým tlmočením chápeme tlmočenie definované v úvode tejto štúdie.

„Národné“ podoby súčasného diplomatického tlmočenia

Zintenzívnenie medzinárodnej spolupráce medzi štátmi konštituovalo značnú objednávku po profesionálnych tlmočníkoch. Čoraz častejšie sa zakladali tlmočnicke školy a tradícia zriaďovania tlmočnických sekretariátov v rámci rezortov diplomacie nadobudla v 20. storočí iný rozmer, v dôsledku čoho vznikol nový organizačný systém na spoluprácu s diplomatickými tlmočníkmi. Viaceré štáty, ako je Francúzsko, Rusko, Nemecko, Veľká Británia, Čína, Kórea, USA a i., uprednostňovali spoluprácu s vlastnými tlmočníkmi-zamestnancami, ktorí prešli špeciálnou prípravou v rámci rezortu zahraničných vecí, oboznámili sa s jeho pravidlami a aktivitami a hlavne spoznali oficiálne stratégie komplikovanej zahraničnej politiky predchádzajúceho storočia. Podobne ako v staroveku, keď sa diplomatické tlmočenie len zrodilo a začalo formovať, aj teraz mali tlmočníci oddane slúžiť najmä tej strane, ktorá ich zamestnávala, a napomáhať jej v dosahovaní významných diplomatických cieľov. Takéto zmýšľanie jednotlivých krajín, ako aj celosvetová spoločensko-politická situácia vyvolali aj urýchlený vývoj a nakoniec aj dovŕšenie procesu profesionalizácie diplomatického tlmočenia. Zakladanie škôl tlmočenia či univerzitných fakúlt a odborov len potvrdilo nevy-

hnutosť existencie profesionálnych, kvalifikovaných tlmočníkov, ktorých posolstvom bolo plnohodnotne reprezentovať štát v zahraničí.

Napríklad, vo Francúzsku na začiatku 20. storočia Národná škola živých orientálnych jazykov (dnes Národný inštitút orientálnych jazykov a civilizácií) predstavovala jednu z prvých vzdelávacích platforiem na prípravu diplomatických tlmočníkov (Roland 1999, 140). Neskôr, v roku 1957 vznikla Vysoká škola tlmočníkov a prekladateľov (ESIT), ktorá dodnes vzdeláva budúcich oficiálnych tlmočníkov pre vládu a medzinárodné organizácie (Moyšová, Štubňa 2017: 386). V medzivojnovom období vzniklo v rámci ministerstva zahraničných vecí aj Oddelenie prekladov (fr. Section de Traducteurs), v rámci ktorého pôsobili síce len traja oficiálni prekladatelia a tlmočníci (Roland 1999: 140), ale vďaka ktorému diplomatické tlmočenie ako povolanie nadobudlo stacionárny formát. Dnes za zabezpečenie tlmočnických služieb (najmä z a do anglického, nemeckého, španielskeho a arabského jazyka) zodpovedá Oddelenie logistiky, tlmočenia a prekladu (Sous-direction de la logistique, de l'interprétation et de la traduction), ktoré patrí do administratívneho krídla francúzskej vlády (Ouvrard 2014: 94-95).

Tradícia zriaďovania tlmočnických oddelení pri rezortoch diplomacie existovala v Rusku aj za vlády soviетov a úspešne pokračuje dodnes. V rámci ľudového komisariátu zahraničných vecí ZSSR (pred rokom 1946) bolo zriadené Byro prekladov, ktoré v priebehu 20. st. opakovane menilo svoj názov – Odbor pre zabezpečenie prekladov MZV, Oddelenie prekladateľských služieb MZV či Oddelenie lingvistického zabezpečenia MZV (Ivanov 2002: 509), ktoré je od roku 1995 súčasťou štruktúry dnešného Ministerstva zahraničných vecí Ruskej federácie. Napriek tomu, že sa názov prekladateľsko-tlmočnického oddelenia stále menil, jeho účel ostal rovnaký.

Oddelenie lingvistického zabezpečenia organizuje výber profesionálnych prekladateľov a tlmočníkov, ktorí sa stanú internými zamestnancami rezortu diplomacie. Najčastejšie ide o absolventov Moskovskej štátnej lingvistickej univerzity a Moskovského inštitútu medzinárodných vzťahov. Úspešní kandidáti, s ktorými ministerstvo zahraničných vecí uzavrie pracovnú zmluvu, sú povinní prejsť dôkladnou prípravou a rozsiahlymi školeniami, ktoré organizujú zamestnanci ministerstva. Predovšetkým musia adepti zdokonaľiť svoje jazykové kompetencie na Vysokých kurzoch cudzích jazykov pri Ministerstve zahraničných vecí RF. Tieto kurzy boli zriadené v roku 1823, ešte za vlády cisára Alexandra I., pri Ázijskom odbore vtedajšieho MZV. Mali názov Škola orientálnych jazykov. V roku 1919 boli premenované na Kurzy cudzích jazykov pri ľudovom komisariáte zahraničných vecí, a od roku 1968 získali dnešný názov (VKCJ, e-zdroj). Okrem jazykových kompetencií sú tlmočníci povinní pracovať na svojich extralingválnych vedomostiach, ako aj rozširovať svoj skúsenostný komplex. Odde-

lenie lingvistického zabezpečenia pre nich preto pripravuje povinný kurz diplomatického protokolu a spoločenskej etikety, diplomacie a politológie, medzinárodného práva a pod.

Dnes na oddelení pracuje približne 100 tlmočníkov a prekladateľov, ktorí zodpovedajú za preklady, konzekutívne a simultánne tlmočenie z/do angličtiny, francúzštiny, španielčiny a nemčiny. Pre ostatné jazyky buď uzatvárajú s tlmočníkmi zmluvu o poskytnutí služby ad hoc, alebo využívajú jazykové znalosti diplomatov pôsobiacich na iných oddeleniach MZV. Oddelenie lingvistického zabezpečenia malo od roku 1995 slúžiť len pre potreby samotného ministerstva. Nakoľko však pri najvyšších štátnych orgánoch doteraz neboli zriadené vlastné tlmočnicke štruktúry, s oddelením spolupracuje aj odbor protokolu prezidenta, vlády, parlamentu či iných ministerstiev (zdroj: spracovanie vlastného materiálu z výskumnej cesty do RF).

Diplomatický tlmočník v Rusku ako interný zamestnanec ministerstva zahraničných vecí má v súlade s Výnosom prezidenta RF z 15.10.1999 a po splnení určitých podmienok nárok na získanie diplomatickej hodnosti. Prijatý do zamestnania absolvent spravidla najprv získa funkciu referenta, neskôr vedúceho referenta a následne bude povýšený do ataše, čo je najnižšia diplomatická hodnosť. Diplomatický tlmočník v Rusku je preto tlmočníkom a diplomatom zároveň.

Takmer identický systém spolupráce s diplomatickými tlmočníkmi má už takmer storočie zavedený aj Čína (Setton 2011: 8-9). V rámci Ministerstva zahraničných vecí Čínskej ľudovej republiky je zriadené Oddelenie prekladov a tlmočenia. Adeptov prijímajú do zamestnania na základe úspešne zloženej skúšky, po ktorej nasledujú náročné polročné školenia. Počas školení sa musia tlmočníci naučiť základy zahraničnej politiky Číny, osvojiť si diplomatický lexikón a tlmočnicko-prekladateľské stratégie. Po absolvovaní školení čaká ich stáž, v rámci ktorej tlmočia menej náročné a menej formálne podujatia. Takáto stáž trvá približne dva roky. Až po absolvovaní vyššie spomínaných krokov môžu novozvolení tlmočníci samostatne plniť povinnosti vyplývajúce z náplne práce diplomatických tlmočníkov (Hui 2012).

Oddelenie prekladov a tlmočenia MZV ČLR zabezpečuje lingvistické služby z/do angličtiny, francúzštiny, španielčiny a portugalčiny, najmä tlmočenie počas významných štátnych a diplomatických podujatí, preklad dôležitej diplomatickej dokumentácie či koordináciu tlmočnických služieb pre veľké medzinárodné konferencie (FMPC, e-zdroj).

Jazyková služba pri Ministerstve zahraničných vecí bola v roku 1908 zriadená aj v Nemecku (nem. Sprachendienst). Tlmočníci a prekladatelia, ktorí sa tu uchádzali o prácu, museli mať vysokoškolské vzdelanie, ovládať aspoň francúzštinu a angličtinu, poznať základy práva, vedieť pracovať na

písacom stroji či mať minimálne skúsenosti z podnikateľskej činnosti (Roland 1999: 141). Najprv museli adepti zdolať dvojhodinovú písomnú skúšku a 20-minutové ústne skúšanie z cudzích jazykov, po ktorom boli prijatí na ministerstvo na jednoročnú stáž. Po úspešne absolvovanej stáži ich čakala ďalšia náročná skúška, po zložení ktorej postupovali do druhého kola skúšobnej doby a museli vycestovať na ročnú zahraničnú misiu. Po návrate alebo odvolaní zo zahraničnej misie podstupovali záverečnú skúšku z ekonómie, dejepisu a medzinárodného práva a trojhodinový test vo francúzskom a anglickom jazyku. Za úspešné prekonanie všetkých vyššie spomínaných krokov získavali hodnosť atašé (Roland 1999: 141-142). Podobne ako v Rusku boli diplomatickí tlmočníci v Nemecku nositeľmi diplomatických hodností. Za vlády A. Hitlera bol zriadený ďalší osobitný odbor pre tlmočenie a preklady, v ktorom oficiálne pracovali traja tlmočníci a siedmi prekladatelia (Roland 1999: 142). Dnes diplomatických tlmočníkov a prekladateľov zamestnáva Oddelenie jazykových služieb Ministerstva zahraničných vecí Nemecka. Patrí priamo pod Centrálnu riaditeľstvo a zaoberá sa oficiálnym tlmočením, prekladom medzinárodných diplomatických dokumentov, a tiež zabezpečuje jazykové školenia (FFO, e-zdroj).

Odbor jazykových služieb (angl. Office of language services) Ministerstva zahraničných vecí USA síce má takmer tristoročnú históriu (1855), skutočný nárast svojej popularity dosiahol až v predchádzajúcom storočí. V roku 1948 v ňom bolo zamestnaných 75 prekladateľov a tlmočníkov. Vzhľadom na to, že sa potreba oficiálneho tlmočenia postupne kvantitatívne vyrovnala až prekročila záujem o preklady, v roku 1950 sa odbor oficiálne rozdelil na dve oddelenia – oddelenie prekladov a oddelenie tlmočenia. V takejto podobe existuje aj dnes (Obst 2008: 8-14). Zabezpečuje jazykové služby hlavne pre Biely dom, samotné ministerstvo a iné federálne subjekty. Všetci diplomatickí tlmočníci pred nástupom do zamestnania čelia dôkladnej previerke a podstupujú náročnú prípravu, aby mohli slúžiť „ako hlas a uši predstaviteľov USA“ a zastupovať záujmy americkej vlády (state.gov, e-zdroj).

Podobné jazykové štruktúry v rámci rezortov diplomacie sú dnes zriadené v Kanade (The Translation Bureau), Taliansku (International events, translation and interpretation office), Španielsku (The Language Interpretation Office of the Ministry of Foreign Affairs), Izraeli (The Language Services Department), Turecku (Directorate for translation), Azerbajdžane (Department of Linguistic Support) či na Kube (Center For Translation And Interpretation). Väčšina z nich zabezpečuje diplomatické tlmočenie základných jazykov cez interných tlmočníkov alebo pre ďalšie jazyky prostredníctvom externých služieb ad hoc. Existencia jazykových odborov v rámci or-

ganizačnej štruktúry ministerstiev zahraničných vecí potvrdzuje inštitucionálnosť a stacionárnosť profesie diplomatického tlmočníka 21. storočia.

Záver

Za posledné storočie sme sa stali svedkami historického vývoja diplomatického tlmočenia, ktoré sa najprv realizovalo prostredníctvom konzekutívnej techniky a neskôr pokračovalo aj technikou simultánnou, čo nakoniec vyústilo do vzniku „konkurenčnej“ podoby oficiálnej ústnej translácie – konferenčného tlmočenia. Medzi najvýznamnejšie historické udalosti 20. st., ktorých neoddeliteľnou súčasťou boli vysokokvalifikovaní tlmočníci, nepochybne patrí Parížska mierová konferencia (1919), ktorej sa zúčastnili zástupcovia 32 štátov a na ktorej sa okrem nastolenia mieru štáty venovali aj činnosti Medzinárodnej organizácie práce či Spoločenstva národov. Po druhej svetovej vojne predstavitelia 21 štátov sa stretli na ďalšej Parížskej konferencii (1946), v rovnakom čase prebehol aj rad súdnych procesov v Norimbergu a Tokiu. Komunikácia prítomných účastníkov by nebola možná bez práce oficiálnych tlmočníkov (Kadrić, Renner, Schäffner 2022: 21).

V druhej polovici 20. storočia vznikli viaceré medzinárodné a nadnárodné politické a diplomatické organizácie. Zároveň s tým diplomatické tlmočenie dovŕšilo proces profesionalizácie a inštitucionalizácie, ktorý sa začal už v neskorom stredoveku. Boli zriadené viaceré tlmočnické školy (Ženevská škola tlmočenia (1940), Viedenská škola tlmočenia (1943), Fakulta tlmočníctva na Georgetownskej univerzite (1949) (Phelan 2001: 20), vznikla prvá organizácia zastupujúca profesionálnych tlmočníkov na celom svete – Medzinárodná asociácia konferenčných tlmočníkov (AIIC) (1953), čoraz častejšie sa začali objavovať profesijné združenia oficiálnych tlmočníkov na národnej úrovni.

Zamestnávať interných tlmočníkov v rámci vládnych štruktúr a rezortov diplomacie sa stalo bežnou praxou viacerých krajín sveta. Povolanie diplomatického tlmočníka sa tak zapísalo do inštitucionálneho diskurzu, získalo definitívnu charakteristiku náplne práce aj požadovaných profesijných či osobnostných zručností.

Literatúra

- AUSWÄRTIGES AMT: oficiálna webová stránka, <<https://www.auswaertiges-amt.de/de>> [18. 11. 2021].
- HUI, X. (2012): *Diplomatic translation and interpretation „Dream Team“*, <http://www.china.org.cn/arts/National_Translation_Conference/2012-12/10/content_27369905.htm> [17. 11. 2021].

- IVANOV, I. S. (2022): *Očerki istorii Ministerstva inostrannykh del Rossii*. Moskva: OLMA-PRESS.
- KADRIČ, M.; RENNERT, S.; SCHÄFFNER, CH. (2022): *Diplomatic and Political Interpreting Explained*. London, New York: Routledge.
- LUNG, R. (2015): China. In: PÖCHHACKER, F. (ed.): *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. Vienna: University of Vienna, s. 49-54
- MADEJ, L. (2019): Predpoklady vzniku diplomatického tlmočenia. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie IV*. Bratislava: EKONÓM, s. 350-360.
- MADEJ, L. (2022): Špecifiká diplomatického tlmočenia v novoveku. *Nová filologická revue*, 14 (1): 76-91.
- MADEJ, L. (2021): Špecifiká diplomatického tlmočenia v staroveku. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 248-255.
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA: oficiálna webová stránka, <https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/fys_665298/> [17. 11. 2021].
- MOYŠOVÁ, S.; ŠTUBŇA, P. (2017): Princíp viacjazyčnosti v európskych inštitúciách a jeho aplikácia v praxi. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: EKONÓM, s. 382-390.
- MÜGLOVÁ, D. (2009): *Komunikácia, tlmočenie, preklad, alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Bratislava: Enigma.
- OBST, H. (2008): Summary History of Language Services in the U. S. Department of State. In: BOWEN, D.; BOWEN, M. (eds.): *Interpreting: Yesterday, Today and Tomorrow*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 8-14.
- OUVRARD, G. (2014): Les principaux aspects pratiques de la mission d'interprétation consécutive officielle. *Traduire*, 230(4): 108-125. <https://doi.org/10.4000/traduire.639>
- PHELAN, M. (2001): *The Interpreter's Resource*. Bristol: Multilingual Matters.
- ROLAND, R. (1999): *Interpreters as Diplomats. A Diplomatic History of the Role of Interpreters in World Politics*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- SETTON, R. (2011): Interpreting Chinese, Interpreting China. In: SETTON, R. (ed.): *Interpreting Chinese, Interpreting China*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, s. 1-11
- TORIKAI, K. (2009): *Voices of the Invisible Presence: Diplomatic Interpreters in Post-World War Japan*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

U. S. DEPARTMENT OF STATE OF LANGUAGE SERVICES: oficiálna webová stránka, <<https://www.state.gov/interpreting-ols/>> [25. 11. 2021].

VYSOKÉ KURZY CUDZÍCH JAZYKOV PRI MZV RF: oficiálna webová stránka. <<https://www.kursy-mid.ru/>> [16. 11. 2021].

Kontakt:

Mgr. Lizaveta Madej, PhD.

Katedra rusistiky
a východoeurópskych štúdií

Filozofická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Email Address: lizaveta@lizaveta.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9880-6958>

Department of Russian and East

European Studies

Faculty of Arts

Comenius University in Bratislava

Jazyk představitelů ČSSR na stránkách Rudého práva na jaře 1968

Tomas Maier

Abstract

The Language of the Representatives of Czechoslovakia in the Spring of 1968 in the Newspaper Rudé právo. *The author traces the development of the language of Czechoslovak politicians, journalists and other personalities in the spring of 1968. In that year, the armies of the Warsaw Pact countries, led by the Soviet Union, forcibly halted the reform process in Czechoslovakia. The article compares the language of the so-called revival process in Czechoslovakia with the terminology of Marxism-Leninism. The article contains some annotated examples from the contemporary party newspaper Rudé právo.*

Keywords: politicians, language, Czechoslovakia, 1968, reform process, media.

Klíčové slova: politici, jazyk, Československo, 1968, obrodný proces, médiá.

Úvod

Autor si vybral danou tematiku z důvodu jejího významu pro dějiny Česka a Slovenska, pro mimořádný význam a skutečně světovou proslulost osobnosti Alexandra Dubčeka a jeho nejbližších spolupracovníků z období Pražského jara 1968. Nové vyjadřování, nové pojmy Obrodného procesu, jejich interpretace a zprostředkování novináři nadchly Čechy a Slováky pro novou československou cestu za humanismem a svobodou člověka (Gbúrová 2009). Následná invaze zničila tyto sny, ponížila národy tehdejší ČSSR a vrazila klín do srdečného přátelství mezi nimi a jejich sovětskými osvoboditeli od nacistické tyranie. Jazyk a způsob vyjadřování představitelů demokratického socialismu vykreslují tento dějinný okamžik nebývalé svobody a semknutosti obou národů, který má vyšší lidský a morální význam než pouhá roztržka mezi politickými a mocenskými kruhy bývalého socialistického tábora (Barborík et al. 2012). Jazyk vůdců komunistické strany, resp. propagandy v tomto období podléhal logice

studené války (Hejlová, Klimeš 2019, Štefančík, Seresová 2021). Západ byl vykreslován negativně, země na západ od Československa byly vnímány jako nepřátelé, naopak Sovětský svaz měl zůstat přítelem Čechů a Slováků, a to i přesto, že Sověti zemi po následujících 21 let drancovali. Propagandu lze definovat jako "záměrnou manipulaci s postoji, názory a myšlenkami ve vztahu k nějakému objektu" (Zavacká 2002).

Pražské jaro zahájeno

„Pražské jaro zahájeno“, tak stálo víc než symbolicky na první stránce Rudého práva z 13. května 1968. Prezident republiky převzal záštitu nad tímto mezinárodním hudebním festivalem. V témže čísle se v pravidelné rubrice *„Jak já to vidím“* Ctibor Navara ohlíží za více než dvaceti lety intenzivního československo-sovětského přátelství. Zpočátku toto přátelství hodnotí jako logický důsledek mnichovanství Západu a osvobození Rudou armádou, náhle však píše o někdejší československo-sovětském přátelství jako o *zrušném novotvaru*: *„absolutní jednoty myšlení a jednání, slepého kopírování všeho sovětského a pošlapávání národních, ekonomických, politických a dokonce i kulturních specifík ostatních socialistických států“* (Rudé právo 1968).

„Byla to další fáze vztahů ..., která se dá těžko označit rovnoprávným spojenectvím, ale spíše podržčením. Byl to tvrdý důsledek dogmatismu ..., který ... změnil nezištné poučení v dirigování a perzekuce „neposlušných“, píše dále Ctibor Navara (Rudé právo 1968).

Vedoucí funkcionáři ... používali rozmáchlých gest a projevů boдрé srdečnosti, která je Rusům vlastní a přirozená, ale u Středoevropana je zpravidla groteskní ... Tradiční světoznámý um a dovednost našeho dělníka a řemeslníka se stal směšným v porovnání s gigantománií a tunománií, ...

V závěru se však smířlivě obrací k čtenářům, možná *„... pochopme, v čem se lišíme, a vzájemně se tolerujeme ...“* (Rudé právo 1968).

Rozmáchlá gesta a projevy boдрé srdečnosti by v současné době v souvislosti s národem byla politicky nekorektní a spíše předsudkem. Nemění ale fakt, že po letech nedotknutelnosti sovětské a ruské reality byla senzací.

14. května se v článku *Proč tříštit pokrokové síly?* zamýšlí člen redakce - (z) nad možným obnovením sociálně demokratické strany a zcela volně hovoří o tom, že cílem obrodného procesu ve straně a státu je vytvoření *nového modelu demokratického socialismu* (Rudé právo 1968).

V článku v rubrice *Na aktuální téma: Měřítkem důvěry jsou činy* 28. května použil pro veřejnost zcela nová slova Zdislav Šulc, když napsal: *Vztahy mezi našimi národy, (byly) narušené „novotnovskou politikou ...“ ... Rozjetá lokomotiva dřívější ocelové koncepce stále ještě působí svojí setrvačností ...*“ Pojem *novotnovská* se dále neobjevoval. Zřejmě z důvodu, že dané období bylo za tak zvané normalizace 70. let posouváno systémem raději do pozadí (Rudé právo 1968).

Na druhé straně obraz *rozjeté lokomotivy ... ocelové koncepce* je pro období přednostního budování těžkého průmyslu velmi trefná až poetická.

Ve svém referátu na plenárním zasedání ÚV KSČ generální tajemník Alexander Dubček 29. května formuloval, že o důvěře v KSČ „... *svědčí pozitivní socialistická aktivita lidí, kteří doposud stáli mimo politické dění a kterým lednové plénum dalo novou naději a víru v socialismus*“ (Rudé právo 1968).

Dále odhalil příčiny Obrodného procesu: „... *rozpory a konflikty jsou plodem dlouhodobé společenské krize, ...*“. Strana a vláda se má podle A. Dubčeka „... *svou politikou snažit překonávat pochybnosti a nedůvěru lidí, snažit se získat nejširší vrstvy socialisticky a demokraticky smýšlejících občanů ... nepřipouštět vůči nim .. vrchnostenský postup*“ (Rudé právo 1968).

Známa postava polistopadových dějin Zdeněk Jičínský z Karlovy univerzity a jeho kolega prof. Vladimír Klokočka se 30. května zamýšlejí na stránkách Rudého práva nad politickým systémem v Československu. Klokočka zde uvedl tak zvanou „... *polskou cestu...*“, jakéhosi *střídavého utahování a uvolňování šroubů*.“ „*Jugoslávský modelem*“ nazval „*pluralismus profesionální a autonomie výrobců*“ ..., kde komory parlamentu SFRJ reprezentují různé sociální a profesionální zájmy. Přitom se přiklání k poslednímu modelu (Rudé právo 1968).

Zdeněk Jičínský uvedl, že „*stávající nekomunistické strany Národní fronty se ... nyní vracejí ke své funkci jakožto samostatní političtí partneři ... socialistický program lze koncipovat i na jiném světovém názoru, například na křesťanském světovém názoru. ... musíme mít zájem na tom, aby i lidé, kteří mají křesťanské přesvědčení vyvozovali své politické postoje, měli svá socialistická východiska a koncepce.*“

(Další politické strany) „*mohou existovat jenom tenkrát uznávají-li socialistický program ...*“, řekl Jičínský (Rudé právo 1968).

Plénum ÚV KSČ

31. května Zdislav Šulc z redakce opakuje v sloupku Komentujeme pod názvem Podmínky pro cestu vpřed už jednou otištěnou formulku: „*vytvoření záruk, že cesta (ČSSR) ... nevede ani do předlednových poměrů (1968), ani do poměrů před únorem 1948, a tím méně před rokem 1938. ...*“ (Rudé právo 1968).

Tato “mantra” se potom znovu objevuje 31. května na třetím dni plenárního zasedání ÚV KSČ v Španělském sále Pražského hradu z úst ministra školství Čestmíra Císaře. Josef Smrkovský zde naléhavě úkoly strany a státu vyjadřuje hesly “*továrny dělníkům a zaměstnancům*” a “*naše města a vesnice občanům*”, nemyslí tím ale nové znárodnění nebo kolektivizaci, nýbrž vytváření ekonomické a prohlubování komunální samosprávy.

Zdeněk Mlynář na tomto plénu shrnul novou politiku strany, slovy: „*Cílová podoba socialistické demokracie nesmí být návratem k pouhé politické formální demokracii, ale určitou kombinací politické demokracie a socialistické samosprávy pracujících*” (Rudé právo 1968).

V svolání ÚV KSČ k členům strany a všemu lidu, které přijalo plénum 1. června, se praví zcela otevřeně “*Z politického života odcházejí představitelé starého kurzu*”.

Na druhé straně ale svolání varuje: „*Musíme se vyvarovat netrpělivosti a nervozity, neuvážených kroků a unáhlených improvizací....*” a dokonce, znělo dále prohlášení „*... Jsme pro čestnou spolupráci s druhými politickými stranami, založenou na socialistickém programu. Zastáváme stanovisko, že má být dodržena zásada, kterou se řídí Národní fronta již od roku 1945 ...*” (Rudé právo 1968).

Nervozita, slovo nikterak hodné komunisty, by bývalo mělo spíše platit věrchušce Kremlu a sovětským generálům, případně mírumilovné (*friedliebende*) NDR, jejíž aparát SED a Stasi byl z hlavních motorů propagandy a tlaku na Československo.

Slova oprašující Národní frontu jako jedinou přípustnou politickou sílu tuší skrytý ústup konzervativnímu křídlu KSČ a Moskvě. Podle takovéto linie neměli v dané chvíli strůjci vojenské invaze žádné záminky. Dokonce mohlo být na pořadu dne, aby v Československu cvičící sovětské jednotky jednoduše v zemi zůstali z mezinárodních vojensko-politických důvodů (Česal 2012).

V následující *Rezoluci o současné situaci a dalším postupu strany* otisknuté v nedělním vydání 2. června se straniční funkcionáři vyhýbají nové rétorice a vrací se k staršímu komunistickému slovníku, kterým se snaží formulovat nová opatření a směřování strany a země.

Současně se opět (rezoluce) obrací hlavně na dělnickou třídu dosud známými slovy: „*Aby široké masy pracujících, zejména dělníci, byly jisty, že u nás nedojde k žádnému návratu k třídním, vlastnickým, sociálním a politickým poměrům do doby před vítězstvím pracujícího lidu v únoru 1948*” (Rudé právo 1968).

Termín demokratický socialismus tak známý ve světě otočený v socialistickou demokracii:

„*2. Naše demokracie je socialistická, jde o rozvoj socialismu, o svobodu dělníků a všech pracujících. Mluvit dnes o procesu obrody (v uvozovkách) a demokracie bez tohoto jasného obsahu znamená zkruslovat podstatu ... vývoje*” (Rudé právo 1968).

V rezoluci byli kritizováni „*tak zvaní progresivní komunisté*” a podněty „*... těch sociálních demokratů, kteří chtějí revidovat historický krok sjednocení dvou marxistických dělnických stran v roce 1948.*” Pěkně bylo z kompozita marxisticko-leninský vyňato adjektivum odkazu Vladimíra Iliče Lenina. Přitom to byla Československá sociální demokracie, která si musela v nové sjednocené straně osvojit nejen leninské ale i stalinistické učení a především metody.

„*3. Nový politický systém musí odpovídat rozvoji socialismu, nemůže být návratem k pouhé formální politické demokracii.*”

„*Strana vychází ze zásady, že na rozdíl od formální politické demokracie, jakou zná i buržoazní parlamentarismus a kde soustava různých procedurálních forem a >>kliček<< nakonec umožňuje, aby byla státní politika prováděna i proti životním zájmům dělníků a většiny pracujících, musí socialistická demokracie zajistit, aby něco podobného možné nebylo: státní politika musí zájmy dělníků, rolníků a inteligence, všech vrstev a skupin socialistické společnosti správně sladit, vyjádřit a zabezpečit*” (Rudé právo 1968).

„*Na výstavbě ..., ... státní moci a správě se mají podílet všechny síly, které stojí na bázi socialistického zřízení.*”

V rezoluci se ale také výslovně psalo: „*... náš vnitřní vývoj je svrchovanou záležitostí ČSSR: nevměšujeme se do vnitropolitických otázek jiných zemí a totéž vyžadujeme i ve vztahu k naší zemi. ...*”, což mohlo být vysvětlováno dvojace i pro západní svobodný svět (Rudé právo 1968).

K jugoslávské cestě zase pobízela slova: „*(další arabská) 2. usilovat o to, aby dělnická třída měla v socialistických podnicích svůj vliv na řízení a správu podniků a aby hospodářská politika uváděla v soulad krátkodobé zájmy dělníků a ostatních pracujících s perspektivními potřebami efektivního vývoje celého národního hospodářství.*” (Rudé právo 1968)

I v druhém bodu 3 se opakuje formulka o návratu k mnohým obdobím, snad jen s vynecháním C. a k. monarchie. Stejně se zde ústřední výbor

distancoval novým termínem *formální demokracie* od ideálů tak nazývané buržoazní demokracie nejvyspělejších zemí světa. I v tomto bodě je však možno *formální demokracii* vysvětlovat jinak, a sice vkládáním jednotných volebních kandidátek Národní fronty do urny, jak se v Československu dalo. Mohla to být takto současně i sofistika některých osvěcených členů ústředního výboru.

V diskusi na jednání pléna ÚV KSČ vystoupil mezi jinými Josef Smrkovský, který opustil často opakované fráze, které sice vcelku schvalovali obrodný proces, ale ve svém neustálém dušování se socialistickým, hlavně prodělnickým směřování země a nerozborným přátelstvím se Sovětským svazem zněly monotónně.

„...*pohled pravdě zprůma do očí, ať je jak chce nepřijemná. ...*” řekl na úvod Josef Smrkovský. „... *nedat se ani znervóznit antisocialistickými výstřelky, vůči nimž musíme být rozhodně bdělí, které neurčují ráz probíhajícího pohybu*” (Rudé právo 1968).

„*Přeměny, které u nás probíhají, jsou velké a přitom v zemi není narušen normální chod života i výroby, pokud není narušen nepořádky starého data. Naši lidé, dělníci i studenti, projevují v tuto chvíli nejlepší vlastnosti, které Češi a Slováci mají ve své tradici: rozum, strážlivý realismus, skutečnou trpělivost, která je na hony vzdálena jakékoliv hysterii, obrovskou míru odpovědnosti za osud této země, která je sama o sobě nejlepším korektivem všech extrémů*” (Rudé právo 1968).

Jazyk Josefa Smrkovského byl především svojí živostí a otevřeností blízký široké veřejnosti, nikterak však jednoduchý, naopak podněcující k myšlení. Snažil se bez zavedených frází, které veřejnost unavovaly, představit fakta, problémy a cesty k řešení. Uvést povahu země a jejích národů jako korektiv mírové cesty společnosti bylo geniální a nadčasové.

Sociální demokracie

I přes nesouhlasný postoj ÚV KSČ k obnovení sociální demokracie se 8. června na titulní straně Rudého práva objevuje oficiální *Sdělení ÚV KSČ a ÚV Národní fronty* v palcovém titulku „*Tržštění jednoty dělnické třídy ztěžuje obrodný proces s dovětkem Obnovení starých stranických poměrů je v rozporu s linií Národní fronty*” (Rudé právo 1968).

Pět bývalých členů, představujících přípravný výbor Československé sociální demokracie se dostavilo na ústřední výbor strany. *Zástupci ÚV KSČ jim sdělili, že komunistická strana spatřuje v každém kroku tržisticím jednotu marxistické strany a dělnické třídy oslabení současného obtížného zápasu o novou linii další výstavby socialismu v naší zemi. Bylo jim sděleno*

(sociálním demokratům pozn. aut.), že jsme v duchu akčního programu zásadně proti obnovování systému starého politického stranictví a vytváření stran mimo Národní frontu” (Rudé právo 1968).

„Politická strana, která by navazovala na politickou strukturu z období třídních bojů a na pravicové politické síly z doby před rokem 1948, by mohla vytvářet podmínky pro formování nyní legálně neexistující platformy soustředování protisocialistických sil. Tomu je proto třeba zabránit všemi politickými prostředky v souladu s linií Národní fronty” (Rudé právo 1968).

„...ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ) ...již před dvěma měsíci učinil opatření, aby byly postupně odčiněny křivdy, k nimž došlo vůči bývalým sociálním demokratům, a odstraňovány sektářské chyby v postupu vůči nim, ať jsou dnes členy KSČ nebo ne. Každý upřímný socialista a stoupenec obrodného politického procesu má dnes plnou možnost účastnit se ho aktivně nejen v řadách komunistů, ale v kterékoli z jiných organizací Národní fronty.”

Velmi zdvořilé a mírné odmítnutí přípravného výboru na ÚV KSČ je chvályhodné, vzhledem na perzekuci, které by se dostalo takového subverzivní činnosti ještě v roce 1967. Zajímavá je manipulace s termínem *socialista*, který zde funkcionáři používají pro jakési nekomunisty, kteří ale schvalují socialistický stát. Přičemž socialisti jsou v některých zemích sociální demokraté, o čemž již autor psal. Komunisté ovšem využívali tento název i pro své strany například bývalá *SED Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* (Hotz 2003).

Závěr

Ve vyjadřování a termínech československých politiků, členů strany i novinářů možno na jaře 1968 vysledovat jakési zakotvení na určitých termínech a slovních spojeních jako je socialistická demokracie. Pojmu demokratický socialismus, socialismus s lidskou tváří se významní představitelé strany a státu vyhýbají. Byl to pojem používaný spíše mimo strany, a hlavně v demokraciích vyspělého světa. Přímo litaní je *„nevrácení se k předlednovým (1968), předúnorovým (1948), natož k předmnichovským (1938) poměrům”*. Poučka je opakována a přebírána bez jakýchkoliv větších variant, fantazie a práce s jazykem. K dalším těmto slovním obrátům patří přátelství se *socialistickými zeměmi a věčné přátelství se Sovětským svazem*, i jako pojistka proti vojenskému zásahu. Všechna tato vyjádření jsou i daní na uvedení jiných odvážnějších slov.

Archívni materiály:

Rudé právo [Newspaper Rudé právo] (1968). Praha.

Literatura

- BARBORÍK, V. et al. (2012): *Slovensko. Ottov historický atlas*. Praha: Ottovo nakladatelství.
- ČESAL, A. (2012): *České dějiny v datech*. Praha: Československý spisovatel.
- GBÚROVÁ, M. (2009): Slovenská národná identita a politické pohyby v 60. rokoch 20. storočia. In: LALUHA, I.; PETROVIČOVÁ, E.; PEKNÍK, M. (eds.): *Alexander Dubček politik, štátnik, humanista*. Bratislava: Veda, s. 87-100.
- HEJLOVÁ, D.; KLIMEŠ, D. (2019): Propaganda stories in Czechoslovakia in the late 1980s: Believe it or not? *Public Relations Review*, 45(2): 217-226. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2018.08.005>
- HOTZ, J. et al. (2003): *Geschichte. Personen. Daten. Hintergründe*. Mannheim, Leipzig: F. A. Brockhaus.
- ŠTEFANČÍK, R.; SERESOVÁ, K. (2021): Studená vojna v dobovej tlači. Pohľady západných a východných médií na emigrantov z Československa. *Almanach – aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*, 16(1): 57-72.
- ZAVACKÁ, M. (2002): K problematike výskumu totalitnej komunistickej propagandy: Vybrané pojmy, mechanizmy, obsahy. *Historický časopis*, 50(3): 439-456.

Kontakt:

Mgr. Tomas Maier, Ph.D.

Katedra nemeckého jazyka	Department of German Language
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava

E-mail Address: tomas.maier@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1091-4546>

Lexical Blends in Political Discourse

Eva Maierová

Abstract

The paper is based on the theoretical framework of defining lexical blends within other word-formation processes combining clippings and compounds and followed by suggested classifications by various linguists. It highlights playfulness and creativity in language that make blends stand out, especially in journalistic texts, thus making them memorable. The theoretical part is illustrated with examples from political discourse as reflected in English-language media. Concluding remarks are devoted to blends coined in the Slovak language.

Keywords: lexical blends, portmanteau words, political discourse, abbreviation, composition, word formation.

Introduction

Lexical blending, though a minor word-formation process, has attracted interest from linguists, journalists, and language users due to its linguistic inventiveness and playfulness. Due to abbreviation of source words and consequent compounding of splinters, encoding and decoding blends can be perceived as a ‘language game’ between a sender and a recipient. With the rising popularity of new media, blends gain frequency, especially in digitally mediated communication thanks to their ludic character and are found in different registers, with political discourse being no exception.

Stemming from attempts to define and classify blends the paper aims to highlight this type of new word formations used in political discourse in English, followed by final notes dealing with blends in Slovak. It highlights how nonce words can become neologisms and even archaisms illustrating these processes with blends frequently occurring in texts concerning politics. Special attention is paid to blends formed from proper names, where satire and irony prevail over playfulness, and how some splinters can become bound morphemes based on their productivity.

Definitions of blends

Many terms refer to lexical blends, such as *amalgams*, ‘*coalesced words*’, ‘*brunch-words*’, ‘*telescope(d) words*’, and ‘*portmanteau words*’ (Mattiello 2013). The listed terms have different motivations – *amalgams* and *telescope words* pertain to the word-formation processes, the latter being based on a metaphor, the term *brunch words* comprises one of the best-known blends *brunch* (*breakfast* + *lunch*), and *portmanteau words* is a term coined by Lewis Carroll in his book *Through the Looking-Glass* (1871), where Humpty Dumpty explained to Alice the nonsense words used in the poem *Jabberwocky* by saying: “Well, ‘slithy’ means ‘lithe and slimy.’ ‘Lithe’ is the same as ‘active.’ You see it’s like a portmanteau—there are two meanings packed up into one word” (Carroll 1872: 126-127), which is not scientifically precise of course, but it captures the essence of the linguistic phenomenon of blends. Even more so, that coming from a children’s book, it encompasses the fact that blends are often the result of creativity in language and wordplay.

Although blending is not a new phenomenon in English, e.g. Wiclif in the 14th century used *austern* (*austere* + *stern*) (Pound 1913), Shakespeare was the author, rebuke (rebuke + abuse) (Cannon 1986) and Greene in the 16th century introduced *foolosophy* (*fool* + *philosophy*) (Adams 2013), their exact definition is absent.

Already in 1913, Louise Pound said that blending is “a mode of word-formation, the telescoping of two or more words into one, as it were, or the superposition of one word upon another” (Pound 1913: 324). Seventy years later, Laurie Bauer labelled blends unpredictable formations and defined a blend as “a new lexeme formed from parts of two (or possibly more) other words in such a way that there is no transparent analysis into morphs” (Bauer 1983: 234). Roswitha Fischer (1998: 34) considers blends to be those “which consist of incomplete word elements from two pre-existing words.”

Ingo Plag claims that the formation of blends “is best described in terms of prosodic categories” (Plag 2003: 121) and categorises blending as a non-concatenative process. His characterization of these lexical units is based on a comparison with truncations. He says that, unlike clipping, blending “involves two or (rarely) more base words (instead of only one), but shares with truncations a considerable loss of phonetic (or orthographic) material” (ibid.). However, it is difficult to agree with Plag about adding acronyms to blends based on orthography, e.g. NATO, UNESCO (Plag 2003: 13).

According to Stefan Gries “blending involves the coinage of a new lexeme by fusing parts of at least two other source words of which either one is

shortened in the fusion and/or where there is some form of phonemic or graphemic overlap of the source words” (Gries 2004: 639).

Ada Böhmerová defines blending comprehensively as “a process of simultaneous joining, reduction and amalgamation of the matrices of the bases within the selected combinatory possibilities of the joint matrix and the boundaries of the (relative) recognizability of the residues of the motivating bases of the new naming unit” (Böhmerová 2010: 64).

Elisa Mattiello considers blending “as an extra-grammatical phenomenon” (Mattiello 2013: 112) belonging to extra-grammatical morphology. In Mattiello’s words “[b]lends are obtained by fusing parts of at least two source words, at least one of which is curtailed and/or there is a graphemic/phonemic overlap between them” (Mattiello 2013: 6).

Vincent Renner (2018: 122) chooses to apply a prototypical approach to blends taking their traits as typicality features, not as defining features.

Based on the above-mentioned definitions and characterisations, the following four points can be considered as the basic conditions for determining lexical blends:

- (1) a blend consists of at least two source lexemes,
- (2) at least one of the source lexemes is truncated,
- (3) morphemic boundaries of truncations are (usually) not marked,
- (4) there is a phonologic or graphic overlap of individual constituents of a blend.

The first two conditions point to the fact that blending is a borderline word-formation process that combines abbreviation and composition. Although a blend consists of at least two source lexemes, it is distinguished from a clipped compound in formal and semantic terms (Mattiello 2021). A blend is not a linear combination of two words into a single new word, as in *chequebook*, *greenhouse*, *underestimate*, etc., but it represents a fusion of two fragmentary components. Stemming from this, lexemes such as *adland* (*advertising* + *land*), *agribusiness* (*agriculture* + *business*), *Europarliament* (*European* + *parliament*¹), *pixel* (*picture element*), *postcode* (*postal code*), *Wi-Fi* (*Wireless Fidelity*), *workaholic* (*work* + *alcoholic*) are compounds, although at least one of the bases has been clipped, because the morpheme boundaries are obvious, and even the fourth condition for the bases to overlap has not been met. Some linguists, however, classify these words as blends (Algeo 1977, Fischer 1998, Adams 2013).

¹ Euro- is seen as a prefix (*eurocurrency*, *eurozone*, *eurocentric*, etc.), otherwise, an overlapping of the grapheme *-p-* could be registered in the lexeme *Europarliament*.

L. Bauer summarised the pitfalls of defining blends by concluding that “the category of blends is not well-defined, and blending tends to shade off into compounding, neo-classical compounding, affixation, clipping, and... acronyming” (Bauer 1983: 236).

Classification of blends

Similarly to the displayed divergence in the terminology of blends and various views on what blending is, reflected in numerous definitions of it, there are several different classifications of blends.

Stemming from the position of particular blends in a lexicon, nonce formations or occasionalisms are distinguished from neologisms. Pound delimits the former group as “originating probably in a sort of aphasia”, e. g. *sweedle* as a result of hesitation between *swindle* and *wheelde* (Pound 1967: 20) and Cannon does not even consider nonce formations to be blends and calls them “slips of the tongue or brain” or speech errors (Cannon 2000 as cited in Mattiello 2013: 118). However, some of the nonce formations may become lexicalised and standardised and thus become blend neologisms (Mattiello 2019).

The majority of classifications focus on the structural analysis of blends.

R. Fischer (1998: 35-36) puts blends into three categories²:

- (1) *endocentric blends*, in which the first source word determines the second, e.g. *feminar* (*feminine seminar*), *forex* (*foreign exchange*), *Medicare* (*medical care*);
- (2) *dvandva-blends*, in which both source words are equal and thus are semantic coordinatives, e.g. *burkini* (*burka* + *bikini*), *diplomomics* (*diplomacy* + *economics*), *glocal* (*global* + *local*), *guestage* (*guest* + *hostage*), *hesiflation* (*hesitation* + *inflation*);
- (3) *collocative blends*, where the source words form collocations.

Algeo (1975) calls them *telescopes*, *portmanteaus*, and *jumbles* respectively.

The classification by I. Fandrych (2008) is based on the type of splinters and overlapping of source words and is almost identical to the categories of blends delimited by D. Lančarič (2008).

² The categories follow the classification by Fischer, the examples are taken from various sources focusing on journalistic and political discourse, e.g. Algeo (1975), Fischer (1998), Maierová (2012).

Table 1: Structural classification of blends

Category	Examples ³
initial and final splinter with overlap	<i>affluenza</i> (<i>affluence</i> + <i>influenza</i>), <i>advertorial</i> (<i>advertisement</i> + <i>editorial</i>)
two initial splinters with overlap	<i>modem</i> (<i>modulator</i> + <i>demodulator</i>), <i>Amerind</i> (<i>American</i> + <i>Indian</i>)
two final splinters with overlap	<i>Kongfrontation</i> (<i>King Kong</i> + <i>confrontation</i>), <i>permatemp</i> (<i>permanent</i> + <i>temporary</i>)
overlap of full words ('telescope' ⁴)	<i>thinspiration</i> (<i>thin</i> + <i>inspiration</i>), <i>gues(s)timat</i> e (<i>guess</i> + <i>estimate</i>)
initial splinter + full word with overlap	<i>Coca-Colonisation</i> (<i>Coca-Cola</i> + <i>colonisation</i>), <i>flexexecutive</i> (<i>flexible</i> + <i>executive</i>)
final splinter + full word with overlap	<i>netiquette</i> (<i>internet</i> + <i>etiquette</i>), <i>blog</i> (<i>web</i> + <i>log</i>)
full word + final splinter with overlap	<i>adultescent</i> (<i>adult</i> + <i>adolescent</i>), <i>gundamentalist</i> (<i>gun</i> + <i>fundamentalist</i>)
insertion of one word into the other with overlap	<i>Clinterngate</i> (<i>Clinton</i> + <i>intern</i> + <i>gate</i>), <i>glocalisation</i> (<i>globalisation</i> + <i>local</i>)
more than two constituents	<i>Clinterngate</i> (<i>Clinton</i> + <i>intern</i> + <i>gate</i>)
graphic blends	<i>absa-lutely</i> (<i>ABSA</i> + <i>absolutely</i>), <i>AmeriCan</i> (<i>American</i> + <i>Canadian</i>)

Source: Fandrych 2008: 113

E. Mattiello (2013) classifies blends from three perspectives: morphotactic, morphonological (and graphic), and morphosemantic. Morphotactically she distinguishes *total* blends, “in which all source words are reduced to splinters (Mattiello 2013: 119) and *partial* blends, “in which only one source word is reduced” (Mattiello 2013: 120). Morphonologically she differentiates between *overlapping* and *non-overlapping* blends. From a morphosemantic perspective *attributive* and *coordinative* blends are identified (Mattiello 2013, 2021). The morphotactic and morphonological classification correlate with the categorisations proposed by Fandrych (2008) and Lančarič (2008), who, however, did not include non-overlapping words in the category of blends. The morphosemantic division is parallel to the clas-

³ The first example in every category is adapted from Fandrych (2008), the second one was taken from other sources.

⁴ ‘Telescope’ is used by Fandrych (2008) in a different meaning from Algeo’s (1975).

sification by Fischer (1998), where attributive blends correspond to endo-centric blends and coordinative to dvandva blends.

It follows from the overview of different classifications that “[c]urrently, there is no unified set of defining criteria for blends, only defeasible constraints, distinguishing prototypical from non-canonical forms” (Mattiello 2021: 7).

Blends in political discourse

This part of the paper aims at disclosing the reasons behind the rising popularity of blends in various registers, focusing on political and journalistic discourse specifically.

Lexical blends are neologisms, i.e. newly coined words, whose emergence is driven by changes in society and the need to name new concepts. A nonce word becomes a neologism when it is adopted by a wider speech community or in other words when it has undergone the process of lexicalisation and standardisation. Some neologisms become part of standardised vocabulary and the novelty feature is not recognised by language users anymore, which was the case of blends such as *smog*, *modem*, *motel*, etc. Other neologisms become archaisms, which can be illustrated by the example of the blend *guestage* (*guest* + *hostage*): “A foreign national held as a hostage (but called a ‘guest’) in Iraq or Kuwait during the period following Iraq’s invasion of Kuwait” (Tulloch 1991: 337). It is elicited that the lexeme *guestage* was coined by the hostages themselves, but it did not gain support from the media and therefore it “is unlikely to survive in the language” (ibid.), which proved to be the case.

However, there are more aspects of creating blends to be considered. The tendency of English towards economy in language is quoted as one of the reasons for emergence of blends (Böhmerová 2010, Bednářová-Gibová 2014) and abbreviations generally (Fischer 1998, Lančarič 2008, Mattiello 2013). This may be true about abbreviations but blending seems to be contradictory to the principle of least effort.

Creativity and wordplay in language (Böhmerová 2010, Renner 2015, Lefilliâtre 2019) are mentioned among others. V. Renner (2015) emphasises that lexical blending combines in itself both creativity and playfulness, while in clipping only creativity is present, but playfulness is not. This leads to the conclusion that the concept of wordplay can be applied to lexical blending but not to clipping. The author even states that due to “the wide variety of attested patterns, blending can be claimed to be the most complex form of wordplay in word-formation” (Renner 2015: 121) and decoding a

blend is a form of language game “founded on the ludic exploration of the limits of verbal inventiveness and recognizability” (Renner 2015: 131). Playfulness and wordplay together with irony and satire make blends attractive and memorable, hence they are frequently used in journalistic texts including those referring to the area of politics.

In addition to intralinguistic factors, there are extralinguistic reasons for the emergence of blends. O. Kornienko (2016: 223) says: “Blends often emerge during the periods of active integration of a given society into some new global environment” and the author illustrates how social and economic changes lead to coining new words with examples not only from English but also from Russian, e.g. *дурократы* (*‘idiocrats’*) = *дураки* (*fools/idiots*) + *демократы/бюрократы* (*democrats/beaurocrats*); *горбачевизм* (*‘Gorbachevism’*) = *Горбачев* (*Gorbachev*) + *капитализм* (*capitalism*); *катастройка* (*‘catastroika’*) = *катастрофа* (*catastrophe*) + *перестройка* (*perestroika*) (Kornienko 2016).

The growing influence of popular media culture together with digitally mediated communication is also reflected in the productivity of blending as a word-formation process, because the new media assist the transition of slang into mainstream usage, e.g. *bromance* (*bro(ther)* + *romance*) or *fre-nemy* (*friend* + *enemy*).

Blends in political discourse in English

Blending belongs to minor word-formation processes, but due to the above-mentioned reasons, its popularity is on the rise. In this chapter, we deal with productive blends such as *Brexit*, proper names in blends found in political discourse, and splinters that have been undergoing the transition to bound morphemes.

Brexit denotes “the departure of the United Kingdom from the European Union” (Oxford Learner’s Dictionaries 2022). It was coined in 2012 as a “blend of British (or Britain) and exit, probably on the pattern of Grexit (coined earlier in the same year)” (ibid.). Within the decade that followed, the lexeme gave rise to a number of collocations: *no-deal Brexit* (appearing in the 3rd and 4th place respectively in collocations with Brexit in COCA and NOW) *hard Brexit*, *soft Brexit*, *clean Brexit*, *Brexit chaos*, *Brexit shambles* (Henley 2018), other blends: *Brexitipated*, *Brexeternity* (ibid.), *Bregret*, *breferendum*, *regrexit*, *brexhausted*, *Brexpat*, (*point of no*) *Breturn*, *bre-morse*, *Brenial* (Lalić-Krstin, Silaški 2018), derivatives: *brexite(e)r*, *Brexit-esque*, *post-Brexit*, *pre-Brexit*, *anti-Brexit*, and compounds: *Brexitography*, *Brexitology*, *Brexitophobia* (ibid.). Playfulness, irony, and satire present in

these blends are not only a linguistic phenomenon but an expression of the speaker's political stance.

The word Brexit also inspired neologisms containing the second part of the blend, such as *Megxit* (*Meghan* + *exit*, Prince Harry and his wife Meghan stepping back as members of the British royal family), *Frexit* (*France* + *exit*), *Irexit* (*Ireland* + *exit*), *Polexit* (*Poland/Polish* + *exit*), *Lexit* (*left-wing exit*), *Scexit* (*Scottish* + *exit* from the UK). Some of the blends listed in corpus NOW are ambiguous, which is common for abbreviated lexemes, e.g. *Wexit*:

- (1) the exit of the big four banks from wealth management, known as Wexit (NOW),
- (2) Maverick Party (formerly the Wexit party) that would see Western Canada separate from the eastern provinces (NOW),
- (3) Wexit: The possible withdrawal of Wales and England from the European Union (Collins Dictionary).

Another example of a social change that has affected the whole world recently is the pandemic of COVID-19, which has brought about an outburst of neologisms, dubbed Coronaspeak. D. Crystal (2020) claims that blends prevail among corona-related neologisms. He even called his article *Covocabulary*, i.e. using a blend of *corona* + *vocabulary*. Compared to Brexit, blends related to the pandemic of COVID-19 have been created with the splinters *cov-* or *corona-* as the first part of blends: *covidiot*⁵ (*covid* + *idiot*), *covideo* (*covid* + *video*), *covidient* (*covid* + *obedient*), *covidivorce*, *coronanoia* (*corona* + *paranoia*), *coronaspiracy* (*corona* + *conspiracy*), *coronacation* (*corona* + *vacation*), *coronials* (*corona* + *millennials*), etc. However, these splinters were not by far the only ones used in 'covocabulary'. New coinages like *quarantini* (*quarantine* + *martini*), *locktail* (*lockdown* + *cocktail*), *blursday* (*blurred day*) display a high level of linguistic ingenuity and humour is used as a coping mechanism to handle the difficult situations during the COVID pandemic, or as Crystal (2020) puts it: "... the humour is good for us. Laughing in the face of the enemy."

The element of humour, especially satire and sarcasm, is also present in blends of names of political opponents: *libtard* (*liberal* + *retard*) and analogically created *trumptard* (*Trump* + *retard*). While *liberal* is included in official dictionaries as "(offensive, slang) a person considered naively liberal" (Collins Dictionary), its counterparts like *conservatwat* (*conservative* + *twat*), *retardican* (*retard* + *Republican*), or *Repugnicant* (*Republican* + *repugnant*) appear only in dictionaries of slang (Urban Dictionary), similarly to *democrap* (*Democrat* + *crap*), i.e. the lexemes have undergone lexicali-

⁵ Covidiot(s) (plural) is the most frequent covid- blend according to NOW.

sation but they have not been standardised yet. The blends comprising names or surnames of politicians are often combined with derogatory terms, attacking political figures or whole groups: *killary* (*killer* + *Hillary* (*Clinton*)), *hilliary* (*Hillary* + *liar*), *trumpanzee* (*Trump* + *chimpanzee*), *trump-tanic* (*Trump* + *Titanic*), *trumpzilla* (*Trump* + *Godzilla*), *Nobama* (*no* + *Obama*). These blends have been classified as political portmanteaus and research into online political discourse shows that most of them can be labelled offensive (Hossain et al. 2020).

One of the once quite popular political blends that was not defamatory includes *Merkozy* (*Merkel* + *Sarkozy*) denoting the close cooperation between French President Nicolas Sarkozy and German Chancellor Angela Merkel. When François Hollande succeeded Sarkozy as French president, new blends were suggested: “Merging first names to make Frangela is too familiar for leaders who barely know each other. Homer is too American (or worse, Greek). Merkollande sounds too close to Merkozy. That leaves just the shortened Merde, which at least sums up the state of the euro” (The Economist 2012). None of these blends, however, survived in the lexicon for much longer than the presidency of François Hollande, not to speak about *Merkron* (*Merkel* + *Macron*) that did not catch on at all.

It is interesting to note that once a splinter gains in productivity, it is less emotionally charged, which can be illustrated with examples of -gate, -(o)mics, and -flation.

After Watergate in 1972, the compound itself has become synonymous with any scandal, especially if it involves a cover-up or covert activities (Barrett 2004). The splinter -gate has been added to many other nouns, whether proper or common: *climategate*, *pizzagate*, *partygate*, *Iraqgate* (*COCA*), *Clintorgate*, *Monicagate*, *Whitewatergate*, *Cartergate*, *stalker-gate*, etc. (for a more comprehensive list see Barrett 2004: 19). Rather than being derogative, these blends are more of ‘journalistic shortcuts’ (Barrett 2004: 18).

Another splinter that became increasingly popular is -(o)mics. As early as 1969, Nixonian economics was tagged as *Nixonomics* (Barrett 2004: 25). From then on, other types of -(o)nomics were coined: *Reaganomics*, *Freakonomics*, *Clintonomics*, *peoplenomics*, *Trumponomics*, *Gorbanomics*, *Hooveronomics*⁶ (*COCA*). As remarked by Barrett, *Hooveronomics* and *Jacksonomics* were formed long after the presidents were dead.

An analogical process can be observed with the formative -flation, which is part of the word *inflation*: *stagflation*, *oilflation*, *medflation*, *Bidenflation* (NOW), *Trumpflation*, *Obamaflation*, *Carterflation*, etc. The

⁶ The blends are ordered according to their frequency in the corpus.

splinter does not carry meaning but its productivity has led to its lexicalisation and the complex words created with it show a high regularity like the blends with *-(o)nomics*.

At the linguistic level, these splinters are undergoing a transformation process of becoming bound morphemes (Callies 2016) and thus words comprising them should be treated as compounds.

Blends in Slovak political discourse

Blending in the Slovak language is a much less productive word-formation process than in English. Most blends used in Slovak were adapted from English with or without orthographical changes or as calques. Numerous examples include *Brexit*, *covidiot/kovidiot*, *demokratúra* (*democratorship*), *demonkracia/démonkracia* (*demoncracy*), *haktivista* (*hacktivist*), *katoliban/ec* (*Catholiban*), *Merkozy*, *pharming*, *politicída* (*politicide*), *prestítút/ka* (*presstitute*), *stagflácia* (*stagflation*), *vorkoholik* (*workoholic*), etc.

Only individual cases of blends based on Slovak words have been attested in the substandard lexicon, used mostly in internet discussions as derogatory terms: *OLAJNO* (*OLANO* + *lajno* = the abbreviation of the name of the political party + crap, shit), *Igiot* (*Igor* + *idiot* = name of ex-PM and minister of finance Igor Matovič + idiot), *posranec* (*poslanec* + *posranec* = MP + coward or a person suffering from diarrhoea), *ficílska mafia* (*Fico* + *sicílska* = surname of the former Slovak PM + Sicilian). The last example is relatively unique from a linguistic point of view, as most blends belong to the part of speech identical with its splinters, while in this case, the combination of the proper noun (*Fico*) with an adjective (*sicílska*) results in an adjective *ficílska* in the feminine gender due to the collocation with *mafia* (feminine noun).

There are also interlingual blends, such as the lexemes *Slovensko* and *Slovakia* that have become parts of two telescopes, where two full words overlap. The first is *sLOVEnsko*, also written as *S♥nsko* – using an emoji of a heart symbolising the English word *love*, thus combining Slovak and English. The second example – *SlovaKIA* is a blend of the country's name in English with the highlighted brand name of the South Korean car producer, which has its manufacturing plant in Slovakia, Žilina. Thanks to this creative process, both examples are used for promotional and advertising purposes.

Conclusion

Blends, like other neologisms, reflect people's need to name new realities, thus being the expression of societal changes. The popularity of blends in contemporary media can be ascribed to their traits of linguistic wordplay and creativity, which make these coinages attractive to audiences. At the same time, humour is a coping mechanism with uncertainties people have to face like it was during Brexit and the pandemic of COVID-19 that both triggered an 'explosion' of new coinages. It is to be seen which of them survive the test of time. Satire and irony reflected in blends found in political discourse may even lead to hate speech, especially when the blends are aimed at political opponents. The productivity of blending in present-day English leads to blends being adopted into other languages, including Slovak.

References

- ADAMS, V. (2013): *An Introduction to Modern English Word-formation*. London and New York: Routledge.
- ALGEO, J. (1975): Portmanteaus, Telescopes, Jumbles. *Verbatim – The Language Quarterly*, 2(2): 1-2.
- ALGEO, J. (1977): Blends, a Structural and Systemic View. *American Speech*, 52(1/2): 47-64. <https://doi.org/10.2307/454719>
- BARRET, G. (2004): *Oxford Dictionary of American Political Slang*. Oxford: Oxford University Press.
- BAUER, L. (1983): *English word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BEDNÁROVÁ-GIBOVÁ, K. (2014): Some Insights into portmanteau words in current fashion magazines. *Jazyk a kultúra*, 5: 19-20, <https://www.ff.unipo.sk/jak/19-20_2014/Bednarova_studia.pdf> [22. 09. 2022].
- BÖHMEROVÁ, A. (2010): *Blending as lexical amalgamation and its onomatological and lexicographical status in English and in Slovak*. Bratislava: SEVT.
- CALLIES, M. (2016): Of soundscapes, talkathons and shopaholics: On the status of a new type of formative in English (and beyond). In: *STUF – Language Typology and Universals*, 69(4): 495-516. <https://doi.org/10.1515/stuf-2016-0021>
- CANNON, G. (1986): Blends in English word formation. In: *Linguistics*, 24(4): 725-753. <https://doi.org/10.1515/ling.1986.24.4.725>

- CANNON, G. (2000): Blending. In: BOOIJ, G.; LEHMANN CH.; MUGDAN J. (Eds). *Morphologie – Morphology: An International Handbook of Inflection and Word-Formation*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, pp. 952-956.
- CARROLL, L. (1872): *Through the Looking-Glass, and What Alice Found There*. London: Macmillan and Co.
- COCA: *Corpus of Contemporary American English*¹. 1990–2015 <<http://corpus.byu.edu/coca/>> [25. 09. 2022].
- Collins Dictionary – ONLINE (2022), <<https://www.collinsdictionary.com>> [27. 09. 2022].
- CRYSTAL, D. (2020): Cambridge Reflections-COVID-19: Vocabulary. In: *Cambridge blog*, <<http://www.cambridgeblog.org/2020/05/-covocabulary/>> [26. 09. 2022].
- FANDRYCH, I. (2008): Submorphemic elements in the formation of acronyms, blends and clippings. *Lexis. Journal in English Lexicology*, 2: 103-121. <https://doi.org/10.4000/lexis.713>
- FISCHER, R. (1998): *Lexical Change in Present-Day English: A Corpus-Based Study of the Motivation, Institutionalization, and Productivity of Creative Neologisms*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- GRIES, S. (2004): Shouldnt it be breakfunch? A quantitative analysis of blend structure in English. *Linguistics*, 42(3): 639-667. <https://doi.org/10.1515/ling.2004.021>.
- HENLEY, J. (2018): From here to Brexeternity: an alternative lexicon for these times. In: *The Guardian*, 15 November 2018 <<https://www.theguardian.com/politics/2018/nov/15/from-here-to-brexeternity-an-alternative-lexicon-for-these-times>> [25. 09. 2022].
- HOSSAIN, N.; TRAN, M.; KAUTZ, H. (2020): A framework for political portmanteau decomposition. In: *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, Vol. 14, pp. 944-948.
- KORNIENKO, O. (2006): Social and Economic Background of Blending. In: GRININ, L. E. et al. (eds.): *Globalistics and Globalisation Studies: Global Transformations and Global Future*, pp. 220-225.
- LALIĆ-KRSTIN, G.; SILAŠKI, N. (2018): From Brexit to Bregret: An account of some Brexit-induced neologisms in English. *English Today*, 34(2): 3-8. <https://doi.org/10.1017/S0266078417000530>
- LANČARIČ, D. (2008): *Jazykové skratky: systémovo-kategoriálny opis: systémovo-kategoriálny opis a ekvivalentná sémantizácia anglických a francúzskych abreviatúr*. Bratislava: Lingos.
- LEFILLIÂTRE, B. (2019): The cognitive motivation and purposes of playful blending in English. *Corela. Cognition, représentation, langage*, 17(2): 1-30. <https://doi.org/10.4000/corela.9518>

- MAIEROVÁ, E. (2012): Krížené slová v ekonomickej angličtine. In: HOLÚBEKOVÁ, A. (ed.): *Výučba cudzích jazykov na vysokých školách a univerzitách: recenzovaný zborník vedeckých prác*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, pp. 231-240.
- MATTIELLO, E. (2013): *Extra-grammatical Morphology in English*. Berlin – Boston: Walter de Gruyter GmbH.
- MATTIELLO, E. (2019): A corpus-based analysis of new English blends. *Lexis: Journal in English Lexicology*, 14. <https://doi.org/10.4000/lexis.3660>.
- MATTIELLO, E. (2021): Blends vis-à-vis Compounds in English. In: *Italian Journal of Linguistics*, 33(1): 3-34. DOI: 10.26346/1120-2726-165.
- NOW: *News on the Web Corpus*. 2010–today, <<http://corpus.byu.edu/now/>> [29. 09. 2022].
- Oxford Learner's Dictionaries*. Oxford: Oxford University Press. <<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>> [23. 09. 2022].
- POUND, L. (1913): Indefinite Composites and Word-Coinage. *The Modern Language Review*, 8(3): 324-330. <https://doi.org/10.2307/3712683>
- POUND, L. (1967): *Blends: Their relation to English word formation*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Reprint: Heidelberg: Winter.
- RENNER, V. (2015): Lexical blending as wordplay. In: ZIRKER, A.; WINTER-FROEMEL, E. (eds.): *Wordplay and metalinguistic/metadiscursive reflection*, Berlin, München, Boston: De Gruyter, pp. 119-133. <https://doi.org/10.1515/9783110406719-006>
- THE ECONOMIST (May 19, 2012): *Angela's New Partner*. <<https://www.economist.com/europe/2012/05/19/angelas-new-partner>> [29. 09. 2022].
- TULLOCH, S. (1991): *The Oxford Dictionary of New Words: A Popular Guide to Words in the News*. Oxford: Oxford University Press.
- Urban Dictionary* (1999-2022), <<https://www.urbandictionary.com/>> [27. 09. 2022].

Contact:

PhDr. Eva Maierová, PhD.

Department of English Language

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

Email Address: eva.maierova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3651-8683>

Inakosť v jazykovej krajine¹

Eva Molnárová – Jana Lauková

Abstract

Otherness in a Linguistic Landscape. *This paper examines the manifestations of otherness on the signs that shape the semiosphere of the linguistic landscape of a selected intra-urban space. Examples are given from the city centre of Banská Bystrica (Slovak Republic) and the city centre of Erlangen (Federal Republic of Germany). In defining otherness or foreignness, we draw on the terminological database of the VEGA project Xenisms in German and Slovak Communicants and, in the case of signs in the linguistic landscape, on the APVV project Language in the City – Documenting the Multimodal Semiosphere of Linguistic Landscapes in Slovakia and in a Comparative Perspective.*

Keywords: linguistic landscape, sign, language, otherness, foreignness.

Kľúčové slová: jazyková krajina, znak (nosič), jazyk, inakosť, cudzosť.

Úvod

Prejavy cudzosti a inakosti súvisiace s témou migrácie, sú predmetom záujmu našich výskumov už niekoľko rokov. Naša monografia *Jazykový obraz migrácie v nemeckom masmediálnom diskurze* (Lauková, Molnárová 2018) reflektuje výskumný problém konštrukcie jazykového uchopovania problematiky súčasnej migrácie v Európe vo vybranom nemeckom a slovenskom masmediálnom diskurze. Migráciu v tomto kontexte vnímame ako proces presídlenia, počas ktorého jednotlivci i celé skupiny ľudí z rôznych dôvodov opúšťajú svoje domovy. Jednou z motivácií rozpracovania výskumu so zameraním na mentálno-jazykové inakosti

¹ Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA *Xenizmy v nemeckých a slovenských komunikátoch* (ITMS: 1/0472/20) a projektu APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*.

a kultivovanú komunikáciu v súvislosti s témou migrácie bola aj skutočnosť, že fenomén migrácie je veľmi citlivou témou, o ktorej sa diskutovalo nielen v súvislosti s tzv. migračnou vlnou v roku 2015/16 ale aj v súčasnom období, napr. v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na Ukrajine.

Cieľom našich doterajších výskumov bola identifikácia, opis a interpretácia mentálno-jazykových inakostí používateľov jazyka patriacich do rôznych sociokultúrnych spoločností, ktoré sú generované v komunikačnom procese o sociokultúrnej alebo sociocivilizačnej skutočnosti. Sociokultúrne spoločenstvá jednotlivých krajín (nemecky hovoriace krajiny, Slovensko) pritom vnímame ako spoločenstvá, ktoré sú vnútorne heterogenizované na menšie spoločenstvá podľa rôznych kritérií (vek, stupeň vzdelania, miesto bydliska atď.). Z hľadiska metodológie sme sa opierali o model diskurznej viacúrovňovej analýzy DIMEAN, pričom sme vychádzali zo základnej koncepcie komparatívnej kvantitatívno-kvalitatívnej lingvistickej analýzy (porov. Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 73-76). Prostredníctvom nej sme zisťovali početnosť a frekvenciu výskytu skúmaných entít v textových korpusoch, v našom prípade išlo najmä o lexémy *Migration* (slov. *migrácia*) a *Flüchtling* (slov. *utečenec*). Kvalitatívna analýza nám umožnila odhaliť špecifické charakteristické znaky jazykového uchopovania fenoménu migrácie, t. j. aké jazykové prostriedky používali komunikanti nemeckého a slovenského diskurzu, keď písali o migrácii.

V predkladanej štúdii by sme sa chceli od výskumných otázok typu v akých súvislostiach a kontextoch sa o migrácii píše, aká je typická tematická štruktúra takejto správy, opakuje sa v masmédiách skôr pozitívne alebo negatívne konotovaný obraz migranta atď. posunúť k mapovaniu prejavov prítomnosti samotných migrantov alebo aj tzv. osôb s migračným pozadím (nem. *Personen mit Migrationshintergrund*), resp. cudzích štátnych príslušníkov na signs v jazykovej krajine (ang. *Linguistic Landscape*, ďalej LL) vybraných intraurbánnych oblastí. Náš výskum sa teda zameriava na formovanie LL osobami, ktoré prišli na územie Slovenska a Nemecka nielen počas tzv. migračnej vlny v rokoch 2015/2016, ale aj pred ňou, resp. po nej a na ich vplyv na tzv. jazykovú a kultúrnu inakosť vo vizuálnej realite jazykovej krajiny vo všeobecnosti.

Linguistic Landscape

Prvá obsiahlejšia definícia *Linguistic Landscape*, ktorá položila základy pre ďalšie výskumy v tejto oblasti vznikla v roku 1997. Jej autori Landry a Bourhis (1997: 25) definujú jazykovú krajinu nasledovne: „*The language of public road signs, advertising billboards, street names, place names,*

commercial shop signs, and public signs on government buildings combines to form the linguistic landscape of a given territory, region, or urban agglomeration“². Lingvistické výskumy skúmajú prítomnosť písomne fixovaného jazyka vo verejnom priestore z rôznych perspektív. Centrálnymi témami sú napríklad vzťahy majoritných a minoritných jazykov, sociálna a etnická diverzita, socioekonomický a sociohistorický kontext v ktorom jazykový znak (ang. *sign*) vznikol, jazyková politika, analýza funkcií jazyka, rozdelenie jazykov v rámci urbánnej oblasti a pod. Predmetom nášho výskumu budú jazykové rovnako ako aj nejazykové znaky presne vymedzeného verejného priestoru, ktoré podávajú informácie v prvom rade o producentovi znaku. Zameriame sa najmä na neoficiálne signs (bottom-up signs), pretože predpokladáme, že ich tvorcovia - majitelia (rovnako fyzické ako aj právnické osoby) môžu byť vo väčšej miere aj cudzí štátni príslušníci na rozdiel od tvorcov top-down signs. K bottom-up signs jazykovej krajiny patria napr. označenia obchodov, pevné a mobilné tabule s ponukou tovarov a služieb, reklamné plagáty a bilbordy, ale rovnako aj grafity (Ben-Rafael et al. 2006: 14). Budeme sa zameriavať najmä na viacjazyčné nosiče, ktoré okrem slovenčiny v Banskej Bystrici a nemčiny v Erlangene ako úradných jazykov a angličtiny ako lingua franca obsahujú text aj v inom jazyku a zároveň prevádzky, na ktorých sa tieto nosiče nachádzajú, nepatria k medzinárodným sieťam. Okrem jazyka budú stredobodom našej pozornosti aj nejazykové znaky, ktoré budú vykazovať prvky inakosti, resp. cudzosti v porovnaní s ostatnými znakmi geograficky určených jednotiek a podieľajú sa na tvorbe tzv. multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny.

Stručná charakteristika výskumného priestoru

Obidve analyzované intraurbánne oblasti sú súčasťou väčšieho výskumného projektu – projektu APVV *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*.

Mesto Banská Bystrica leží na strednom Slovensku, rozlohou 103,4 km² približne v strede medzi hlavným mestom Bratislava (208 km) a druhým najväčším mestom krajiny Košicami (217 km). Banská Bystrica je s počtom obyvateľov 74 960 (stav k 31. 12. 2021) šiestym najväčším mestom Slovenska a kultúrnym i hospodárskym centrom stredného Slovenska³. Mesto je

² Jazyk verejných dopravných značiek, reklamných bilbordov, názvov ulíc, miestnych názvov, obchodných značiek obchodov a verejných značiek na vládnych budovách kombinovaný do podoby jazykovej krajiny daného územia, regiónu alebo mestskej aglomerácie (preklad autoriek príspevku).

³ Travel to Slovakia, <<https://slovakia.travel/sk/banska-bystrica>> [10. 08. 2022].

vďaka svojej centrálnej polohe aj sídlom viacerých celoštátnych inštitúcií, je sídlom Banskobystrického regionálneho združenia a Univerzity Mateja Bela. Z historického hľadiska je to mesto s baníckou minulosťou v stredoveku a novoveku a nachádzajú sa tu cenné umelecko-historické pamiatky.

Mesto Erlangen je nemecké mesto a mestský okres, rozlohou cca 76,96 km², leží v bavorskom vládnom obvode Mittelfranken (slov. Stredné Francsko). Erlangen je aj sídlom krajinského okresu Erlangen-Höchstadt a momentálnym počtom obyvateľov 123 292 (stav k 31. decembru 2021) je najmenším veľkomestom z celkovo ôsmich veľkomiest v Bavorsku.⁴

Mesto je známe vďaka Erlangensko-norimberskej univerzite Friedricha Alexandra (nem. Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg) a koncernu Siemens AG, ktorý tu vyrába CT a MRT zariadenia a prístroje (Bibliothek).

Obe mestá sú čiastočne porovnateľné vzhľadom na ich rozlohu a počet obyvateľov. Výrazné rozdiely sú v počte cudzincov v oboch mestách. Špecifické zloženie jazykového prostredia môže poskytnúť informácie o etnicom zložení urbánnej oblasti – napríklad o participácii národnostných menšín na živote v meste.

V Banskej Bystrici je v súčasnosti evidovaných približne 2 830 cudzincov (stav k 21. februáru 2021), z toho 1 604 mužov a 1 226 žien. Medzi nimi je 952 občanov členských štátov Európskej únie a ich rodinných príslušníkov, ako aj 1 878 občanov tretích krajín. Okrem členských štátov EÚ sú to predovšetkým štátni príslušníci Ukrajiny (873)⁵, Ruskej federácie (309), Číny (69), Veľkej Británie (66), Vietnamu (55), Turecka, Albánska, Austrálie, Egypta, Filipín, Mexika, Venezuely, Kazachstanu, USA, Kanady, Indonézie a Palestíny. Spomedzi členských štátov EÚ sú najviac zastúpení občania Českej republiky (227), Talianska (68), Francúzska (53), Španielska (47), Maďarska (34) a Chorvátska (22) (Slovakia Travel 2022).

V Erlangene žije celkovo 24 189 cudzincov zo 147 národností (stav k 31. decembru 2021). Ide predovšetkým o občanov Indie (2 461), Turecka (1 774), Číny (1 453), Sýrie (1 316), Talianska (1 274), Rumunska (1 247), Grécka (800), Rakúska (739), Chorvátska (723), Poľska (609), Ruskej federácie (590), Bulharska (579), Ukrajiny (397), USA (388) atď. Zaujímavé sú aj údaje o počte Slovákov žijúcich v Erlangene, toho času tu žije 152 Slovákov. Podľa štatistík mesta Erlangen približne 37 percent osôb evidujú ako osoby s migračným pozadím (stav k 31. 12. 2020, zdroj Stadt Erlangen).

⁴ Stadt Erlangen: Bevölkerung. 31. Dezember 2020 [31. december 2020], <<https://erlangen.de>> [10. 08. 2022].

⁵ Uvedené údaje o presnom počte Ukrajincov, v súvislosti s vojnou na Ukrajine, žijúcich v Banskej Bystrici nie sú v čase publikovania tohto príspevku aktuálne, presné údaje autorkám tohto príspevku nie sú známe.

Počet cudzincov žijúcich v oboch skúmaných oblastiach môže mať výrazný vplyv na jazykovú krajinu skúmaných intraurbánnych lokalít. Jazykové krajiny nemusia byť nevyhnutne viacjazyčné, ale práve táto ich rôznorodosť priťahuje záujem výskumníkov, ktorí sa zaoberajú výskumom Linguistic Landscape.

Identifikované signs v BB

Na Námestí Štefana Moysesu (ďalej NŠM) v Banskej Bystrici sa nachádza obchod s módnym oblečením pod názvom *Boutique Natali, Moda Italy*. Na jeho výklade sa vyskytuje text v 5 cudzích jazykoch, konkrétne v slovenčine (*dámska kolekcia*), angličtine (*Moda Italy; fashion clothes*), francúzštine (*boutique*), ruštine (*модная одежда*) a španielčine (*Ropa de moda*) (porovnaj Lauková 2020: 53). Keďže ruština patrí medzi nízko frekvencované jazyky v skúmanej oblasti, zaujímalo nás, z akého dôvodu sa vyskytla vo výklade práve tohto obchodu, keďže podľa názvu ho identifikujeme ako butik s talianskou módou. Z osobného rozhovoru s majiteľkou obchodu vyplynulo, že pochádza z Ukrajiny, ale komunikuje v ruskom jazyku, a preto sa ho rozhodla použiť aj na sign svojho obchodu.

Prvý príklad sign (obr. 1) bazíroval výlučne na jazykových znakoch na rozdiel od nasledovného príkladu, ktorého inakosť predstavuje komplex multimodálnych nosičov, tzv. cluster. Zároveň sú tieto nosiče v kontraste s top-down nosičmi (pamätnými tabuľami) v slovenskom jazyku umiestnenými na fasáde rovnakého domu.

Majiteľ a šéfkuchár reštaurácie Zeus sú gréckej národnosti. Okrem názvu *Zeus* (gr. Ζεύς – najvyšší zo starogréckych bohov) s doplňujúcou informáciou v anglickom jazyku *greek street food*, odkazuje na grécky pôvod aj farebnosť nosiča (biela a modrá farba), štylizácia písma napodobňujúca grécku abecedu, ale aj ornamentálna bordúra nachádzajúca sa na dlhších stranách nosiča. Grafické prvky v tvare kruhu okolo písmena Z môžu symbolizovať vavrínový veniec, ktorý nosili grécki bohovia a dekorovali ním víťazov olympijských hier. Informácia v písanom texte je ďalej doplnená formou obrazu (fotografie gréckych jedál), čiže iným semiotickým systémom (obr. 2).

Obr. 1: Boutique Natali na Námestí Štefana Moysesu v Banskej Bystrici⁶

Obr. 2: Reštaurácia Zeus na Hornej ulici v Banskej Bystrici

⁶ Použité fotografie sú súčasťou výskumnej databázy projektu APVV-18-0115 „Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy“.

Kebab sa postupne stal bežnou súčasťou jedálnečky mnohých Európanov. Niekoľko prevádzok, ktoré ho ponúkajú, sa nachádza aj v meste Banská Bystrica. Pozornosť recipienta LL určite upúta *OzayKEBAB* na Dolnej ulici v Banskej Bystrici (obr. 3). Na hlavnom nosiči nad vstupom do prevádzky je prezentovaný originálny pôvod jedla textovou zložkou, ktorá je doplnená obrazovým materiálom. Nesprávny zápis lexémy ozaj s ypsilonom namiesto písmena j bol zámerom majiteľa, keďže do tejto slovnej hračky skryl zároveň svoje vlastné meno *Özay Bilgin*. Názov prevádzky teda môžeme dešifrovať ako Kebab *Özaya Bilgina* a/alebo skutočný, pravý kebab, čo je podčiarknuté aj v doplňujúcej informácii „*naozajstný turecký kebab*“ pod hlavným názvom. Prioritná percepcia recipientom je podporená obrazovou zložkou (turecká a slovenská zástava, schematické zobrazenie mäsa na ražni a ohňa), keďže obraz spolu s výraznými prvkami (napr. aj červená farba) riadia proces percepcie nezávisle od vôle recipienta (Itti, Koch 2000). Doplňujúce informácie poskytujú ďalšie multimodálne nosiče umiestnené na fasáde vedľa vchodových dverí, na ktorých je názov ponúkaných jedál a nápojov doložený fotografiou.

Obr. 3: Reštaurácia Ozay KEBAB na Dolnej ulici v Banskej Bystrici

Vo vizuálnej prezentácii prevádzky *Moja srdcovka* (obr. 4) nenájdeme na prvý pohľad viditeľné špecifické znaky, ktoré by identifikovali neslovenský pôvod jej majiteľov. Napriek tomu sú spolumajitelia tejto cukrárne Turci. Ide o tretiu generáciu, ktorej príslušníci sa už síce narodili na Slovensku, ale rodinné tradície dodržiavajú dodnes. Autentický balkánsky recept starého otca postupne vylepšili o moderné ingrediencie, ale zmrzlina zostáva súčasťou ich stáleho portfólia i napriek tomu, že najviac času a energie venujú príprave koláčov a zákuskov, keďže majú otvorené celoročne. Zmrzlinu začali predávať v Želiezovciach a prvú väčšiu cukráreň si otvorili po presťahovaní sa do Lučenca pod názvom *Flamengo* v 70. rokoch⁷. Keďže názov už nezodpovedá ich súčasným potrebám, novú sieť cukrární (Banská Bystrica, Zvolen, Bratislava a pod.) nazvali *Moja srdcovka*.

Obr. 4: Prevádzka *Moja srdcovka* na Námestí SNP v Banskej Bystrici

⁷ Informácie z osobných rozhovorov s majiteľmi prevádzky.

Identifikované signs v Erlangene

Predbežná kvantitatívna a kvalitatívna analýza signs z výskumného priestoru v centre mesta Erlangen nám naznačila niektoré zhody, ale samozrejme aj mnohé rozdiely s výskumným priestorom v Banskej Bystrici. Počty jazykov na signs sú porovnateľné a ukázalo sa, že mnohé z nich sa dajú identifikovať v určitých špecifických oblastiach. Výrazný výskyt taliančiny sme v oboch mestách zaznamenali v oblasti gastronómie, pričom išlo najmä o kaviarne, pizzérie, resp. iné reštauračné zariadenia ponúkajúce talianske špeciality. Uvádzame niekoľko príkladov z Erlangenu.

Reštauráciu *Cucina di Napoli* (slov. Neapolská kuchyňa) (obr. 5) nájdeme aj na portáli talianskych lokálov v Erlangene *Mein Italiener in Erlangen* (slov. Môj Talian v Erlangene), ktorého súčasťou je 29 prevádzok a väčšina z nich sa dá identifikovať podľa názvu v taliančine (napr. *La vita e' bella*, *Carpaccio*, *Osteria da Gianni*, *Momenti Italiani*). Majiteľom reštaurácie a pizzérie *Cucina di Napoli* je Giuseppe Marini a súčasťou jej menu sú talianske špeciality.

Obr. 5: Ristorante Cucina di Napoli na Engelstrasse v Erlangene

Ďalším príkladom je *Osteria Il Sapore*, *Osteria & Pizzeria*, *Italienisches Essen in Erlangen* (slov. ostéria a pizzéria, talianske jedlo v Erlangene), ktorá ponúka takisto taliansku kuchyňu (obr. 6).

Obr. 6: Osteria Il Sapore na Einhornstrasse v Erlangene

Dôslednú prezentáciu v talianskom jazyku zvolila reštaurácia *Locanda* (obr. 7). Okrem taliančiny v názve prevádzky sa tento jazyk nachádza aj v ponuke menu a oslovení zákazníkov vo všetkých oknách prevádzky a keďže ide o rohový dom, je daná prezentácia viditeľná z viacerých smerov (obr. 8 a 9).

Obr. 7: Hlavný vchod do prevádzky Locanda na Marktplatz v Erlangene

Obr. 8: Ponuka menu 1

Obr. 9: Ponuka menu 2

Výskyt arabčiny, turečtiny príp. čínštiny sme podobne ako v prípade taliančiny zaznamenali v súvislosti s oblasťou gastronómie (reštaurácie resp. prevádzky rýchleho občerstvenia). Nasledujúce prevádzky sú príkladom orientálnych vplyvov v Európe. Reštaurácie ponúkajú typické arabské a turecké špeciality (obr. 10, 11, 12).

Obr. 10, 11: Döner Kebab na Hauptstrasse v Erlangene

Obr. 12: Arabská reštaurácia Palmyra na Einhornstrasse v Erlangene

Záver

V našom príspevku sme sa zamerali na analýzu *signs* v jazykovej krajine, ktoré sme identifikovali na základe určitých znakov cudzosti, resp. inakosti. Podľa Dolníka a Orgoňovej (2015: 14) je *cudzost'* vzťah, ktorý navodzujeme k iným bytostiam (aj nebytostiam) na základe ich interpretácie so zreteľom na to, či ich zaradíme alebo prijímame alebo môžeme, resp. chceme prijať do sféry, ktorú prežívame alebo aj vedome vnímame ako vlastný praktický životný, kognitívny, emocionálny alebo hodnotový svet. Nieкто je cudzinec, lebo ho nezaradíme do našej domény. V súčasnosti však *cudzia* kultúra zosobňuje tzv. kultúrny transfer, t. j. implikovanie cudzích elementov do inej kultúry a ich prípadnú asimiláciu. Vzťah k niekomu alebo niečomu interpretujeme ako cudzostný na pozadí toho, že sme si v socializácii osvojili orientačnú schému *vlastná doména a svet mimo nej*, ktorej základ nosíme v sebe ako antropologickú konštantu.

Vo všetkých analyzovaných prípadoch boli majiteľmi prevádzok občania inej (cudzej) národnosti, ktorí svoju identitu prezentovali vo vizuálnej realite jazykovej krajiny prostredníctvom jazykových, ale aj nejazykových znakov. My sme túto prezentáciu identifikovali na základe prítomnosti príslušného cudzieho jazyka, kombinácie jazyka a nejazykových znakov, ku ktorým patrí napr. typická farebnosť, vzory, motívy, ale aj druh, spôsob a miesto (vizuálnej) prezentácie ponúkaných tovarov a služieb, tradície prejavujúce sa napr. v príprave jedál alebo ich servírovaní.

Funding acknowledgement:

Príspevok je publikovaný v rámci projektu VEGA *Xenizmy v nemeckých a slovenských komunikátoch* (ITMS: 1/0472/20) a projektu APVV-18-0115 *Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy*.

Excerptované texty:

Slovakia Travel, <<https://slovakia.travel/sk/banska-bystrica>> [19. 10. 2022].

Stadt Erlangen, <<https://erlangen.de>> [19. 10. 2022].

Bibliothek: <<https://www.bibliothek.sk/encyklopedia/?action=yes&pojmem=Erlangen>> [19. 10. 2022].

Literatúra

BEN-RAFAEL, E.; SHOHAMY, E.; AMARA, M.; TRUMPER-HECHT, N. (2006): Linguistic Landscape as a symbolic construction of the public

- space: The case of Israel. In: GORTER, D. (eds.) *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters, s. 7-30, doi: 10.1080/14790710608668383
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- DOLNÍK, J. a kol. (2015): *Cudzost' – jazyk – spoločnosť*. Bratislava: Stimul.
- ITTI, L.; KOCH, CH. (2000): A saliency-based search mechanism for overt and covert shifts of visual attention. *Vision Research*, 40(10-12): 1489-1506. [https://doi.org/10.1016/S0042-6989\(99\)00163-7](https://doi.org/10.1016/S0042-6989(99)00163-7)
- LANDRY, R.; BOURHIS, R. (1997): Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality – An Empirical Study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1): 23-49, <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>
- LAUKOVÁ, J. (2020): Kontext textu a obrazu vo vizuálnej semiotike jazykovej krajiny mesta Banská Bystrica. In: ĎURICOVÁ, A. (ed.): *Od textu k prekladu XIV, 2. časť, Linguistic Landscape*. Praha: JTP, s. 47-54.
- LAUKOVÁ, J.; MOLNÁROVÁ, E. (2018): *Jazykový obraz migrácie v nemeckom masmediálnom diskurze*. Banská Bystrica: UMB Belianum.

Kontakt:

PhDr. Eva Molnárová, PhD.

Katedra germanistiky	Department of German Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Philosophy
Univerzita Mateja Bela v Banskej	Matej Bel University
Bystrici	Banská Bystrica

Email Address: eva.molnarova@umb.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4427-3786>

Mgr. Jana Lauková, PhD.

Katedra germanistiky	Department of German Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Philosophy
Univerzita Mateja Bela v Banskej	Matej Bel University
Bystrici	Banská Bystrica

Email Address: jana.laukova@umb.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1412-7400>

Color Symbolism: European National Flags and Social Emotions

Jiří Nesiba

“... we have to take the colours in them first fleeting nature, only then can we understand the colour in the metallised material area..., colour is what descends to the surface of matter, is the gateway to the spiritual world...” (1921)

STEINER, R., *Colour*, Rudolf Steiner Press, 1992, p. 46.

Abstract

The article focuses on a statistical analysis of the colour changes in European national flags over the years 1900-2020. The state flag has become the primary distinguishing symbol for all independent states in an international environment. Colours on European flags during the 20th century underwent several changes in the context of historical development. The author examines colours as an expression of collective emotion. The changes of colour occurrence are monitored by using statistical methods as the linear regression and frequency analysis. The paper focuses on the dynamics of colour changes, according to the percentage of occurrence of all existing national flags, which were officially approved by the national parliaments. Research found, that only the primary seven colours accompany the modern European flag history (i.e. red, black, white, blue, green, orange and yellow). The colours on state flags refer to the long-term trends of the collective emotions (as universal emotions of P. Ekman, or moral emotions of J. Haidt). Methodologically, the author is inspired by current approaches of generative social sciences, cliodynamics or color psychology (especially theory of colors by Johann Wolfgang Goethe).

Keywords: national flags, vexillology, color psychology, collective emotions.

Introduction

This paper refers about the colour changes on the national (states) flags of European countries, which processes as an example of collective emotions. Colours present state identity and point to changes in society. The article is an example of new possibilities of approach to the study of society and politics. The state flag is a symbolic expression of national identity. It is such a well-known visible symbol that surprisingly it has not yet received sufficient statistical attention. The flag unites national cohesion while distinguishing it from others with specific symbolism. It touches the deeper subliminal aspects of collective action. The colours of the flag symbolically express the nation (state) they represent.

In European tradition limited number of seven colours appeared on flags – e.g. black, white, red, yellow, blue, green and orange. These colours follow the constant collective emotions. The constant manifested the emotional identity in the society, which we can explore through the national colours accepted as a national symbol. This paper deals with the intentions of new integral disciplines to reveal new perspectives of the social survey. The research results show how the collective emotions of society can be reflected in the colourful symbolism of flags, but at the same time, predict general trends in the political development.

Colour Symbolism

Flags are symbolic state representation for international environment, but rooted in the national tradition (Znamierowski 2000). This way of identification but also diversity is generally a characteristic element of European tradition. The relationship between competition and cooperation is the most typical feature for European thinking about the social and national identity (Ferguson 2012). Symbolic expressions of this relationship are identifying symbols of political power. The kings, the aristocracy, the Church and the bourgeoisie had their symbols, which on the one hand, distinguished them from the others, but at the same time connected them (Gwynn-Jones 1998). This kind of „political“ symbolism has manifested fully since the Crusades, as the heraldry. Heraldry used a symbolic language, where colour played a crucial role (Woodcock, Robinson 2001, Floriani 2014). Each symbol was associated with a symbolic message about its holder. Medieval symbolism is a particular area of research. Different interpretations are a part of regular symbolic communication because each symbol has two faces (Burckhardt 1987: 106). This unified but differentiated symbol of no matter where it occurs, always reveals

the fundamental unity of several areas of experience (Eliade 1996: 387). Symbolism allows the interconnection of several levels of communication. Since antiquity, a system of symbols, signatures and analogies has permeated society and been one of the former pillars of the natural philosophy. This approach of finding the relationship between the micro and macro world touched all life aspects. Medieval heraldry (interpretation of emblems, signs and colours) was one of that manifestation. Current European national flags are a reflection of this tradition. The Middle Ages were full of symbols, and the 19th century combined this symbolism with the nation-state in a romantic sense. The description of heraldic figures is called blasonation (from French *le blason*, shield).

Until the First World War, heraldry and the interpretation of blasonation were governed by a rule popularised by the French writer Gérard de Nerval, who argued that blasonation is the key to history (Pastoreau 2018: 279). Medieval thinking is reflected in the understanding various biblical metaphors, allegories and symbols (Davy 1987). The Bible has become a "double mirror" of understanding the world (Frye 2002). The ability of the imagination made it possible to create heraldic features into complex interpretive aspects. The ability of symbolic thinking was part of politics when the Latin principle of "*aluid dicitur, aluid demonstratur*", i.e. some are said, and others are shown, was applied (Becker 2000). The Middle Ages followed the Old Testament's symbolism (e.g. Numbers 12: 6-8) and the New Testament (e.g. 1 Corinthians 13:12). The greatest authorities, as St. Augustine defined that „a sign is anything that evokes in our thinking something more than the impression it has on our senses“ (Augustinus Aurelius 2005: II, I, I).

Thomas Aquinas pointed out the Aristotelian meaning of symbolism. Human intellect can hide and discover the meaning of the symbol. Aquinas claimed that "spiritual meaning" is understood or consists in the fact that some things are expressed in the image of other things (Aquinas 2019: VII, 6, 15). Possibility opens up for creative work with symbolism that transcends the boundaries of the Middle Ages to this day (cf. Eco 2002: 279-316). Medieval culture was full of imagination and symbolic representation. The symbol of thinking and perception is so natural for medieval authors that they do not feel the need to inform their readers in advance of their intentions (Le Goff, Schmitt 2002: 777). The symbol represents the owner. It is always stronger and more authentic than the actual person or thing he is supposed to represent (Pastoreau 2018: 25).

Symbolism is the most complex type of representation, but at the same time with precise rules. Unlike index or icons, symbolism works with looser associations. The philosopher Charles Sanders Peirce, who defined visual signs into three groups, described the symbol very aptly concerning the icon

and the index. Colour is specific, is iconic, indexing and symbolic together (Peirce 1991).

Generally, a visual symbol represents reality with multiple levels of interpretation but can be understood as a metaphor. In this way, symbolic thinking is analyzed in many philosophical or psychological directions. In general, man can be defined as a homo symbolicus (cf. Durand 1996). The whole science, religion, can only be understood as a symbolic notation of a world with its grammatical rules of symbolic function (Cassirer 1965: 29).

The origin of the colours on the current flags can also be perceived in this form of the symbolism. National flags show a combination of seven primary colours: red, green, yellow, orange and blue, white and black, today as in the Middle Ages. By a medieval (but also renaissance) analogy, these primary seven colours previously corresponded to the seven metals, the seven visible objects in the sky (i.e. incorrectly the planets), seven basic tones (as the harmony of spheres), seven days, or the seven essential Christian virtues or sins.

Table 1: Protoscientific Colour Analogies and Signatures

	Planet	Metal	Tone	Nature Virtue/sin	Day
White	Moon	Silver	d	Temperance/Gluttony	Monday
Red	Mars	Iron	g	Fortitude/Anger	Tuesday
Purple-orange	Mercur	Mercury (quick-silver)	h	Charity/Greed	Wednesday
Blue	Jupiter	Tin	f	Humility/Pride	Thursday
Green	Venus	Copper	c	Chastity/Lust	Friday
Black	Saturn	Lead	e	Patience/Envy	Saturday
Yellow	Sun	Gold	a	Diligence/Sloth	Sunday

Source: Karpenko, 2003, Burckhardt, 2001, Corbin 1986, Kollerstorm, 2019, own processing

The so-called natural philosophy (protoscientific philosophy) talked about planetary analogies that touch on the colours. As the Renaissance philosopher Marsilius Ficino outlined in his work *De vita coelitus comparanda* (1480-1489), living in harmony with the colors (planets) leads to the ethical and aesthetic knowledge of mundus archetypalis (cf. Moore 1993: 10). The tradition of seven rulers of time, seven planetary metals, seven colors has its roots already in Babylonian times (Almarantis 2005) and come to the European tradition in the astronomy (Ptolemaic system of celestial spheres), in the

Christianity (e.g. seven epoches in Revelation of St. John), or the hermetic tradition as a pre-stage to modern science (Yates 1964, Koyré 1968, Robert, McGuire Westman 1977).

Current science has rejected these approaches and looks at colors as a neutral property of light or a „neutral“ cognitive process of the cognition. Color symbolism remained an area of interest for psychology as an archetypal psychology (Hillman 1975: 146-169). The archetypal psychology examines emotions, moods, and mental states and the psychological analogies with the colours appear again. Researches are associated with neurobiology to examine the relationship between perception and cognition of colours and concludes that with a particular combination of colours (regardless of cultural context), human consciousness reaches similar feelings or emotions, or what emotional perception attracts specific colours. The human mind associates colours with the signatures of feelings since childhood (e.g. Papazian 2020) and assigns different emotional expressions to colours in different world languages (Krempel 2021). The history of colour is social history because the colour is the first and foremost social problem. One rule applies, and that is that no colour "walks" alone. It acquires meaning and entirely "works" only if it is in connection or opposition with another colour or colours (Pastoureaux 2000: 13).

All history of examining human perception stands on the interpretation of the theory of colours. Using intuition, philosophers associated colours with human sensory cognition and with the nature of light. The oldest Greek natural philosophy associated the colours with physical nature of reality (Pythagoreans). This theory was most significantly developed in the theory of four corresponding temperaments/elements/colours (sanguine/air/yellow, choleric/fire/red, melancholic/earth/blue, phlegmatic/water/green) (cf. Elliot-Maier 2014). Plato accepted this theory, adding that colours have a nature of their own that affects man (Cratylus 423e, Timaeus 67c, Meno 76 d). Aristotle intuitively noted that the opposition of black and white plays an important role, although it does not appear in the colour spectrum. Black and white can be composed of other colours. They participate in creating other colours, which allow them to rise from the invisible to the visible. Colours are connected with space and time (Aristotle 2015: 439 b-440). The European theme of the "psychology of colours" and their influence on human perception has gained new impulses in the era of Renaissance philosophy (Riley 1995) as well as in Christian or Arab theology (e.g. Augustine Aurelius, Albert Magnus, Thomas Aquinas, Al-Kindi, Al-Ghazzali).

In standard medieval treatises on optics, the concept of light and colour was associated with numerical symbolism, astronomy, philosophical or Christian symbolism (Lindberg 1976, Adamson 2006). Natural philosophy

and theology worked with several levels of reality (lat. *analogia entis*). This moved into Renaissance art, which examined the influence of colours on the human psyche (e.g. Da Vinci's *A Treatise on Painting*). In this conception, hidden qualities of colour affect man, and the nature of light cannot be perceived without internal reflection (Quinlan-McGrath 2016: 281).

Founder of modern pedagogy, Jan Amos Comenius, perceived colours as an element of light that dazzles the senses, but sight is the most subject to optical illusions. The relationship between light and colour can only be understood through a higher understanding by human reason. The refraction of light can bring delusions. What is in the refraction of the rays has a distorted position, shape and colour (Comenius 1938: X, 19).

Isaac Newton's discoveries brought a fundamental change, and a physical revolution in color perception was beginning. Based on his observations, he separated the observer from the observed (light interference). Following mechanistic laws, he declared that colours are the separate property of light, independent of man. Moreover, he proved this opinion by experimenting with the reflection of light through a glass prism. He described light as rays of light that exist independently of the observer and are mechanical in nature (*Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, 1687). He later revised his view that the basis of colours is not a ray of light but refraction (*Opticks: or A Treatment of the Reflexions, Refractions, Inflexions and Colors of Light*, 1704), but generally established a mechanistic approach to colours. This physical theory perceived man as a passive recipient of colour.

Colour is conceived only as a way of reflecting light from matter. According to Newton, light is displayed in seven colours: red, orange, yellow, green, blue, purple and indigo. Newton rejected the idea that black and white are primary colours and that colours are only a matter of optics, not psyche. In this view, colours appear as frequencies that we can directly see as reflections on objects in the physical world. Physics still works with this assumption. Light can be derived indirectly as ultraviolet radiation or infrared light. Quantum electrodynamics also works with this assumption of non-invisible colours because visible light is only part of a large scale, similar to the musical range in which notes are higher and lower than we can hear (Feynman 2014: 24). From this point of view, the colours are only mechanistic in nature, like the whole universe. Cosmos was unified. It was a single vision. All were reduced to matter, moving in obedience to the laws Newton unearthed (Zajonc 1995: 85). Newton's mechanistic theory did not explain the relationships between colours. Why does light appear in this order, from red to purple? Why do colours have a polarizing effect (colours show bonds with each other)?

An alternative theory was formulated a hundred years later after Newton by Johann Wolfgang Goethe. He showed the influence of colours on the

human psyche, which affects the perception of colours themselves (Theory of Colors, 1810). Goethe did not see darkness as an absence of light but as interacting with light; colour resulted from this interaction of light and shadow. The location of the colour or light part of the colour spectrum affects the quality of colour. Each colour shapes the perception of other colours. Goethe created his idea of the chromatic circle (colour wheel or colour circle), independently of Newton's newly modified concept of the circle of colours (Optics, 1704), which Newton, according to the tradition of natural philosophy, associated again in his late age with the tones of music.

According to Goethe, colours work in a mutual combination, not alone... for the colours opposed to each other in the diagram are those which reciprocally evoke each other in the eye. Thus, yellow demands violet; orange [demands] blue; purple [demands] green; and vice versa: thus ... all intermediate gradations reciprocally evoke each other; the simpler color demanding the compound, and vice versa (Goethe 1970: § 50). Goethe is said to have directly inspired colour combinations on several later South American flags (e.g., a colour combination of the three primary colours of the Colombian flag) (cf. Colombia Flag 2021).

Goethe assumed that the spectra of light could be two (light spectrum and dark spectrum). In short, colours do not come from light - in which they also cannot be perceived, only thought - they are evoked in light by the modification of light from the outside. That means that the origin of colours includes not only light but, to a significant extent, also non-light (darkness) (Proskauer 2003: 50). Both white and black can be created by combining other colours, and the light is hidden behind them. Even colours of the human iris and the natural rainbow are similarly arranged. The scientific terminus of the goddess Iris (as the messenger of the gods) remained the same for the eye and the natural rainbow.

Ernst Mach supported Goethe's theory of colours by physically proving different perceptions of colours on a light or dark background. The colour manifests itself in contrast (Mach bands). Colours cannot be detached from human perception as an independent property of reality. This approach can be demonstrated on several optical illusions (simultaneous contrast). Rudolf Steiner, who organized the whole of Goethe's scientific work about nature, brought a fundamental impulse to understanding the psychology of colours. The colours in Steiner's presentation refer to life's ethical and moral principles as higher spiritual aspects. Steiner rejected the naive symbolism of colours, talking about the moral experience of colours. The point is to dedicate our whole soul to what the colours speak to us (Steiner 1992: 89).

In the 20th century, colours began to be studied in more detail by psychology, which reopened the meaning of colours for the human psyche (colour

psychology). In the middle of the 20th century, Swiss psychologist Max Lüscher created a projective personality test based on different colour perceptions. The preference of colours and their combination allow entering the emotional background of the personality quickly. It is a projective method based on evaluating the meaning of preference and rejection of specific colours (Donnelly 2016). The relationship between the physical and psychological laws of colours can be ended with a quote when we physically describe the spectrum's development at the end of the path. Psychologically, we have just set out on a journey (Schilling et Schilling: 2008: 35).

In the psychological conception of colours, we return in this way to the original understanding of colours in the sense of various analogies, signatures and connections with the whole complex of natural events and human psychology. This connection is also evident in the collective emotion of society. The relationship to colours is shaped by the collective unconscious and shows the nature of the observer. The fullness of all colours is the goal of the individualization process, the direct experience of the unconscious (Jung 2010: 134-135). Contemporary (neuro) marketing works with the influence of colours on the human emotion as an instrument (Aslam 2006, Kauppinen-Räsänen, Jauffret 2018). It most strongly emphasizes the relationship between colours and emotions in psychology, examining the human emotions. In empirical studies is showed associations with the perception of colours (as Atlas of Emotions, Wheel of Emotions, ... etc.). The seven basic colors can therefore be looked for an analogies with emotions (e.g. red as anger). Analogously, the theory of seven basic emotions arose in the social psychology, e.g. the seven universal emotions (Ekman 2010) or the seven moral emotions (Haidt 2003).

Collective emotions subconsciously shape indirectly also the colours on flags (see section 4). The colours do not have to be ad hoc random processes, but they manifest collective longitudinal emotions. The orrelations among colours and political trends can be presented as a new integral attitude to the social sciences.

Vexillology and Colours

The scientific field examining flags as a separate area of research is called vexillology. Vexillology used to be an auxiliary historical science dealing with the symbolism of flags, banners and standards. Today it formulates rules for designing new flags. The word vexillology was first used by the American historian Whitney Smith in the late 1950s. He also founded the first vexillological professional journal, *The Flag Bulletin*. He derived the name of the

science from the Latin word *vexillum* as a diminutive from *velum* (a sail). *Velum* marked a cloth attached and hung to a short pole. Subsequently, several professional associations were established, which deal with the symbolism of flags (e.g. The International Federation of Vexillological Associations, abbrev. FIAV from French acronym: *Fédération Internationale des Associations Vexillologiques*). Vexillology focuses on the history, symbols, but also standards associated with the use of flags. One of the standards is the exact precise definition of colour (shade) on national (state) flags.

National flags require the most accurate definition of shades, defined by the national legal standard. For the precise definition of the colour shade, unique definition methodologies based on the definition of the wavelengths of the colour spectrum are used, e.g. the Natural Color System (NCS) is based on the assumption of oppositions of six colours - white vs white-black, red vs green, yellow vs blue. Another CMYK system connects the four-colour relationship (Cyan-Magenta-Yellow-Black). Another CIELAB system works with a 360° surface (x-, y-axis), where coordinates can determinate each shade. The most sophisticated European RAL Color Standard (*Reichsausschuß für Lieferbedingungen*) works with the widest range of colours, where each colour shade is assigned a design number. According to each system, each flag can be converted to a precisely defined colour number. E.g. colour codes of the German flag: RAL 1028 (yellow), RAL 3020 (red), RAL 9017 (black).

The state flags originated from various symbolisms (naval, military, heraldic, revolutionary, folk) but always created a clear identity of the state (Reichel 2004, Weitman 1998). Since the 20th century, national flags have become the most prominent state symbol, referring to change, traditionally towards democracy and a rupture from the traditional order, but at the same time carrying some tradition (most prominently depicted in Delacroix's oil painting "*La Liberté Guidant le Peuple*" (1830). A state flag is connected with nation tradition, has specific meanings for its colours and symbols, has a story of origin. A state flag is full of symbolism. It is a sacred field of the nation that creates the different rituals controlled by law (Nahmod 1991). It manifests while burning the national flag as a symbolic act of hostility. In the United States, public school students are compelled to perform a daily ritual: the Pledge of Allegiance. Students commit themselves first "to the flag" itself and then "to the republic for which it stands" as a solemn act.

National flag blends with State flag. A state flag is a variant of a National flag (occasionally a different design) specifically designated and restricted by law to use by a country's government or its agencies (government flags). The state flag and the Civil flag can be identical. In some countries, notably those in Latin America, central Europe, and Scandinavia, the State flag is a more

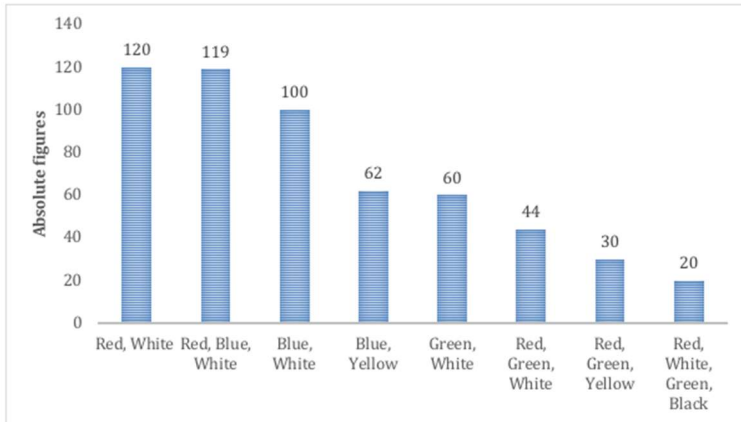
complex version of the National flag, often featuring the national coat of arms or some other emblem as part of the design (comp. Heimer, Kaye 2017, Eriksen, Jenkins 2007). Many states use the so-called Civil Flag on special occasions as a simplified version of the National Flag.

A precisely defined legal norm usually approves flags (often by a Constitution). Therefore it is possible to determine the exact date of receipt of the flag and its colour definition. Types of flags according to geometric patterns have their designations, e.g. tricolour, triband, bicolour, nordic cross, the cross of St. George, quartered, canton, triangle, saltire, crescent, fimbriated etc. (cf. Smith 1975). The uniqueness of the flag shapes its simple identification. If the designation of the flag is not linked to the territory's tradition, it makes also a symbolic level of an interpretation. The artificial flags of multinational organizations are an example (UN, NATO, EU).

A classic example of the ambiguous symbolic interpretation is the EU flag (Flag of Europe). The conservative Christian interpretation refers to the Marian cult of Jesus' mother, Mary. The flag was adopted on December 8, 1955, by the Committee of Ministers of the Council of Europe, precisely the day on the anniversary of The Immaculate Conception of the Virgin Mary. Even the twelve stars around the head of the Virgin Mary is the most common Baroque depiction (a reminder of the twelve lost tribes of Israel). Another liberal Christian interpretation of the symbolism of the flag refers to the symbolism of the Revelation of St. John, where the future "hope" is described as a great sign that appeared in heaven: a woman clothed with the sun, with the Moon under her feet and a crown of twelve stars on her head (Revelation 12:1). Flag creator Arsene Heitz even directly acknowledged this apocalyptic inspiration (Fornäs 2012:118). Another type of interpretation from a political point of view speaks of the twelve nation-states that were members of the European Economic Community in 1986 when the flag became a symbol of the whole community (Thelier 2005: 61-65). Another interpretation speaks of an effort to make the symbols completely universal so that the motif does not conflict with any of the motifs of the flags of the associated states. Therefore, the original designs of the flag were rejected, for example, with a red cross on a blue field by Count Coudenhove-Kalergi, who was the founder of the Pan-European Movement (Coudenhove-Kalergi 1950).

Therefore, symbolism and meaning is „coloured“ by tradition and the values of the state (Knowlton 2012, Wagner, Marusek 2021). The effort to integrate symbolism into contemporary science is gaining in importance. Understanding of the meaning of human life without a symbolic level is not possible (Durand 2015: 11). National flags have a direct psychological significance for domestic citizens. The artificially and so-called neutrally created flags (e.g., Cyprus or Kosovo) refer symbolic as well.

Graph 1: Colour Combination of the most important National, Regional and Municipal Flags Worldwide

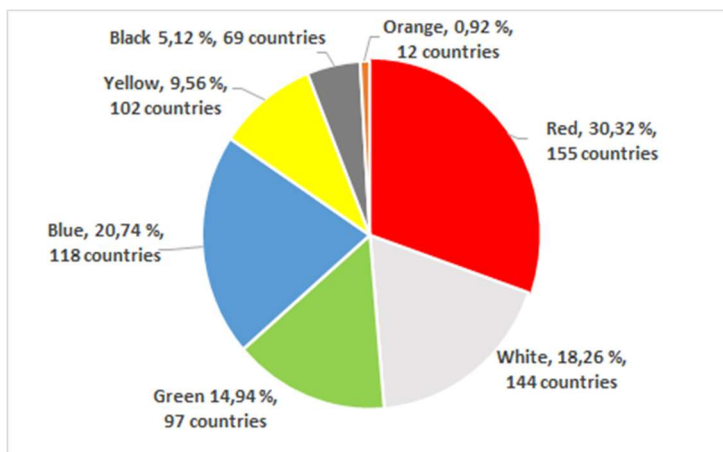

Source: Znamierowski 2013, own processing

The oldest national flag symbols are stated the Scandinavian crosses (13th century). The Netherlands formed its colour symbolism with its struggle for independence (16th century). From the 18th century, the flag design settled in Great Britain. Since the 19th century, the numbers of official flags have grown in line with the emergence of modern society and the struggle for independence and greater civil and national rights. Flag as national anthem originated at the same time (Cerulo 1993). Flags create a sense of patriotism, nationalism and state identity. All flags consist of a combination of multiple colours. A monochrome flag without shades is an expression of the extreme social attitude (e.g. white flag as a surrendering). So why is the most typical combination worldwide red and white flag (Graph 1)? The answer is not direct. It can be a symbolic expression of the struggle for independence (red as blood) and sacred purity (white as innocence). However, regions or cities not so deeply connected with the national revolution also have the most used red-white colour combination. Colour symbolism is more profound than flag symbolism. Another flag colour pattern is tricolour (triband) of red, blue and white. Tricolour combination is currently the most widespread among all other combinations (119 states). Slightly lower is the number of flags in a combination of blue and white (100). In combination with each other, these three colours will, in total, exceed the numbers of other flags. The attached Graph 1 documents the comparison of the eight most crucial colour combinations.

Many non-traditional combinations (black, white, yellow) form a negligible part of colour combinations at the regional level. The most common number of colours in the national flags worldwide is a combination of red, blue and white (31 states, including the Czech Republic and Slovakia). The second most common combination is red and white (18 states, e.g. Japan, Georgia, Turkey, Canada). In the studied countries in Europe, the most common combination is tricolour (total number in 27 states), bicolour is 11 states. There is no monochrome or no more than the tricolour flag. The most common tricolour is, as in the world average, in Europe a combination of three colours - red, white and blue (total number in 9 states). The presented research focused on individual colours, which he compared with the global average. The most significant representation in the colours of the current flags retains seven colours - red, white, blue, yellow, green, orange, black and white (other colours have only a marginal representation). This combination of seven primary colours remains the same for the global image, and the European countries studied (where no other colours exist). Therefore, these seven colours can be called a psychological constant, a primary psychological emotion.

Graph 2: Individual Colours in Current National Flags Worldwide

Source: Znamierowski, 2000; own processing

Research about the importance of colour on flags has focused only on European countries. It has a reason. The tradition of flags started in Europe and later spread to the rest of the world. Seven primary colours came from a similar intercultural tradition. The research focused on comparing changes in the importance of colours in the development of flags in 1900-2020.

Methodology and Research Results

At the theoretical level, the research was inspired by two approaches of contemporary social sciences. Mainly from Peter Turchin's cliodynamics and Joshua M. Epstein's generative sciences. Both social sciences build on the modelling of historical dynamics using statistical applications. Peter Turchin proposes to study oscillations in society on time series as a combination of Newtonian mechanics and empirical statistics as cliodynamics (Turchin 2003). Joshua Epstein complements these cliodynamic models with a spatial dimension. It focuses on analyzes of spatiotemporal history so that the model can answer the question: How could the autonomous local interactions of heterogeneous boundedly rational agents generate the given regularity? (Epstein 2006). In contrast to the dichotomy of induction/deduction, Epstein proposes a generative approach, which combines micro/macro mapping. The critical question of both approaches is where to get accurate scientific data in social development?

The occurrence of the seven primary colours have been used as the data sets. The data set contains an analysis of the development of colours on the flag of current 38 states. The research included states which achieved independence in the period 1900-2020 and create symbolic colour-flag-distinction.

The states were divided into four groups. Group A consists of all countries studied. Group B traditional European states established during the 19th century (Germany, Italy, France, Netherlands, Great Britain, Spain, Luxembourg, Ireland, Denmark, Sweden, Norway, Austro-Hungarian Monarchy and Austria, Finland, Belgium). Group C includes Slavic states. Their symbolism was based on a unified Slavic idea of the 19th century (Russian Empire-Soviet Union-Russia, former Czechoslovakia – today Czech and Slovak Republics, Northern Macedonia, Poland, Ukraine, Belarus, Yugoslavia – today Slovenia, Croatia, Serbia, Montenegro, Bosnia and Herzegovina,). Group D includes other European countries (Greece, Hungary, Georgia, Armenia, Azerbaijan, Romania, Bulgaria, Lithuania, Latvia, Estonia, Albania, and also last but not least Israel and Turkey, they are closely connected with European parliamentary history).

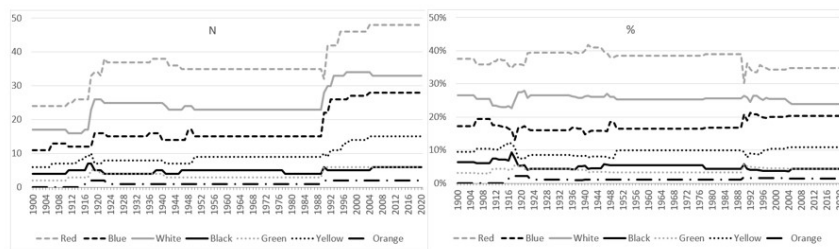
This research examined the occurrence of the colours in each year for all national European flags, ranging from 1900 to 2020. According to the percentage of occurrence of all existing national flags, which was approved by the national parliament. The research was formed as a longitudinal study. The occurrence of colour on each flag in each year was evaluated by a statistical weight. Each flag has the same position, regardless of the size of the country. The inclusion of a flag in the data set is calculated by the year the flag was

officially (by a parliament) recognized as the national symbol of that state. The research results are displayed in graphical form and interpreted.

Among partial research results is the ratio of colours on flags does not change statistically significantly. P-value of Pearson's chi-square goodness of fit test (the state in a given year vs state in 1900). The probability that a given colour's observed number in a given year is in the same ratio as 1900. For all colours in all years: $p\text{-value} > 0.05$; therefore, it rejected the idea of the same ratio as in 1900. On the contrary, the longitudinal development manifested itself. The number of states grew - in 1914, there were 21 states in Europe, in 2020 is researched 38 of the current state. The changes in the primary colours are evident. The appearance on European flags is shown in Graph 3.

The flags for the entire research period had a combination of „only“ seven primary colours. No other flag colour was used during the whole observed period 1900-2020. After considering the statistical weight in absolute numbers, the most crucial colour is red, followed by white, blue, green, yellow, black and orange. This constant has never been changed. For a comparison with the current world average, the numbers are similar. Only blue is more important than white today (see Graph 2). More significant research is the development of the mutual percentage of colour importance (Graph 3).

Graph 3: Absolute Figure of Colours (N) and Percentage Rate (%) for Europe

Source: Own processing

The political and social development in European states of 1900-2020 can be observed in this dynamics of colours on the national flags. The proportion of colors on European flags has been changed, is changing and will continue to change (as declares Graph 3). This can serve as a scientific basis for understanding the deeper collective emotions (moods) of society in Europe. What collective emotions can be interpreted from the color changes?

Interpretations

The interpretation presented next is based on Goethe's assumption of color theory, which claims that colors are not only a physical presentation of light, but also reflect the expression of the human soul. These individual mental subconscious reactions to external stimuli have an aesthetic as well as an ethical level (Seiler-Hugova 2011). Plutchik's model of emotions explains the theory of colors that most accurately express our individual emotions. On the one hand, we perceive so-called active colors (red, orange, yellow), on the other hand, so-called passive colors (blue, violet, indigo), between in the middle is green colour (Plutchik 1991).

On the color wheel of emotions inspired by the seven basic colors of light, black and white are missing. They can be assigned as the beginning and end of the circle on which the colors can manifest themselves. The white is identified with the initial state of birth (virgin white), the color black is the final state of extinction (death). In general, emotions and colors can be considered manifestations of the same mental emotion.

The psychological interpretation of colors as an expression of individual human emotions is proven by a number of psychological and pedagogical diagnostic tests. Among the most famous is the Lüscher color test, which is used most often for the diagnosis of children's psyche (eg Holems et al., 1984). The assumption of the effect of colors on individual mental experiences is therefore used in various therapeutic theories, e.g. art therapy or color therapy.

From the individual psychological influence of colors on the human psyche, one can progress to the research of society and the collective influence of colors on society. A historical view of the development of society's relationship to colors is proof of the deeper cultural levels of the "subconscious" perceiving. The social relationship to colors changes historically, despite the fact that the physical properties of light are supposed to be constant. This can testify to the development of human consciousness, both in phylogeny and ontogenesis, and colors refer to the subconscious emotional structures of the individual and society (e.g. Collot d'Herbois 2000). The individual inner experience of colors corresponds to the social identity of colors. One of the most extensive researches in the field of the social perception of colors of the overall culture examined the linguistic designation for different colors in 130 languages and came to the conclusion that, despite various linguistic differences, grammatical structures and semiotic differences, color categories are remarkably consistent (Twomey et al., 2021). Collective emotions and colors are very closely related, because through colors the mental mood of society is manifested in a symbolic form. Seven colors have appeared on European

flags since the beginning of the 20th century – red, black, white, blue, green, orange and yellow. The interpretation of the intensity of occurrence on European flags also demonstrates the development of society's moods. The interpretation of changes in the importance of colors on flags can be for the whole of Europe as follows.

The red colour: red has traditionally been characterized as the colour of blood, it corresponds to an iron metal, planet Mars. Red colour used to have strong positive analogy to a motivation or negative correlation to an aggression or anger (Becker 2000, Pálež 2009, Ekman 2010). The red flag also represents a hidden message about a competition (Zhang et al. 2017). On the other hand, the red colour means God's anger but teaches us to pray (Steiner 1992: 87). The red colour represents the most percentage of flags in Europe during wartime (1914-1945). In Eastern Europe (Group C), after the Second World War between 1945-1989, it was even up to 50% of the importance of all colours. The red colour of the revolution was transferred to the symbolic inscription (through the red pentagram as the five-pointed star of the workers' revolution). The symbol of the red star of the Soviet Bolsheviks was chosen as a revolutionary colour, with a tradition dating back to the 19th century. However, at the first All-Slavic Congress in Prague in 1848, the red and white bicolor was determined as the universal colour for all Slavs. Red is the colour of revolt and has become dominant in countries where communist ideology has prevailed. Revolution and red belong together in many other contexts (e.g. the flag of modern Turkey). At present, the red color in group C (Slavic states) is represented by 32%. In the group of Western Countries (B), it persists between 38-39% throughout the observed period - so more than in the surrounding countries. Even though red is still the most represented colour on the monitored flags, its percentage is declining. The current global average is 30.32%, the European average (Group A) is 34.8%. We can currently speak of a tendency for the national revolution to decline.

The black colour: black has traditionally been characterized as the colour of the end, it corresponds to a lead metal, planet Saturn. In an emotional sense as a colour of tradition and conservatism (Becker 2000, Pálež 2009, Ekman 2010). There is one singnificance. In group C (Eastern Europe), this colour is not represented in the Slavic countries at all. This situation came from the fact that Slavic states were established as a result of the First World War win. Their link is a new beginning, which is not compatible with black colour. In Western Europe (Group B) at the beginning of the 20th century, this colour was represented by up to 8.5%. It reflects the conservative regimes that have been formed on right-wing politics and traditional national values. The change and decline of black on the flags of Western countries today means a drop below the global average (5.12%) to the current 3.85%. This declining

trend can be interpreted in the decline of traditional conservative values and the growing preference for a liberal approach.

The white colour: white was traditionally associated in Europe with the beginning, with the purity of origin, the Moon, silver, and intuition. Christianity is close to the absolute beginning (Becker 2000, Pálež 2009, Ekman 2010). In political terms, white can be found in social aspects of the religious environment as part of holiness (sacral color) and as the color of purity and novelty. White colour currently is an average of 18% in importance on all world state flags. In Europe, this colour was represented by 26.57% in 1900 and is currently 23.9%. This trend of white decline is evident. Most significantly in Eastern Europe (group C), where white colour was popular at the beginning of the 20th century (over 33%), even after 1918 up to 41%. The popularity of the white colour (the traditional colour of the Slavs) is gradually declining, currently to 24.5%. Western countries (Group B) have maintained similar popularity throughout the period, fluctuating between 25%. The interpretation of this trend concerning the development of society is a retreat from reducing one-sided movements with simple programs and instructions. The trend of integrating aspects (centrism policy) is also reflected in correcting the popularity of this colour on national flags.

The blue colour: blue was traditionally linked with transcendental rationality (the colour of a blue endless sea or sky). The blue colour was associated with planet Jupiter, a metal tin. Blue used to have a positive psychological correlation (sense for realism, fidelity, temperance), also a negative correlation (something fantastic, surrendered) (Becker 2000, Pálež 2009, Ekman 2010). Blue means an understanding of the whole. In political terms, blue can represent a sense of complexity, understanding of society as a whole. Changes in the increasing of importance blue colour are evident for Eastern Europe states (Group C), which at the beginning of the 20th century had an average area of 16.7%. Currently, it is 24.5%. Western countries (group B) have a similar long-term average (15.38%). There are maritime states with a long naval history (e.g. Italy, Spain, Portugal, Denmark, Ireland), but blue has not become the identification colour of flags. Blue has become the primary colour of the EU and the Christian (religious) movements. The rise of this colour in national symbolism documents awareness of the complexity and social responsibility.

The green colour: according to mechanistic physical theory, green stands in the middle of the colour spectrum as natural. Also, colour psychology explains that green means vitality and life (as evidenced by Goethe's famous statement in *Faust*, Part I in the dialog of *Studierzimmer* all theory is grey, but the golden tree of life springs ever green (Goethe, 1976). Green is a flexible colour (created from yellow and blue). Green is the colour of nature,

spring and life, and in a symbolic level also the colour of poison (ambiguity). Artists associated green with plants, metal copper or planet Venus (Becker 2000, Pálež 2009, Ekman 2010). Green is associated with the idea of nature that there is only one name for a political party, which has a green color in its name (European political network of the Green parties) and forms such a clear identification with nature conservation. In European countries as a whole (group A), green color is used only in 3-4%, throughout the observed period, i.e. below the global average (14.9%). In Western countries (group B), the green area increased slightly from 1900 (2.1%) to 2020 (3.9%). In the countries of Eastern Europe (Group C), green was used rarely, today it is currently in the importance of 4%. Due to its universality, green is not a symbol of rapid change and unexpected political decisions. Green permeates inconspicuously in the background as a base colour that complements the other.

The orange colour: orange used not to be a standard colour for an ancient correspondences, but mostly appeared in the various heraldic contexts with purple (dark shades of the orange are formed close to the purple colour). Orange was the colour of knowledge, the individuality, strengthening courage (Steiner 1992: 89, Ekman 2010). Orange in dark tones was associated in the Middle Ages with the planet Mercury, metal mercury (the only metal in a liquid state) (Becker 2000, Pálež 2009). The typical use of orange colour as a national symbol is reflected in the Netherlands, although not on the current flag. However, Netherlands used the orange-white-blue flag between 1572 and 1650 as a reminder of the liberation from Spanish rule. The Netherlands is one of the most liberal countries, and orange is a strong national symbol, although not shown on the flag. Orange plays an important role in the Hindu tradition, and countries such as India, Bhutan, Sri Lanka have this color in the flag. Today the orange color has only a unique representation in three European countries: Ireland, Armenia and Cyprus. The flag of Cyprus was created artificially at the request of the great powers as a result of international compromise. The orange colour is associated in Europe with smaller nations, struggling for the political recognition. The symbolic importance is based on the individual mental courage and cleverness. The global average is 0.92%, but the European average is slightly higher in 1.45%.

The yellow colour: yellow in the global historical tradition, as a symbol, was associated with two aspects, namely the sun and gold (Becker 2000, Pálež, 2009). Since the heraldic past, the color yellow on knightly shields has been associated with kings, rulers, and with the most valuable and practical preserver of economic values, with gold. The yellow colour psychology symbolizes sunshine (or starshine), generally light, or daytime, i.e. individual introspection and metacognition (Ekman, 2010). For Europe-wide flag statistics (Group A), the yellow color remains between 8% -11% on all flags for

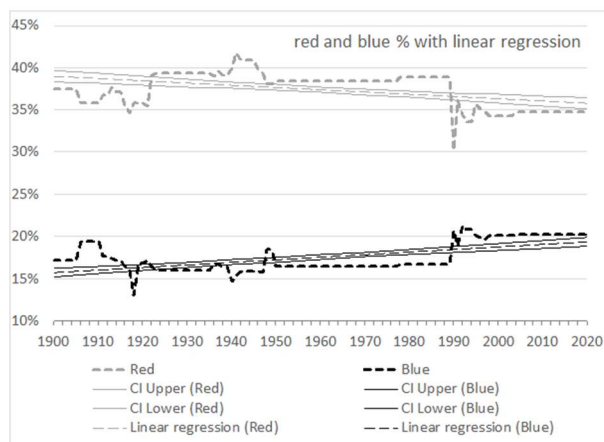
the entire monitored period (currently 10.87%). It is more than the global average of 9.56%. In Eastern Europe, yellow was not represented at all at the beginning of the 20th century, but gradually this color is becoming significant on the flags, currently 14.29% (e.g. Montenegro, Ukraine, Northern Macedonia). In the countries of Western Europe, over 120 years, the proportion of yellow on the flags has risen slightly from 10.64% until recent 11.54%. The clear symbolic function of yellow is manifested in combination with other colours (e.g. the Vatican flag with a yellow-white combination shows sacredness and spirituality, while the yellow stars on the EU flag show versatility and timelessness). Research shows how the usage of yellow declined between 1930s and 1940s when extremism dominated Europe. The demands for self-reflection and metacognition were not inherent in extremist political movements. Both divided Germany returned to the flag of the Weimar Republic (1919-1933), which was taken over by a united Germany (in 1990). The degree of self-reflection of Germany is declared on this symbolic level.

These seven primary colours of European vexillology demonstrate a constant collective emotions of European identity. From the data set, it is possible to formulate trends with the help of statistical linear regression analysis. Political development is an ongoing dynamic process. European states are constantly undergoing political changes (demographic, economic, environmental impacts). There are tendencies in Europe to create new national symbols, including flags. Among all the trends, we can mention the existence of stateless nations that strive for independent existence in the international political environment (e.g. Catalonia, Scotland, Basque Country and others, representing in European Parliament by the European Free Alliance), or the tendency for the independence of minorities from existing states within a foreign environment (e.g. situation on Ukrainian-Russian borders). Linear regression analysis can show the trend of color development on flags. We choose two colours from the seven primary colours standing at opposite ends of colour spectrum - red and blue. In their mutual relationship, a different trend in the development of use is evident. On the one hand, a decrease in the red colour, on the other hand, a rise in blue (see Graph 4).

The relationship between blue and red light is proving to be essential in today's psychology for describing an individual's level of mental activity (these two colors are on opposite sides of the color spectrum (as morning and evening light)). Red and blue influence collective social national emotions as well in symbolic form. The development to minor importance of red colour can be interpreted as a less emotional tendency to revolution, violence or direct aggression. On the contrary, the red teaches meekness, i.e. according to the natural philosophy of analogy, it weakens the collective will. The colour blue can mean a more „transcendental“ attitude to understand the world.

Contemporary social national emotions are shaped by the pursuit of comprehensive assessment, e.g. by dampening national feelings, but also the risk of escaping into the disintegration of the collective social cohesion.

Graph 4: Linear Regression of Red and Blue Colour for Europe

Source: Own processing

Conclusion

The presented paper demonstrates statistical research in developing the usage of colors on state flags in European countries between 1900-2020. The research focused on showing the "political language" based on symbolic interpretation. The colours on flags are illustrated as the collective emotions. The author introduced the history of colour interpretations as a symbolic function of the representation of reality. It was showing that in the subconscious of collective political trends. European flags use only seven primary colours (red, black, white, blue, orange, green, yellow). Colours are associated with the European tradition of science and philosophy. The author used statistical methods (correlation, linear regression analysis, longitudinal axis) and showed the development of colours on the flags. The statistics are supplemented by comparison with the usage of colours on national flags worldwide. The trend of colour development on flags is proving to be a dynamic process still going on, by analogy with the archetypal principles described by proto-scientific natural philosophy

References:

- ADAMSON, P. (2006): *Vision, light and colour in Al-Kindi, Ptolemy, and ancient commentators. Theories of Vision from Al-Kindi to Kepler*. Chicago: University of Chicago Press.
- ALMARANTIS, Y. (2005): The Paradox of the Planetary Metals. *Journal of Scientific Exploration*, 19(1): 31-42.
- AQUINAS, T. (2019): Thomas Aquinas's Quodlibetal Questions. Oxford: University Press.
- ARISTOTLE (2015): *On Sense and The Sensible*. Whitefish (MT): Kessinger Publishing.
- ASLAM, M. M. (2006): Are You Selling the Right Colour? A Cross-cultural Review of Colour as Marketing Cue. *Journal of Marketing Communications*, 1(1): 15-30. <https://doi.org/10.1080/13527260500247827>
- AUGUSTINUS, A. (2005): *De doctrina Christiana*. Praha: Vyšehrad.
- BECKER, U. (2000): *Continuum Encyclopedia of Symbols*. New York, London: Continuum.
- BURCKHARDT, T. (1987): *Mirror of the Intellect: Essays on Traditional Science and Sacred Art*. Albany, NY: SUNY Press.
- BURCKHARDT, T. (2001): *Alchemy, Science of the Cosmos, Science of the Soul*. Louisville/KY: Fons Vitae.
- CASSIRER, E. (1965): *The Philosophy of Symbolic Forms, Volume 1: Language*. Yale: University Press.
- CERULO, K. A. (1993): Symbols and the world system: National anthems and flags. *Sociol. Forum*, 8: 243-271. <https://doi.org/10.1007/BF01115492>
- COLLOT d'HERBOIS, L. (2000): *Light, Darkness and Colour in Painting Therapy*. Edinburgh: Floris Books.
- COLOMBIA FLAG (2021): World Flag. <<https://worldflags.com/countries-a-g/c-flags/colombia/>> [23. 08. 2021].
- COMENIUS, J. A. (1938): *Via Lucis. The Way of Light*. Liverpool: Hodder & Stoughton.
- CORBIN, H. (1986): *L'Alchimie comme art hiératique*. Paris: L'Herne.
- COUDENHOVE-KALERGI, R. (1950): Memorandum on the European flag. <https://www.cvce.eu/obj/memorandum_from_richard_coudenrove_kalergi_on_the_european_flag_gstaad_27_july_1950-en-ad9469d5-d9cf-46ae-95e0-897f96f94195.html> [27. 08. 2021].
- DAVY M.-M. (1987): *Initiation médiévale, la philosophie au xiiie siècle*. Paris: Albin Michel.
- DONNELLY, F. A. (2016): The Luscher Color Test: A Validity Study. *Perceptual and Motor Skills*, 44: 17-18. <https://doi.org/10.2466/pms.1977.44.1.17>

- DURAND, G. (1996): *Science de l'homme et tradition: Le nouvel esprit anthropologique*. Paris: Albin Michel.
- DURAND, G. (2015): *L'imagination symbolique*. Paris: PUF.
- ECO, U. (2002): *O zrcadlech a jiné eseje*. Praha: Mladá fronta.
- EKMANN, P. (2010): *Emotions Revealed, Second Edition: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. New York: Holt Paperbacks.
- ELIADE, M. (1996): *Patterns in Comparative Religion*. Lincoln, NE: BLISSON BOOKS.
- ELLIOT A.J.; MAIER, M.A. (2014). Color psychology: effects of perceiving color on psychological functioning in humans. *Annual Review of Psychology*, 65: 95-120. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115035>
- EPSTEIN J. M. (2006): *Generative Social Science. Studies in Agent-Based Computational Modeling*. Princeton: University Press.
- ERIKSEN T.H.; JENKINS R. (eds.) (2007): *Flag, Nation and Symbolism in Europe and America*. London: Routledge.
- FERGUSON, N. (2012): *Civilization: The West and the Rest*. New York: Penguin Books.
- FEYNMAN, R. P. (2014): *QED: The Strange Theory of Light and Matter*. Princeton: Princeton University Press.
- FLORIANI, P. J. (2014): *An Introduction to Heraldry*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
- FORNÄS, J. (2012): *Signifying Europe*. Bristol: Intellect.
- FRYE, N. (2002): *The Great Code: The Bible and Literature*. New York: Mariner Books.
- GOETHE, J. W. (1970): *Theory of Colours*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- GOETHE, J. W. (1976): *Goethe's Faust, Part 1: An English Translation*. New York: Farrar Straus Giroux.
- GWYNN-JONES, P. (1998): *The Art of Heraldry: Origins, Symbols, and Designs*. London: Parkgate Books.
- HAIDT, J. (2003): The moral emotions. In: DAVIDSON R.; SCHERER K. R.; GOLDSMITH, H. H. (eds.): *Handbook of affective sciences*. Oxford: Oxford University Press, pp. 852-870.
- HEIMER, Z.; KAEY, E.B. (eds.) (2017): *Vexillology As a Social Science*. Danvers, Massachusetts: Flag Heritage Foundation.
- HILLMAN, J. (1975): *Re-visioning Psychology*. New York: Harper & Row.
- HOLMES, C. B. Et. Al. (1984): Relationship between the Luscher Color Test and the MMPI. *Journal of Clinical Psychology*, 40(1): 126-128. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(198401\)40:1](https://doi.org/10.1002/1097-4679(198401)40:1)
- JUNG, C. G. (2010): *Children's Dreams: Notes from the Seminar Given in 1936-1940*. Princeton: Princeton University Press.

- KARPENKO, V. (2003): Systems of Metal in Alchemy. *Ambix*, 50(2):208-230. <https://doi:10.1179/000269803790418256>.
- KAUPPINEN-RÄISÄNEN H.; JAUFFRET M. (2018): Using colour semiotics to explore colour meanings. *Qualitative Market Research*, 21(1): 101-117. <https://doi:10.1108/QMR-03-2016-0033>
- KNOWLTON S.A. (2012): Applying Sebeok's typology of signs to the study of flags. *Raven: A Journal of Vexillology*, 19: 57-98. <https://doi:10.5840/raven2012196>.
- KOLLERSTROM, N. (2019): *Secrets of the Seven Metals: a Bridge between Heaven and Earth*. London: New Alchemy Press.
- KOYRÉ, A. (1968): *From the Closed World to the Infinite Universe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- KREMPEL, R. (2021): Is color experience linguistically penetrable? *Synthese*, january 2021, <<https://doi:10.1007/s11229-020-02978-5>> [20. 08. 2022].
- Le GOFF, J.; SCHMITT, J.-C. (2002): *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad.
- LINDBERG, D. (1976): *Theories of Vision from Al-Kindi to Kepler*. Chicago: Chicago: University of Chicago Press.
- MOORE, T. (1993): *The Planets Within: The Astrological Psychology of Marsilio Ficino*. Hudson, NY: Lindisfarne Books.
- NAHMOD, S. H. (1991): The Sacred Flag and the First Amendment. *Indiana Law Journal*, 66(2): 525-532.
- PAPAZIAN, G. (2020): *Coloring Feelings: Concept Books Making and Remaking Racialized Color Meanings. Childrens Literature in Education*. No pages. <https://doi:10.1007/S10583-020-09423-8>
- PÁLEŠ, E. (2009): *Seven Archangels - Rhythms of Inspiration in the History of Culture and Nature*. Bratislava: Publishing house Sophia.
- PASTOUREAU, M. (2018): *Dějiny symbolů v kultuře středověkého Západu*. Praha: Argo.
- PASTOUREAU, M. (2000): *Bleu. Histoire d'une couleur*. Paris: SEIL
- PEIRCE, S. CH. (1991): *Peirce on signs: Writings on Semiotics by Charles Sanders Peirce*. Chapel Hill; London: The University of North Carolina Press.
- PLUTCHIK, R. (1991): *Emotions*. Lanham: University Press of America.
- PROSKAUER, H. O. (2003): *Zum Studium von Goethes Farbenlehre*. Basel: Zbinden Verlag.
- QUINLAN-McGRATH, M. (2016): *Influences: Art, Optics, and Astrology in the Italian Renaissance*. Chicago: University of Chicago Press.

- REICHL, S. (2004): Flying the flag: the intricate semiotics of national identity. *European Journal of English Studies*, 8(2): 205-217. <https://doi.org/10.1080/1382557042000294738>.
- RILEY, CH. A. (1995): *Color Codes: Modern Theories of Color in Philosophy, Painting and Architecture, Literature, Music, and Psychology*. Hanover: University Press of New England.
- ROBERT, S.; McGUIRE WESTMAN J. E. (1977): *Hermeticism and the Scientific Revolution*. Los Angeles: William Andrews Clark.
- SEILER-HUGOVA, U. (2011): *Colour: Seeing, Experiencing, Understanding*. Temple: Lodge Publishing.
- SCHILLING, I.; SCHILLING, G. (2008): *Symbolsprache Farbe: Mit Persönlichkeitstest*. Baunach: Spurbuch Verlag.
- SMITH, W. (1975): *Flags Through the Ages and Across the World*. New York: McGraw-Hill.
- STEINER, R. (1992): *Colour*. London: Rudolf Steiner Press.
- THELIER, T. (2005): *Political Symbolism and European Integration*. Manchester: University Press.
- TURCHIN, P. (2003): *Complex Population Dynamics. A Theretical/Empirical Synthesis*. Princeton University Press.
- TWOMEY, C. R. et al. (2021): What we talk about when we talk about colors. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 2021 Sep 28;118(39): e2109237118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2109237118>
- WAGNER, A.; MARUSEK, S. (eds) (2021): *Flags, Color, and the Legal Narrative Public Memory, Identity, and Critique*. New York: Springer.
- WEITMAN, S. R. (1998): National flags: a sociological overview. *Semiotica* 8(4): 328-367.
- WOODCOCK, T.; ROBINSON, J. M. (2001): *The Oxford Guide to Heraldry*. Oxford: University Press.
- YATES, F. (1964): *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*. Chicago: University of Chicago Press.
- ZAJONC, A. (1995): *Catching the Light: The Entwined History of Light and Mind*. Oxford: University Press.
- ZHANG, T. et al. (2017): Red colour in flags: A signal for competition. *Color Research & Application*, (43)1: 114-118. <https://doi.org/10.1002/col.22165>
- ZNAMIEROWSKI, A. (2000): *Flags Through the Ages: A Guide to the World of Flags, Banners, Standards and Ensigns*. Southwater, Londres: Anness.
- ZNAMIEROWSKI, A. (2013): *The World Encyclopedia of Flags: The definitive guide to international flags, banners, standards and ensigns*. New York: Lorenz Books.

Contact:

PhDr. Jiří Nesiba, PhD.

Department of Social Studies
Faculty of Regional Development
and International Studies
Mendel University in Brno
Czech Republic

Email Address: jiri.nesiba@mendelu.cz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4941-8497>

Prezidentské voľby vo Francúzsku 2022. Analýza jazyka programových vyhlásení dvoch najvýznamnejších kandidátov

Magdaléna Paté

Abstract

Presidential Elections in France 2022. Linguistic Analysis of the Declarations of Principles of the Two Most Important Candidates. *The presidential elections in France were one of the most important events in the political life of the EU in 2022. In my paper, I want to analyse the declarations of principles of the two most prominent candidates for the presidency – E. Macron and M. Le Pen from a linguistic point of view. The brief programme of each candidate, summarised in the document profession de foi, will be given to every voter in France, together with information about the place and time of the elections. The aim of my work is to show, on the basis of analysis and comparison, the political strategies of each candidate and their method of electoral struggle.*

Keywords: France, Presidential elections 2022, declaration of principles, language, election programs, communication.

Kľúčové slová: Francúzsko, prezidentské voľby 2022, jazyk, volebná kampan, komunikácia.

Úvod

Prezidentské voľby vo Francúzsku boli jednou z najdôležitejších udalostí politického života v EÚ v roku 2022. Vo voľbách v apríli 2022 sa o post francúzskeho prezidenta v prvom kole uchádzalo dvanásť kandidátov celého politického spektra. Do druhého kola postúpili dvaja najúspešnejší kandidáti: úradujúci prezident Emmanuel Macron a predstaviteľka *Národného združenia (Rassemblement national)* Marine Le Penová.

Predvolebná kampan vo Francúzsku prebiehala v neočakávanej geopolitickej situácii, ktorú charakterizovala vojna na Ukrajine a taktiež pretrvávajúca kríza spojená s pandémiou koronavírusu.

V mojom príspevku chcem analyzovať program dvoch kandidátov – E. Macrona a M. Le Penovej na prezidentský úrad z jazykového hľadiska.

Každý francúzsky volič dostane tesne pred voľbami v obálke okrem informácii o mieste a čase konania volieb aj volebné letáky všetkých kandidátov uchádzajúcich sa o post prezidenta. Letáky s programovým vyhlásením kandidátov (*profession foi*) majú rovnakú formu, ktorá je definovaná v zákone. Na štyroch stranách formátu A4 je na prvej strane fotka kandidáta s menom a kľúčovým heslom, na ostatných stranách príhovor kandidáta voličom a taktiež sú tu predstavené najdôležitejšie body volebného programu kandidáta. Takto zhrnutý volebný program je od roku 2015 dispozícií aj v elektronickej podobe.

Francúzsky volebný systém pri voľbe prezidenta republiky

Francúzsky prezident stojí v centre politického diania vo Francúzsku. Je hlavou silne centralizovaného štátneho systému, preto sú prezidentské voľby vo Francúzsku najdôležitejšou udalosťou politického života v krajine. Prezident určuje politickú agendu vnútornej aj zahraničnej politiky Francúzska. Má oveľa väčšiu moc než je to v okolitých demokraciách a z tohto dôvodu býva aj označovaný ako „republikánsky monarcha“ (Schild 2022).

Vo Francúzskej ústave zo 4. októbra 1958 (*Constitution française du 4 octobre 1958*), ktorá je ústavou súčasnej 5. republiky, sú základné ustanovenia týkajúce sa postavenia, ale aj volieb prezidenta Francúzskej republiky. Bližšie ustanovenia upravuje novelizovaný zákon č. 62-1292 z roku 1962 (*Loi n° 62-1292 du 6 novembre 1962*).

Prezident vo Francúzsku je volený na päťročné volebné obdobie priamo občanmi. Ak niektorý z kandidátov získa nadpolovičnú väčšinu všetkých hlasov už v prvom kole, je zvolený a druhé kolo volieb sa už nekoná. V opačnom prípade sa do druhého kola volieb dostanú dvaja kandidáti s najväčším počtom hlasov v prvom kole. Víťazom volieb sa stáva kandidát, ktorý získal absolútnu väčšinu hlasov.

Kandidát môže byť zvolený za prezidenta republiky neobmedzený počet krát, avšak len dve bezprostredne nasledujúce volebné obdobia za sebou (Článok 6, *Constitution française du 4 octobre 1958*).

Najskôr nominujú svojho kandidáta politické strany alebo tábory, ale existuje tiež možnosť vyhlásiť kandidatúru samostatne. Kandidát na prezidenta musí mať francúzske občianstvo, právo voliť a minimálny vek osemnásť rokov. Okrem toho musí získať 500 podpisov volených zástupcov z 30 francúzskych departmentov na podporu svojej kandidatúry. Volenými zástupcami sú poslanci parlamentu, regionálnych rád, rád departmentov, ale aj primátori a starostovia. Z jedného departmentu môže byť len 10 percent

podpisov. Zavedením tejto podmienky sa má zamedziť, aby kandidát zastupoval záujmy len regiónu, z ktorého pochádza.

Programové vyhlásenie kandidátov na prezidenta (profession foi) ako súčasť volebnej kampane

Dokument *profession foi*, ktorý sa používa v politickom kontexte je špecifikom francúzskej predvolebnej kampane a týka sa tak volieb prezidenta republiky, ako aj volieb do zákonodarného zboru. Keďže ide o špecifický francúzsky formát, vzniká problém pri preklade názvu tohto dokumentu do iných jazykov. Možno sa stretnúť s viacerými prekladmi, lebo doslovný preklad je nepresný a zavádzajúci.

Výraz *profession foi* má svoj pôvod v cirkevnom jazyku a znamená *vyznanie viery*. Ide o slávnostný akt, kedy veriaci katolík verejne vysloví to, v čo verí, svoje náboženské presvedčenie (Rigat 2010). Ak by sme hľadali nejakú súvislosť s kandidátmi na politické funkcie, každý kandidát „vyzná“ pred verejnosťou v čo verí, teda čo považuje za dôležité a potrebné pre krajinu urobiť. Rigat (2010) zdôrazňuje, že ak politický kandidát „vyznáva vieru“ pred verejnosťou, ide rovnako o slávnostnú príležitosť a hlboký záväzok ako pri náboženskej udalosti.

Existujú anglické preklady názvu tohto dokumentu ako *deklarácia princípov* (*declaration of principles*), *manifest* (*manifesto*), *politické krédo* (*political Creed*) alebo jednoducho *volebný leták* (*electoral leaflet*). Je pravdou, že formálne pripomína volebné letáky aké poznáme aj na Slovensku, avšak pri tomto volebnom letáku je rozsah a do istej miery aj štruktúra dokumentu stanovená, čo umožňuje jednoduchšie porovnávanie kandidátov. Španielsky preklad *volebné vyhlásenie* (*proclamación electoral*) lepšie vystihuje podstatu daného dokumentu. Nemecký výraz *politické vyznanie viery* (*politisches Glaubensbekenntnis*) alebo *politické vyznanie* (*politische Bekenntnis*) je doslovným prekladom francúzskeho označenia, avšak zdôrazňuje sa v ňom politický kontext. V slovenčine sa prikláňam k prekladu *programové vyhlásenie kandidáta*. Toto programové vyhlásenie kandidáta je vďaka svojej forme určené širokej verejnosti a plní najmä propagačnú funkciu.

Bonhomme (2016) definuje *profession foi* ako text politickej seba propagácie. Ide o mikrožáner politického písaného prejavu, ktorý má blízko k politickému marketingu. Podobne ako v reklame, aj programové vyhlásenie kandidáta má za úlohu pritiahnuť pozornosť na kandidáta a potom má tiež funkciu presvedčiť voličov, aby ho volili. Práve persuáziu považuje Seresová (2017) za jednu najdôležitejších funkcií politického jazyka. Hoci programové vyhlásenia hrajú významnú úlohu pri tvorbe verejnej mienky,

väčšina odborníkov na politickú komunikáciu im venuje len okrajovú pozornosť. Dôvodom môže byť istá stereotypnosť týchto textov, ale aj ich nedjednoznačné miesto medzi politikou a marketingom.

Čo sa týka obsahu programových vyhlásení kandidátov, majú byť stručným a pre voličov prítlačlivým zhrnutím volebného programu jednotlivých kandidátov. Voliči sa tak bez toho, aby čítali samotný volebný program strany oboznámia s jeho obsahom. Volebné programy politických strán či jednotlivých kandidátov majú pre voličov podstatný význam. Podľa Štefančíka (2018: 16) je najdôležitejšou úlohou volebných programov agregovať z veľkého množstva záujmov občanov určité požiadavky, sformulovať ich a sprostredkovať v rozhodovacom procese.

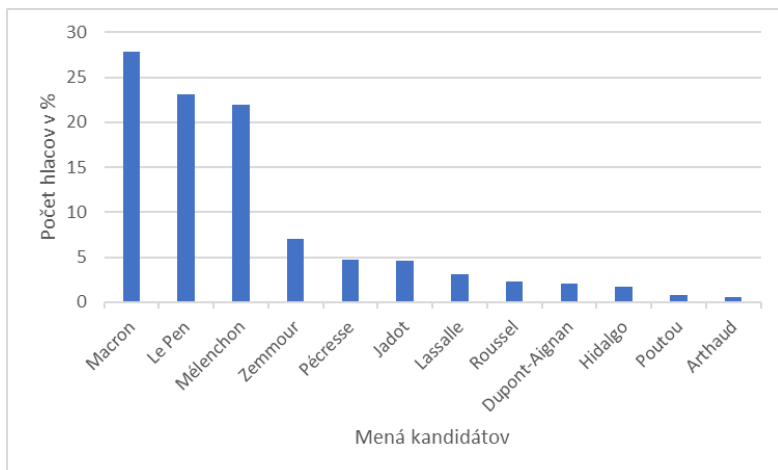
Programové vyhlásenia kandidátov uvádza od roku 2015 v elektronickej podobe na svojej stránke Národná komisia na kontrolu volebnej kampane pre prezidentské voľby (*Commission nationale de contrôle de la campagne électorale en vue de l'élection présidentielle*, <https://www.cncep.fr/>) Každý kandidát na prezidenta má programové vyhlásenie v troch rôznych formách – originálnu textovú verziu vo formáte pdf, od roku 2022 verziu v zjednodušenej francúzštine (jednoduchý jazyk na čítanie a porozumenie - *langage Facile A Lire et à Comprendre FALC*) a audio verziu. Textová verzia je rozposielaná poštou všetkým voličom.

Volebná kampaň pred prezidentskými voľbami v roku 2022 a jazyk programových vyhlásení

O kreslo francúzskeho prezidenta sa v roku 2022 uchádzalo v prvom kole dvanásť kandidátov: N.Artaud, N. Dupont-Aignan, A. Hidalgo, É. Jadot, J. Lassalle, M. Le Pen, E. Macron, Jean-Luc Mélenchon, Valérie Pécresse, Philippe Poutou, Fabien Roussel a É. Zemmour. Voľby sa konali 10.4.2022 a víťazom sa stal E. Macron s 27,5 percent hlasov. Na druhom mieste skončila M. Le Penová s 23,15% hlasov. Keďže ani jeden z kandidátov nezískal nadpolovičnú väčšinu hlasov, druhé kolo volieb sa konalo 24.4.2022. V druhom kole sa stretli, podobne ako v roku 2017, E. Macron a M. Le Penová. Konečným víťazom a tým aj francúzskym prezidentom na obdobie rokov 2022 – 2027 sa znovu stal E. Macron s pomerom hlasov 58,5 percent ku 41,5 percent, ktoré získala M. Le Penová.

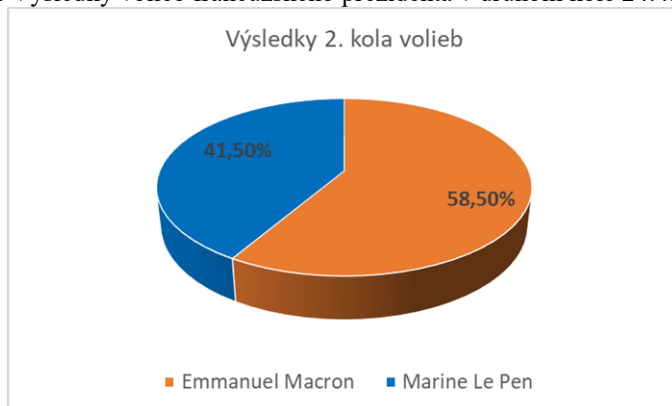
Výsledky volieb v prvom kole sú uvedené v grafe č. 1, výsledky volieb v druhom kole ukazuje graf č. 2.

Graf č. 1 Výsledky volieb francúzskeho prezidenta v prvom kole 10.4.2022

Zdroj: Ministère de l'Intérieur, vlastné spracovanie

Graf č.2 Výsledky volieb francúzskeho prezidenta v druhom kole 24.4.2022

Zdroj: Ministère de l'Intérieur, vlastné spracovanie

E. Macron ako úradujúci francúzsky prezident od roku 2017 oznámil svoju opätovnú kandidatúru na prezidenta republiky v poslednom možnom termíne a urobil to zverejnením listu vo všetkých dôležitých regionálnych novinách. Týmto gestom sa snažil vyvrátiť výčitku, že svoju politiku orientuje najmä na záujmy obyvateľov Paríža a okolia a málo sa stará o vzdialenejšie regióny. Neskorý nástup do volebného boja vysvetľoval

Macron vážnou medzinárodnou situáciou súvisiacou s vojnou na Ukrajine. Keďže ako hlava štátu bol v krízovej situácii často na očiach verejnosti, viesť samostatnú volebnú kampaň nebolo v jeho pozícii nutné.

Keďže ide o opätovnú kandidatúru úradujúceho prezidenta, jeho programové vyhlásenie je formulované v pozitívnom duchu. Z heslo kampane *My všetci. Nous tous.* a rovnako aj z oslovenia voličov *Moji drahí spoluobčania (Mes chers compatriots)* vidno snahu Macrona zbaviť sa elitárstva, z ktorého ho obviňujú protikandidáti a poukázať na fakt, že je jedným z ľudí. Najčastejšie používanými lexémami jeho programového vyhlásenia je *my* a *náš (nous, notre)*. Na druhej strane používa zámeno *vy (vous)* na oslovenie voličov, ktorí si majú uvedomiť svoju zodpovednosť pri voľbách:

- Voľba, ktorú urobíte v tajnosti volebných urnien v tomto mesiaci apríl, je rozhodujúca. (*Le choix que vous ferez dans le secret des urnes en ce mois d'avril est crucial.*)

- Komu dáte svoju dôveru, aby viedol národ v nasledujúcich 5 rokoch, v nepokojných časoch, v ktorých žijeme? (*Qui allez-vous investir de votre confiance pour diriger la Nation dans les 5 prochaines années, dans le moment troublé que nous vivons ?*)

- Koho si vyberiete, aby pôsobil v každodennom živote *Vás a Vašich detí*? (*Qui allez-vous choisir pour agir sur votre quotidien et celui de vos enfants*)

Macron takto využíva zlú medzinárodnú situáciu, hroziaci konflikt a ich ekonomické dôsledky (nepokojné časy/ *le moment troublé*) ako výzvu na svoje znovuzvolenie.

Vo svojom príhovore Macron vymedzuje deväť okruhov, ktoré predmetom jeho kampane. Každý tematický okruh uvádza opakovane tou istou formuláciou :

-Ak mi prejavíte dôveru, budete hlasovať za....

(*En me faisant confiance, vous voterez pour...*)

Slovo *dôvera (confiance)* je ďalším najčastejšie používaným slovom jeho programového vyhlásenia. Zaujímavá je tiež vysoká frekvencia lexémy *deti (enfants)* v príhovore. V porovnaní so svojimi protivníkmi používa Macron oveľa častejšie lexému *národ (nation)* oproti lexéme Francúzsko (France) či *Francúzi (Français)*. Kým Francúzsko spomína vo svojom príhovore k voličom len raz, slovo *Európa (Europe)* sa vyskytuje v príhovore k voličom trikrát.

Marine Le Penová kandidovala za prezidentku Francúzska v roku 2022 už tretí krát. V roku 2012 skončila v prvom kole na treťom mieste, v roku 2017 sa prebojovala do druhého kola spolu s E. Macronom. Jej tretí pokus o kreslo francúzskeho prezidenta skončil s doteraz najlepším výsledkom, keď dosiahla 41,5% hlasov voličov v druhom kole volieb.

Le Penová je predstaviteľkou pravicovo extrémistickej strany *Národné združenie*. (*Rassemblement national*), ktorá pokračuje v agende *Národného frontu* (*Front national*). Hoci vo volebnej kampani v roku 2017 viac prejavovala svoje pravicové zameranie, v poslednej prezidentskej volebnej kampani sa snažila osloviť aj menej radikálnych voličov a prejavilo sa to aj v jej umiernenejšom slovníku. Tým uvoľnila miesto pre kandidáta É. Zemmoura, ktorý je od nej v politickom spektre ešte viac napravo.

Ako príklad Le Penovej posunu viac do stredu politického spektra možno vidieť pri používaní slova *islam*. V súčasnosti rozlišuje *islam* ako náboženstvo od *islamizmu* ako ideológie. Predtým zámerne tieto dva termíny zamieňala.

Cieľovou skupinou jej prezidentskej kampane v roku 2022 bola robotnícka trieda na vidieku, vyhýbala sa vystúpeniam vo veľkých mestách. Hlavnou témou jej programového vyhlásenia boli vysoké životné náklady. Výraz *kúpna sila* (*pouvoir d'achat*) sa objavuje v jej programovom vyhlásení častejšie než slovo *imigrácia* (*immigration*), tradičná téma Le Penovej volebnej kampane.

Le Penovej programové vyhlásenie sa stalo predmetom šetrenia Národnej komisie na kontrolu volebnej kampane pre prezidentské voľby (*Commission nationale de contrôle de la campagne électorale en vue de l'élection présidentielle*), keďže použila údaje, ktoré mali nejasný zdroj a boli Národnou komisiou spochybnené. Išlo o počet nových prisťahovalcov do Francúzska, ale aj číslo vyjadrujúce nárast kriminality. Le Penová využila tieto údaje na vyvolanie strachu u voličov z imigrácie a z ohrozenia bezpečnosti občanov Francúzska.

Imigrácia prudko vzrástla. Do Francúzska legálne vstúpilo ďalších 1,5 milióna prisťahovalcov od roku 2017 s nami žijú státisíce nelegálnych prisťahovalcov. Naše hodnoty, slobody a spôsob života sú ohrozené.

(L'immigration a explosé. 1,5 million d'immigrés supplémentaires sont entrées légalement en France depuis 2017 et des centaines de milliers clandestines vivent chez nous. Nos valeurs, libertés et modes de vie sont menacés.)

Ďalšou hrozbou je podľa Le Penovej *kriminalita*, doslovne „zdivočenie“ (*l'ensauvagement*). Dôvodom je podľa nej aj laxné súdnictvo.

Kriminalita rastie. V meste rovnako ako na vidieku, nijaké územie nie je ušetrené od neistoty a nečinnosti súdov: +31% násilných činov od roku 2017!

(L'ensauvagement a progressé. En ville comme à la campagne plus aucun territoire n'est épargné par l'insécurité et le laxisme judiciaire: +31% d'agressions volontaires depuis 2017!)

Le Penová jasne pomenováva svojho nepriateľa. Podľa nej je najväčším ohrozením Francúzska pokračovanie vlády E. Macrona, čo vyjadruje priamo heslom:

*Nejst' volit' znamená znovu zvoliť Emannuela Macrona !
5 rokov je už priveľa !
(S'abstenir c'est réélire Emmanuel Macron!
5 ans c'est déjà trop !)*

Le Penová používa vo svojom programovom vyhlásení veľa slovies, ktoré majú význam urobiť niečo znova vrátiť, prípadne opraviť : *vrátiť* (*rendre*), *znovu nastoliť* (*retablir*), *dať do poriadku* (*remettre en ordre*), *re-lancer* (*obnoviť*) Tieto slovesá začínajú vo francúzštine predponou *re-* a možno ich zaradiť do jednej sémantickej skupiny.

*Som kandidátkou na prezidenta republiky, aby som Vám **vrátila** Vašu krajinu, Vaše peniaze, Vaše slobody, Vašu dôveru, Vašu hrdosť, Vašu budúcnosť.
(Je suis candidate à la présidence de la République pour vous **rendre** votre pays, votre argent, vos libertés, votre confiance, votre fierté, votre avenir.)
Aby som **vrátila** moc ľudu... (Pour **rendre** le pouvoir au peuple....)
Aby som **vrátila** Francúzsku jeho moc a suverenitu....(Pour **rendre** à la France sa puissance et sa souveraineté...)*

Znamená to, že niekto Francúzov a krajinu ako takú obral o ich doterajšie postavenie a hrdosť na rôznych úrovniach. Poukazuje tým nepriamo na úradujúceho prezidenta.

Kritický postoj k členstvu Francúzska v EÚ je v programovom vyhlásení Le Penovej menej výrazný. Tejto téme sa venuje len okrajovo.

*Vybudujem Európu slobodných národov a konkrétnych projektov.
(Je bâtirai une Europe des nations libres et des projets concrets.)*

Na záver uvádzam v tabuľke č. 1 výskyt jednotlivých lexém v programových vyhláseniach oboch kandidátov.

Tabuľka č.1 Výskyt jednotlivých lexém v programových vyhláseniach M. Le Penovej a E. Macrona

	Le Penová	Macron
deti	3	8
dôchodcovia	2	8
dôvera	1	10
Európa	1	3
Francúzsko	10	1
Francúzi	14	1
imigrácia	4	0
islamizmus	2	1
ľud	3	0
kúpna sila	5	0
národ	4	7
náš/naši	21	26
práca	1	8
rodina	4	3
rovnosť	0	4
všetci	0	4
vrátiť	5	0

Zdroj: vlastné spracovanie

Záver

Programové vyhlásenia kandidátov sú dôležitou súčasťou volebnej kampane vo Francúzsku. Jazyk použitý v týchto dokumentoch odráža charakter kampane jednotlivých kandidátov.

Napriek snahám o umiernenější slovník Le Penovej kampane, v jej programovom vyhlásení možno naďalej nájsť viacero znakov populizmu. Ide najmä o snahu vyvolať strach u obyvateľstva (imigrácia, vzrastajúca kriminalita), hoci jej čísla nie sú z overených zdrojov.

Le Penová ako opozičná politička má v porovnaní s Macronom útočnejší štýl a je kriticky hodnotí posledných päť rokov Macronovej vlády.

Macron, ktorý obhajuje svoje kreslo prezidenta, stavia na svojom obraze silného medzinárodného hráča v čase politickej a ekonomickej neistoty.

Snaží sa svojím programovým vyhlásením zmeniť niektoré svoje postoje a osloviť tým aj nových voličov. Väčšinou sa mu vyčíta elitárstvo a arogantný prístup. Hoci aj u neho možno vidieť náznaky populizmu, u Le Penovej je oveľa markantnejší. Kým Macron sa vo svojom programovom vyhlásení obracia viac na *národ*, Le Penová používa častejšie lexému *Francúzi* alebo *ľud*.

Niektoré témy ako napr. imigrácia alebo islamizmus sú tradičnou doménou Le Penovej kampane. Na druhej strane len Macron vidí dôležité miesto Francúzska v Európe. Európsky kontext spomína Le Penová len raz, avšak jej postoj je ústretovejší než pred niekoľkými rokmi. Novou témou Le Penovej kampane sa stáva ekonomická situácia obyvateľov a rastúce životné náklady.

Excerpované texty

MACRON, E. (2022): La Déclaration du candidat Monsieur Emmanuel Macron, <<https://www.cncep.fr/pdfs/Candidat-06-Marine-Le-Pen-Declaration-accessible.pdf>> [23. 09. 2022].

LE PEN, M. (2022): La Déclaration de la candidate madame Marine Le Pen, <<https://www.cncep.fr/pdfs/Candidat-07-Emmanuel-Macron-Declaration.pdf>> [23. 09. 2022].

Literatúra

BONHOMME, M. (2016): Les professions de foi à l'occasion des élections présidentielles françaises *Mots. Les langages du politique*, 112/2016 : 21-22. DOI : <https://doi.org/10.4000/mots.22417> [29. 09. 2022].

COMMISSION NATIONALE DE CONTROLE DE LA CAMPAGNE ÉLECTORAL EN VUE DE L'ÉLECTION PRÉSIDENTIELLE (2022): *Décision de la CNCCEP relative à l'homologation sous réserve des déclarations de Mme Le Pen en vue du deuxième tour de l'élection présidentielle*. Paris, 13.4.2022.

CONSTITUTION FRANÇAISE DU 4 OCTOBRE /(1958).

LEFEBVRE, R. (2022): *La sélection des candidats aux élections présidentielles : procédures et légitimité*. Vie publique, <<https://www.vie-publique.fr/parole-dexpert/284649-la-selection-des-candidats-aux-elections-presidentielles-remi-lefebvre>> [29. 09. 2022].

RAMPON, J.-M. (2006): Professions de foi et élection présidentielle de 2002. Une approche verbale de la distance entre candidats. *Mots. Les*

- langages du politique*, 81, mis en ligne le 01.
<https://doi.org/10.4000/mots.707>
- REICHERT-DREYER, I. (2000): *Macht und Demokratie in der CDU: Dargestellt am Prozess und Ergebnis der Meinungsbildung zum Grundsatzzprogramm 1994*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- RIGAT, F. (2010): Mes chers compatriotes »: stratégies discursives de l'interpellation des électeurs dans les professions de foi. *Corela*, HS-8.
<https://doi.org/10.4000/corela.783>
- SCHILD, J. (2022): *Der französische Präsident. Verkörperung einer zentralistischen politischen Macht*. Bonn: BPB, <<https://www.bpb.de/themen/europa/frankreich/505846/derfranzoesische-praesident/>> [23. 09. 2022].
- SERESOVÁ, K. (2017): Jazyk politiky a jeho funkcie. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: EKONÓM, s. 15-20.
- STOCKINGER, T. (2011): Le lien parlementaire en 1848. Analyse comparée des candidatures aux élections en Seine-et-Oise et en Basse-Autriche. *Revue d'histoire du XIXe siècle*, 43: 57-75.
<https://doi.org/10.4000/rh19.4156>
- ŠTEFANČÍK, R. (2018): Einleitendes zum Thema Politik, Sprache und Wahlkampf. In: LIŠKOVÁ, D.; ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *„Heiße“ Wahlen und Referenden in Europa und Amerika: Kampf mit Wörtern um Wörter*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, s. 7-20.

Kontakt:

Mgr. Ing. Magdaléna Paté, PhD.

Katedra nemeckého jazyka	Department of German Language
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava
Email Address: magdalena.pate@euba.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2951-8722	

Figurative Language in the Speeches of the New British Prime Minister Elizabeth Truss

Žaneta Pavlíková

Abstract

The paper offers an analytical overview of the speeches of the new British Prime Minister Elizabeth Truss appointed on 6th September 2022 by Queen Elizabeth II. The main aim of the paper is to analyse her speeches from the point of view of the figurative language. Our main concern is to identify the use of metaphors in the speeches of the new Prime Minister. The article analyses her speeches at her previous positions as the Parliamentary Under-Secretary of State for Childcare and Education, Secretary of State for the Environment, Food and Rural Affairs, Chief Secretary to the Treasury, and the Prime Minister of Great Britain.

Keywords: language, political discourse, figurative language, metaphor, conceptual metaphor.

Introduction

Language and politics have always been intrinsically linked. As Joseph (2006) states, man is by nature a political animal. Some of them take it to the extreme and become politicians. To be successful in their career politicians need to have the ability to lead others by articulating a clear and inspiring vision of the future. For the purpose of expressing ideas, and visions the mastering of language is crucial for politicians. The prototypes of great leaders with excellent language skills are Churchill, Roosevelt or Hitler (Joseph 2006). Properly chosen language is able to influence the preconceptions, views, ambitions and fears of the public, causing people to accept false statements as true ones or support policies conflicting with their interests (Pavlíková 2020).

Language is a key integrating element between political actors and society. The relationship between politics and language was already highlighted by the Greek philosopher Aristotle, who published his first remarks on the importance of language in politics in his *Politics*. For Aristotle, language was an important prerequisite for the conduct of politics.

Language was proof that people belonged to society and that it was through language that they distinguished themselves from other living beings. According to Aristotle, language is there to express what is beneficial and what is harmful, what is just and what is unjust (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021).

Analysing political discourse

The first observation Van Dijk (2003) makes about political discourse is, that it is not a genre. It is rather a class of genres defined by a social domain, namely that of politics. To be more specific, the different political speeches and debates, political party programmes, parliamentary debates, are some of the genres that belong to the domain of politics. In one of his studies he states that the majority of political discourse studies is about the text and talk of professional politicians or political institutions. He argues that politicians are not the only participants in the domain of politics, however, they play a crucial role as actors and authors of political discourse. In political discourse analysis, from the interactional point of view, it is necessary to include the various recipients in political communicative events, such as the public, the citizens, and other groups or categories.

In modern times, as Wilson (2007) states, it was George Orwell who first drew the attention to the political potential of language. This can be seen in his article “Politics and the English Language”. In this article, he considers the way in which language may be used to manipulate thoughts. But manipulation is not the only issue in the case of political language, rather it is the goal of such manipulation that is seen as problematic. Politicians seem to hide the negative within particular formulations so that the population many not see the absolute truth of their statements.

According to Chilton (2004), the analysis of political discourse is not a new issue in linguistics. In the last years of the twentieth century, linguists all over the world took enormous strides, especially through the realisation that language must be seen as an innate part of all human minds. The research questions were essentially scientific, where Chomsky’s influence was undoubted. Scholarly interest in the public use of language was another issue pursued by many scholars, mainly in Europe. Some linguists, mentioned by Chilton (*ibid*), in Europe, were among the most distinguished to link language, politics and culture.

Figurative language in political discourse

Figurative language is very often used in spoken and also written communication to express our emotions, and to affect the opinions of our audience. There is no doubt that the use of figurative language varies depending on the nature of the communicative activity and depends on factors such as topic, audience, situational context, and so on (Deignan, Littlemore, Semino 2013).

In the mid and late-20th century, metaphor and metonymy were primarily the subject matter of literature and were studied in their role as parts of literary texts mainly. Figurative language was thought of as being one aspect of what gives a text special esthetic value (Dancygier, Sweetser, 2014). By using figurative language, poets and writers convey their messages more beautifully than if they literally talked about the subject's personal qualities.

Dancygier and Sweetser (2014) furthermore state that the last four decades of research on figurative language and thought have brought a new understanding of their integral relationship to the linguistic system. Cognitive linguistics and science conferences and journals have seen a proliferation of metaphor studies, together with recognizing figures as metonymy and irony as highly productive.

The concept of metaphor

Metaphors, according to Webster's Third New International Dictionary (1961) is a figure of speech in which a word or phrase denoting one kind of object or action is used in place of another to suggest a likeness or analogy between them. It is a means of figurative language that has been present in all kinds of, not only political speeches and discourse. As Burkholder and Henry (2009) state comparing two things or terms which are from "different classes of experience" creates a new understanding through specific use of language. One of the two terms, called the *tenor*, is relevant to the topic under discussion. The other term, the *vehicle*, is of a different class of experience from that same topic. When these two terms are combined by a speaker forming a metaphor, the receiver is urged to understand on concept in terms of the other concept (Burkholder, Henry 2009).

From the cognitive linguistic point of view, Kövecses (2010) looks at the metaphor in a sense of understanding one conceptual domain in terms of another conceptual domain. When we talk about life in terms of journeys, about arguments in terms of war can be stated as examples. To be more specific in explaining this view, Kövecses (2010) explains that conceptual

domain A is conceptual domain B, which is what he calls a conceptual metaphor. A conceptual metaphor consists of two conceptual domains, in which one domain is understood in terms of another. A conceptual domain is any coherent organisation of experience. Thus we have coherently organised knowledge about journeys that we rely on in understanding life, for example.

Kövecses (2010) explains the parts of a conceptual metaphor as follows. The conceptual domain from which we draw metaphorical expressions to understand another conceptual domain is called source domain, while the conceptual domain that is understood this way is the target domain. Thus, *life, arguments, love, theory, ideas, social organizations*, and others are target domains, while *journeys, war, buildings, food, plants*, and others are source domains. The target domain is the domain that we try to understand through the use of the source domain (Kövecses 2010: 4).

The most significant study on metaphor was presented by Lakoff and Johnson. They explicitly explain the concept of metaphor and state that for most people metaphor is a device of the poetic imagination and rhetorical flourish. It is most often viewed as a characteristic of language alone. On the contrary, these two authors have found that metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but also in action and thought. Lakoff and Johnson claim that the ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature (Lakoff, Johnson 1981: 3).

Conceptual metaphor explained by Lakoff and Johnson (1981) presents, for example, the concept ARGUMENT and the conceptual metaphor ARGUMENT IS WAR. The conceptual metaphor ARGUMENT IS WAR is reflected in everyday language by a wide range of statements:

- His criticisms were *right on target*.
- If you use that *strategy*, he'll *wipe you out*.
- I *demolished* all his arguments.

In these examples, it can be seen, that we do not talk about arguments in terms of war as such. Many things people actually do when arguing with someone are partially structured by the concept of war.

The use of metaphors in political speeches has had a dubious reputation for some time. However, recently in different linguistic, psychological and philosophical discussions, the relevance of metaphor for social and political conceptualization has been acknowledged. Metaphors in political speeches facilitate human understanding of complex concepts by explaining them via bodily experiences and the physical senses. Metaphors in political speeches help to both direct and constrain the audience's understanding (Pilyarchuk, Onysko 2018).

Metaphors in Liz Truss's speeches

Mary Elizabeth Truss is a British politician who is the current Prime Minister of the United Kingdom and leader of the Conservative Party. She was appointed Prime Minister on 6th September 2022 by Queen Elizabeth II. She previously held various Cabinet offices under prime ministers David Cameron, Theresa May, and Boris Johnson, most recently as foreign secretary from 2021 to 2022. Truss has been a Member of Parliament for South West Norfolk since 2010.

The speeches on Elizabeth (Liz) Truss vary in length, style and the language used. Some of her speeches rely strictly on facts, where the use of figurative language is very scarce. However, in there are speeches where the concept of metaphor is used in a prosperous and productive manner. For the purpose of this study, certain speeches were analysed that were presented by her since 2017 through to 2022. The main aim of the analyses was to identify the main targets and domains used for creating conceptual metaphors.

The target domains as *country*, *economy* and *world* are often found with the combination of the source domain of a *building*. Thus expressing the process of “building” or “creating” a better place to live, or describing the way of desire what the country, economy or the world should look like, or the way of improving the current state.

COUNTRY IS A BUILDING

Our *country* was *built* by people who get things done
She (the Queen) was the rock on which *modern Britain* was *built*.
This is the *principle* our *country* is based on

ECONOMY IS A BUILDING

We can *rebuild* our *economy*.
Firstly, we are reaching out to *build* new *economic* *partnerships*.
We are *building* a *network* of *security* *partnerships*

WORLD IS A BUILDING

It is not the kind of *world* we want to *build*.

Another very often used source domain, in Liz Truss's speeches, is the source domain *person*. She uses this domain to talk about the country, society, different companies, history and even the government. In these metaphors she reflects the characteristics or activities of people on things and institutions as their own.

COUNTRY / SOCIETY IS A PERSON

The UK *opens a new chapter*.

Britain is determined.

Societies turned inwards

Britain taking the lead

COMPANY IS A PERSON

You don't see *Sainsbury's* saying we're doing better this year

Deliveroo didn't come up

GOVERNMENT IS A PERSON

Government *doesn't* always *have the answers*,

HISTORY IS A PERSON

History will see him (Boris Johnson) as a hugely consequential Prime Minister.

In her speeches, she refers to success and diplomacy as to machines, which will drive the prosperity of the country to a higher level. In these metaphors, success and diplomacy are used as target domains and machine as the source domain. Very similar to the source domain *machine*, is the use of the source domain *vehicle*. The idea of using these expressions is once again the movements to a better position.

SUCCESS / DIPLOMACY IS A MACHINE

In order to *turbocharge our success*...

And our formidable *diplomatic machine* will be put to work,

ECONOMY IS A PLANT

.... to cut taxes and *grow our economy*.....

WORLD IS A VEHICLE / IDEAS ARE VEHICLE / ECONOMY IS A VEHICLE

The *world is moving very fast*, and *ideas are moving even faster*.

..... and its people to help *drive our economy*.....

Conclusion

For most people, metaphor is a figure of speech in which one thing is compared to another, based on the fact that the two things compared have something in common. From the linguistic point of view, metaphor is a property of words and it is a linguistic phenomenon. The theory of Lakoff and Johnson (1981) claims that metaphor is a property of concepts, and not words, and the function of metaphors is to better understand certain concepts. On the basis of this theory, metaphor has become a highly

productive means of figurative language in political speeches and political discourse.

In the current paper we highlighted only some of the conceptual metaphors found in the speeches of the current Prime Minister of Great Britain, Elizabeth Truss. The aim was to find specific target domains and source domains in her speeches delivered throughout the period of five years, from 2017 to 2022. For the sake of this paper, only five of her speeches were analysed. The conceptual metaphors mentioned in this paper are only a small part of all possible metaphors used in speeches. A thorough research of her speeches would reveal much more conceptual metaphors which she uses to underline the strength of her words and ideas for the future development of the country.

Excerpted sources:

- Tapsfield, J. (2022): 'I will govern as a Conservative': Liz Truss's Tory leadership victory speech in full: In: Mail online, 05. 09. 2022. <<https://www.dailymail.co.uk/news/article-11181557/Liz-Truss-Tory-leadership-victory-speech-full.html>> [12. 10. 2022].
- Truss, L. (2017): Speech on Public Services, <<https://www.ukpol.co.uk/liz-truss-2017-speech-on-public-services/>> [10. 12. 2022].
- Truss, L. (2021): Building the Network of Liberty: Foreign Secretary's speech, <<https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretary-liz-truss-building-the-network-of-liberty>> [10. 12. 2022].
- Truss, L. (2022): Prime Minister Liz Truss's speech to the UN General Assembly: 21 September 2022, <<https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-liz-truss-speech-to-the-un-general-assembly-21-september-2022>> [12. 10. 2022].
- Truss, L. (2022): Prime Minister Liz Truss's statement: 6 September 2022, <<https://www.gov.uk/government/speeches/prime-minister-liz-truss-statement-6-september-2022>> [10. 12. 2022].

References

- BURKHOLDER, T. R.; HENRY, D. (2009): Criticism of metaphor. In: KUYPERS, J. A. (ed.): *Rhetorical criticism: Perspectives in action*. Lanham: Lexington Books, pp. 97-114.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.

- CHILTON, P. (2004): *Analysing political discourse – theory and practice*. London, New York: Routledge.
- DEIGNAN, A.; LITTLEMORE, J.; SEMINO, E. (2013): *Figurative Language, Genre and Register*. Cambridge University Press, 1st edition.
- GOVE, B. P. (ed.) (1961): WEBSTER'S THIRD NEW INTERNATIONAL DICTIONARY of the English Language Unabridged. Cologne: Köne-mann Verlagsgesellschaft MBH.
- JOSEPH, J. E. (2006): *Language and Politics*. Edinburgh: University Press.
- KÖVECSES, Z. (2010): *Metaphor – A practical Introduction*. New York: OUP.
- LAKOFF, G.; JOHNSON, M. (1981): *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press.
- PAVLÍKOVÁ, Ž. (2020): The concept of metaphor in political speeches (Metaphors in the electoral speeches of Donald Trump and Joe Biden in the 2020 Presidential elections). In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika – Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: EKO-NÓM, pp. 313-321.
- PILYARCHUK, K.; ONYSKO, A. (2018): Conceptual Metaphors in Donald Trump's Political Speeches: Framing his Topics and (Self) Constructing his Persona. *Colloquium: New Philologies*. 3(2): 98-156. <https://doi.org/10.23963/cnp.2018.3.2.5>
- VAN DIJK, T. A. (2003): Political discourse and ideology. *DOXA Comunicación*, 1: 207-225. <https://doi.org/10.31921/doxacom.n1a12>
- WILSON, J. (2007): Political Discourse. In: SCHIFFRIN, D.; TANNEN, D.; HAMILTON, H. E. (eds): *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishing, pp. 398-415.

Contact:

PaedDr. Žaneta Pavlíková, PhD.

English Language Department
Faculty of Applied Languages
University of Economics in Bratislava

Email Address: zaneta.pavlikova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7104-1657>

Dezinformácie z pohľadu teórie sekuritizácie Kodanskej školy

Anna Polačková – Emília Mariančíková

Abstract

Disinformation from the Perspective of the Copenhagen School Securitisation Theory. *The paper aims to apply the principles of securitisation theory to the disinformation issue in the Copenhagen School definition context. From the language theory perspective, the securitisation process belongs to the category of speech acts, meaning that something happens just because someone says something. The article investigates whether the spread of disinformation is perceived as a security threat in Slovakia. Either a real one (there are justified reasons for securitisation) or only a manifested one. It also explains why it can be perceived as a security threat and what steps have been taken at the national level to combat disinformation.*

Keywords: disinformations, Copenhagen School, securitization theory, security.

Kľúčové slová: dezinformácie, Kodanská škola, teória sekuritizácie, bezpečnosť.

Úvod

Zaručiť bezpečnosť a ochranu obyvateľstva predstavuje jednu zo základných úloh štátu v demokratickej spoločnosti. Predpokladá sa jeho schopnosť čeliť bezpečnostným výzvam a hrozbám, prispievať k zachovaniu mieru s použitím zodpovedajúcich zdrojov a nástrojov. Vnímanie bezpečnosti sa v posledných rokoch zmenilo, a to aj v dôsledku interpretácie Kodanskej školy.

Cieľom príspevku je aplikovať princípy teórie sekuritizácie, ako ich zadefinovala Kodanská škola, na problematiku dezinformácií. Predmetom záujmu sa stáva otázka, či je na Slovensku šírenie dezinformácií vnímané ako bezpečnostná hrozba, a to reálna – existujú opodstatnené dôvody na sekuritizáciu – alebo ide len o hrozbu manifestovanú. Príspevok približuje nové vnímanie bezpečnosti, tzv. teóriu sekuritizácie, ktorú predložila a rozvíjala Kodanská škola. Následne predstavuje pojem dezinformácie a objasňuje ho

z pohľadu teórie sekuritizácie, pričom sa zameriava aj na dezinformácie v jazyku Slovenskej informačnej služby. Článok ozrejmuje dôvody, prečo ich možno vnímať ako bezpečnostnú hrozbu na Slovensku a aké kroky boli v boji proti dezinformáciám na národnej úrovni uskutočnené. Autorky primárne poukazujú na informácie sprostredkované výročnými správami Slovenskej informačnej služby – ako bola táto externá bezpečnostná hrozba konštruovaná, akým spôsobom boli formulované negatívne dopady na spoločnosť a štát, vrátane identifikácie vinníka hrozby.

Kodanská škola a jej vnímanie bezpečnosti

Pojem bezpečnosť možno vo všeobecnosti chápať ako pocit istoty, poriadok, stabilitu alebo ako protiklad nebezpečenstva. V odbornej literatúre je množstvo rôznych definícií bezpečnosti. Terminologický a výkladový slovník Politológia ju vymedzuje ako stav bezpečnosti organizácie, spoločnosti, spoločenstva alebo štátu pred potenciálnymi alebo reálnymi hrozbami, či zbavovanie sa týchto hrozieb rôznymi opatreniami (Chovanec, Hotár 2019). Bezpečnostná rada Slovenskej republiky (2017: 8) definuje bezpečnosť ako „stav spoločenského, prírodného, technického, technologického systému alebo iného systému, ktorý v konkrétnych vnútorných a vonkajších podmienkach umožňuje plnenie určených funkcií a ich rozvoj v záujme človeka a spoločnosti“. V druhej polovici 20. storočia sa čoraz väčšia pozornosť venuje jej teoretickému skúmaniu. Pôvodne bola vnímaná vo vzťahu k vonkajšiemu ohrozeniu, absenciou ozbrojených konfliktov a vojen. Bezpečnosť má štátno-centristický charakter a je spojená s obranou štátu, jeho územia, obyvateľstva a pod., pričom jej zabezpečenie je riadené štátnymi orgánmi. Nový prístup prekonáva tradičné zdôrazňovanie vojenských hrozieb a jej vojenského rozmeru. Zmenu priniesla Kodanská škola¹, ktorá do výskumu bezpečnosti vniesla dynamičnosť, a tým sa bezpečnosť prestala vnímať ako „status quo, ako to bolo počas výskumu bezpečnostných vzťahov najmä v čase vrcholiacej studenej vojny (60 – 70. roky 20. storočia). S dynamičnosťou súvisí aj nové, tzv. konceptualizované vnímanie bezpečnosti, ktoré bezpečnosť vníma ako neustále sa vyvíjajúci komplex faktorov“ (Lasicová

¹ Výskumný inštitút pre mier a konflikt, založený pri Centre pre mierový a konfliktný výskum v roku 1985 v Kodani, sa v rámci svojej činnosti zaoberal riešením viacerých projektov, pričom jeden z nich sa zameriaval na problematiku „Nevojenské aspekty európskej bezpečnosti“. Výskum a jeho výsledky boli následne sformulované do piatich publikácií, obsahujúcich závery týkajúce sa bezpečnostnej agendy a bezpečnostných štúdií. K najvýznamnejším predstaviteľom patrí Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde (Lasicová 2006).

2006: 84). Nie je teda chápaná iba v súvislosti s vojenským sektorom a proces sekuritizácie je odlišný od tém a procesov, ktoré majú len politický charakter. Konceptualizované vnímanie bezpečnosti napomáha k rozlišovaniu rôznych druhov hrozieb a problémov, objavujúcich sa v najrozličnejších vojenských či nevojenských oblastiach, „pričom pre zaradenie do kategórie bezpečnostných problémov musia spĺňať prísne stanovené kritériá, ktoré ich odlišia od bežného ‚iba‘ politického diania. Aktér sekuritizácie (securitizing actor) ju musí vyhodnotiť ako existenčnú hrozbu (existential threats) pre referenčný objekt, čím ďalej získava podporu pre krízové opatrenia, ktoré sa vymykajú za normálnych okolností záväzným pravidlám“ (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 13-14).

Predstavitelia Kodanskej školy ďalej poukazujú na skutočnosť, že „zvláštna povaha bezpečnostných hrozieb ospravedľňuje použitie mimoriadnych prostriedkov k ich zvládaniu. Odvolanie sa na bezpečnosť hralo vždy kľúčovú úlohu pri legitimácii použitia ozbrojených síl, vo všeobecnejšej rovine potom otváralo štátu cestu k mobilizácii alebo zavedeniu zvláštnych opatrení, ktorých účelom bolo zabrániť existenčným hrozbám“ (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 31). Použitím pojmu „bezpečnosť“ v politike tak vlastne dochádza k zmene pravidiel, pričom radikálnejšiu verziu politizácie označujú ako sekuritizácia. Akákoľvek verejná téma môže byť na škále siahajúcej od depolitizovaného (nie je predmetom verejných debát a verejného rozhodovania) cez politizovanú tému (ako súčasť verejnej politiky, čo si vyžaduje isté vládne zásahy v podobe oficiálnych rozhodnutí, alokácie zdrojov a iné) k téme sekuritizovanej (chápanej ako existenčná hrozba, vyžadujúca si mimoriadne opatrenia nad rámec štandardných politických procedúr). Aktérom sekuritizácie však nemusia byť len štát, ale aj rôzne spoločenské skupiny, ktoré sú schopné upriamiť celospoločenskú pozornosť na istú tému a poukazujú na jej naliehavosť. Podľa Kodanskej školy môžeme v kontexte štúdia bezpečnosti vychádzať práve z textuálnej analýzy (textual analysis), ktorá hovorí, že „medzinárodným bezpečnostným problémom sa daná téma stáva vtedy, keď sa dá presvedčivo argumentovať, že je významnejšia než iná téma, a mala by jej preto byť priznaná absolútna priorita. ... ‚Bezpečnosť‘ teda predstavuje autoreferenčný druh jednania, pretože práve prostredníctvom tohto jednania sa z danej témy stáva bezpečnostný problém – nie nutne preto, že určitá existenčná hrozba skutočne existuje, skôr preto, že téma je ako taký typ hrozby prezentovaná“ (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 35). Zástancovia tejto školy poukazujú tiež na skutočnosť, že presná definícia či presné kritériá sekuritizácie pramenia z intersubjektívnej konštrukcie existenčnej hrozby, dostatočne relevantnej na to, aby táto konštrukcia mala značné politické dopady. Predmetom výskumu sa tak stáva politický diskurz. Prostredníctvom neho referenčný objekt prezentuje niečo ako exis-

tenčnú hrozbu, no sám ešte sekuritizáciu nevytvára, ale je len sekuritizačným pohybom či krokom, na ceste k akceptácii verejnosťou. Z pohľadu teórie jazyka patrí proces sekuritizácie do kategórie rečových aktov, čo znamená, že sa niečo deje len vďaka tomu, že niekto niečo povie.

Na národnej úrovni taktiež môže dochádzať k subjektívnemu vnímaniu bezpečnosti v závislosti od politickej moci. „Funguje tiež ako nástroj k umlčaniu opozície a osoby, ktoré majú v rukách moc, môžu nezriedka s jej pomocou zneužiť takzvané ‚hrozby‘ k súkromným politickým účelom – napríklad k obhájeniu svojho práva vyhnúť sa vo svojom jednaní plnej demokratickej kontrole a ďalším obmedzeniam“ (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 40). Sekuritizáciu, rovnako aj politizáciu, je vo svojej podstate potrebné, podľa uvedených autorov, chápať ako intersubjektívny proces. Keďže ich nie je možné vnímať objektívne, je náročné interpretovať sekuritizáciu na základe stupnice skutočnosti istej hrozby, čo nám nedokáže poskytnúť žiadna z doteraz známych teórií. Kodanská škola konštatuje, že rôzne štáty a národy majú rôzny prah vnímania hrozieb a definovania jej podstaty, čím dochádza aj k individuálnemu prístupu k ich vyhodnocovaniu či sekuritizácii bezpečnostnej témy. „Čo môže byť v jednom politickom spoločenstve vnímané ako legitímny bezpečnostný krok, chápu ostatní napríklad ako prejav paranoje ... Rovnako tak môžu byť mimo stojace subjekty presvedčené, že daná politická jednotka sa o nejakú ‚skutočnú‘ hrozbu nezaujíma a buď sa tak vystavuje nebezpečenstvu ohrozenia alebo ‚bezplatne‘ využíva snahy ostatných ... Spôsob, akým sa sekuritizačné kroky prekrývajú či mliažajú s predstavami ostatných aktérov o ‚skutočných‘ hrozbách, má veľký vplyv na podobu bezpečnostných vzťahov v rámci medzinárodného systému (Buzan, Wæver, Wilde 2005: 42). Predstavitelia Kodanskej školy tiež poukazujú na fakt, že aktéri, ktorí sú všeobecne akceptovanými osobnosťami pre oblasť bezpečnosti, majú na základe tohto svojho postavenia lepšie východiskové predpoklady pre definovanie obsahu pojmu bezpečnosť, ktoré budú spoločnosťou skôr akceptované. To však neznamená ich absolútnu prevahu vo vzťahu k ovplyvňovaniu verejnej mienky. Preto nemožno vylúčiť ani verejné presadenie pokusov o alternatívne interpretácie bezpečnosti.

Teória sekuritizácie, predložená Kodanskou školou, prehodnocuje tradičné vnímanie bezpečnosti, reinterpretuje a analyzuje ju ako rečový akt, ktorý legitimizuje politické rozhodovanie či konanie súvisiace s elimináciou reálnych alebo manifestovaných existenčných hrozieb.

Dezinformácie z pohľadu teórie sekuritizácie

Výber politického jazyka je podľa Brhlíkovej (2018) kľúčom k mobilizácii verejnosti a jazykom možno politického protivníka efektívnejšie poraziť než vo fyzickom súboji. Poukazuje pri tom na demonizáciu nepriateľa spôsobom poukazovania na jeho negatívne vlastnosti a vytváraním pozitívneho obrazu o sebe. Vo vzťahu „MY“ a „ONI“ v ktorom sa následne utvrdzujeme „zostávame rezistentní voči zmenám protivníkovho správania, odmietame prijať informácie, ktoré nezodpovedajú nášmu vnímaniu obrazu protivníka, hľadáme informácie, ktoré náš obraz potvrdzujú, informácie reinterpretujeme a odmietame pripustiť, že protivník môže zdieľať rovnaké hodnoty a videnie sveta ako my“ (Brhlíková 2018: 92). Účinným nástrojom s cieľom zmeniť názory verejnosti, ovplyvniť jej postoje a konanie je aj využívanie dezinformácií či propagandy.

Národný bezpečnostný úrad (NBÚ) v *Krátkom slovníku hybridných hrozieb* predkladá definíciu pojmu dezinformácia ako „overiteľne nepravdivá, zavádzajúca alebo manipulatívne podaná informácia, ktorá je zámerne vytvorená, prezentovaná a šírená s jednoznačným úmyslom klamať alebo zavládzať, spôsobiť nejakú ujmu alebo zabezpečiť zisk (napríklad hospodársky či politický). Dezinformácia často obsahuje element, ktorý je zjavne nepravdivý, čo jej dodáva na dôveryhodnosti a môže tak skomplikovať jej odhalenie. Medzi dezinformácie nepatria neúmyselné chyby v spravodajstve, satira, paródia ani správy a komentáre naklonené jednej strane, ktoré sú takto zreteľne označené“ (Národný bezpečnostný úrad 2021b). Dezinformácie zaraďuje NBÚ medzi nástroje hybridných aktivít, pričom „súčasťou hybridného spôsobu boja môžu byť masívne dezinformačné kampane a využívanie sociálnych médií na propagandu alebo radikalizáciu, nábor a priame ovládanie priaznivcov“ (Národný bezpečnostný úrad 2021a). Podľa Ivančíka (2021: 20) ako „hlavný znak dezinformácie možno považovať úmyselné konanie, a to tak v prípade pasívnej formy, kedy dochádza k úmyselnému zatajovaniu správ či ich pozdržaniu, ako aj v prípade aktívnej formy, kedy sa informácie aktívne vytvárajú alebo upravujú podľa stanoveného zámeru“. Dezinformácie by sme mohli definovať ako akúkoľvek formu nepravdivých informácií, sprostredkovaných v podobe textu, videa, grafiky, zvuku alebo obrazu, s cieľom oklamať, poškodiť povest', reputáciu alebo inak ublížiť objektívnemu obrazu určitej skutočnosti.

Európska komisia definuje dezinformácie ako „preukázateľne nepravdivé alebo zavádzajúce informácie, ktoré sú vytvorené, prezentované a šírené na dosiahnutie hospodárskeho zisku alebo úmyselné zavádzanie verejnosti – narúšajú verejnú diskusiu, ohrozujú dôveru občanov v inštitúcie a médiá a dokonca destabilizujú demokratické procesy...“ (Európska komisia, online

2018). Ako je tiež poukázané v dokumente *Dezinformácie a propaganda – vplyv na fungovanie právneho štátu v EÚ a jej členských štátoch*, definícia dezinformácie sa zameriava na dichotómiu medzi pravdou a klamstvom, zatiaľ čo analýza skutočných prípadov manipulácie ukazuje, že aktéri sa často snažia len vyvolať deliaci efekt. Polarizácia spoločnosti vedie k neschopnosti nájsť konsenzus pri riešení aktuálnych problémov medzi vytvorenými skupinami „MY“ a „ONI“. V súvislosti so sociálnymi sieťami môžeme hovoriť o vytváraní informačných bublín, keďže napr. platforma Facebook zobrazuje užívateľom iba tie príspevky a správy, ktoré sú z ich pohľadu najrelevantnejšie. Neustále čerpanie z ideologicky homogénnych zdrojov spôsobuje rastúce uzatváranie sa a zvyšuje polarizáciu spoločnosti, čo možno považovať za jeden z negatívnych efektov, ktoré so sebou šírenie dezinformácií prináša. K ďalším možno zaradiť tzv. politický astroturfing v podobe predstierania online podpory bežných občanov alebo využívania koordinovaných diskutérov. Dezinformácie taktiež ovplyvňujú politické rozhodovanie jednotlivcov (Ivančík 2021). Často sú zamieňané s propagandou, no nejde o synonymá, ale o navzájom súvisiace pojmy. Propaganda je vnímaná ako „aktivity, zameraná na šírenie určitej myšlienky, zdôrazňujúcej iba jej pozitívne aspekty, šírená s cieľom presvedčiť publikum o jej správnosti. Má spravidla ideologickú, náboženskú, či politickú konotáciu“ (Národný bezpečnostný úrad 2021b).

Dezinformácie predstavujú formu rečových aktov, pričom aktérom sekuritizácie je politická elita a ich cieľom je sekuritizovať konkrétne fakty súvisiace s aktuálnymi spoločensko-politickými témami, ktoré sú označené ako existenčné hrozby. K aktérom sekuritizácie však môžeme zaradiť aj akademickú či vedeckú obec, ktorá svojimi argumentami prispieva k sekuritizácii, pretože vymedzuje definície a charakteristické znaky dezinformácií, taktiež upresňuje ich negatíva a dôsledky.

Zdroje hrozieb rozdeľuje Kodanská škola do sektorov – vojenský, sociálny, ekonomický, environmentálny a ekonomický. V kontexte dezinformácií môžeme hovoriť o politickom sektore, ktorý Buzan kombinuje do sektora politicko-spoločenského. Ide o najširší sektor, ktorý taktiež predstavuje reziduálnu (zbytkovú) kategóriu, t. j. v istom zmysle má akákoľvek bezpečnosť politický charakter a všetky hrozby, či reakcie na ňu vznikajú v politickej sfére a sú definované jej jazykom. Ako politické hrozby patriace do tohto sektora definuje Buzan (1991) hrozby, útočiacie na organizačnú stabilitu štátu. „Ich účel sa môže pohybovať od tlaku na vládu, aby presadila určitú politickú líniu, cez rozduchovanie separatistických nálad po narušanie politickej štruktúry štátu, a teda jeho oslabovanie pred následným vojenským útokom. Štandardným cieľom politických hrozieb je idea štátu, najmä jeho národná identita a vládnuca ideológia, a tiež inštitúcie, prostredníctvom

ktorých je táto idea vyjadrená. Pretože štát je svojou podstatou politickým celkom, politické hrozby môžu vzbudzovať rovnako veľké obavy ako hrozby vojenské – obzvlášť vtedy, keď objektom hrozby je slabý štát“ (Buzan 1991: 118). Politické hrozby môžu podľa Kodanskej školy smerovať voči vnútornej legitimitě politickej jednotky, utváratej politickými ideológiami, ideami a témami, prostredníctvom ktorých sa štát definuje alebo vonkajšiemu uznaniu štátu, a teda jeho vonkajšej legitimitě. Vonkajšie hrozby síce nemusia byť mierené na suverenitu, ale môžu spochybňovať ideologickú legitimitu štátu, čiže jeho domáci, vnútorný pilier (Buzan, Wæver, Wilde 2005). V danej problematike teda môžeme ako referenčné objekty definovať spoločnosť ako celok, národ vo vzťahu k identite alebo štát vo vzťahu k jeho suverenite.

Významné postavenie v procese sekuritizácie majú aj funkcionálni aktéri pôsobiaci na dynamiku bezpečnostných vzťahov v danom sektore. Efektívnym partnerom pri vymedzení a hodnotení dezinformácií ako hrozby sú médiá, v tomto prípade ide o dezinformačné médiá, ktoré disponujú možnosťou ovplyvňovať vývoj situácie a posilňovať proces sekuritizácie. Tie môžeme označiť ako funkcionálneho aktéra, ktorý síce pôsobí na vzťahy v sekuritizovanom sektore, no nesekuritizuje konkrétne hrozby rečovým aktom.

Dezinformácie v jazyku Slovenskej informačnej služby

Na základe vymedzení pojmov referenčné objekty, aktéri sekuritizácie a funkcionálni aktéri, ktoré predložil Buzan, Wæver a Wilde (2005) sa pokúsime v kontexte teórie sekuritizácie priblížiť danú problematiku na Slovensku, a to v kontexte jazyka Slovenskej informačnej služby (SIS). Kovanič (2020) poukazuje na to, že SIS pracuje s pojmom dezinformácie len od roku 2018, kedy ho prvýkrát spomenula vo svojej výročnej správe ako podmnožinu hybridných hrozieb, pričom bol použitý iba v súvislosti so zahranično-politickou oblasťou. Nerozvinuté zmienky o hybridných hrozbách však uvádzala vo výročných správach z rokov 2016 a 2017. Zmena nastala až vo vyššie spomínanom roku 2018, kedy jasne uvádza aj aktéra, ktorý má záujem na šírení dezinformácií, a tým je Ruská federácia. „Ciele dezinformačných kampaní teda SIS identifikuje najmä cez politickú prizmu, ako útoky na inštitucionálnu dôveru a zahraničnopolitickú ukotvenosť Slovenska v euroatlantických štruktúrach. Spojenie týchto dezinformačných kampaní s Ruskou federáciou a sieťou dezinformačných médií pôsobiacich na Slovensku, ktorých financovanie vyvoláva pochybnosti, pričleňuje Rusku určitý obraz nepriateľa – aktéra, ktorý má záujem na naštrbení dôvery v po-

litické inštitúcie“ (Kovanič 2020: 167). Na propagandistické aktivity zo strany Ruska, ktoré sú nasmerované proti Západu objasňuje SIS už vo svojej *Správe o činnosti SIS za rok 2015*, kde poukazuje na fakt, že venovala pozornosť ich snahám o ovplyvňovanie verejnej mienky na Slovensku, a tiež sa zaoberala subjektmi, ktoré sa na tomto ovplyvňovaní aktívne podieľali (Slovenská informačná služba 2016).

Vyjadrenia politikov v oblasti bezpečnosti sa postupne začínali meniť a priznávať pôsobenie propagandistických subjektov šíriacich dezinformácie. V roku 2016 Ministerstvo vnútra SR vo vyjadrení pre portál Aktuality.sk priznalo, že prokremľská propaganda predstavuje pre Slovensko bezpečnostné riziko, pretože rovnako ako iné štáty strednej a východnej Európy je predmetom informačného pôsobenia tzv. vplyvových štruktúr Ruskej federácie (Bariak ml. 2016). Postupný vývoj spoločensko-politickej situácie však vytvoril tlak na jej riešenie a prijatie nevyhnutných opatrení aj v tejto oblasti. V súčasnosti je na dezinformácie a propagandu poukázané aj v rámci *Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky 2021*, kde sa vo vzťahu k bezpečnostnému prostrediu Slovenska uvádza, že „narastá početnosť a rozsah podvrtných a nátlakových aktivít rôznych aktérov využívajúcich dezinformácie a propagandu s cieľom znefunkčniť alebo manipulovať rozhodovacie mechanizmy v štáte, ovplyvňovať verejnú mienku vo svoj prospech a destabilizovať politickú situáciu o.i. skrytou podporou rôznych extrémistických, polovojských a politických hnutí sledujúcich narušenie existujúceho ústavného poriadku a fungovania verejných inštitúcií. Verejnosť je vystavená narastajúcemu šíreniu dezinformácií a konšpiračných teórií, ktoré môžu ohrozovať ľudské zdravie, rozvracať súdržnosť spoločnosti alebo vyvolať verejné násilie a sociálne nepokoje“ (Ministerstvo obrany SR 2021: 5). Na základe vyššie uvedených faktov možno konštatovať, že sa sekuritizačné pohyby začali v roku 2016, kedy bolo šírenie dezinformácií vnímané intenzívnejšie ako v minulosti a hlavným dôvodom prijatia rôznych strategických rozhodnutí či dokumentov ako reakcie na vývoj situácie v tejto oblasti sa v neskoršom období stal ich rastúci vplyv na stabilitu demokracie a zahranično-politickú orientáciu Slovenska.

Šírenie dezinformácií a ovplyvňovanie verejnosti je na Slovensku dlhodobým problémom, ktorý potvrdzujú nielen bezpečnostné zložky, ale aj realizované prieskumy verejnej mienky či správ vypracovaných GLOBSEC Policy Institute v priebehu predchádzajúcich šiestich rokov. Slovensko je označované ako krajina paradoxov, keďže na jednej strane je evidovaný trend uberania sa strednou cestou v zahranično-politickej orientácii v prospech Západu, no na druhej strane je zaznamenaný veľmi pozitívny vzťah k Ruskej federácii a spochybňovaniu západných hodnôt (GLOBSEC 2021). Podľa najaktuálnejšej správy GLOBSEC Megatrends 2022 je

v dôsledku reakcie na pandémie ochorenia COVID-19 a vojnu na Ukrajine Európska únia vnímaná ako významný geopolitický aktér, pričom akceptované sú sankcie voči Rusku a jeho oligarchom. Správa poukazuje na to, že Západ až teraz (aj napriek tomu, že boli zaznamenané rôzne informačné operácie zamerané na zasahovanie do zahranično-politických záležitostí) začína bojovať s dezinformáciami a otvorene označuje Rusko ako agresora a nepriateľa. Ide o novú éru otvorenej dezinformačnej vojny, kedy sa vytvoril vysoko rozvinutý arzenál informačnej vojny, ktorému NATO ani Európska únia nedokázali konkurovať. Cieľom ruských informačných operácií bolo rozšíriť zmätok a vytvoriť priestor pre zdanlivo „vyvážené správy“ (GLOBSEC 2022b). Dezinformácie a propaganda teda nemajú ľudí len presvedčiť ľudí o svojej pravde, ale hlavne vytvoriť chaos, vyvolať v nich pochybnosti a oslabiť demokratické hodnoty a spoločnosť, čo môže mať vážne dopady na Slovensko, ale aj iné prozápadné európske krajiny.

Sekuritizácia témy dezinformácií

Na základe uvedeného môžeme tvrdiť, že nešlo len o proces politizácie, kedy sa politickí predstavitelia prostredníctvom rečových aktov snažili vykresliť šírenie dezinformácií a propagandu ako bezpečnostnú hrozbu, ktorá do veľkej miery môže narušiť demokratické princípy a euroatlantické smerovanie Slovenska. Vychádzajúc zo spomenutých faktov bolo nevyhnutné prijať konkrétne špecifické kroky takže v tomto kontexte možno hovoriť o sekuritizácii. Ako reakcia na ruskú inváziu na Ukrajinu boli na základe rozhodnutia NBÚ vydaného podľa zákona o kybernetickej bezpečnosti (č. 69/2018 Z. z., § 27b), zablokované aj štyri webové stránky (do 30. júna 2022), a to hlavnespravy.sk, armadnymagazin.sk, hlavnymagazin.sk, infovojna.bz. Národný bezpečnostný úrad ich vykonáva v spolupráci s bezpečnostnými zložkami štátu a Národným bezpečnostným analytickým centrom (NBAC), pričom ako dôvod blokovania uvedených subjektov uvádza škodlivé aktivity v slovenskom kybernetickom priestore. Samozrejme, obhajcovia týchto dezinformačných médií a niektorí politickí predstavitelia túto skutočnosť interpretovali verejnosti ako cenzúru, ktorá vedie k totalite.

Slovenská republika na základe informácií bezpečnostných zložiek o pôsobení niektorých ruských diplomatov v rozpore s Viedenským dohovorom o diplomatických stykoch taktiež pristúpila k dôležitým rozhodnutiam. Aktivity ruských (ale aj iných) spravodajských služieb SIS* aktívne monitoruje, keďže sú namierené proti chráneným záujmom Slovenska ako člena Európskej únie a NATO. Príslušníci ruských spravodajských služieb pôsobia na slovenskom území prevažne pod diplomatickým krytím a snažia

sa „o infiltráciu do ústredných orgánov štátnej správy a bezpečnostných zložiek a o získavanie spolupracovníkov v energetickej a vojenskej oblasti. Pravidelne sa zúčastňovali na odborných podujatiach zameraných na energetickú a vojenskú problematiku, kde sa snažili kontaktovať záujmové osoby s prístupom k citlivým utajovaným informáciám z prostredia EÚ a NATO a aj osoby blízke ústavným činiteľom“ (Slovenská informačná služba 2020). V komparácii s predchádzajúcim rokom ide o významný posun bezpečnostných zložiek voči Ruskej federácii, a to nielen vo vzťahu k jasnej formulácii ohrozenia bezpečnosti, ale aj k realizácii konkrétnych opatrení. Zo *Správy o činnosti SIS za rok 2020* vyplýva, že došlo k monitorovaniu aktivít viacerých príslušníkov a spolupracovníkov ruských spravodajských služieb. „Príslušníci ruskej Služby vonkajšej rozvedky (SVR) a vojenskej Hlavnej správy rozvedky (GRU) pôsobia na našom území pod diplomatickým krytím, v zriedkavých prípadoch pod civilným krytím. V roku 2020 sa sústreďovali najmä na budovanie kontaktov a získavanie informácií od občanov SR pôsobiacich v štátnej a verejnej správe. Špecifickým predmetom ich záujmu boli bývalí príslušníci bezpečnostných zložiek. ... V kontexte kontrašpionážnej ochrany bolo v roku 2020 významnou udalosťou vyhostenie troch príslušníkov ruských spravodajských služieb, ktorí na Slovensku pôsobili pod diplomatickým krytím, pričom popri svojej bežnej diplomatickej agende vykonávali aj spravodajské aktivity, ktoré boli v rozpore s Viedenským dohovorom o diplomatických vzťahoch“ (Slovenská informačná služba 2021). V roku 2021 opäť na základe vyhodnotenia informácií spravodajských služieb vyhostilo Slovensko troch ruských diplomatov a v marci 2022 ďalších troch. Následne sa 30. marca rozhodlo o znížení počtu príslušníkov diplomatickej misie o 35 osôb, keďže podľa premiéra Eduarda Hegera predstavuje vysoký počet diplomatov veľké bezpečnostné riziko. Pod diplomatickým krytím totiž uskutočňujú masívnu vyzvedačskú činnosť, šíria dezinformácie a polarizujú spoločnosť (RTVS 2022). Existujú tiež dôvodné podozrenia, že dezinformačné médiá sú financované práve Ruskom. Podobné tvrdenia sa objavujú aj v súvislosti s politickými stranami, kedy ide o skryté financovanie politických činností zahraničnými aktérmi a darcami.

Sekuritizovaná spoločnosť je vystrašená nebezpečenstvom a prijme rozhodnutia politikov, ktoré považuje za odôvodnené a nutné. Ak je sekuritizácia úspešná, dochádza ku desekuritizácii, ktorá sa uskutočňuje výhradne v politickom procese (Lasicová 2006). Nová etapa – desekuritizácia nastáva podľa Dulebovej a Štefančíka (2017) po odstránení nebezpečenstva čiže vtedy, keď sa sekuritizované otázky prestávajú spoločnosťou vnímať ako potenciálna hrozba a opäť sa regulujú bežnými pravidlami. „Konečným cieľom teda nie je dosiahnutie reálnej objektívnej bezpečnosti, ale odstránenie

problematiky z kategórie sekuritizovaných nebezpečenstiev z diskurzívnej praxe“ (Dulebová, Štefánčík 2017: 54).

Vo vzťahu k dezinformáciám ako bezpečnostnej hrozbe možno konštatovať, že sekuritizácia témy dezinformácií stále prebieha, keďže sú postupne prijímané alebo sú v platnosti na isté obdobie prijaté špecifické opatrenia za účelom zachovania bezpečnosti na národnej úrovni, ale aj Európskej únii a NATO. Na základe prieskumu realizovaného GLOBSECom vníma dezinformácie ako bezpečnostný problém Slovenska 93 percent respondentov, no 75 % respondentov zároveň zastávajú názor, že „Slovensko nepodniká dostatočné kroky pre boj s dezinformáciami“ (GLOBSEC 2022a). Nevyhnutná je preto strategická komunikácia štátu na budovanie verejnej podpory ako účinnej obrany pred vplyvovými operáciami. Pri desekuritizácii Slovenska je možné inšpirovať sa príkladmi z dobrej praxe zo zahraničia, a to vo vzťahu k nastaveniu štruktúr bezpečnostného systému, koncepcného prístupu k hybridným hrozbám, ktorých súčasťou sú aj dezinformácie, efektívnejšej spolupráci a výmene skúseností v boji proti dezinformáciám. V online priestore je nevyhnutná väčšia regulácia sociálnych sietí, ktorá sa musí stať bežnou praxou, o čo sa momentálne snaží Európska únia na celom svojom území prostredníctvom prijatých strategických dokumentov, ako napr. Akčný plán boja proti dezinformáciám a Kódex postupov proti šíreniu dezinformácií, predstavujúci prvý dokument svojho druhu na celom svete. V rámci inštitucionálnej úrovne je potrebné posilniť činnosti a kompetencie bezpečnostných orgánov Slovenskej republiky. V neposlednom rade je potrebné dbať na rozvoj kritického myslenia, občianske vzdelávanie a zvyšovanie miery digitálnej gramotnosti.

Záver

V posledných rokoch sa čoraz častejšie hovorí o úpadku demokracie, ktorej sprievodnými javmi sú apatia občanov, nedostatok politickej gramotnosti a kritického myslenia, morálna kríza politických elít i celej spoločnosti. Svet sa stal menej stabilným, ťažko predvídateľným, a tým aj menej bezpečným. To vytvorilo predpoklady pre zhodnotenie bezpečnostnej politiky a potrebu vytvorenia lepšieho, komplexnejšieho, efektívnejšie reagujúceho bezpečnostného prostredia.

Dezinformácie sú na základe vymedzenia Národného bezpečnostného úradu v podmienkach Slovenskej republiky zaradené k hybridným hrozbám, ohrozujúcim bezpečnosť štátu. Vo vzťahu k rozmáhajúcim sa dezinformačným kampaniam a propagandy zo strany Ruskej federácie sú tieto aktivity v posledných rokoch intenzívnejšie monitorované

bezpečnostnými zložkami nielen na Slovensku, ale aj v iných krajinách Európskej únie. V príspevku sme analyzovali dezinformácie ako bezpečnostnú hrozbu v jazyku Slovenskej informačnej služby, ústrednej civilnej spravodajskej a bezpečnostnej služby, ktorá identifikuje ich ciele cez politickú prizmu ako útoky na inštitucionálnu dôveru azahraničnopolitickú ukotvenosť Slovenska v euroatlantických štruktúrach. Nevyhnutnosť sekuritizácie témy dezinformácií potvrdzujú aj názory a postoje časti obyvateľstva deklarované v prieskumoch verejnej mienky, pričom ich možno vnímať ako rozporuplné a nejasné. Priblížili sme prijaté opatrenia, ktoré sú príkladom sekuritizácie témy dezinformácií.

Považujeme za dôležité pristupovať k fenoménu dezinformácií komplexne, snažiť sa priebežne vyhodnocovať strategické dokumenty a prispôbovať svoju politiku vzhľadom na spoločensko-politický vývoj. Aby bol boj proti dezinformáciám efektívny, vyžaduje si kolektívne úsilie všetkých. Je preto nevyhnutné okrem posilňovania bezpečnostných štruktúr štátu apelovať aj na občiansku spoločnosť. Výsledkom spoločného úsilia bude desekuritizácia Slovenska v danej oblasti.

Literatúra

- BARIAK ml., L. (2016): *Kaliňákov rezort priznáva: Slovensko je predmetom pôsobenia ruského vplyvu*, <<https://www.aktuality.sk/clanok/-344132/kalinakov-rezort-priznava-slovensko-je-predmetom-posobenia-ruskeho-vplyvu/>> [01. 10. 2022].
- BEZPEČNOSTNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2017): Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania, <<https://www.reserves.gov.sk/wp-content/uploads/2019/10/Terminologick%C3%BD-slovn%C3%ADk-kr%C3%ADzov%C3%A9ho-riadenia.pdf>> [01. 10. 2022].
- BRHLÍKOVÁ, R. (2018): Démonizácia nepriateľa v 21 storočí. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie III*. Bratislava: EKONÓM.
- BUZAN, B. (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- BUZAN, B.; WÆVER O.; WILDE de J. (2005): *Bezpečnosť: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.
- DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2017): Teória sekuritizácie Kodanskej školy z pohľadu diskurzívnej analýzy a politickej lingvistiky. *XLinguae*, 10(2): 51-62. <https://doi.org/10.18355/XL.2017.10.02.05>

- EURÓPSKA KOMISIA (2018): *Otázky a odpovede – EÚ intenzívnejšie zakročí proti dezinformáciám*, <https://ec.europa.eu/commission/press-cornerdetail/sk/MEMO_18_6648> [01. 10. 2022].
- GLOBSEC (2021): *GLOBSEC Trends 2021. Central & Eastern Europe one year into pandemic*, <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2021/06/GLOBSEC-Trends-2021_final.pdf> [01. 10. 2022].
- GLOBSEC (2022a): *Analýza strategickej komunikácie v podmienkach SR*, <<https://www.globsec.org/publications/analiza-strategickej-komunikacie-v-podmienkach-sr/>> [01. 10. 2022].
- GLOBSEC (2022b): *Megatrends 2022*, <<https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2022/06/MEGATRENDS-2022-web.pdf>> [01. 10. 2022].
- IVANČÍK, R. (2021): Dezinformácie ako bezpečnostná hrozba pre demokratickú spoločnosť. *Právo a bezpečnosť*, 3: 16-33.
- KOVANIČ, M. (2020): Konštrukcie externej hrozby: Dezinformácie v jazyku Slovenskej informačnej služby. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: EKONÓM, s. 163-170.
- LASICOVÁ, J. (2003): *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov.
- MINISTERSTVO OBRANY (2021): *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky*, <https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf> [01. 10. 2022].
- NÁRODNÝ BEZPEČNOSTNÝ ÚRAD (2021a): *Hybridné hrozby*, <<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/hybridne-hrozby/index.html>> [01. 10. 2022].
- NÁRODNÝ BEZPEČNOSTNÝ ÚRAD (2021b): *Krátky slovník hybridných hrozieb*, <<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/kratky-slovník-hybridnych-hrozieb/index.html>> [01. 10. 2022].
- RTVS (2022): Slovensko rozhodlo o znížení počtu príslušníkov ruskej diplomatickej misie o 35 osôb, <<https://spravy.rtvs.sk/2022/03/slovensko-rusko-diplomati>> [01. 10. 2022].
- SLOVENSKÁ INFORMAČNÁ SLUŽBA (2016): Správa o činnosti SIS za rok 2015, <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti-2015.html>> [01. 10. 2022].
- SLOVENSKÁ INFORMAČNÁ SLUŽBA (2019): Správa o činnosti SIS za rok 2018, <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti-2018.html>> [01. 10. 2022].

SLOVENSKÁ INFORMAČNÁ SLUŽBA (2020): Správa o činnosti SIS za rok 2019, <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti-2019.html>> [01. 10. 2022].

SLOVENSKÁ INFORMAČNÁ SLUŽBA (2021): Správa o činnosti SIS za rok 2020, <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti-2020.html>> [01. 10. 2022].

Kontakt:

Mgr. Anna Polačková, PhD.

Inštitút politológie	Institute of Political Science
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Prešovská univerzita v Prešove	University of Prešov
Email Address: anna.polackova@unipo.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2789-5161	

Mgr. Emília Mariančíková

Inštitút politológie	Institute of Political Science
Filozofická fakulta	Faculty of Arts
Prešovská univerzita v Prešove	University of Prešov
Email Address: emilia.mariancikova@mail.unipo.sk	

The Discourse of Education in “Development”

Tomáš Imrich Profant

Abstract

There is an ongoing connection between education and “development”. This paper analyzes the discourse of education in development focusing on the urgent need that preceded this discourse and on the formation of objects, enunciations and concepts. It shows why it was necessary for the discourse to emerge and its main components. The analysis shows the power of this discourse that uses as its main metaphor “key”. This metaphor disguises problematic elements in the discourse.

Keywords: education, development, discourse, archaeology, knowledge, global.

Introduction

The educational discourse within the development cooperation has become one of its most important aspects. Education in general is now the magic formula for a better life. A child without an education has no future. Education is the key component of the social capital. It is this capital investment that is the most valuable according to the current educational discourses around the world. In this paper I will follow the structure according to Foucault's (2002) rules of formation. First, I will present the urgent need for the education discourse in both the North in the 18th century and the South during the colonial and the development era. Regarding the formation of objects, the objects are defined according to one particular lack – lack of education. It is the international agencies from where the dominant subjects speak. They are represented as active whereas the disadvantaged, interrogated subjects as passive. Education as a concept is connected to other norms such as the level of nutrition intake, or the level of employment that together make up the chain of equivalence with the term “development”.

Urgent need

As with the development discourse, it is possible to trace the history of education and the history of the discourse of education back in time according to an urgent need that emerged at specific historical periods. If we understand “development” together with Cowen and Shenton as the beginning of the trusteeship era, which was supposed to counter the contradictory immanent development of capitalism we need to go back much further than to the Second World War. If education together with other social measures was meant to “impose constructive order upon what they [Saint-Simonians] took to be industrial disorder of the present” (ibid.: 24), then we need to trace it to the time when this disorder required a very different approach to how children should be raised. Within various countries the circumstances differed, but in general in the West, there was an urgent need at this time of the deterioration of social conditions to create docile populations and docile bodies, which would not revolt against the pauperization caused by the contradictory development of the capital. The uprooting of the farmer was to be followed by his disciplination in the factory. Next generations needed to be schooled to this new social order to accept it as the new way of life. I will focus here on one particular city – Lowell – in Massachusetts and follow the narrative constructed by Bowles and Gintis (1976).

They see two antagonistic actors who supported the creation of schooling in capitalist USA. But first, one needs to go back to the transformation of the daily life in order to understand how the discourse of education could emerge in the first place. During the 18th century and before “production and reproduction were unified in a single institution – a family” (ibid.:156). That means that the skills necessary for the reproduction of the family occupation were transmitted within the family. The schooling was not necessary since the form of work remained the same from generation to generation.

Changes came after the War for Independence as the industrialization began and small shopkeepers and farmers went out of business. The new form of capitalist production – the factory – became the dominant way of producing goods. Even though the production at the factory at the time was not more efficient than that of “the cottage” as Marglin (1990) suggests it prevailed due to the need to “break the solidarity of the workers and... to restructure production so as to reduce to a minimum the role of workers’ knowledge and skills” (ibid.:224). The question of power was more important than the immediate cost-benefit analysis. It was more important to gain control over the workers in the factory than to produce more effectively. As the means of production became concentrated in the hands of the

few, cottage industry and artisan production were gradually destroyed. “The social relations of production became increasingly distinct from the social relations of reproduction” (Bowles – Gintis 1976: 157).

At this point education emerged as one of the necessary instruments to keep the explosive situation under control as it enabled the control of the worker and his socialization into a different form of society. However, the demand for education came from both sides – the workers and the owners of the capital alike. Here we see the workings of the discourse already at its inception. Transformations in the forms of production changed the skills requirements for jobs, at the same time, however, the learning costs of the apprentice system would be too high. The expansion of capital therefore required the public to bear these costs and public schools were an answer. Simultaneously, as the capitalist production needed stable influx of cheap labor, there had to be a “reserve army” of unemployed workers to keep the wages low. Migration served the purpose, but created the problem of assimilation and integration. This “necessary surplus population” had to be controlled and this was to be found again in the general public schooling.

Bowles and Gintis analyze at length the contribution of Horace Mann, the first secretary of the State Board of Education, to the creation of schooling in America. They show that “Mann was a supporter of the industrial system” (ibid.: 166) and the problem he was facing was “how to amend the existing structures to insure their permanence... his objective was ... the removal of vile and rotten parts from the structure of society as fast as salutary and sound ones can be prepared to take their place” (ibid.) Such was the role of schooling as the industrial revolution set in – to keep it going despite the social problems it created.

It is interesting to note that apart from the criticism of compulsory public schooling, there were also supporters from among the ranks of the newly created proletariat. Former farmers and artisans sought ways to regain their lost position too. Either they tried to (re)open their own business or they decided to move to the West or they believed the promise of education and sent their children to school with the prospect of a better future for them. The analysis of signers of a petition for the establishment of a system of free public primary schools in Boston was thus supported not only by a great part of the local business elite but especially by the “well-to-do artisans and shopkeepers” and a part of the “laborers” (ibid.: 161).

However, at the end, it was the owners of capital who directed the way education was supposed to be going. The purpose of insuring the permanence of the existing structures was to be achieved through the discursive workings of the newly created apparatus. The new free school system would enable the poor “to look upon the distinctions of society without envy...

[and to be] ... taught to understand that they are open to him as well as to others and to respect them for this reason" (Curtis in *ibid.*:167). This role became than more important than the teaching of the necessary skills. The students were for example expected to know "the capital of Abyssinia, two lakes in the Sudan, the river that runs through the country of the Hottentots..." (*ibid.*:168) and it is apparent that the "hidden curriculum" (Illich 1971) of the school was not cognitive but was supposed to teach "the habit of attention, self-reliance, habits of order and neatness, politeness and courtesy, habits of punctuality" (Bowles – Gintis 1976: 169).

In sum, the urgent need of the creation of a docile population, which would work without resistance in factories was to be fulfilled by free public schooling. Hence the creation of the educational apparatus.

The discourse of education in relation to the global South began during the colonial era. Colonialism is "the conquest and control of other people's land and goods" (Lomba 2010: 8). Such was the goal of European colonial powers. Whatever the means, "the profits always flowed back into the so-called 'mother country'" (*ibid.*: 9).

The profit motive needed a moral explanation and the task was assigned to the civilizing missions of the colonial powers. This was the urgent need at the time and it led to the creation of the colonial discourse with its hierarchical distinction between races. As Bhabha suggests "[t]he objective of colonial discourse is to construe the colonized as a population of degenerate types on the basis of racial origin, in order to justify conquest..." (Bhabha 2004: 101).

Spitzl writes about three functional dimensions of the education discourse – ethical-moral dimension, political-administrative dimension and socio-economic dimension. The socio-economic dimension was related to education towards disciplined workforce. This function is similar to the function mentioned above as the contradictions of capitalism created the need for a more disciplined labor power. The political-administrative dimension was related to the creation of a local collaborating elite, which would help to administer the colonies. The most important dimension, which justified the whole conquest, was the ethical-moral dimension. Spitzl mentions the following tasks – civilizing, moral elevation, cultural elevation, intellectual elevation and disciplining (Spitzl 2008: 75). Such a noble goal of colonization legitimized the conquest. That this "really" was not the aim of the colonizers can be seen in the volume of schooling. The Visiting Missions of the UN Trusteeship Council in the 1940s and 1950s criticized the British government for a lack of activity in the educational field in its colonies (Spitzl 2008: 65). As Nyerere said in one interview, there were eight doctors and two engineers educated by the British during the colonial

era (*ibid.*). In relation to the colonial genocide, human rights violations, theft, exploitation and repression, the main function of the education discourse was to “relativize and distract” (*ibid.*:67) from these phenomena. This was the urgent need that emerged during the colonial era and this is the urgent need that existed before the emergence of development apparatus.

After the Second World War, the discourse of education in relation to the global South followed the change from the colonial discourse to the development discourse. Education was not supposed to lead to civilizing of savages or uncivilized races, but to the “development” of “underdeveloped” nations. As has already been mentioned, one of the urgent needs regarding the development discourse was to create a new relationship with the colonies after the racial theories were discredited by Nazi Germany. The discourse of education allowed the hierarchical division to remain as it was during the colonial time. It served the identity of the non-elite parts of the population in the North as they were constructed as modern and enlightened through education and thus hierarchically above those uneducated (and therefore underdeveloped) nations. On the other hand, the discourse of education served the non-elite parts of the population in the South as these have been constructed as capable of reaching the level of education of those in the North. And with education, prosperity, promised in the Point four by Harry Truman, was supposed to follow. The discourse of education in relation to the global South was thus incorporated into the discourse of development and could therefore be termed a discourse of concomitance regarding the development discourse.

Formation of objects

In relation to the formation of objects, Foucault writes about the “surfaces of ... emergence” (Foucault 2002: 31), i.e. places where objects can emerge as certain objects. How is it that they emerge as such? Already in the colonial times, the Other had to be constructed as non-knowledgeable in order for the Self to be constructed as its opposite – enlightened and knowledgeable. Thus, the need for civilizing and education has been created. The (ignoble, noble or good) savage (see Pieterse 1992: 30-34) was to be civilized, he was to be educated to reach the European level of civilization.

It is of course the school where emerges the division between various levels of education that one could simplify into a binary division between the more educated and the less educated or the educated and the uneducated. Literacy is also an important part of this surface. Just as it is the case with the general development discourse, the objects of the educational dis-

course in development are the societies delimited by state borders. Logocentrism applies here equally and education as an indicator serves as an important aspect of the level of development of particular states. One third of the human development index is based on the adult literacy and of enrollment into the primary, secondary and tertiary levels of schooling. The units to be measured are the populations within nation states. Individuals are aggregated into larger units and the measurement can begin.

At the same time, as we speak about objects, we need to look at the social actors. Those social actors who are defined by their lack of education become the object of discourse. Therefore, it is not only whole populations, but special groups such as the poorest, girls or students. All these people become the object of the development trusteeship in the field of education. They are to be educated. But as they emerge as objects at the surface of statistical delimitation they are put together into larger units for the possibility of comparison. The Self and Other can be compared through education. If a person (an individual unit) reaches certain educational level, within the discourse s/he is treated as part of the aggregated unit and thus emerges there as an average of the whole unit, i.e. lacking in education.

Foucault further writes about authorities of delimitation. Which authority delimits objects as particular objects? Who makes people in the South appear uneducated? For the most part one can ascribe this role to anthropology as the science of the Other. At the same time as education has become one of the leading aspects of “development”, it has become an important part of development theories within the field of development studies. E.g. within development economics, learning is one of the factors to explain economic growth. The theory of endogenous growth differs from neoclassical economics as it adds learning and technological progress to labor, capital and land as factors of growth. As Romer says, “the model here can be viewed as an equilibrium model of endogenous technological change in which long-run growth is driven primarily by the accumulation of knowledge by forward-looking, profit-maximizing agents” (Romer 1986: 1003). The authorities of delimitations of education in relation to “development” are thus similar to those of the development discourse.

We also see here the same pattern of relations between objects as in other aspects of the development discourse. The binary educated/uneducated creates the division between the powerful and the powerless. Education is part of the grid of specification. At the same time, the education itself creates further division within the “underdeveloped-uneducated” countries. The educated members of the society become the role models for those who cannot achieve full education. They become the symbol of the lack on the part of the poor objects of the discourse.

The relations between institutions, economic and societal processes, systems of norms, techniques and types of classifications are also similar to the development discourse. Having defined upbringing in the family as a lack of education, other institutions can follow in further cementing the discourse by working with this lack as the “real” trait of the object, which is to be reformed.

There is, however, one important aspect to be mentioned. In countries with compulsory primary education, tertiary education aims at masses of students rather than the elites and the relation between objects changes and education loses its distinguishing function. This then becomes an important argument in relation to the support of education around the world. As long as educational discourse contains its relations between objects, it remains important for the unequal relations of power, for it distinguishes between the powerful and the powerless. However, as soon as these relations between objects change and the division educated/uneducated loses its importance, because a mass of people becomes educated, the power of discourse diminishes and other dividing features need to be invented to keep the distance between those who possess the desired qualities and those who lack them.

Formation of ennucciations

The institutional sites are similar to those within the development discourse. Spitzl in his analysis of the Tanzanian education discourse lists the most important institutions and distinguishes several types of actors: 1) State or quasi-state corporations in the bilateral context such as the Austrian Development Agency, USAID, World Bank, UNESCO, European Association of Development Research and Training Institutes or European Commission – DG Development. Apart from the Western donors, there is the China-Africa Development Fund or the Korea International Cooperation Agency. 2) Further, there are transnational foundations such as the Bill and Melinda Foundation, Rockefeller Foundation or Friedrich Ebert Stiftung. 3) Then there are transnational companies such as Nestlé International or Unilever, 4) Non-profit international organizations such as OXFAM International, CARE International, Chinese NGO Network for International Exchanges or The Global Fund for Children, 5) Spitzl also mentions Tanzanian private organizations such as the Tanzanian Teachers Union of Tanzanian Education and Information Trust and finally 6) Universities or educational institutions like the Harvard University, School of Oriental and African Studies –

University of London or the University of Dar es Salam (Spitzl 2008: 128-132).

These or similar institutions are also part of the global educational discourse within the development cooperation. These are the institutional sites, from which their representatives articulate the valid and truthful statements about education in the global South (and often North). To answer concretely to the question “Who speaks?”, one can simply say James D. Wolfensohn or Kofi Annan. But of course, how sovereign are these subjects? Who is it or what is it that really speaks here? Just as it is the money that makes a Hollywood movie rather than the director, here it is the function, or the effect of the discourse that produces the statements through the subjects. How much agency is in the statement: “All agree that the single most important key to development and to poverty alleviation is education”? It could be anyone from the aforementioned institutions.

But what is the library here? The documentary field of the mass of statistical information is kept in schools, in the ministries of education and in the international organizations. They all collect the necessary information to devise plans for incorporating more and more individuals into this apparatus.

The most important question concerning the enunciative modalities is the position of the subject. Spitzl (2008) analyzes the education discourse in development during the globalization era – since the 1980s. He distinguishes between the dominant and the disadvantaged actors. The dominant actors are the World Bank, IMF, UNESCO and bilateral donors (Spitzl 2008: 137). They are endowed with agency as they “pioneer”, “expand”, “launch”, “tackle” or “accelerate” (ibid.:139) and they are the actively acting actors. They are connected with terms such as “vision”, “passion”, “responsibility” or “success” whereas the disadvantaged are linked with terms such as “ignorance”, “burdens”, “stagnation”, “decline”, “threats”, or “problems” (ibid.). The disadvantaged actors are the poorest and they “climb (out of poverty)”, “share” rather than “make commitments”, they are “stunted”, “excluded”, “unable”, “beyond”, “a/waiting”, “hungry”, “illiterate”, “innumerate” and “without” (ibid.: 143). It is fairly obvious that there is a clear line dividing the social actors in the education discourse. Actors who dominate the discourse articulate statements about the disadvantaged actors and do it in such a way that they are connected with positive features and forms of acting and the disadvantaged with negative characteristics.

The poorest and the girls are the listening, observed and interrogated actors. Their lives become part of the library of information, which than is used again in the discourse and reproduces it. The dominant actors on the

other hand speak, observe and interrogate, they are activated through the discourse and then fulfill this role of active subjects.

Formation of concepts

Formation of concepts within the education discourse in development is similar to that of development discourse. One could even speak of the discourse of education as the field of presence to the development discourse. It contains “statements formulated elsewhere and taken up in a discourse, acknowledged to be truthful” (Foucault 2002: 44). Statements articulated in relation to education in the global South are practically an integral part if not the most important part of the development discourse. As will be mentioned later, education is a “key”, “a passport to life” and “the single most important” instrument (Spitzl 2008: 144) and therefore of great importance to “development” and its discourse. The chain of equivalences connected to “underdevelopment” would lose one of its constitutive parts without education. It goes without saying that those who are malnourished are also uneducated and only if they are malnourished, uneducated, landless or slum dwellers at once can they be called underdeveloped. The discourse of education as a field of presence of the development discourse fulfills the task of bringing together one particular feature in order for the term development to have some kind of content. When the discourse is practiced, it needs particular actions which could fill the practice. Education is one of them and according to Spitzl, it seems to be the most important one.

As is the case with the development discourse, the formation of concepts is based on a binary, in this case the binary educated/uneducated (or less and more educated). We see here again certain “dependence of statements”. Education is supposed to lead to “development”. The “developed” countries are those with educated populations (unless their GDP is low, in which case it is disputable). Education seems to create two forms of concepts. The first “ordering of enunciative series” (Foucault 2002: 43) is concerned with the level of the pupil or the student and creates hierarchies based on the amount of schooling and the second, guided by the same pattern occurs at the aggregate level of the nation unit and orders nations according to the amount of schooling their youngsters receive. The concept formation thus concerns both types of objects, the disadvantaged silent actor – the poorest, the girls, the student – and at the same time the aggregate object – the population of a country.

As has already been mentioned, the term “educated” is part of the chain of equivalences together with concepts such as “overpopulated”, “illiterate”

or “unemployed”. It thus belongs under the main conceptual binary – developed/underdeveloped. But one may see here other similar patterns. Education as a concept is defined in the North. It is a group of pupils or students with a teacher and “education” taking place within a family does not belong to this discourse. The education within families was excluded since the time of colonization. The concept of formal schooling gained (almost) absolute validity, whereas the upbringing and its function of teaching children to live and work within their community was marginalized (see e.g. Spitzl 2008:88-91). During the last decades, the family type of education has been coopted into the discourse of education as indigenous knowledge (ibid.:90), which finds its way into the discourse when it is useful for the knowledge economy and its commercial purposes. Family is here equated with indigenous, i.e. informal, school with the state and the formal. Finally, a good (developed) society is the one with educated population and conversely “undereducated” society is a deviation from the norm. The norm is to be educated with education defined at the governmental level. The process of the positive social change then happens through education.

Conclusion

In this paper I presented the educational discourse in “development”. I had to start with the urgent need for the emergence of the educational apparatus in the North. Its function was to discipline the population as the industrial revolution brought social decay. In the South, education served first to legitimize the colonial mission and then the new non-racist relations after the World War II. The objects of the discourse are formed in the logocentric manner with education as a concept connected to other parts of the chain of equivalences such as the nutrition or the population level and most importantly the level of “development”. It is again the experts in the international and national agencies who speak in the discourse. The dominant subjects are constructed as active whereas the disadvantaged poor and girls as passive.

References

- BHABBHA, H. (2004): *Location of Culture*. London, New York: Routledge.

- BOWLES, S. – Gintis, H. (1976): *Schooling in Capitalist America. Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. London, Hentley: Routledge and Kegan Paul.
- FOUCAULT, M. (2002): *Archaeology of Knowledge*. London: Routledge.
- GOULD, S. J. (1996): *The Mismeasure of Man*. New York, London: W.W. Norton and Company.
- ILLICH, I. (1971): *Deschooling Society*. New York: Harper & Row.
- LOOMBA, A. (2010): *Colonialism/Postcolonialism*. London, New York: Routledge.
- MARGLIN, S. A. (1990): Losing Touch: The Cultural Conditions of Worker Accommodation and Resistance. In: MARGLIN, S. A.; MARGLIN, F. A. (ed.): *Dominating Knowledge. Development, Culture, and Resistance*. Oxford and New York: Oxford University Press, pp. 217-282.
- NEDERVEEN PIETERSE, J. (1992): *White on Black. Images of Africa and Blacks in Western Popular Culture*. New Haven, London: Yale University Press.
- ROMER, P. M. (1986): Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy*, 94(5): 1002-1037.
<https://doi.org/10.1086/261420>
- SPITZL, K. (2008): *Die Funktion von Bildung und Erziehung im Raum Tanzania von der Kolonisierung zur Globalisierung. Eine Kritische Diskursanalyse öffentlicher Texte* (Mag. phil.). Wien: Universität Wien.
- YOUNG, R. J. C. (2001): *Postcolonialism. An Historical Introduction*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.

Contact:

doc. Dr. Tomáš Imrich Profant

Department of International Political Relations

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Email Address: tomas.profant@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7382-9467>

Obraz energetickej krízy v politickom a mediálnom diskurze

Katarína Seresová

Abstract

The Image of the Energy Crisis in Political and Media Discourse. *The intention of the article is to present the issue of the current energy crisis, which arose as a consequence of the Russian-Ukrainian armed conflict, and the way it is treated in the political and media discourse. One of the most used linguistic means in the treatment of the above-mentioned issue is metaphor, which is found in many statements of politicians and journalists.*

Keywords: energy crisis, energy war, political discourse, medial discourse, metaphor.

Kľúčové slová: energetická kríza, energetická vojna, politický a mediálny diskurz.

Úvod

Celosvetové dianie, situácia v spoločnosti a tým implicitne aj v jazyku jednotlivých spoločností je bezpodmienečne podmienená udalosťami, ktoré sa aktuálne vo svete i doma odohrávajú. Vojna medzi Ruskom a Ukrajinou spustila reťaz rôznych konsekvencií, ktoré sa netýkajú iba spomenutých krajín vo vojnovom konflikte, ale v mnohých aspektoch ovplyvnila situáciu na celom svete. Sankcie Európskej únie voči Rusku vyústili k rozhodnutiu Ruska obmedziť či dokonca zastaviť dodávky plynu pre EÚ, čo sa okamžite premietlo do extrémneho zvýšenia cien energií. Problematika energetiky a zvyšovania cien rezonuje v celej spoločnosti a logicky sa stala prioritnou témou mnohých diskusií, príspevkov, prehlásení, debát či úvah.

Najdôležitejšiu úlohu pri úvahách na danú tému hrá z celospoločenského pohľadu samozrejme jazyk, ktorý nám umožňuje vyjadriť svoje myšlienky. Jazyk ako nástroj komunikácie sa súčasne stáva nástrojom politiky, pretože bez komunikácie by politici nemohli realizovať svoje ciele. „Politickí aktéri používajú jazyk na verejnosti ako prostriedok vykonávania moci alebo k legitímácii mocenského nároku tým, že produkujú pre jednotlivé inštitúcie ty-

pické texty a prejavy, vedú politické debaty, formujú verejné diskusie, prostredníctvom spravodajstva a vlastných výstupov sú prítomní v mediálnom priestore a stále skúšajú získať súhlas pre svoje postoje prostredníctvom pojmov, argumentov, sloganov a apelov“ (Klein 2010: 8, Seresová 2021).

Jazyk ako nástroj komunikácie disponuje nesmiernym množstvom jazykových prostriedkov, ktorými rečník môže vyjadriť svoj komunikačný zámer (Gehr 2014). Ako uvádza Helmová (2020), na vysvetlenie a priblíženie zložitých, abstraktných a ťažko zrozumiteľných javov používajú politici často jazykové obrazy. Rozhodnutie v prospech určitého jazykového obrazu stavia do popredia určité aspekty situácie a ostatné skrýva v pozadí, a má teda rozhodujúci vplyv na obsah politických a mediálnych diskurzov (Helmová 2020).

Metafora ako nosný jazykový prostriedok

Jazyk vo všeobecnosti a obzvlášť jazyk politiky má ako všetky komunikačné prostriedky viacero funkcií. Jednou z funkcií, ktoré politický jazyk definujú, je persuasívna funkcia. „Persuásiou sa rozumie ovplyvňovanie názorov adresátov – voličov prostredníctvom jazykových prostriedkov. V ideálnom prípade k ovplyvňovaniu dochádza prostredníctvom presvedčivého argumentovania s cieľom dosiahnuť konsenzus. Persuásia je teda dynamický, vzájomne sa odohrávajúci proces medzi politikom a občanom, v ktorom jednotliví partneri komunikácie sú ochotní nechať sa presvedčiť“ (Seresová 2017, Štefančík 2020).

Informatívna, či ako odborná literatúra uvádza persuasívno-informatívna funkcia je ďalšou, nemenej dôležitou funkciou politického jazyka. Poskytovanie informácií voličom o všetkom dianí, ktoré sa spája s činnosťou jednotlivých politikov by malo patriť medzi prioritné úlohy. Samozrejme, popri informovaní stojí v centra záujmu politikov presvedčiť verejnosť o svojich zámeroch. V tomto bode sa stretáva ich zámer presvedčiť a informovať. Persuasívno-informatívnu funkciu politického jazyka využívajú politici najmä pri debatách či politických talkshow (Seresová 2017).

Jedným z komunikačných prostriedkov, ktoré úzko súvisia práve s persuasívno-informačnou funkciou politického jazyka je metafora. Ako uvádza Dulebová: „Metaforý v politickom diskurze spĺňajú persuasívnu funkciu a majú teda z toho vyplývajúcu schopnosť ovplyvňovať recipienta a nasmerovať ho k určitému politickému uvažovaniu a konaniu“ (Dulebová 2010, Seresová 2021).

Okrem už vyššie uvedenej persuasívno-informačnej funkcie spĺňa metafora v jazyku politiky aj evaluačnú funkciu, v politickom diskurze má teda za

úlohu hodnotiť celospoločenské dianie, či konkrétnu situáciu alebo problém. Štefančík uvádza, že: „Hodnotenie, resp. emócia, ktorú hodnotenie vyvolá, môže byť buď pozitívna alebo negatívna. Prostredníctvom metafor politici vyzdvihujú svoje vlastné zásluhy a naopak, hania výsledky politiky svojich oponentov. Ak líder opozície pomenuje vládu výrazom zlepenec, ako kedysi Robert Fico volal vládu Ivety Radičovej (2010-2012), je voličovi ponúknutá nielen informácia, že ide o koaličnú vládu, ale zároveň negatívne hodnotenie v zmysle toho, že ide o koaličnú vládu zloženú z viacerých ideologicky nesúrodých strán, ktorých hlavný integrujúci faktor má negatívnu vlastnosť. Metafory tak môžu slúžiť politikom ako emocionalizovaná forma komunikácie, pri ktorej dochádzajú relevantné argumenty“ (Štefančík 2020: 62).

Metafory majú svoje historické korene v období gréckej antiky. Ich pôvod sa viaže na Aristotela (384-322 pred n. l.), jeho teória metafory sa dodnes považuje za klasickú. V svojich prácach „Rétorika“ a „Poetika“ podáva definíciu metafory, chápe ho ako slovo vo význame, ktorý mu nie je vlastný a ktorým sa nahrádza iný: „Metafora je prenesenie slova (ktoré sa tak používa v inom ako pravom význame), buď z rodu na druh, alebo z druhu na rod, alebo z jedného druhu na druhý, alebo podľa pravidiel analógie“ (Aristoteles 1982: 67).

Metafora je typickým komunikačným prostriedkom hlavne v klasickej literatúre, v tomto prostredí pod termínom metafora (z gréckeho μεταφορά - prenos, prenesenie) rozumieme zvyčajne prenesenie významu slova na základe vonkajšej podoby. Metafora je nepriamym, obrazným pomenovaním. Klasická metafora je založená na základe podobnosti dvoch javov (dejav, vecí, vlastností), jej podstatou je zdôrazňovanie vonkajších podobností javov a do popredia vystupuje konotačná vrstva slova. Súčasná metafora často vzniká na podklade kontrastu, protikladnosti a protihľadnosti, na podklade "krátkeho spojenia" dvoch i viacerých vzájomne vzdialených významových oblastí.

Metafora má v literatúre obraznú (poetickú) a poznávaciu (noetickú) funkciu. Používa sa na oživenie prejavu a vyzdvihnutie niektorej z vlastností javu, aby vyjadrenie bolo názorné, obrazné (Seresová 2021).

Metafory však nie je jazykovým prostriedkom, ktorý by sa viazal výlučne na krásnu literatúru. Najmä v poslednom období sa metafory objavujú aj v politických diskurzoch. „Politické metafory slúžia ako prostriedok na redukciu politických a ideologických argumentov na jednoduché vzorce a interpretáciu udalostí a vývoja vo forme polárnych alternatív. Metafory vytvárajú odkazy na skúsenosti a týmto spôsobom umožňujú konkrétne asociácie“ (Pörksen 2000: 170). „Metafora má v politickom diskurze bohatý pragmatický potenciál, t. j. schopnosť ovplyvňovať recipienta a nastoľovať určitý typ rozhodnutia a politického správania“ (Dulebová 2010: 66).

Využívanie metafor v politickej komunikácii je súčasťou diskurzívnej stratégie, ktorá je vysoko ideologická, historicky a kognitívne ukotvená a zosilnená prostredníctvom mediácie. Metafory sú jazykovými prostriedkami s otvoreným alebo skrytým významom, ktoré používajú politickí a mediálni aktéri ako diskurzívnu prax s presným strategickým cieľom (Cammaerts 2012, pozri aj Štefančík 2020). „Metafory majú za úlohu pomôcť pochopiť to, čo je samotným expertom nepochopiteľné. Politike slúžia ale predovšetkým na vytvorenie súhlasu v prípadoch, kde sa predpokladá odmietnutie“ (Lišková 2016: 197). Metafory sú častým vyjadrovacím prostriedkom aj slovenských politikov. Práve v období pandémie ochorenia COVID-19 bol politický jazyk charakteristický častým používaním výrazov s preneseným významom (Štefančík 2022).

Metafory v politickej komunikácii nie sú novodobým javom. Svedčí o tom aj výrok S. Thomsona, podľa ktorého politika bez metafor je ako ryba bez vody. Ryba potrebuje vodu, aby bola rybou. A ľudia potrebujú metafory, aby mohli robiť politiku a uvažovať o nej (Thomson 1996: 185, Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021).

Predstavitelia Školy kognitívnej metafory, George Lakoff a Mark Johnson vytvorili publikáciu *Metaphors We Live By* (1980), ktorá interpretuje metaforu nielen ako na rétorickú figúru, ale predovšetkým ako produkt jazyka, myslenia a kultúry. Pod pojmom jazyk sa pritom rozumie prostriedok organizovania, spracovania a sprostredkovania informácií z kognitívneho hľadiska. Metafora v jej ponímaní nevystupuje ako primárny jav, pretože celé naše myslenie je obrazné, podmienené kultúrnymi konotáciami a individuálnymi asociáciami: „Metaphorical thought, in the form of cross-domain mappings is primary; metaphorical language is secondary“ (Lakoff, Johnson 1980: 123). [„Metaforická myšlienka v zmysle vzájomného mapovania medzi doménami je primárna, metaforický jazyk sekundárny“]. Na margo distribúcie metafor v jazyku tvrdia: „Metaphors play a central role in the construction of social and political reality.“ [„(...) metafory zohrávajú ústrednú úlohu pri vytváraní sociálnej a politickej reality“] (Lakoff a Johnson, 1980: 159, Sehnal 2018).

Energetická kríza v jazyku slovenských politikov a médií

Ako sme už vyššie uviedli, metafora vznikla ako prvotne typický prvok literatúry. Odtiaľ a postupne preniesla aj do iných oblastí jazyka. Metafory sa často využívajú aj v každodennom jazyku a je samozrejmé, že ich sila prenikla aj do politického diskurzu či do jazyku médií, ktoré odzrkadľujú a komentujú dianie v spoločnosti.

V politickom diskurze sa v prostredí médií v poslednom období, kedy sa dennodenne hovorí o súčasnej energetickej kríze, často stretávame s využívaním rôznych výrazových prostriedkov. Medzi ne patrí najmä artikulovanie hrozby pre spoločnosť, zveličovanie, či dramatizácia súčasnej spoločenskej a ekonomickej situácie v Európskej únii, opakovanie slov a slovných spojení za účalom ich zdôraznenie, používanie vojenského slovníka, či vojenských metafor a v neposlednom rade aj kladenie sugstívnych otázok. Intenciou tohto príspevku je zamerať sa predovšetkým na už spomenuté využitie metafor, súvisiacich s vojnou.

Energetická kríza a z nej rezultujúce skutočnosti mnohí politici či žurnalisti vnímajú ako nepriateľa, proti ktorému musí spoločnosť a jej ekonomika využiť všetky dostupné možnosti, možno ich chápať aj ako zbrane a teda boj, či vojnu voči energetickej kríze. Uvádžame niekoľko príkladov zo slovenskej tlače, kde redaktori využili metaforu vojny, poprípade boja:

Energetická kríza je hlavnou témou vo všetkých krajinách Európskej únie a spája sa s ňou nesmierna variabilita výrazových prostriedkov. V mnohých prípadoch sa dokonca sa dokonca dostáva v politickej a žurnalistickej rétorike do paralely s „vojnou“.

- „**Energetická vojna** Ruska a Západu sa dramaticky vyhrotila: **Energetická bitka** medzi Ruskom a Západom v piatok dramaticky eskalovala. Západné krajiny podnikli koordinovaný tlak na obmedzenie cien ropy a plynu z Ruska, Moskva na oplátku oznámila, že znovu nepustí kľúčový plynovod Nord Stream,“ napísal server Politico. „Počas niekoľkých hodín Moskva **úder vrátila**. Gazprom oznámil odstavenie životne dôležitého plynovodu Nord Stream do Nemecka na dobu neurčitú, čo je krok, ktorý bude považovaný za nový **ekonomický útok** Moskvy proti Európskej únii. (Pravda, 4. 9. 2022)“.

Paralelu s vojnou, či dokonca metaforu vojny používajú mnohí žurnalisti, môžeme ju nájsť v mnohých médiách. V titulkoch článkov či príspevkov venovaných problematike energetickej krízy často vystupuje metafora vojny:

- „Brusel odpovedá **energetickej vojne** Kremľa. Prichádzajú revolučné návrhy pre **boj s cenami** plynu a elektriny (Pravda, 7. 9. 2022)“.

- „Akým smerom pokračuje **energetická vojna**? (DennikN, 6. 4. 2022)“.

- „Ako Európa prehrala energetickú vojnu (O peniazoch, 3. 8. 2022)“.

Autor sa v článku zamýšľa nad konsekvenciami diania v oblasti energetiky pre Európu:

- „Využíva Rusko plynovod ako **zbraň** vo svojom ťahaní sa s Európou? Samozrejme. Ale Európania začali túto hru. Alebo si možno mysleli, že by sa mohli zapojiť do jednostrannej **energetickej vojny** s Ruskom vlastným tempom a podmienkami (preto vylúčili vývoz ruskej ropy a plynu zo sankčného režimu) bez toho, aby na nich druhá strana vystrelila. Aby to bolo ešte grotesknejšie, „**plynová vojna**“ Rusko nielenže neoslabila, ale zdá sa, že ho v skutočnosti posilnila tým, že Rusku pomohla masívne zvýšiť prílev zahraničných rezerv na pozadí rastúcich cien energií“ (ibid).

- „Vojnová zbraň: Nástrojom vojny sa stal zemný plyn, ktorého nedostatok v Európe má a bude mať omnoho väčšie následky, ako politici predpovedali“ (Trend, 1. 9. 2022:11).

V ďalšom článku autor vytvára paralelu medzi skutočnou vojnou a vojnou energetickou:

- „Obranou Bruselu proti Moskve má byť **energetický štít**. Európska komisia predstavila plán, ako zastaviť ruské snahy o zbúranie ekonomiky. Môže priniesť obrat v **ekonomickej vojne**: **Vojna** v súčasnosti prebieha na dvoch frontoch. Na východe a juhu Ukrajiny je to vojna, pri ktorej umierajú ľudia a ničí sa infraštruktúra. Na území celej Európskej únie však zúri aj **energetická vojna**, pričom celé odvetvia ekonomiky **bojujú o prežitie** v dôsledku rastúcich cien. Na oboch frontoch mala Moskva doteraz navrch“ (Trend 15. 9. 2022: 14).

Ako sme už uviedli, v mnohých článkoch nachádzame metafory s tematikou vojny, ktoré často slúžia ako prostriedok dramatizácie, slúžiaci na upútanie pozornosti čitateľa a čiastočne na vyvolanie senzácie. Na druhej strane však zdôrazňujú vážnosť a komplikovanie celospoločenskej situácie naprieč Európou. Využitie metafory v politickom a žurnalistickom diskurze sa však nemusí spájať výlučne s problematikou vojny. V súvislosti s tematikou energetickej krízy sa stretávame aj s mnohými ďalšími metaforami, ktoré majú za úlohu čitateľovi poskytnúť prehľad o súčasnom dianí:

- „EÚ zložito hľadá celoeurópsky recept na prijateľnú cenu energií“ (Trend 15. 9. 2022: 18)

- „Namiesto Putinovej ropy ajatolláhovo čierne zlato: Na sankčnej listine Západu sa chystá veľká rošáda. Na trestnú lavicu si sadá Rusko, do hry sa vracia Irán“ (Trend 8. 9. 2022:28).

- „Určite nás čaká bolestivé obdobie. Ja som za to, nech ten ozdravný proces bolí viac, no nech je rýchlejší. Európa však váha“ (Trend 8. 9. 2022:26).

Odborník z oblasti kapitálového trhu zase prirovnáva súčasnú situáciu k plavbe na Titanicu:

- „Veľmi výstižné mi pripadá porovnanie s príbehom Titanicu. Skúsený kapitán, ktorý má odslúžené desiatky rokov na veľkých lodiach, drží v ruke varovanie pred ľadovcami. Pracoval na veľkých lodiach, no Titanic je predsa iná liga, je to najväčšia loď, aká sa kedy plavila. Kapitán Edwaard Smith necháva motory bežať naplno, hoci logika by mu kázala spomaliť. Spolieha sa na vlastné skúsenosti a verí, že mu pomôžu vyhnúť sa ľadovcom. Neuvedomuje si, že je na lodi, ktorá je výrazne väčšia, než lode, ktoré riadil doteraz. Potrebuje oveľa väčšiu brzdnú dráhu a roky skúseností hrajú proti nemu. Mám pocit, či na finančných trhoch nie sme v podobnej situácii“ (Trend 8. 9. 2022:24).

Na rozdiel od žurnalistického diskurzu sa javia vyjadrenia slovenských politikov zmierlivejšie, používajú skôr neutrálne výrazy a slová, ktoré súčasnú situáciu skôr popisujú ako dramatizujú. Na ilustráciu uvádzame niekoľko príkladov:

- "Našou základnou požiadavkou, ktorú vysvetľujeme našim európskym partnerom a bijeme sa za našu krajinu, je, aby sme tie peniaze dostali späť na územie Slovenska," zdôraznil minister. Z takto získaných peňazí by potom vláda mohla podľa neho kompenzovať nárast cien energií pre domácnosti, veľké podniky aj verejný sektor“ (HNonline 25. 9. 2021).

Niektoré vyjadrenia politikov zachádzajú až na hranicu pejoratívnosti, príkladom toho konštatovania je napríklad vyjadrenie Roberta Fica pre TASR:

- „Zároveň dodal, že bola prijatá aj 33 percentná daň pre rafinérie a uhoľné bane. "Niečo môže kvapnúť, pokiaľ ide o rafinériu Slovnaft," skonštatoval s tým, že nepôjde o žiadnu sumu, ktorá by Slovensko mala zachrániť.

- *"Prehrali ste v Bruseli aj vlastné gate, lebo si vás nevážia, lebo ste servilný," odkázal Fico Hegerovi. Vyzval ho, aby spojil hlasovanie v Národnej rade o akomkoľvek vládnom návrhu zákona s hlasovaním o dôvere vláde. Tá podľa neho zodpovedá za to, do akej situácie sa Slovensko dostalo (HNonline 30.9. 2021).*

Vyjadrenia iných politikov sú naopak neutrálne, vecné a snažia sa apelovať na riešenie súčasnej energetickej krízy:

- *"Riešenia pre firmy a verejný sektor sú na ceste," vyhlásil s tým, že domácnosti budú mať ceny energií zastropované. Poukázal na to, že parlament už schválil krízový plán, ktorým by mohol štát v najkrajnejšom prípade siahnuť na elektrinu vyrobenú na Slovensku. Raši reagoval, že koalícia zatiaľ v riešení krízy zlyhala" (HNonline 2. 10. 2022).*

- *„Riešenia energetickej krízy sú pripravené, teraz ich len treba dotiahnuť. Ide o tzv. cestovnú mapu, ktorá obsahuje opatrenia v energetike rozdelené do troch oblastí, a to elektrina, plyn a teplo. Tie sa ďalej delia na domácnosti, priemysel a verejnú správu, respektíve opatrenia, ktoré sa týkajú všetkých. Predseda SaS a bývalý minister hospodárstva Richard Sulík to vyhlásil v piatok na tlačovej konferencii!" (teraz.sk 16. 9. 2022).*

Aj v politickom diskurze však nájdeme niektoré vyjadrenia, ktoré naplno využívajú rôzne jazykové prostriedky, najmä však metaforu vojny, bitky a bojiska:

- *„Minister hospodárstva Karel Hirman tento týždeň pre Hospodárske noviny povedal, že Slovensko **bojuje** proti energetickej kríze hlavne **na bruselskom bojisku**. Intenzívne diskutujeme s ostatnými krajinami, pretože návrhy celoeurópskych opatrení sú pre nás nevyhľadné a nútili by nás prijať krajné opatrenia. Z dnešnej tlačovky premiéra Eduarda Hegera je jasné, že **prvú bitku** v Európskej komisii Slovensko **prehralo** (aktuality.sk, 30. 9. 2022).*

Metaforu využíva vo svojich vyjadreniach aj súčasný premiér Slovenskej republiky Eduard Heger:

- *„Pre Slovensko je kľúčové, aby praskla cenová bublina plynu, pretože vieme, že ju vyhnalo do tých výšin Rusko," povedal Heger. Premiér tiež zdôraznil, že jej prasknutím a odpojením sa od ruského plynu*

vie Európa poraziť Rusko a zároveň vie pomôcť Ukrajine získať späť svoje územie. Podľa slovenského premiéra je štvrtkový samit pre Slovensko príležitosťou ukázať jedinečnosť situácie, v ktorej sa nachádza. „Tento samit bude o energetike a, samozrejme, o ekonomike. Je to pre nás úžasná príležitosť mať za jedným stolom všetky krajiny Európy, aby sme sa spoločne bavili o vízii mieru a bezpečnosti, lebo vidíme, že to nie je samozrejmosť,“ uviedol (aktuality.sk, 6. 10. 2022).

Záver

Metafora je jazykovým prostriedkom, ktorý nachádza svoje miesto v mnohých prejavoch a vyjadreniach politikov, či v úvahách, komentároch, alebo správach žurnalistov. Príčinou tohto javu je často aktuálne politické a celospoločenské dianie, ktoré vytvára práve pre metaforické vyjadrenia priaznivú pôdu. Ozbrojený konflikt medzi Ukrajinou a Ruskom a z toho rezultujúca nepriaznivá svetová energetická situácia sú vhodnou platformou na uplatňovanie lexiky spojenej s bojom alebo vojnou; taktiež poskytuje vhodný priestor na využívanie rôznych metafor. Energetická kríza a energetická vojna sú témami, ktoré celoplošne dominujú v súčasnosti v mnohých politických či mediálnych diskurzoch. Metafora vojny a boja s energetickou situáciou nás dennodenne sprevádza na každom kroku a artikuluje úsilie Slovenska a celej Európskej únie zvládnuť nepriaznivú situáciu v prospech nás všetkých.

Excerpované texty

AKTUALITY.SK (2022): Energetická kríza: Premiér Heger čaká na prasknutie cenovej bubliny plynu. In: [aktuality.sk](https://www.aktuality.sk/clanok/EjtUmck/energeticka-kriza-premier-heger-caka-na-prasknutie-cenovej-bubliny-plynu/) (6. 10. 2022) <<https://www.aktuality.sk/clanok/EjtUmck/energeticka-kriza-premier-heger-caka-na-prasknutie-cenovej-bubliny-plynu/>> [07. 10. 2022].

AKTUALITY.SK (2022): Denný výber: Heger straší elektrinou a Putin prekročil rubikon. In: [aktuality.sk](https://www.aktuality.sk/clanok/b16vomU/denny-vyber-heger-strasi-elektrinou-a-putin-prekrocil-rubikon/) (30. 09. 2022). <<https://www.aktuality.sk/clanok/b16vomU/denny-vyber-heger-strasi-elektrinou-a-putin-prekrocil-rubikon/>> [7. 10. 2022].

BERACKA, J. (2022): Róbert Kopál: Možno sa plavíme na Titanicu. In: *Trend*, 8. 9. 2022, s. 24.

DENNIKN.SK (2022): Akým smerom pokračuje energetická vojna? In: *dennikN* (6. 4. 2022) <<https://dennikn.sk/blog/2800348/akym-smerom-pokracuje-energeticka-vojna/>> [07. 10. 2022].

- HNonline.sk (2022): Hirman: V Bruseli sa bijeme za to, aby sme dostali peniaze zo zdanenia elektriny na Slovensko. In: HNonline.sk (25. 9. 2022) <<https://hnonline.sk/finweb/ekonomika/96043063-hirman-v-bruseli-sa-bijeme-za-to-aby-sme-dostali-peniaze-zo-zdanenia-elektriny-na-slovensko>> [28. 09. 2022].
- HNonline.sk (2022): Pri energiách sa ukázala mocenská pozícia veľkých štátov v Európskej únii, tvrdí Robert Fico. In: HNonline.sk (30. 9. 2022) <<https://hnonline.sk/finweb/ekonomika/96044052-pri-energiach-sa-ukazala-mocenska-pozicia-velkych-statov-v-europskej-unii-tvrdi-robert-fico>> [30. 09. 2022].
- HNonline.sk (2022): Odvolanie Matoviča je jediné riešenie aby Slovensko vyšlo z krízy. In: HNonline.sk (2. 10. 2022) <<https://hnonline.sk/finweb/ekonomika/96044243-odvolanie-matovica-je-jedine-riesenie-aby-slovensko-vyslo-z-krizy-hovori-rasi>> [03. 10. 2022].
- IŽIP, R. (2022): Energetická pohroma prichádza. In: Trend, 1. 9. 2022, s. 11.
- KOTJAN, J. (2022): Ako Európa prehrala energetickú vojnu. In: o peniazoch.zoznam.sk (3. 8. 2022) <<https://openiazoch.zoznam.sk/cl/226839/Ako-Europa-prehrala-energeticku-vojnu>> [03. 10. 2022].
- MIKULÍK, T. (2022): Namiesto Putinovej ropy ajatolláhovo zlato. In: Trend, 8. 9. 2022, s. 28.
- MIKULÍK, T. (2022): Obranou Bruselu proti Moskve má byť energetický štít. In: Trend, 15. 9. 2022, s. 14.
- PALATA, L. (2022): EÚ zložito hľadá celoeurópsky recept na prijateľnú cenu energií. In: Trend, 15. 9. 2022, s. 18.
- PRAVDA.SK (2022): Energetická vojna Ruska a Západu sa dramaticky vyhrotila. In: pravda.sk (4. 9. 2022) <<https://ekonomika.pravda.sk/energetika/clanok/639201-politici-Politico:Eenergeticka-vojna-ruska-a-zapadu-sa-dramaticky-vyhrotila/>> [06. 09. 2022].
- PRAVDA.SK (2022): Brusel odpovedá energetickej vojne Kreml'a. Prichádzajú revolučné návrhy pre boj s cenami plynu a elektriny. In: pravda.sk (7. 9. 2022) <<https://ekonomika.pravda.sk/energetika/clanok/639623-brusel-odpoveda-energetickej-vojne-kremlu-prichadzaju-revolucne-navrh-y-pre-boj-s-cenami-plynu-a-elektriny/>> [10. 09. 2022].
- TERAZ.SK (2022): Sulík: Riešenia energetickej krízy sú pripravené, treba ich dotiahnuť. In: teraz.sk (16. 9. 2022) <https://www.teraz.sk/spravy/sulik-riesenia-energetickej-krizy-s/660939-clanok.html>> [17. 09. 2022].

Literatúra

- ARISTOTELES (1982): *Poetik*. Hg. v. Manfred Fuhrmann. München: Reclam.
- CAMMAERTS, B. (2012): The strategic use of metaphors by political and media elites: the 2007 - 11. Belgian constitutional crisis. *International journal of media & cultural politics*, 8(2/3): 229-249. https://doi.org/10.1386/macp.8.2-3.229_1
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- DULEBOVÁ, I. (2010): Svetová kríza a metofora v ruskom a slovenskom politickom diskurze. *Nová filologická revue*, 2(4): 66-75.
- GEHR, M. (2014): *Metaphern und Redewendungen im politischen Kommentar*. Wiesbaden: Springer Verlag
- HELMOVÁ, M. (2020): Rétorika „rakúskych Slobodných – FPÖ“ pred a po Ibiza-afére. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: EKONÓM, s. 83-91.
- KLEIN, J. (2010): Sprache und Macht. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 8: 7-13.
- LAKOFF, G.; JOHNSON, M. (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LIŠKOVÁ, D. (2016): Metafora v nemeckých hospodárskych printových médiách a úskalia pri preklade. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, s. 195–207.
- PÖRKSEN, B. (2000): *Die Konstruktion von Feinbildern. Zum Sprachgebrauch von neonazistischen Medien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- SEHNAL, R. (2018): Politický jazyk ako funkčný mechanizmus vytvárania metafor. *Časopis pro moderní filologii*, 100(2): 176-190.
- SERESOVÁ, K. (2021): Metafora vojny v ére pandémie COVID-19. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 397-405.
- SERESOVÁ, K. (2017): Jazyk politiky a jeho funkcie. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika: na pomedzí lingvistiky a politológie II*. Bratislava: EKONÓM, s. 15-20.
- ŠTEFANČÍK, R. (2020): Metafora vojny v jazyku politiky. *Lingua et vita* 17: 59-69.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: EKONÓM.

Kontakt:

doc. Mgr. Ing. Katarína Seresová, PhD.

Katedra jazykovedy a translatológie Department of Linguistics and Translatology

Fakulta aplikovaných jazykov Faculty of Applied Languages

Ekonomická univerzita v Bratislave University of Economics in Bratislava

Email Address: katarina.seresova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3549-6811>

Lhaní v politice: psychologie politické lži

Josef Smolík

Abstract

Lying in Politics: the Psychology of Political Lies. *This text deals with the phenomenon of political lies. The political lie in the context of political communication and propaganda is discussed. The text discusses different types of political lies. It also describes selected cases of political lies. The text also addresses the reasons why political lies are used by specific politicians. Finally, the role of the public and ethical principles in politics are discussed.*

Keywords: lying, political communication, political psychology, fact-checking.

Klíčové slová: lhaní, politická komunikace, politická psychologie, fact-checking.

Motto: „Komunikační média mají sklon deformovat více než záměrná lež. Forma a tón jejich žurnalistických stylů může způsobit, že samotný pojem pravdy ztratí význam. Nejnaléhavější a nejdůvěryhodnější fakta podaná tímto způsobem se stanou karikaturou skutečnosti.“

Marshall McLuhan (1955), cit. dle McLuhan (2008)

Úvod

Problematika komunikace dnes patří k teoreticky i aplikačně nejfrekventovanějším oblastem sociální psychologie, sociolingvistiky, politologie, mezinárodních vztahů, práva, filozofie, ale i bezpečnostních studií (srov. Smolík 2014, Janoušek 2020, Danics, Urban, Dubský 2022, Swartzman 2019).

Komunikace je specifický druh interakce, při které jedna osoba předává vědomě sdělení druhé osobě; jinak řečeno jedná se o proces vzájemného předávání informací v sociálním kontaktu pomocí různých prostředků (Čeňěk, Brešová, Smolík 2013: 117).

Efektivní fungování sociální komunikace v oblasti realizace politiky je v současnosti vysoce aktuální. Každodenní dynamický vývoj politické scény, změny potřeb politických subjektů a objektů, měnící se podoba hodnot a postojů politických aktérů, to vše jednoznačně dokumentuje nezaměnitelnou úlohu sociální komunikace i její specifické podoby – komunikace politické (Erneker 2012: 125).

Současná politická komunikace je proměnlivá a velmi rozmanitá, přičemž v současné politické komunikaci (především u sociálních sítí) se smazávají hranice mezi obsahy politickými a nepolitickými (srov. Macková 2017).

Politici aktéři využívají jazyk na veřejnosti jako nástroj k vykonávání moci nebo jako prostředek legitimizace svého mocenského nároku, a to tím, že formují institucionálně specifické texty a projevy, vedou politické diskuse a vlastní vystoupení prezentují prostřednictvím médií a při všech možných příležitostech využívají pro prezentování svých názorů různé pojmy, argumenty, slogany a apely (Dulebová, Štefančík 2017: 13).

V současnosti byl přijat názor, že dnešní doba je postpravdivá (postfaktická, postrealitická, postmoderní), pojmy jako hoax, fake news, propaganda, dezinformace slyšíme ve veřejném diskursu denně (Nutil 2018, srov. Krejčí 2004, Koziak 2018, Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021).

Většinou v kontextu tzv. politické komunikace (Tomandl a kol. 2020). Do popředí se tak dostává rozvolněnost dichotomie pravda/lež. Obecně se diskutuje o poklesu významu pravdy (srov. Koziak 2018: 159). Racionalita ustupuje emocionalitě, přičemž „přední světoví politici zacházejí s pravdou přinejmenším velmi kreativně“ (Tomandl a kol. 2020: 196).

Tento příspěvek diskutuje fenomén politické lži, který je využíván v politické komunikaci a propagandě. Text bude diskutovat rozdílné typy a využití lži, uvedeny budou některé případy lži, které měly vliv na změnu postojů u veřejnosti. Závěrem textu bude diskutována i etická rovina politických lží.

Hlavním cílem tohoto textu bude diskutovat problematiku lhaní u politických představitelů, upozornit na lži, které mohou mít vážné důsledky z hlediska politických procesů. Text bude vycházet z teoretických poznatků politologie, politické psychologie, sociologie a komunikačních a mediálních studií.

Jazyk politiků, politická komunikace

Politika a jazyk jsou vzájemně propojené, bez jazyka nemůže existovat politika. Jazyk je nástrojem politiky, protože pomocí něj vyjadřujeme názory a přesvědčení (viz Štefančík, Hvasta 2019).

Užívané politické (politologické) pojmy mohou být buď deskriptivní a popisovat to, co v politice „je“, nebo normativní a vyjadřovat stanoviska k tomu, co by v politice „mělo být“ neboli co by se mělo politickou činností sledovat. Nadto význam pojmů o politice je předmětem neustálých sporů, přičemž nelze dospět k jejich neutrální nebo všemi přijímané definici (Danicis, Urban, Dubský 2022: 202). Komunikace je důležitým nástrojem a prostředkem utváření politické orientace lidí, jejich politických postojů a hodnotových orientací (srov. Erneker 2012: 126).

Politický jazyk se nejčastěji používá v komunikaci politických subjektů s voliči. Jejich vrchol lze ztotožnit s obdobím volebních kampaní (srov. Dulebová, Štefančík 2017). Politici v roli jednajících aktérů jsou konfrontováni před každým veřejným vystoupením s otázkou, jaké vhodné výrazové prostředky použít, aby co nejpozitivněji zapůsobili na konkrétní publikum (Štefančík, Hvasta 2019).

Členy publika lze rozlišit na ty, kteří informace (politické komunikace) cíleně vyhledávají (*news-seekers*), a mezi ty, kteří se jim naopak vyhýbají (*news-avoiders*), a to napříč různými mediálními platformami (viz Macková 2017: 34).

Jazyk politiků a před veřejností vystupujících profesionálů může být buďto afiliativní, nebo hostilní. Afiliativní rétorika vyvolává v ovlivňovaných skupinách diváků, posluchačů a čtenářů pocity přátelství, navozuje dojem (ostatně často zcela mylný a iluzorní) spojenectví nebo přinejmenším sympatií a blízkosti. Zvyšuje důvěru v mluvčího, a to i tehdy, kdy mluvčí nemá pravdu. Hostilní rétorika (výpady, ostouzení, kritika) navozuje nedůvěru, podezřívavost a ostražitost, strach, pocity nepřátelství až zášti, navozuje dojem, že objekt, jenž se stal předmětem rétorického popisu (stát, národ, politik), je nesympatický, nebezpečný apod. Nesympatickým se snad může stát i sám agresivní mluvčí nebo kritik, a to i tehdy, když mluví pravdu. Používaný jazyk sleduje při propagandě většinou jeden ze dvou hlavních záměrů: a) posílit kohezi ve skupině, k níž my náležíme, b) posílit nepřátelství či zaujatost vůči skupině protivníků (ale také jen např. politických oponentů, rivalů, konkurence, soupeřů) (Vybíral 2009: 140).

Komunikace politiků – jazyk (jazykové prostředky), gesta, styl a způsob argumentace (pravdivost/lhaní) – je také součástí mediálního obrazu politiků, která má vliv na míru jejich oblíbenosti u veřejnosti (Kraus 2013).

Prostřednictvím jazyka politici mobilizují stranické příznivce, přesvědčují nerozhodnuté voliče a verbálně útočí na politické rivaly. Jazykem zprostředkovávají různé obsahy, prezentují osobnost, obhajují politická poselství a zpochybňují názory soupeřů. Jazykem se v politice zprostředkovává pravda, ale také je možné jím manipulovat. Jazykem lze moc získat, vykonávat ji, udržet a kontrolovat ji (Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021: 19).

Komunikaci v politické sféře lze označit za určitý typ sociální zručnosti, kterou je potřebné se naučit, získávat, zdokonalovat a inovovat (Erneker 2012: 130). Politická komunikace funguje spíše k přesvědčování a manipulaci než k informování a diskusi (srov. Křeček 2013).

Přesvědčování se odehrává v podobě jazykových prostředků, tj. pomocí informací (srov. Dulebová, Štefančík 2017: 27). V procesu přesvědčování politik usiluje o to, aby konkrétní informace přesvědčila co nejširší okruh recipientů.

V ideálním případě k ovlivňování dochází prostřednictvím přesvědčivé (pravdivé) argumentace s cílem dosáhnout konsensu (Dulebová, Štefančík 2017). Prezentované (komunikované) informace však nemusí být pravdivé. *Lež je odněpaměti součástí politické komunikace a nezbytnou politickou dovedností.*

Zároveň lhaní bývá označováno jako jedna z nejkontroverznějších lidských vlastností, která je ve všech společnostech penalizována (Celse, Chang 2019).

Lhaní se stalo součástí „normálních“ politických vztahů (srov. Vybíral 2003). Stačí připomenout Niccolò Machiavelliho (1469–1527), který ve svém díle *Vladař (Il Principe)* pokládá lhaní za hlavní nástroj politiky (Machiavelli 2012, srov. Kunczik 1995: 287).

Lež a lhaní v politice

Lež či lhaní je specifický typ komunikace (viz Mynaříková 2015). Lhaní lze definovat jako vydávání nepravdy (falešné informace) za pravdu, přičemž se v psychologii rozlišuje lhaní neurotické (účelem je uniknout z nepříjemné situace nebo upoutání pozornosti), psychotické (lhaní je nebezpečné, protože jde o informace nesouvisející s prožívanou realitou) a psychopatické (účelové, které vede k podvodům a k získání výhod) (viz Hartl, Hartlová 2000, El-Zawawy 2017).

Většina definic lhaní zdůrazňuje *záměr*. Lež můžeme vymezit například jako komunikační výměnu, jejímž cílem je přesvědčit druhého člověka o tom, že to, co si dosud myslel (resp. to, co si právě myslí), není pravda (Vybíral 2003: 16). Záměr je podstatným prvkem, protože nám definuje lež

od omylu, který může být způsoben nedostatkem informací, špatnou pamětí atp. I proto Celse a Chang (2019) odlišují vědomou (záměrnou lež) od neúmyslné (nevědomé).

Lži můžeme rozdělovat na privátní (v rámci rodinných vztahů, např. politik/politička – manželka/manžel – milenka/mileneček) a na veřejné, například v rámci politických debat, předvolebních mediálních výstupů, programových tezí atp.

Výzkumy týkající se lhaní v politice se zaměřují na konkrétní politiky, politickou programatiku, nesplnitelné sliby, ale především střety v předvolebních kampaních. Často se poznatky o lhaní konkrétních politiků (např. B. Clintona, D. Trumpa, V. V. Putina, N. Sarkozyho, M. Zemana) snaží jednotliví odborníci analyzovat, komparovat, či tyto lži korigovat (srov. Arceneaux, Truex 2022, Celse, Chang 2019).

V souvislosti s jazykem u politiků se zmiňuje i *politická manipulace*, která se výrazně projevuje v prostředí sociálních sítí, televizních diskusí, webových prezentací atp. Média mají významný vliv na sociální realitu, na utváření názorů, postojů, hodnot, přesvědčení atp. (Nutil 2018). Vhodné je uvést postřeh McChesneyho (2009), který konstatoval, že média nám nutně neřeknou, co si myslet, ale řeknou nám, na co myslet a jak na to myslet.

Manipulací se rozumí snaha autora diskurzu přivést adresáta (skupinu adresátů) k názoru, který se obvykle neshoduje (tj. shoduje se jen částečně) s jeho vlastními názory. Cílem manipulace pak je vytvořit předpoklady pro to, aby adresát vykonával činnosti (nebo si alespoň vytvořil dispozice pro vykonávání činností), které autorovi manipulativního diskurzu přinášejí užitek (Kraus 2003: 21).

V souvislosti se lhaním se často diskutuje i téma populismu, kdy tzv. populističtí politici často přesvědčují polopravdami, nepravdivými tvrzeními, zveličováním problémů, zpochybňováním vědeckých poznatků či upřednostňováním tzv. zdravého selského rozumu (blíže viz Štefančík 2022, Smolík 2018). Populističtí vůdci neprojevují v diskusích váhání, slabost a neprosazují kompromisní řešení (srov. Bílková 2019). Zaváhání v diskusích je pro ně větší slabostí než lživá tvrzení.

Lhaní a pravdomluvnost jsou i témata pro politickou psychologii (např. z hlediska důvěryhodnosti a persvazivnosti politiků) (Lukas, Smolík 2008, Konečný 2011).

Obecně psychologové analyzují lhaní a lži z hlediska jednotlivých typů, frekvencí a funkcí, které plní, a to vše s ohledem na genderové, vývojové či kulturní faktory, které je ovlivňují (Vybíral 2003, Mynaříková 2015). Podstatou lži je úmysl (motiv) a vědomí nepravdivosti. Záměrem je uvést publikum v omyl, pozměnit jeho postoje, případně získat politickou podporu (srov. Nutil 2018, Konečný 2011). Existují různé motivy pro užití lži,

nicméně v politické oblasti se jedná o motivy získání politické moci, ekonomických výhod, egoismu či poškození politických protivníků, získání veřejného mínění při rozhodování na úrovni mezinárodní politiky. Dalším motivem může být i vyhnutí se trestu.

Podstatným faktorem je také to, zda je publikum schopno (a ochotno) rozeznat, co se mu předvádí, jako součást jemu známé skutečnosti a ztotožnit se s tím – akceptovat to jako „reálné“ či „pravdivé“ (Jirák, Köpplová 2009). Toto přijetí (zvnitřnění) lživé informace u recipientů může mít vliv na další využívání lživých informací (např. v podobě teorií spiknutí atp.). V záplavě nepřeborného množství internetových zdrojů a narůstajícímu objemu informací (pravdivých) a dezinformací (nepravdivých) je velice obtížné i samotné odhalení pravdy od lži (Kunczik 1995, Tomandl a kol. 2020). Výstižně tento nárůst informací hodnotí Šrol a Čavojová (2022), když používají termín „informační peklo“, které by v případě rozhodování nad určitými problémy (pravda/lež) a s využitím všech relevantních informací vedlo k rozhodovací paralýze.

I proto v případě politických debat politici pracují s informacemi značně selektivně, opírají se o vybraná fakta (statistiky, přesná data, údaje atp.), či prezentují pouze své názory (případně vize, touhy, přání, ideologii).

Někdy do hry vstupují i poměrně rafinované polopravdy, které existují ve třech variantách. Buď je tvrzení napůl pravda a napůl lež. Nebo je tvrzení naprosto pravdivé, jen se pro danou „oběť“ (cílovou skupinu) zamlčí nějaká relevantní informace. Zamlčena informace tvrzení zkreslí, takže můžeme oběť zmanipulovat. Nebo používáme mnohoznačná vyjádření, která si je možné vyložit několika způsoby, a tím někoho obelžeme (viz Jatchenko 2019: 36).

Z hlediska míry pozměnění informace lze lži rozdělit na falzifikace, zkreslení a zatajení informací. Falzifikace jsou úplné lži, při nichž je podávaná informace naprostým opakem pravdy. Zkreslení jsou drobnější odklony od pravdy, které nám pomáhají dosáhnout určitého cíle. Pravdu lze i zatajit, pokud řekneme, že si něco nepamätujeme nebo něco nevíme, i když je tomu naopak (Mynaříková 2015: 18–19). Všechny tři typy lze identifikovat v televizních politických diskusích, kdy jsou jednotliví aktéři konfrontováni se svými politickými oponenty *face to face* v reálném čase. Otázkou vždy zůstává, do jaké míry politici pozměňují informace (fakta) vědomě či v důsledku špatné paměti, případně informace zatajují.

Politici často v průběhu politických kampaní či politických debat „hrají roli“ (srov. Goffman 2018). Podstatu role vystihuje charakteristika, že jde o naplňování očekávání, jež má většina příslušníků daného společenství spojená s chováním v určité pozici, profesi, situaci. Role má dopad na sebe-

pojetí člověka. Prestižní role ho může posilovat (o roli lze opírat své sebevědomí), podřadná role ponížit (Vybíral 2009: 39).

Při televizních debatách se někdy obtížně rozvíjí diskuse, protože politici často jinými slovy opakují svoji základní tezi, která je často nepřesná či přímo lživá (srov. Jatchenko 2019). Motivem pro toto chování je právě rozšíření základní teze, případně pouze sloganu, který je schopen upoutat pozornost voličů.

Využívána je také emocionalita, tj. metoda „nahánění strachu“ (např. zhoršení ekonomické či bezpečnostní situace), kdy jev první fázi vyvolán u příjemců buď (vytvořený či znásobený) strach, obavy či pocit viny, aby následně za příslib odebrání těchto negativních emocí získal politiku podporu (srov. Vybíral 2003). V psychologii je často diskutována i otázka, proč politika přitahuje jedince s psychopatickými rysy a způsoby chování (v kontextu lhaní, ale i deficitu empatie) (srov. Vybíral 2017)

Lhaní v politice se objevuje na organizační (například v jednotlivých politických stranách, hnutích atp.), komunální (například v zastupitelstvech jednotlivých obcí), regionální (například na úrovni krajů), národní i mezinárodní (globální) úrovni. Samozřejmě, že některé lži na globální úrovni mohou být fatální, a více ohrožující konkrétní společnosti než na úrovni lokální.

V souvislosti s politikou jsou stále intenzivněji diskutována nová média (především sociální sítě) (srov. Macková 2017). V českém prostředí je poměrně velké množství případů, kdy politici sdíleli lživé informace (fake news) na svých profilech v prostředí sociálních sítí. Často tyto případy byly kritizovány a analyzovány. Internet je pro politické strany a kandidáty stále důležitějším nástrojem k šíření informací (i dezinformací) a k mobilizaci podporovatelů (Macková 2017). Sociální sítě také umožňují trénovat výroky, slogany, argumentaci, ale i získávat zpětnou vazbu (Macková 2017).

V rámci sociálních sítí se jedná o *interaktivní publikum*, které je charakteristické tím, že reaguje na mediální obsahy, tedy i lež (srov. Jiráček, Köpplová 2009).

Usvědčení ze lži

Komunikace v politice je *nevratná*, protože to, co bylo řečeno a vnímáno, prakticky nelze úplně vymazat nebo úplně negovat. Je možné obsah a vliv takového sdělení oslabovat nebo formálně odvolat, ale účinky, které takové sdělení vyvolalo, už zůstávají. Dokonce výroky typu „já jsem to myslel jinak“ mohou mít bumerangový efekt – budou působit kontraproduktivně. Nevratnost komunikace funguje pro všechny stejně, ovšem účinky jsou

různorodé podle toho, jaké pozice politické subjekty zauímají. Jinak se projevuje nevratnost komunikace v neformálním rozhovoru (ovšem ani zde není možné uvedený problém podceňovat) a jinak působí ve vyhlášeních, která mají širší, celoplošný význam a dosah, která jsou nahrávána a masmediálně reprodukována (Erneker 2012: 133).

Usvědčit politika ze šíření nepravd není jednoduché. První komplikací je výběr posuzovacího kritéria. I při pečlivé volbě kritéria se zřejmě nevyhne otazníkům nad jednoznačností historické pravdy, nad zaujetím (ideologického) stanoviska, nad validitou nebo (ne)předpojatostí (Vybíral 2003: 103).

Při lhaní jsou zastoupeny v různé míře verbální, nonverbální a paraverbální složky, které se účastní komunikačního procesu, jehož výsledným cílem je oklamání druhé osoby. Verbální komunikace probíhá nejméně po dvou významových liniích. Jednak je to linie tematická – obsahová, to, o čem se mluvím, a dále linie interpretační, jaký výklad – smysl tématu komunikující lidé přikládají. Tyto linie můžeme sledovat u každého sdělování. Janoušek 2020: 221). Právě na základě verbálního sdělení můžeme identifikovat lež, pokud sdělení budeme konfrontovat s příslušnými fakty. Na druhou stranu je vhodné poznamenat, že důkladná analýza (kritické myšlení) vyžaduje určitý čas (srov. Nutil 2018).

Nejenom v zahraničí, ale i v ČR, se některé organizace věnují tzv. fact-checkingu, tj. kontrole pravdivosti u politických vyjádření. Odhalování lži se zaměřuje nejenom na komparaci jednotlivých politiků, ale i na detekci manipulačních technik či dezinformací.

Konkrétní verbální nebo neverbální klíč vedoucí k odhalení lháře nebo konkrétní vlastnosti osobnosti, které by souvisely s dovedností odhalit lež, se zatím nepodařilo přesně definovat, ani určit, zda skutečně existují (Mynaříková 2015). Za pomoci moderních počítačových programů se někteří zahraniční odborníci o lingvistickou klasifikaci a indikátory identifikující lži u politiků snaží (viz El-Zawawy 2017). Na druhou stranu se také někteří politici v minulosti snažili přesvědčit veřejnost o své nevině (typicky B. Clinton) tím, že podstoupili test na tzv. detektoru lži (v ČR se používá výraz polygraf nebo v odborné literatuře fyziodetekční vyšetření, FZD) (viz Vymětal 2002, Šebek 2009).

Pro odhalení lži mohou sehrávat roli i paralingvistické prostředky komunikujícího, např. intonace, hlasitost, barva a výška hlasu, tempo a plynulost řeči, rytmus, frázování či kvalita artikulace. Stejně tak je možné lež rozpoznat pomocí extralingvistických prostředků, např. u gestikulace, mimiky, haptiky atp. Podstatnými ukazateli jsou i výrazy tváře, výraz očí atp. (viz Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021, Janoušek 2020, Mynaříková 2015).

Zajímavou složkou komunikace jsou gesta, kterými můžeme nahradit slova (gesto je pak více či méně ustáleným a v jistém společenství rozšířeným symbolem), ale také ilustrujeme řečená, regulujeme si promluvu nebo se pomocí gest adaptujeme na vzniklou situaci (Vybíral 2009).

Jak vidíme u jednotlivých politiků, tak gestikulace je součástí výše zmíněného „hraní role“. I proto se někteří politici chovají nepřírozeně, teatrálně, přičemž jejich nepřírozená gestikulace spíše navozuje pocit nejistoty, nepřesvědčivosti, či přímo lži.

Při lhaní či komunikování frází si politici často pomáhají tzv. high power poses (vzpřímený postoj, rozmáchlá a nepřírozená gesta), což má sloužit k ujištění se o vlastní aktivitě a dominanci (srov. Jatchenko 2019).

Vysoce motivovaní lháři si dávají velmi záležet na tom, aby jim lež prošla a ostatní jim uvěřili. Uvědomují si důležitost kontroly řeči těla pro zvýšení věrohodnosti svých tvrzení, ale se zvyšující se úrovní motivace mohou kontrolu volných pohybů přehánět. Redukované pohyby celého těla, ale především rukou a paží, vlivem kognitivní náročnosti lhaní způsobují, že vnější projev chování působí oproti běžným situacím rigidněji (Mynaříková 2015: 67).

Politici se zaměřují (i pod vlivem profesionálů a jejich kurzů vystupování, rétoriky, komunikačních dovedností atp.) na zvládnutí sebe prezentace, přesvědčivosti a zvýšení důvěryhodnosti.

Zvláštním fenoménem je tzv. lhaní pod tlakem (například při živě přenášené tiskové konferenci), kdy se jedná o zvlášť závažné situace, které je třeba „vykomunikovat“.

Odborníci radí se po vypuknutí krize vyhnout lžím, protože je velmi pravděpodobné, že se média budou situací do detailu zabývat a podaří se jim lež odhalit, případně je upozorní někdo jiný. Zároveň je konstatováno, že „být usvědčen z účelové lži je většinou horší než přiznat vytýkané pochybení (někdy se hovoří o *dvojitě krizi*, případně *sekundární krizi*). Jako příklad je uváděn Bill Clinton, který čelil impeachmentu nikoliv pro samotnou skutečnost, že snad měl nevhodný sexuální poměr, ale kvůli tomu, že o něm lhal pod přísahou (Tomandl a kol. 2020: 83).

V politickém marketingu a politickém PR je také znám pojem *spin doctoring*, který lze volně vyložit jako účelové překrucování nebo bezohledné prosazování úhlu pohledu. Často se jedná o zamlčování, bagatelizaci či úplné popírání důležitých aspektů věci, které jsou pro organizaci (např. politickou stranu) nepříjemné (Tomandl a kol. 2020). Postupy politické PR a spin doctoringu byly vykresleny v americkém filmu Vrtěti psem (Wag the Dog, 1997), který se stal synonymem pro manipulaci s veřejností ze strany politických elit (Smolík 2014). V souvislosti s argumentací politiků, že „veřejnost zastává určité postoje, názory či požaduje určitá řešení“ se obje-

vil i termín *astroturfing*. Tyto postupy politického marketingu mají navodit dojem, že ve veřejnosti jsou určité konkrétní názory, například preference určitých politických kandidátů (viz Tomandl a kol. 2020: 199).

Astroturfing jako metoda politického marketingu pracuje s fenoménem *paluby vítězů*, přirozenou lidskou touhou být na straně úspěšných a oblíbených, jít s davem, vyhnout se izolaci (Ftorek 2017: 24, Tomandl a kol. 2020: 199). Pokud zkrátka lidé dospějí k závěru, že většina jejich sociální skupiny podporuje konkrétního politika nebo zastává určitý (politický) postoj, mohou mít tendenci svůj vlastní názor potlačit, nevyslovovat, anebo dokonce změnit (Tomandl a kol. 2020: 199).

Nové a obří pole působnosti pro astroturfing se otevřelo s rozvojem sociálních sítí. Některé světové mocnosti prokazatelně využívají loutkové účty k podpoře své politiky na domácí půdě i v zahraničí (fenomén *trollích farm*) (Tomandl a kol. 2020: 200). Právě sociální sítě se stávají i bojištěm tzv. *hybridní války*. Lživá tvrzení sdílená velkým množstvím uživatelů sociálních sítí mohou změnit reálné veřejné mínění. Dochází tak k situaci, kdy je realizováno (de)formování veřejnosti ve prospěch zahraničních aktérů, často se jedná o cílené dezinformační kampaně (srov. Kuczik 1995, Stojar a kol. 2022). Kunczik (1995: 255) situaci definuje jako tzv. *paradoxní situaci*, kdy nepřítel ví, že se se mu snažíme předat falešné informace.

Jazykové uvozování lživých informací

Lež může být z hlediska jazyka identifikována v řeči tzv. modálními částicemi, což jsou výrazy, které do určité míry vyjadřují pravděpodobnost či možnost. Mezi modální částice v češtině jsou přiřazována například slova *asi*, *snad*, *možná*, *pravděpodobně*, *údajně*, *zřejmě* atd. Všechny jazykové obraty do určité míry vyjadřují pravděpodobnost, že informace je pravdivá či lživá.

Jednou z možností, jak uvozovat lež jsou slovní obraty, které jsou často využívány především v žurnalistice. K těmto slovním obrátům patří klišé typu: „podle dostupných informací“, „podle obeznámeného zdroje“, „podle neověřených informací“, „podle expertů“, „podle zahraničních zdrojů“ atp.

Další možností, jak pracovat s nepravdou, je generalizace, kdy při chybném zobecnění, tedy při *argumentum ab exemplo* (argumentace příkladem, případem) se z několika málo reprezentativních příkladů vyvozuje obecné pravidlo (Jatchenko 2019: 170).

Malé české politické lži: pár selektivních případů

V ČR existuje velké množství případů politických lží, které často měly významný vliv na rozhodování voličů u jednotlivých druhů voleb. I z toho důvodu můžeme didakticky rozlišit lži na individuální (týkající se jednotlivých politiků), skupinové (týkající se například politické strany či její programatiky, která obsahuje nepravdy) a strategické, které mají ovlivnit rozhodování voličů.

Jako první příklad individuální lži lze uvést tvrzení prezidenta ČR M. Zemana o existenci článku novináře F. Peroutky v časopisu Přítomnost s názvem „Hitler je gentleman“. Otázkou je, zda to byla úmyslná lež nebo omyl. Pro druhé tvrzení je argumentem i pozdější omluva prezidenta Zemana, nicméně po medializaci případu se začal spor řešit i soudně. Tento případ byl zajímavý mj. z toho důvodu, že se část veřejnosti o prezidentovi vyjadřovala jako o lháři (včetně některých politiků).

Jako druhý případ lze uvést lhaní skupiny politiků ČSSD, který v českém prostředí je označován jako „lánský puč“. V tomto případě se část vedení ČSSD (M. Hašek, M. Chovanec, Z. Škromach ad.) setkala po volbách 2013 s prezidentem M. Zemanem, aby iniciovaly sesazení předsedy ČSSD B. Sobotky. Všichni účastníci před médii konstatovali, že žádná schůzka neproběhla, nicméně se jednalo o účelovou (skupinovou) lež. Schůzku nakonec všichni zúčastnění potvrdili a výrazně tím poškodili reputaci vedení ČSSD.

Česká politická scéna se v minulosti potýkala s formou strategické politické lži. Tento typ lží či dezinformací může ovlivnit rozhodování voličů v posledních momentech přede samotnou volbou. V minulosti to byly kauzy týkající se tzv. Kubiceho zprávy o prorůstání organizovaného zločinu do státní správy před volbami v roce 2006, nebo informace rozšířená na sociálních sítích komunálním politikem S. Bartíkem, který v roce 2017 krátce před prezidentskou volbou rozšířil lež o rakovinu (v závěrečném stadiu) prezidenta M. Zemana. Tato lež mohla výrazným způsobem poškodit férovost prezidentských voleb. I tento případ byl řešen soudně.

Lži se však netýkají pouze jednotlivých politiků, ale mohou být součástí kampaní. Lež je v těchto případech eufemisticky označována jako soubor „alternativních faktů“, což je téma, které aktuální v kontextu sociálních sítí a tzv. alternativních (dezinformačních) webových stránek (srov. Jatchenko 2019).

Toto téma se stalo v ČR vysoce ožehavou politickou otázkou a vyvolalo řadu diskusí týkající se cenzury. Sdružení CZ.NIC (zřejmě po dohodě s bezpečnostními složkami státu) v únoru 2022 zablokovalo na začátku rusko-ukrajinského konfliktu některé propagandistické (dezinformační)

webové stránky (např. Aeronet.cz, Prvnizpravy.cz, Protiproud.cz atd.). Webové stránky působily jako „alternativní“ informační zdroje, nicméně často podávaly překroucené (jinak sestavené, zamlčující konkrétní obsah atp.) informace založené na pravdivých skutečnostech. Obsah také byl charakteristický případy evidentního, úmyslného či propagandistického lhaní. Zajímavostí je, že i z těchto webových stránek někteří politici přebírají určitá tvrzení či argumentační styl. Jak vyplynulo z jiných analýz, tak některá česká on-line média se systematicky věnují šíření lží, dezinformací, propagandistickému zpravodajství (s kritikou mezinárodní politiky ČR) a umožňují prostor pro diskuse, které se týkají nejružnějších teorií spiknutí (blíže viz Smolík, Đorđević 2020, Šrol, Čavojová 2022). Na druhou stranu nelze proti lžím bojovat pouhou cenzurou. Jak upozorňuje Bubák (2022: 75), tak *„základem fungující demokracie je volný tok myšlenek, nezbytný pro veřejnou diskusi a demokratickou volbu“*. Téma regulace a cenzury sociálních médií, včetně pozitiv i negativ případných zásahů, tak bude v nejbližším období velkou výzvou nejenom pro státy, ale i pro poskytovatele těchto komunikačních platform.

Diskuse

DePaulo a kol. (1996) zjistili, že přibližně 30 % lidské interakce (komunikace) obsahuje lživá tvrzení, přičemž se často diskutuje i problematika populismu a možnosti fact-checkingu (odhalování lží) (srov. El-Zawawy 2017). Samozřejmě, že každé tvrzení či politický projev lze podrobit zkoumání, analyzovat jej, případně odhalit lež (Mynaříková 2015).

Na druhou stranu je vhodné zmínit realistický pohled na lži v politice, protože jen velice naivní jedinec by předpokládal, že politici nelžou, jsou čestní a jednají pouze v zájmu voličů, resp. prosazují konkrétní politický program. Politici jsou vzorkem celé populace, takže mají i negativní vlastnosti, včetně lhaní. Otázkou je rovněž úroveň morálky, která má být v politické oblasti uplatňována. Mají být politici lepší než „my“, nebo mají horší vlastnosti, ale o to silnější „hroší“ kůži?

Morálka (obecně principy správného chování) politiků je produktem sociálního prostředí, přičemž lze hovořit o sociálně podmíněné relativitě morálky, která je specifická pro jednotlivé společnosti (Lukas, Smolík 2008). Lež, která by v jedné společnosti politika diskvalifikovala a vedla k rezignaci na politické funkce, je v jiné společnosti vnímána jako součást výkonu politické funkce. Lež a politika k sobě neodmyslitelně patří, protože klam a lži jsou prostředky k udržení moci. Nebo je tomu jinak?

Významnou roli hrají i média, která mohou lži politiků interpretovat, omlouvat a banalizovat. Média mají moc vnutit našemu vnímání své vlastní premisy, vytvářet parametry a rámce (McLuhan 2008).

Lži (a přijetí lži) ukazují naši morální nedokonalost (srov. Schwartzman 2019). Morální standardy nejsou dodržovány jak běžnými lidmi, tak i politiky, nicméně právě sdělovací prostředky by měly působit jako političtí strážci etických, ale i právních norem (Krejčí 2004). I proto je vhodné, aby politická lež byla odhalována, kritizována, a aby konkrétní politik byl korigován či penalizován. Rovněž je vhodné, aby se média nepodílela na šíření politických lží. Na druhou stranu je politická realita odlišná od světa ideálů čestnosti, pravdomluvnosti, spravedlnosti atp.

Lež či opakované lhaní může snížit politickou autoritu konkrétního politika (či preference konkrétní politické strany), který se tak pro veřejnost (či případné voliče) může stát nedůvěryhodný. S tím souvisí i nízká důvěra v politiky či jednotlivé instituce (vládu, politické strany, prezidenta atp.). Nejenom české průzkumy veřejného mínění dlouhodobě konstatují, že důvěra v prezidenta a parlament je přibližně třetinová (srov. Červenka 2022, Celse, Chang 2019).

Je zřejmé, že skupina (publikum) ovlivňuje lhaní. Publikum (elektorát), které je shovívavé vůči politickému lhaní, může u politika vyvolat dojem, že se jedná o normální strategii, která nemá vliv na jeho preference (oblíbenost). Dalším faktorem je samotné prostředí, tj. politická sféra (činnost, výkon moci). V tomto prostředí se určitá míra lhaní očekává, veřejnost je srozuměna s tím, že politici často nemluví úplnou pravdu (fabulují, slibují) (srov. Ernerker 2012, Lacko 2019).

Závěr

Nečestnost je jedním z nejzákladnějších a nejběžnějších aspektů našich životů, ale i jedním z nejzávažnějších ohrožení naší ekonomické situace, demokracie a svobody. I proto je potřeba fenomén lhaní v politice studovat a věnovat mu náležitou pozornost (srov. Lacko 2019).

Téma lhaní v politice a detekce těchto lží je svým obsahem i rozsahem široké a je obtížné postihnout veškeré podstatné aspekty, které mohou přispět k jeho pochopení (srov. Mynaříková 2015). Tento příspěvek se pokusil analyzovat vybrané aspekty politických lží a souvisejících procesů (vliv sociálních médií, cenzurních opatření, vliv na politické rozhodování voličů atp.).

Je dobré vědět, že ne vše, co čteme, slyšíme či vidíme, musí být pravda. Toto vědomí je součástí kritického myšlení, kdy víme, že na všechno se dá

dívat z různých stran a že vše se dá interpretovat z různých výchozích názorových pozic (srov. Nutil 2018). Podstatné také je vědět, že lež je často uplatňovaným politickým nástrojem.

Tento text se pokusil přiblížit fenomén politické lži, který byl diskutován z hlediska politické komunikace, propagandy a sociálních sítí. Text diskutoval různé aspekty politických lží, přičemž součástí bylo i několik případů obecně známých politických lží. V samotném závěru byly diskutovány i otázky cenzury a morálky.

Literatura

- ARCEEUX, K.; TRUEX, R. (2022): Donald Trump and the Lie. *Perspective on Politics*, 1-17 (Cambridge: Cambridge University Press). <https://doi.org/10.1017/S1537592722000901>
- BÍLKOVÁ, V. (2019): Populismus a vláda práva. In: KYSELA, J. a kol.: *Populismus v demokratickém právním státě: hrozba, nebo výzva?* Praha: Leges, s. 156-176.
- BUBÁK, O. (2022): Vyhledky demokracie: uživatelé, poskytovatelé a státy v éře virtuálního prostoru. In: BUBÁK, O.; JOUKL, M.; KASAL, J. (eds.): *Simplicita a skutečnost. Náhledy do svízelného světa bádání a pokroku*. Praha: Společnost pro management a leadership, s. 68-94.
- ČERVENKA, J. (2022): *Důvěra ústavním institucím – květen až červenec 2022 (tisková zpráva)*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění.
- CELSE, J.; CHANG, K. (2019): Political lie, so do I. *Psychological Research*, 83(6): 1311-1325. <https://doi.org/10.1007/s00426-017-0954-7>
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.
- ČENĚK, J.; BREŠOVÁ, J.; SMOLÍK, J. (2013): *Interkulturní psychologie. Současný výzkum a aplikace*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- DANICS, Š.; URBAN, L.; DUBSKÝ, J. (2022): *Základy sociologie a politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 5. vydání.
- DePAULO, B. M. et al. (1996): Lying in Everyday Life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5): 979-995. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.5.979>
- EL-ZAWAWY, A. M. (2017): Towards a new linguistic model for detecting political lies. *Russian Journal of Linguistic*, 21(1): 183-202. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2017-21-1-183-202>
- ERNEKER, J. (2012): Komunikace subjektů a objektů politiky. In PÁNA, L.; VALEŠ, L. a kol.: *Sociologie politiky – minulost, současnost, bu-*

- doucnost (k teorii, dějinám a problémům)*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, s. 125-134.
- GOFFMAN, E. (2018): *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Praha: Portál.
- HARTL, J.; HARTLOVÁ, H. (2000): *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- JANOUSEK, J. (2020): Sociální komunikace. In: VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I. (eds.): *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, s. 217-232.
- JATCHENKO, W. (2019): *Manipulativní rétorika. Nejlepší manipulativní triky a techniky*. Praha: Grada Publishing.
- JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B. (2009): *Masová média*. Praha: Portál.
- KONEČNÝ, Š. (2011): *Fenomén lhaní v prostředí internetu*. Brno: Masarykova univerzita.
- KOZIAK, T. (2018): Fenomén post-pravdivosti – jeho příčiny a společensko-politické důsledky v kontexte aktuálních změn informačního prostředí. In: GBÚROVÁ, M. a kol.: *Sekundární analfabetismus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: UPJŠ, s. 157-170.
- KRAUS, J. (2003): Vyjadřování polemičnosti a významových opozic v politickém diskurzu. In: ČMEJRKOVÁ, S.; HOFFRMANNOVÁ, J. (eds.): *Jazyk, média, politika*. Praha: Academia, s. 13-39.
- KREJČÍ, O. (2004): *Politická psychologie*. Praha: Ekopress.
- KŘEČEK, J. (2013): *Politická komunikace. Od res publica po public relations*. Praha: Grada Publishing.
- KUNCZIK, M. (1995): *Základy masové komunikace*. Praha: Karolinum.
- LACKO, D. (2019): *Proč hlupák zůstává hlupákem? A další psychologické fenomény*. Brno: CERM.
- LUKAS, J.; SMOLÍK, J. (2008): *Psychologie vůdcovství. Lídři a uplatňování moci*. Brno: Computer Press.
- McCHESNEY, R. W. (2009): *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimmus.
- MACHIAVELLI, N. (2012): *Vladař*. Praha: Argo.
- MACKOVÁ, A. (2017): *Nová média v politické komunikaci. Politici, občané a online sociální síť*. Brno: Masarykova univerzita.
- McLUHAN, M. (2008): *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota.
- MYNAŘÍKOVÁ, L. (2015): *Psychologie lži*. Praha: Grada Publishing.
- NUTIL, P. (2018): *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing.
- SCHWARTZMAN, M. (2019): Lying as a political wrong. *Law and Philosophy*, 38(5-6): 507-515. <https://doi.org/10.1007/s10982-019-09344-8>

- SMOLÍK, J. (2014): *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha: Grada Publishing.
- SMOLÍK, J. (2018): Populismus je...In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomezí lingvistiky a politologie III*. Bratislava: EKONÓM, s. 101-116.
- SMOLÍK, J., ĐORĐEVIĆ, V. (2020): Media and Populism in Central Europe: Revisiting the Case of the Czech Republic. *Politické Vedy* (23)4: 65-86. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.4.65-86>
- STOJAR, R. a kol. (2022): *Bezpečnostní prostředí. Sektorová analýza a implikace pro ozbrojené síly 2021*. Brno: Univerzita obrany.
- ŠEBEK, M. (2009): Detektor je psychologicky účinný. *Psychologie Dnes*, 15(2): 22-23.
- ŠROL, J.; ČAVOJOVÁ, V. (2022): Paradoxy důvery: vedci, populisti a postfaktuální doba. In: BUBÁK, O.; JOUKL, M.; KASAL, J. (eds.): *Simplicita a skutečnost. Náhledy do svízelného světa bádání a pokroku*. Praha: Společnost pro management a leadership, s. 39-66.
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikální populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajině*. Bratislava: EKONÓM.
- ŠTEFANČÍK, R.; DULEBOVÁ, I. (2017): *Jazyk a politika. Jazyk politiky v konfliktní struktuře společnosti*. Bratislava: EKONÓM.
- TOMANDL, J. a kol. (2020): *Krizová komunikace. Principy – zkušenosti – postupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- VYBÍRAL, Z. (2003): *Lži, polopravdy a pravda v lidské komunikaci*. Praha: Portál.
- VYBÍRAL, Z. (2009): *Psychologie komunikace*. Praha: Portál.
- VYBÍRAL, Z. (2017): *Co je nového v psychologii*. Praha: Nová beseda.
- VYMĚTAL, Š. (2002): Lze prokázat lež? *Psychologie Dnes*, 8(5): 28-29.

Kontakt:

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M., MSc.

Ústav sociálních studií
Fakulta regionálního rozvoje
a mezinárodních studií
Mendelova univerzita v Brně
Česká republika

Department of Social Studies
Faculty of Regional Development
and International Studies
Mendel university in Brno
Czech Republic

E-mail Address: josef.smolik@mendelu.cz

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5841-8598>

Political Euphemisms and Neologisms in Online Media Content: Amid the War in Ukraine

Mária Spišiaková – Natalia Shumeiko

Abstract

Political Euphemisms and Neologisms in Online Media Content: Amid the War in Ukraine. *Since February 24, 2022, in many parts of the world, the attention of online media outlets has turned to the events taking place in Ukraine. This period is marked by using political euphemisms and neologisms in online publications and the media for reporting on what is happening, highlighting military actions, and characterizing the political background of current affairs. This article considers neologisms and lights up the functioning of political euphemisms in the English, Ukrainian, Slovak, and Spanish languages in contemporary media on the Internet.*

Keywords: euphemisms, political correctness, neologisms, media.

Kľúčové slová: eufemizmus, politická korektnosť, neologizmy, médiá.

Introduction

Political euphemisms and neologisms exist in online media content. They are spread in the official media discourse of nations around the world like wildfire to cover the events in Ukraine since February 24, 2022.

Euphemisms are an essential means of presenting information through online media. The word “euphemism” is defined in the dictionary as “a polite word or phrase that is used to avoid saying something embarrassing or offensive” (Cambridge dictionary 2022). In the political sphere, the term “euphemism” is closely linked to the use of the phrase “political correctness.” The abbreviation PC occurs mainly in popular science publications instead of this expression, and it is accepted in this article as well. PC is often specified in the journalists’ texts and almost replaces such concepts as “tolerance” and “politeness.” It is worth noting that PC is “the principle of avoiding language and behavior that may offend particular groups of people. This term is usually used by people who do not agree with this principle or think it has been used in ways that are not reasonable” (Oxford learners’ dictionary 2022).

Neologism is “an invented word used exclusively pejoratively to dismiss newly coined words. Usually used to express distaste for words inconvenient to one’s ideology” (Urban Dictionary 2022).

The online content of selected sites is under consideration and underway in an attempt to identify neologisms and euphemisms. The study of the issue will facilitate the use of research results to expand the thematic scope of training programs for university students studying English linguistics. It is worth noting that the authors reflected on their experience in teaching foreign languages in their publications. In their recent studies, the authors of this article looked at different issues concerning foreign language training. In particular, Maria Spišiaková reviewed new vocabulary in Spanish media related to the coronavirus (Spišiaková 2021). Moreover, Slovak scientists, in their joint work, considered labor market requirements for foreign language training (Spišiaková, Kittová 2020). In addition, Natalia Shumeiko explored the content peculiarities of a Master’s professional foreign language education (Shumeiko 2016). Besides, Natalia Shumeiko, in her conference proceeding *The educational potential of innovative foreign language training programs for future humanitarian specialists in Slovak universities* (Shumeiko 2016) highlights the educational value of the content for foreign language training. Moreover, the conference abstract *Language education in the Slovak higher education space* (Shumeiko 2019) by Natalia Shumeiko focuses on the Slovak experience in professional foreign language teaching for specialists in management and economics.

Within the current study and in the framework of looking up neologisms and euphemisms in publications in the Spanish language, we paid particular attention to scientific works that cover the issues of Spanish lexicology (Ulašin 2022, Gomez-Pablos 2016, Marcos-Marín, de Miguel 2009). It is of capital importance that political linguistics and the theme of radical populism in the era of the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine being in the spotlight of modern Slovak scientists inspire a deeper study of the language of political communication (Štefančík 2022, Cingerová, Dulebová, Štefančík 2021).

The primary research goals are to give a brief overview of using political euphemisms in the Slovak, Ukrainian, Spanish and English languages in the contemporary media and to provide examples of neologisms that appeared in online media content after February 24, 2022.

To achieve the established goals, purposeful sampling, as a technique, was applied. Qualitative research was conducted by gathering and analyzing data from information-rich websites to select neologisms and euphemisms, as well as phrases and sentences related to the events in Ukraine since

February 24, 2022, confirming store-up tension in the political and military sphere.

The scientific novelty of the research lies in the attempt to provide an overview of political euphemisms and neologisms related to political affairs covering the above-indicated period, spanning four languages: Slovak, Ukrainian, Spanish, and English.

Euphemisms and neologisms in the modern-day political media discourse

In the political sphere, euphemisms represent something better than it is. Compared to the euphemisms of everyday speech, euphemisms of the political scope hide unpleasant facts about military situations and the alleged happenings in combat zones.

In the modern-day political media discourse, euphemisms allow us to stick to indirect strategies for describing negative statements' ideological meaning and significance in the context of wars. Certain content avoids talking explicitly about political and social issues that are taking place in the world. The substitute expressions are used instead.

Euphemisms have manipulative potential in the political media discourse to influence public opinion and form a confident attitude of the masses toward political and military events.

Today political euphemisms are part of online media coverage. They cover facts and events in colors that correspond to journalism's strategies. The use of euphemisms is often explained by the desire to be politically polite since the ideology of correctness is a significant feature of political discourse.

Neologism is "a new word, usage, or expression" (Merriam-Webster 2022). Since February 24, 2022, new words have appeared in the Ukrainian language and enriched the vocabulary. It is worth noting that the fortune of neologisms in the language is unpredictable, so nobody knows if people will use the new word frequently or if it will disappear from the Ukrainian language.

Online content influences mass consciousness in the conditions of martial law. Moreover, it factors into using euphemisms and neologisms in online publications to endow thought with emotional shades.

English euphemisms in political and military content on the Internet

People closely associate euphemisms with the military-political sphere and PC's ideas. Euphemisms aim to soften attitudes to negative social phenomena, inhumane policies, and aggressive military actions. Euphemisms in English devoted to military themes circulate in online media content. Analyzing the various online resources, we focused on English-language political and military content published since February 24, 2022, and later covered Ukrainian issues.

The online media content of "The Atlantic Council," which is the American analytical center and a nonpartisan organization, covers a wide range of information accessible in English and contains the euphemisms such as (military) intervention, casualty, collateral damage, and surgical strike.

As an innocuous word, intervention alerts the readers to "governmental interference in economic affairs at home or in political affairs of another country" (Merriam-Webster 2022). Underpinning the content of "intervention," we note that it "is the term used for compromises of sovereignty by other states that are exceptional in some way, yet lines that differentiate and constitute these exceptions are not always clear and have varied over time" (Finnemore 2003). The notion of "military intervention," in its turn, should be construed as "the deployment of military personnel across recognized boundaries for the purpose of determining the political authority structure in the target state" (Finnemore 2003). As an example of the use of this euphemism, we cite below some sentences from the article "Russia's invasion has highlighted Ukraine's nation-building progress" by Anders Åslund. This article was published on August 14, 2022. The article stated that "the past eight years of Russian aggression against Ukraine have helped define the Ukrainian nation. This was already evident in 2014 following the seizure of Crimea and Russia's military intervention in eastern Ukraine. The consolidation of Ukrainian national identity has become even more pronounced over the past six months since the onset of Russia's full-scale invasion in February 2022" (Åslund, Atlantic Council, 14. 08. 2022). Another example is in the article "Attacks on hospitals from Syria to Ukraine: Improving prevention and accountability mechanisms". The authors of the article, Elise Baker and Gissou Nia, stated that "When Russia invaded Ukraine on February 24, 2022, it soon began implementing one of its frequent – and criminal – tactics that it had already been using in its military intervention in Syria: bombing healthcare and medical facilities" (Baker, Nia, Atlantic Council, 14. 06. 2022).

The English euphemism “casualty” in political and military content refers to “a military person lost through death, wounds, injury, sickness, internment, or capture or through being missing in action” (Merriam-Webster 2022). In the article “Russian War Report: Russia promotes misleading video accusing Ukraine of using mannequins as casualties” we read that “on April 7, Kremlin-controlled TV channel Rossiya 24 broadcast a video that it claimed was evidence of the Ukrainian military using mannequins to stage war casualties. However, the video was taken in Russia on a set of a TV series” (Digital Forensic Research Lab, Atlantic Council, 13. 04. 2022). In this article information takes actions that manipulate people’s consciousness. The euphemism “casualty” plays an essential role in influencing public opinion. Here is an example from Atlantic Council that published info news on March 16, 2022. We have read that “on March 16, Forward Defense nonresident senior fellow Margarita Konaev was quoted in an article in Stars and Stripes titled “Ukraine’s combat losses strike a painful chord with US military veterans.” MargaritaKonaev explains the difficulties in tracking the number of combatant deaths on either side combined with the incentive to underestimate the number of their own casualties” (Atlantic Council, 16. 03. 2022).

Online media reveal the factual content of the euphemism “collateral damage.” It means “injury inflicted on something other than an intended target. Specifically: civilian casualties of a military operation” (Merriam-Webster 2022). The article “Collateral Damage: The Environmental Cost of the Ukraine War” illustrates its usage. Fred Pearce, the author of the publication, wrote that “as the war in Ukraine drags on, scientists are increasingly concerned about the environmental consequences of the destruction. From forests ignited by shelling to wrecked factories spewing pollution to precarious nuclear plants, the long-term impacts could be profound” (Pearce, Yale Environment 360, 29. 08. 2022).

The euphemism most closely relates to political and military scope considering the thoughts about PC is “surgical strike.” The meaning is the following: “a carefully planned military attack that does not damage the surrounding area” (Merriam-Webster 2022). Peter Dickinson, in his article “Putin’s entire Ukraine invasion hinges on the coming Battle of Kherson,” expresses worry about political issues in Kherson by stating that “Ukraine is unlikely to throw everything into an all-out assault on Kherson. Instead, the Ukrainian strategy appears to be focused on gradual localized advances and surgical strikes to isolate Russian forces on the western side of the Dnipro River by cutting them off from resupply and targeting logistical hubs” (Dickinson, Atlantic Council, 02. 08. 2022).

Euphemisms and neologisms in the Ukrainian and English publications: a shade of military relationships

The use of euphemisms in online media contributes to evading unpleasant statements and concealing reality. However, euphemisms have become especially widespread in the RF media in recent times in connection with the current military developments on the territory of Ukraine.

Since February 24, 2022, the euphemism “the special military operation,” which is translated into Ukrainian as “спеціальна воєнна операція,” has been actively used in mass media today. The contextual analysis of the Ukrainian-language website АрміяINFORM, which is an information agency of the Ministry of Defense of Ukraine, allows giving examples of the usage of euphemisms (АрміяINFORM 2022). Let us take the content of the article “Як виконується “спеціальна військова операція рф на Україні,” або Про провалені плани кремля.” The author of the article is Kozubenko O. English translation is “How the “special military operation of the rf in Ukraine”, or about the kremlin’s failed plans” (Hereinafter translations by the authors of the article – Spišiaková, Shumeiko). We should note that proper names are written with small letters in online publications due to neglect. The author of the article wrote: “По-перше, треба сказати, що сама назва – “спеціальна військова операція” – створює в голові обивателя асоціації зі спецопераціями зі знищення терористичних угруповань та їхніх лідерів тощо. А законодавча заборона навіть згадки слова “війна” відсікає в мозку росіян саму суть того, що відбувається: неспровокована військова агресія проти іноземної держави” (Козубенко, АрміяINFORM, 25. 08 2022). This sentence states that, first of all, the phrase “the special military operation” creates associations in the mind of a simple philistine and makes him think that this is a special operation for destroying terrorist groups and their leaders. And the legal prohibition for even mentioning the word “war” cuts off the essence of what is happening in the brain of people in Russia: unprovoked military aggression against a foreign state.

The euphemism “спецоперація,” in English “a special operation,” is also widely used in Ukrainian media. For example, Voloshyn N., the author of the article “Військові зс рф масово консультуються з юристами щодо відповідальності за відмову участі у “спецоперації,” (Eng.: “The Russian Armed Forces are massively consulting with lawyers regarding responsibility for refusing to participate in “a special operation”) uses euphemisms “спецоперація” (Eng.: “a special operation”) and “спеціальна військова операція”. It is worth noting that the euphemism “спецоперація” is the shortened form of “спеціальна військова

операція”. Here is a quote from the article: “Найвище військово-політичне керівництво ерефії продовжує приховувати кількість та особи загибли військовослужбовців у “спеціальній військовій операції” на території України. Лише за статистикою російського командування, під час “спецоперації” в Україні загинуло близько 2000 тисяч осіб” (Волошин, АрміяINFORM, 12. 05. 2022). The meaning of written is the following: the highest military-political leadership continues to hide the number and identities of the soldiers killed during “a special military operation” on the territory of Ukraine; only according to the statistics of the Russian command, during “a special operation” in Ukraine, about 2,000 thousand people died.

Neologisms in online publications in Ukrainian and English acquired a shade of events that occurred since February 24, 2022. On July 20, 2022, Yevhen Bouquet, the correspondent for АрміяInform, introduced a Dictionary of neologisms of the Ukrainian language. In this dictionary, the word “Ukrained” (Ukr.: “зукраїнити”) defines the Russian invasion of Ukraine that received a negative assessment at the global level (Букет, АрміяINFORM, 20. 07. 2022). The verb “to be Ukrained” means “when you are Russia and you invade a country and the response is humiliation on a global forum (Urban dictionary 2022). In the above-mentioned “Dictionary of neologisms of the Ukrainian language,” the list of the neologisms with Ukrainian definitions is given. The following words are in the list: “аналоговнет” (щось, вигадане в росії); “байрактарити, енлоїти, джавелініти, стінгерити, хаймарсити” (нищити ворога, ходити на полювання, партизанити); “бандеромобіль” (бойовий автомобіль ЗСУ); “дебахнуло (дебахнулько)” (людина, яка через свій інтерес чи стурбованість може спричинити багато шкоди); “завдохсотити” (знищити ворога); “затридні” (нереалістичні плани); “затрьохсотити” (поранити, нейтралізувати ворога); “іхтамнетити” (знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути); “кадирити” (видавати бажане за дійсне); “кіборги” (воїни ЗСУ); “кімити” (зберігати оптимізм); “мамкувати” (не виконувати простих дій для збереження життя); “наволонтерити” (знайти щось потрібне, навіть з-під землі); “рашизм” (злочинна шовіністична ідеологія “русского міра”); “рашисти (русня, рюзкі, свинособаки, чмоні)” (російські військові, прихильники путіна); “термоточка” (пожежа в росії); “українити” (дати жорстку відповідь на невиправдані дії); “чорнобаїти” (наступати на одні й ті ж самі граблі); “шойгувати” (вдавати, що все добре, коли це не так); “хлопок” (вибух у росії, білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти) (Букет, АрміяINFORM, 20. 07. 2022). In the article “Новомова” Орвелла в реальному житті: чому сучасна Росія боїться

слів” (Eng.: “Orwell’s “new language” in real life: why Russia is afraid of words today”), the meaning of the Ukrainian word “хлопок” (Eng.: “clap”) that is used instead of “вибух” (eng.: “explosion”) is the following: “Хлопками” називають будь-які вибухи, загрозу чи наслідки від яких ЗМІ хочуть применшити” (Eng.: “Claps” are any explosions, threats, or consequences that the media want to downplay”) (Суспільне 2022). One of the definitions of the Urban Dictionary for the neologism “clap” is: “to get shot by a firearm” (Urban Dictionary 2022). The dictionary defines “rushism” (Ukr.: “рашизм”) as “a form of fascism, with disdain for liberal democracy and the western parliamentary system. Its extreme nationalism originated in the perceived greatness of the former USSR. It embraces a cult of violence against everyone not identified Russian. It often claims opponents are Nazis. The Rushisti aim to unite all Russian living in historically USSR territory, as well as gain additional lands for expansion” (Urban Dictionary 2022). T. Snyder, the author of the article “The War in Ukraine Has Unleashed a New Word” wrote that “in a creative play on three different languages, Ukrainians identify an enemy: ‘ruscism’” (Snyder, The New York Times Magazine, 22. 04. 2022). This is how the author explained the meaning of the word “рашизм”: “The City Council of Mariupol, Ukraine, was trying to make a point about mass death. Their city had been hit hardest by the Russian invasion, and thousands of corpses lay amid the rubble after weeks of urban warfare. After the revelation of Russian atrocities in Bucha and other cities in northern Ukraine, the elected representatives of the port city wished to remind the world that the scale of killing in the south was still higher. In dry and sober language, they described the fates of Mariupol residents. Occasionally, though, emotion slipped through: In passing, the council members referred to the Russian perpetrators by a term of condemnation that every Ukrainian knows, though it is not yet in the dictionaries and cannot (yet) be said in English: “рашизм” (Snyder, The New York Times Magazine, 22. 04. 2022).

By the way, the word “kiborg” means “... super kind funny guy...” (Urban Dictionary, 2022). But “a cyborg” is “a human who has certain physiological processes aided or controlled by mechanical or electronic devices” (Urban Dictionary 2022). In the context of the military relationship, the word “cyborg” (Ukr. (plural): “кіборги”) means “воїн ЗСУ” in the Ukrainian language and therefore it is translated into the English language as “the soldier of Ukraine Armed Forces” (Букет, АрміяINFORM 20. 07. 2022). D. Brennan and Ye. Kyklychev, the authors of the article “‘Cyborg’ Fighter Rallies Ukraine Counter-Attack Against Russia,” wrote that Roman Kostenko is “one of the famous “cyborg”

Ukrainian troops who defended Donetsk International Airport in 2014” (Brennan, Kyklychev Newsweek, 10. 08. 2022).

Some words gained new semantic meanings after February 24, 2022. A Dictionary of neologisms of the Ukrainian language, that Yevhen Bouquet compiled and published online in АрміяInform, gives a few examples such as “тривога” (сигнал про необхідність прямування до укриття), “чисте небо” (відбій повітряної тривоги), “орк” (російські військові, нелюдська істота) (Букет, АрміяINFORM 20. 07. 2022). The word “ork” (Ukr.: “орк”) is a derogatory term for russian soldiers. A fantasy Ork (or Orc) is traditionally depicted as an uncultured, barbaric, destructive and merciless warrior. During the 2022 invasion of Ukraine by russian forces, numerous instances of Ukrainian social media posts simply called russian invaders Orks” (Urban Dictionary 2022).

Euphemisms and neologisms in the Slovak media: the modern political and media landscape

Since February 24, 2022, the Slovak-language online media has published articles containing information about Ukraine. The euphemism “špeciálna vojenská operácia” (eng.: the special military operation) is used in media content. We provide some examples mentioned in *Týždenník TREND*. The Slovak Internet website “Týždenník TREND” presents the euphemism “špeciálna vojenská operácia” within the content that describes events in Ukraine.

On August 9, 2022, the article “Väčšina Rusov chce mier s Ukrajinou, ukázal prieskum v Rusku” focuses on people’s opinions. The article states: “Prieskum takisto zistil, že 59 percent Rusov je presvedčených, že takzvaná „špeciálna vojenská operácia“ trvá už príliš dlho – s takýmto hodnotením nesúhlasí 28 percent ľudí. Približne 30 percent respondentov si myslí, že vojna bude trvať aj ďalší rok” (Týždenník TREND 2022).

On August 11, 2022, the Internet article titled “Ruských brancov posielajú na Ukrajinu proti ich vôli, zistili Bellingcat a The Insider” was published. The euphemism “špeciálna vojenská operácia” is in the published text: „Nikto sa ma nepýtal, či sa chcem zúčastniť špeciálnej vojenskej operácie,” písal branec”; “Zo Sýrie na Ukrajinu. Jeden z brancov uviedol, že bol na manévroch na vojnovej lodi pri sýrskom pobreží, keď nás “podviedli, aby sme išli na Ukrajinu: nikto sa ma nepýtal, či sa chcem zúčastniť špeciálnej vojenskej operácie” (Týždenník TREND 2022).

On September 10, 2022, in a publication called “Rusko oznámilo, že sťahuje vojakov z kľúčových častí Charkovskej oblasti” the above-

mentioned euphemism is also found: “cieľom dosiahnuť stanovené ciele špeciálnej vojenskej operácie a oslobodiť Donbas” (Týždenník TREND 2022).

Neologisms in the Slovak language, being an inevitable part of the modern political and media landscape, are the following: “putinismus” (meaning: Putin’s ideology), “denacifikácia,” “derusifikácia,” “rozpínavý putinistan” (meaning: the expansive of Putin’s country). There is also a wordplay. For example, “liliputin” (liliput (Eng.: a midget) and putin).

The Slovak people used some words and expressions during the Second World War. Some words and phrases were revitalized not long ago, becoming relevant again and used in everyday speech in 2022. These words and phrases entered the language in current socio-political conditions. Among them: “agresor,” “vojnový štvác,” “sluha Ameriky.”

The results of our research cover the analysis of the content of the Slovak online edition Actuality.sk. Conducting our scientific study, we found Slovak neologisms related to political issues in the most recent publications in Actuality.sk. For example, “kremel’ský majdan”: the name “Maidan” has become generalized (Dobšinský, Aktuality.sk, 19. 09. 2022). The words and expressions revitalized not long ago were found within the Actuality.sk website’s content. Among them the word “kolaborant” (meaning: collaborator means someone who “cooperates treasonably” and brings to mind the people-collaborators who betrayed their countries to the Nazis during the Second World War, known as “fascist collaborators”); the phrase “adorácia (Hitlera)” (Eng.: the worship of somebody) that was used in the context of coverage the events taking place during the Second World War; the expression “železná opona” (Eng.: the “iron curtain”) that has strong associations with Cold War-era events (Dobšinský, Aktuality.sk, 19. 09. 2022).

Political euphemisms and neologisms in the Spanish media

In Spanish-speaking countries and Spanish-language media, there is the phrase “la corrección política” / “lo políticamente correcto” (the abbreviation PC is used in this article) that is commonly translated into English as “political correctness” or “politically correct.” This Spanish expression is an exact way of saying that somebody is concerned about the democratic minorities, “conforming to a belief that language and practices which could offend political sensibilities ... should be eliminated” (Merriam-Webster 2022). We want to mention in this connection that “lo

políticamente correcto” (in Spanish) stands for “the euphemism” and “the taboo.”

The Spanish scholars also gain a clear insight into the expression “lo políticamente correcto.” For instance, a well-respected university lecturer, doc. Dr. Beatriz Gómez-Pablos, Ph.D., affiliated with Comenius University in Bratislava, believes that PC is a vital concept in a multicultural society (Gomez-Pablos 2016). And Gómez-Pablos B. suggests several examples of using euphemisms such as “ajuste impositivo” (Eng.: tax adjustments) for “aumento de impuestos” (Eng.: a tax increase), “conflicto laboral” (Eng.: a labor dispute) for “huelga” (Eng.: the strike), “daños colaterales” (Eng.: collateral damage) for “muertes o víctimas civiles” (Eng.: civilian casualties), “operación militar” (Eng.: a military operation.) for “invasión” (Eng.: the invasion) (Gomez-Pablos 2016).

Spanish scientists-linguists contemporaries Francisco Marcos-Marín and Amando de Miguel Rodríguez view the phrase “lo políticamente correcto” as an ideological manipulation. They, in our view, consider that there is something that makes ideological manipulation so sinister. It is about the way of bypassing a sense of human mental and behavioral autonomy. Thus, Marcos-Marín and De Miguel claim that “the politiqués “is the apotheosis of the euphemism. What we call political correctness derives, above all, from English that permeates everywhere. PC is already a euphemism translated from English. “It has little to do with politics and a lot to do with social hypocrisy” (Marcos-Marín, de Miguel 2009: 235).

One of the modern Slovak scientists, Bohdan Ulašin, also talks about a vast system of politically correct language and provides examples of using political euphemisms in Spanish media content, such as: “acción” (Eng.: action) / “intervención militar” (Eng.: military intervention), “conflicto armado” (Eng.: armed conflict), “de solución de fuerza” (Eng.: workforce solution) / “militar” (Eng.: military), “daños colaterales” (Eng.: collateral damage) (Ulašin 2022: 147).

Political euphemisms, as a way of manipulation in the contemporary media, have occurred in prominent Spanish digital newspapers and news websites covering events in Ukraine since February 24, 2022. We can state that political euphemisms have become an integral part of the Spanish-speaking media environment. On March 03, 2022, the article entitled “Putin asegura que la “operación especial” en Ucrania marcha según “el plan” previsto” (Eng.: “Putin assures that the “special operation” in Ukraine is proceeding according to plan”) appeared in the online media coverage (EuropaPress 2022). We note that in the Spanish-speaking media, the euphemism “operación especial” is enclosed by quotation marks. Here is another example. A newspaper entitled “El País” published the article

“Prohibido utilizar la palabra “guerra” para describir la invasión de Ucrania en los medios rusos”. (Eng.: In Russian media, it is banned to use the word “war” to describe the invasion of Ukraine) on February 28, 2022. In the article we have read: “..... denominar a la oficialmente “operación especial” rusa como un “ataque, invasión o declaración de guerra” (Eng.: ... officially call it in Russian “a special operation”, implying an “attack, invasion or declaration of war”) (El País 2022).

Today, political language consists mainly of euphemisms that make the speech vaguer, with deliberate confusion and ambiguity. Furthermore, examples from “El País,” an online publisher of news and information, prove it. In particular, we have read in the online edition of “El País” that “Washington observa una nueva dinámica en el conflicto tras los éxitos cosechados por las tropas ucranias en el este” (Eng.: Washington observes a new dynamic in the conflict after the successes, reaped by the Ukrainian armed forces in the East) (El País 2022).

As noted by the Internet edition of “AA” on February 24, 2022, “Rusia realiza una intervención militar a gran escala con ataques en ciudades de toda Ucrania” (Eng.: Russia conducts large-scale military intervention with attacks on cities across Ukraine) (A. Aliyev, AA, 24. 02. 2022).

The Spanish-language website, „20 minutos“, wrote on September 08, 2022: “Cargos rusos acusan de alta traición a Putin por la intervención militar en Ucrania” (Eng.: The Russians have accused Putin in high treason for military intervention in Ukraine) (20 minutos 2022).

Considering the fact that Spanish is one of the most used languages in the network and a lot of Internet users communicate in Spanish, we analyzed euphemisms with political-military meaning from TV news on channels TV1 and 24h. As a result of analysis, the following phrases were collected: “decir adiós a los soldados” (Eng.: saying goodbye to soldiers) for “enterrarlos” (Eng.: bury them); “atender las necesidades de la población” (Eng.: address the needs of the population) for “ayudar a las víctimas” (Eng.: to help the victims); “reforzar otras zonas” (Eng.: reinforce other areas) for “armar” (Eng.: arming); “levantar atestados” (Eng.: raise attestations) for “recoger denuncias / testimonios” (Eng.: collect complaints / the testimonials / evidence); cambiando de rumbo de la guerra (Eng.: turning the tide of war) for “empezar a perder la guerra” (Eng.: start losing the war); EEUU ha pronunciado su preocupación (Eng.: the USA has voiced its concern) for “no está contento / está enfadado” (Eng.: he is not happy / he is angry); “objetivo civil” (Eng.: civilian target) for “población / gente como objetivo militar” (Eng.: the population / military objectives); “reagrupación táctica” (Eng.: tactical regrouping) – in Russian media for “retirada” (Eng.: retreat); “efectivos” (Eng.: troops) for “tropas / soldados”

(Eng.: forces / troops / soldiers); “... antes de que caiga la ciudad” (Eng.: before the city falls) for “antes de que la conquisten” (Eng.: before they conquer it).

The political situation in Ukraine, the reference point of which is considered to be February 24, 2022, has thrust the Spanish online media space shifts the focus of attention to the plane of political and military reality. The events in the Ukrainian cities and the ramifications of the clash of interests have profound economic and political consequences. In this period, new expressions enriched the Spanish vocabulary – neologisms, as well as words and phrases that were revitalized in the Spanish language in 2022, including regarding Ukraine’s events. For example, “turistas energéticos” (Eng.: energy tourists). In the Spanish media, this phrase refers to German tourists who want to come to Spain in winter to save electricity, and the hotels are all geared up to provide amenities for this kind of tourism. The word “desnacificar” (Eng.: to discredit) was revitalized not so long ago, as people did not use it in communication since World War II, and recently, Putin started using it again. The vivid examples are also the following phrases in Spanish: “abrir el melón energético” (Eng.: opening up the energy melon). These phrases refer to all types of energy coming from Russia, including gas, oil, and coal; “guerra informática” (Eng.: information war/information warfare/cyberwarfare).

Conclusion

Thus, the preliminary analysis of political euphemisms in the Slovak, Ukrainian, Spanish and English languages in the contemporary media reveals their eerie insight into the potential for manipulating the human consciousness, compelling people to believe in media reports concerning political and military events.

Due to the recent political events in Ukraine, euphemisms and neologisms that reflect the atmosphere of present-day world realities are integral components of information-rich websites. Since February 24, 2022, in media coverage, online publications have reflected the political priorities of different countries. Language and politics were united in online media content of English-language websites called “The Atlantic Council,” “Newsweek,” “The New York Times Magazine,” “Yale Environment 360,” and Ukrainian-language website “АрміяINFORM,” which is an information agency of the Ministry of Defense of Ukraine, “Суспільне”; Slovak-language Internet sites called “Aktuality.sk”, “Týždenník TREND”;

Spanish-language online media such as “EuropaPress,” “El País,” “AA,” “20 minutos”.

Our conclusion is supported by the idea that language and politics are inseparable in online mass media amid political controversy and military clashes. Moreover, neologisms as new words and expressions, introduced into Slovak, Ukrainian, Spanish and English languages in the conditions of martial law, express outrage concerning the ideology of the adversary and admiration for the courage of a warrior.

Sources and excerpted texts

- Aliyev, A. (2022): Rusia realiza una intervención militar a gran escala con ataques en ciudades de toda Ucrania. In: aa.com.tr, 24. 02. 2022, <<https://www.aa.com.tr/es/mundo/rusia-realiza-una-intervenci%C3%B3n-militar-a-gran-escala-con-ataques-en-ciudades-de-toda-ucrania/2512745>> [30. 09. 2022].
- Åslund, A. (2022): Russia’s invasion has highlighted Ukraine’s nation-building progress. In: Atlantic Council, 14. 08. 2022, <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias-invasion-has-highlighted-ukraines-nation-building-progress/>> [30. 09. 2022].
- Atlantic Council (2022): Konaev in Stars and Stripes on counting Ukrainian casualties, In: Atlantic Council, 16. 03. 2022, <<https://www.atlanticcouncil.org/insight-impact/in-the-news/konaev-in-stars-and-stripes-on-counting-ukrainian-casualties/>> [30. 09. 2022].
- Baker, E.; Nia, G. (2022): Attacks on hospitals from Syria to Ukraine: Improving prevention and accountability mechanisms, In: Atlantic Council, 14. 06. 2022, <<https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/attacks-on-hospitals-from-syria-to-ukraine-improving-prevention-and-accountability-mechanisms/>> [30. 09. 2022].
- Brennan, D.; Kyklychev, Ye. (2022): ‘Cyborg’ Fighter Rallies Ukraine Counter-Attack Against Russia, In: Newsweek, 10. 08. 2022, <<https://www.newsweek.com/cyborg-ukraine-war-counter-attack-russia-fighter-kherson-roman-kostenko-1732419>> [30. 09. 2022].
- Dickinson, P. (2022): Putin’s entire Ukraine invasion hinges on the coming Battle of Kherson, In: Atlantic Council, 02. 08. 2022, <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/putins-entire-ukraine-invasion-hinges-on-the-coming-battle-of-kherson/>> [30. 09. 2022].
- Digital Forensic Research Lab (2022): Russian War Report: Russia promotes misleading video accusing Ukraine of using mannequins as casualties, In: Atlantic Council, 13. 04. 2022, <<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russian-war->

- report-russia-promotes-misleading-video-accusing-ukraine-of-using-mannequins-as-casualties/ > [30. 09. 2022].
- Dobšinský, B. (2022): Káčer: V našom susedstve zomierajú ľudia a my budeme plakať, či sme schopní utiahnuť si opasok? (rozhovor). In: Aktuality.sk, 19. 09. 2022, <<https://www.aktuality.sk/clanok/-fp6BMth/kacer-v-nasom-susedstve-zomieraju-ludia-a-my-budeme-plakat-ci-sme-schopni-utiahnut-si-opasok-rozhovor/>> [30. 09. 2022].
- El País (2022): Dostupné na: <<https://elpais.com/internacional/2022-02-28/prohibido-utilizar-la-palabra-guerra-para-describir-la-invasion-de-ucrania-en-los-medios-rusos.html>> [30. 09. 2022]; <<https://elpais.com/internacional/2022-09-14/ultima-hora-de-la-guerra-entre-ucrania-y-rusia-en-directo.html>> [30.09.2022].
- Pearce, F. (2022): Collateral Damage: The Environmental Cost of the Ukraine War, In: Yale Environment 360, 29. 08. 2022, <<https://e360.yale.edu/features/ukraine-russia-war-environmental-impact>> [30. 09. 2022].
- EuropaPress (2022): <<https://www.europapress.es/internacional/noticia-putin-asegura-operacion-especial-ucrania-marcha-plan-previsto-20220303193646.html>> [30. 09. 2022].
- Snyder, T. (2022): The War in Ukraine Has Unleashed a New Word, In: The New York Times Magazine, 22. 04. 2022, <<https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>> [30. 09. 2022].
- 20 minutos. (2022): <<https://www.20minutos.es/noticia/5053512/0/cargos-publicos-rusos-acusan-a-putin-de-traicion-por-intervencion-en-ucrania>> [30. 09. 2022].
- ТýždenníkTREND (2022), <<https://www.trend.sk/>> [30. 09. 2022].
- Букет, Є. (2022): АрміяInform представляє словник неологізмів української мови, In: АрміяInform, 20. 07. 2022, <<https://armyinform.com.ua/2022/07/20/armiyainform-predstavlyaye-slovyk-neologizmiv-ukrayinskoyi-movy/>> [30. 09. 2022].
- Волошин, Н. (2022): Військові зс рф масово консультуються з юристами щодо відповідальності за відмову участі у “спецоперації”, In: АрміяInform, 12. 08. 2022, <<https://armyinform.com.ua/-2022/05/12/vijskovi-zs-rf-masovo-konsultuyutsya-z-yurystamy-shhodo-vidpovidalnosti-za-vidmovu-uchasti-u-speczoperacziyi/>> [30. 09. 2022].
- Козубенко, О. (2022): Як виконується “спеціальна військова операція рф на Україні”, або Про провалені плани кремля, In: АрміяInform, 25. 08. 2022, <<https://armyinform.com.ua/2022/08/25/yak-vikonuyetsya-speczialna-vijskova-operacziya-rf-na-ukrayini-abo-pro-provaleni-plany-kremlya/>> [30. 09. 2022].

Суспільне. (2022): “Новомова” Орвелла в реальному житті: чому сучасна Росія боїться слів, In: Суспільне, 08. 05. 2022., <<https://suspilne.media/247797-novomova-orvella-v-realnomu-zitti-comu-sucasna-rosia-boitsa-sliv/>> [30. 09. 2022].

Online dictionaries

Cambridge dictionary (2022): <<https://dictionary.cambridge.org/>> [30. 09. 2022].

Merriam-Webster (2022): <<https://www.merriam-webster.com/>> [30. 09. 2022].

Oxford learners' dictionary (2022): <https://www.oxfordlearners-dictionaries.com/> [30 .09 .2022].

Urban dictionary (2022): <<https://www.urbandictionary.com/>> [30. 09. 2022].

References

CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČIK, R. (2021): *Politická lingvistika*. Bratislava: EKONÓM.

FINNEMORE, M. (2003): *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force*. Ithaca, London: Cornell University Press.

GOMEZ-PABLOS, B. (2016): *Lexicología española actual*. Nümbrecht: Kirsch-Verlag.

MARCOS-MARÍN, F.; DE MIGUEL, A. (2009): *Se habla español*. Madrid: Biblioteca Nueva.

SPIŠIAKOVÁ, M. (2021): Nová slovná zásoba v španielskych médiách v súvislosti s koronavírusom. In: ŠTEFANČIK, R. (eds.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, pp. 448-459.

SPIŠIAKOVÁ, M.; KITTOVÁ, Z. (2020): Labour market requirements for foreign language education with a focus on Spanish. *Advanced Education*, 7(14): 29-37. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.196817>

SHUMEIKO, N. (2016): Content Peculiarities of Master's Professional Foreign Language Training in Translation Studies and Interpretation at the Universities of Slovakia. *Comparative professional pedagogy*, 6(3): 37-42. <https://doi.org/10.1515/rpp-2016-0031>

SHUMEIKO, N. (2016): The educational potential of the content of innovative foreign language training programs for future humanitarian special-

- ists in Slovak universities (Ukr.: Виховний потенціал змісту інноваційних програм іншомовної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю в університетах Словаччини). In: ЛОКШИНОЇ, О. Р. (ed.): *Педагогічна компаративістика – 2016: освітні реформи та інновації у глобалізованому світі: матеріали науково-практичного семінару*. Київ: Педагогічна думка, pp. 187-189, <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/ped_kompar_-2016.pdf> [30. 09. 2022].
- SHUMEIKO, N. (2019): Language education in the Slovak higher education space (Ukr.: Мовна освіта у словацькій вищій школі). *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. Конф.* Київ: Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана, pp. 286-288 <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30718/SMK_65.pdf?sequence=1> [30. 09. 2022].
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: EKONÓM.
- ULAŠIN, B. (2022): *Lexikológia španielskeho jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Contact:

Assoc. Prof. Mgr. Mária Spišiaková, PhD.

Department of Romance and Slavic Languages

Faculty of Applied Languages

University of Economics Bratislava

Email Address: maria.spisiakova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9976-039X>

Assis. Prof. Mgr. Natalia Shumeiko, PhD.

Department of English Language

Faculty of Applied Languages

University of Economics Bratislava

Email Address: natalia.shumeiko@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7859-7519>

Vedecký skepticizmus v jazyku radikálneho populizmu

Radoslav Štefančík – Katarína Zamborová

Abstract

Scientific Scepticism in the Language of Radical Populism. *The article discusses the term scientific scepticism. The authors define the term, introduce it in the theoretical terms, and then identify it in the language of Slovak radical populists. They conclude that scientific scepticism was already present in Slovak political discourse before 2020. Radical populists questioned the importance of compulsory vaccination and were equally sceptical about the debate on climate change, and global warming. Scientific scepticism as a communication strategy has been significantly more prevalent since 2020 than before. It experienced its boom, especially during the COVID-19 pandemic. Radical populists first questioned the existence of the coronavirus, then supported treatment with experimental drugs, and finally questioned the importance of vaccination against COVID-19. This approach fits into the binary black-and-white logic of radical left and right populists, in which the elite – political, economic, cultural, and scientific – are seen as the enemy of the people.*

Keywords: populism, radicalism, hate speech, enemy, Slovakia, covid-19 pandemic, doubt in science.

Kľúčové slová: populizmus, radikalizmus, hate speech, nepriateľ, Slovensko, pandémie COVID-19.

Úvod

Pandémia ochorenia COVID-19 a protipandemické opatrenia boli živnou pôdou pre populistov, ktorých komunikačné stratégie sú založené nielen na kritike vlády, ale aj na spochybňovaní výsledkov vedeckého bádania (Staerklé et al. 2022). „Populizmus je vo všeobecnosti nepriateľský voči odbornosti, a predsa prekvitá v čase, keď sa odbornosť zdá byť nevyhnutnejšia ako kedykoľvek predtým“ (Brubaker 2021: 7). Už v minulosti sa krajne pravicové politické strany prezentovali negatívnym prístupom k očkovaniu detí proti niektorým chorobám. Očkovanie prezentovali najmä ako cieľ nadnárodných farmaceutických firiem o maximalizáciu svojho zisku. Ve-

decký skepticizmus sa naplno prejavil aj počas zintenzívnenia debaty o klimatických zmenách a globálnom otepľovaní. Lídri a podporovatelia krajne pravicových strán sú zvyčajne skeptickí voči zmene klímy a nepriateľsky naladení k opatreniam, ktorých cieľom je zmierniť dopady globálneho otepľovania (Lockwood 2018). Dodnes sa objavujú názory, že klimatická zmena je založená na vedomom klamstve, ktoré je produkované veľkými skupinami sledujúcimi vlastné ekonomické záujmy (Forehtner 2019). Tieto debaty viedli dokonca k stavu, že skepticizmus k novým vedeckým poznatkom sa začal vnímať ako pozitívna vlastnosť, dokonca ako intelektuálna či vedecká cnosť (Coudy, Corry 2013).

Nás v tomto kontexte zaujíma, ako radikálni politici – tak na ľavom ako aj na pravom okraji slovenského straníckeho spektra – pristupovali k výsledkom vedeckého bádania. Pri našom uvažovaní vychádzame z prekladu, že nie všetky protipademické ochorenia boli založené na výsledkoch vedeckého bádania. Niektoré mali čisto politickú povahu. Išlo najmä o celoplošné testovanie na prelome októbra a novembra 2021 a 2022, alebo očkovaciu lotériu. Tieto dve opatrenia neboli založené na vedeckom poznaní, pričom prevažoval politický úmysel konkrétnych vládnych politikov a nemal prakticky žiadne relevantné účinky v boji proti koronavírusu. Celoplošné testovanie sa tak stalo objektom vedeckého bádania, ale bez relevantných účinkov na boj proti pandémie. Z tohto dôvodu nás bude v prvom rade zaujímať, ako radikálni populisty prezentovali svoj prístup k poznatkom, ktoré sú výsledkom vedeckého bádania a sú sprístupnené aj vo forme vedeckých článkov uverejnených v kvalitných vedeckých časopisoch s vysokým impakt faktorom.

V našom texte si všímame osobitnú skupinu politických aktérov, a síce radikálnych populistov (k radikálnemu populizmu viac Štefančík 2022). Zámerne nepoužíva výraz extrémisti pre jeho obsahovú nejednoznačnosť. Objektom našej analýzy sú tak vyjadrenia predstaviteľov politických strán ako Smer-SD, Republika a Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS). Všímame si nielen obsahovú úroveň, t. j. čo hovoria a na akých argumentoch zakladajú svoje komunikačné stratégie vo vzťahu k protipandemickým opatreniam, ale zameriavame sa aj na stylistickú a lexikálnu rovinu jazyka. T. j. všímame si, aké výrazové prostriedky používajú radikálni populisty na šírenie svojich skeptických posolstiev k výsledkom vedeckého bádania a názorom odborníkov z oblasti medicínskeho výskumu a praxe, epidemiológie, či expertov z príbuzných odborov. Analyzované textové fragmenty boli publikované najmä v podobe vyjadrení na sociálnych sieťach alebo počas plenárnych debát v Národnej rade Slovenskej republiky, prípadne ide o prepisy audiovizuálnych vyjadrení.

Vedecký skepticizmus. O čo ide?

V úvode tohto textu sme upozornili, že vedecký skepticizmus je v súčasnosti niektorými vedeckými kruhmi prezentovaný ako pozitívna vlastnosť, dokonca ako prejav intelektu. S týmto by sme mohli súhlasiť len do takej miery, ak by za skeptickým pohľadom boli aj konkrétne výsledky ďalšieho vedeckého bádania. Napokon, na pochybovaní a skeptickom prístupe k stavu doterajšieho poznania sa veda celé stáročia posúvala ďalej. Platilo to v čase, keď Galileo Galilei spochybnil dovtedajšie učenie katolíckej cirkvi o obehu Slnka okolo Zeme, platilo to pri objavení atómov, nových chemických prvkov a platí to aj dnes, keď tisíce vedcov prichádzajú k novému poznaniu tým, že spochybnia to pôvodné. Základom tohto prístupu je však dlhoročný výskum založený na merateľných vedeckých výsledkoch. Problém skepticizmu k vedeckému bádaniu, ktorý je prezentovaný nielen niektorými vedcami, ale v prvom rade politikmi, je to, že nie je založený na vede a výskume, ale len na jednoduchom názore, postoji, často prezentovaný ako výsledok „zdravého rozumu“ (Richter 2017, Hoffmann 2020). Tento výraz sa používa na zdôraznenie jednoduchej a všeobecne zdieľanej mysle človeka, ktorá je založená na osobnej každodennej skúsenosti. Zdravý rozum má prezentovať čestnejší prístup ako názory predstaviteľov politickej, kultúrnej (herci, speváci), ekonomickej (zástupcovia bánk, poisťovní, veľkých firiem), prípadne akademickej elity, pretože „ešte nie je infikovaný vírusom moderného skepticizmu, a preto má stále nefalšovaný prístup k pravde“ (Batková, Najšlová 2021: 29). Vetná konštrukcia – ved’ na to stačí zdravý rozum – je populistami používaná na posúdenie toho, čo je správne a čo nesprávne, čo je dobré a čo zlé, čo pozitívne a čo negatívne, čo má ľuďom – obyvateľom – prospieť, a naopak, čo im môže uškodiť (Smolík 2018, Demčišák, Fraščíková 2021). Zdravý rozum má fungovať ako integračný faktor prehlbujúci homogenitu ľudu (Mede, Schäfer 2020), napokon každý z nás máme nejakú osobnú skúsenosť, na základe ktorej môžeme odvodzovať naše rozhodnutia, a to bez ohľadu na spoločenský status, vzdelanie, výšku príjmu. Keďže populisty používajú zjednodušený jazyk, uvedená vetná konštrukcia zapadá do čiernobieleho uvažovania a zjednodušovania reality. Predstavenú komunikačnú stratégiu používajú populisty často, pretože niektoré vládne opatrenia, teda opatrenia tej časti politického spektra, ktoré vnímajú populisty ako svojich nepriateľov, nie sú v súlade s osobnou skúsenosťou ľudu, sú nové, nepoznané, a hoci sú odporúčané vedeckými autoritami, napríklad z prostredia rezortu zdravotníctva, sú populistami odmietané. Hodnotenie podľa zdravého rozumu je tak v opozitnom postavení k rozhodnutiam vládnych inštitúcií (Niehr, Reissen-Kosch 2018).

V odbornej literatúre existuje zhoda, že uvažovanie populistov je dichotomické v zmysle *my* vs. *oni*, resp. *tí druhí* (Jagers, Walgrave 2007, Klein 2012, Cingerová, Dulebová 2019). Kategóriu *my* tvorí kultúrne homogénna masa, oproti ktorej v opozičnom postavení stojí buď politická elita, alebo celá rada rôznych individualít, skupín, národov, prípadne inštitúcií, ktorých záujmy nekorešpondujú so záujmom kultúrne homogénnej masy – ľudu (Ižák 2021). Voči ľudu tak môžu stáť niektoré národnostné skupiny, sexuálne menšiny, migranti, moslimovia, veľké finančné inštitúcie, medzinárodné organizácie alebo celé štáty. Vzhľadom na to, že tieto skupiny patriace do kategórie *oni* majú iné záujmy, radikálni populisty ich predstavujú spravidla ako hrozbu (Seresová 2018, Lidák, Srb 2019, Demirkol 2022).

Práve na uvedenej dichotómii *my* vs. *oni*, resp. ľud vs. politická elita je založené uvažovanie niektorých autorov (Huber, Greussing, Eberl 2021), pri vysvetľovaní vedeckého skepticizmu z dvoch perspektív. Prvá vychádza z nedôvery ľudí v štátne inštitúcie. Z toho vyplýva, že ak niekto prejavuje nedôveru v štátne inštitúcie, s nedôverou pristupuje aj k opatreniam, ktoré tieto inštitúcie vytvárajú. Druhý moment vychádza z antielitárskeho prístupu radikálnych populistov. Populisti vnímajú predstaviteľov vedeckej obce ako súčasť elity (Mede, Schäfer 2020). Elita, ktorá podporuje vládne opatrenia, napríklad v boji proti koronavírusu je tak úzko prepojená s vládou elitou, keďže viaceré protipandemické opatrenia vychádzajú práve z vedeckého poznania. Keďže populisty zakladajú svoje komunikačné stratégie na kritike elít, rozširujú svoj kritický postoj aj na vedcov a výskumníkov.

Mede a Schäfer (202) si všimajú, že práve mnohé európske populistické strany kriticky nazerajú na výsledky vedeckého bádania. Tento typ populizmu definujú ako „súbor myšlienok, ktoré naznačujú, že existuje morálne podmienený antagonizmus medzi (údajne) cnostným obyčajným ľudom a (údajne) necnostnou akademickou elitou, a že tento antagonizmus je spôsobený tým, že elita si neoprávnene nárokuje a ľud oprávnené požaduje suverenity rozhodovania v oblasti vedy a suverenity hovorenia pravdy“ (Mede, Schäfer 2020: 473). Tento prístup zapadá do populistickej čiernobielej logiky, ktorá vymedzuje dve voči sebe antagonisticky postavené skupiny – skupinu MY – teda (ekonomicky, politicky alebo kultúrne) homogénny ľud, ako homogénna entita občanov, ktorí sú považovaní za cnostných pre svoj bezúhonný charakter (Mede, Schäfer 2020) – a skupinu ONI, teda skupinu ľudí, ktorí sa niektorými charakteristikami, napríklad používaním vedeckých metód, ďaleko vzdialených od autentických každodenných skúseností, odlišujú od ľudu a ich záujmom má byť vedomé poškodzovanie záujmov ľudu. Ľud má mať nejakú konkrétnu predstavu o svojich záujmoch a preto niektorí politici odvodzujú svoje záujmy od údajného záujmu ľudu.

Populizmus spojený s pochybovaním o výsledkoch vedeckého bádania je zameraný na vedecké, výskumné a akademické elity a vykresľuje ich ako protiklad k bežným, obyčajným ľuďom. Tieto "vedecké elity" sú tak len jednou podmnožinou všeobecnej elity, ktorá rozhoduje o veciach spojených s vedou, univerzitami, prípadne výskumnými ústavmi. Vedeckí skeptici predstavujú akademické elity ako homogénnu skupiny škodiacu záujmom ľudí, a to aj napriek tomu, že medzi vedcami – prípadne univerzitami – môžu existovať rozpory. „Obyčajní ľudia“ považujú vedcov a akademikov za ľudí „odtrhnutých od reality“, od bežných starostí ľudí. Za dôležité sa považuje to, „zjavné ignorovanie obyčajných ľudí, ich požiadaviek a cností vedie populistov spojených s vedou k tomu, že opisujú akademické elity ako nemorálny kolektív, ktorí si ctia umelú epistemológiu a znevažujú jednoduchú, naturalistickú a spoľahlivú epistemológiu obyčajných ľudí“ (Mede, Schäfer 2020: 481).

Vedecký skepticizmus ako súčasť obsahu komunikačných stratégií radikálnych populistov na Slovensku

Spochybňovanie výsledkov vedeckého bádania nie je žiadnou novinkou ani v prípade Slovenska. Pravicové extrémistické subjekty spochybňovali vedecké poznanie už v minulosti. Išlo napríklad o spochybňovanie povinného očkovania detí, ktoré sa na Slovensku realizuje už niekoľko desaťročí. Za očkovaním videli extrémisti skôr snahu farmaceutických firiem o maximalizáciu zisku, a nie záujem brániť šíreniu niektorých infekčných chorôb.

Neskôr začali extrémisti spochybňovať klimatické zmeny, ktoré vedú okrem iného ku globálnemu otepľovaniu a ktorého dôsledku sú citeľné aj v klimatickej zóne Slovenska. Jedno z tých úsmevných vysvetlení pravicových extrémistov, prečo dochádza ku klimatickým zmenám, bolo založené na konšpiračnej teórii, podľa ktorej pomocou veľkých veterných turbín prúdi do Európy teplý vzduch z Afriky s cieľom zvýšiť priemernú ročnú teplotu. Zmenou klimatických podmienok sa následne mali zlepšiť podmienky na život migrantov z Afriky (Štefančík, Hvasta 2019). Napriek úsmevným reakciám pri čítaní tohto zdôvodnenia, výstavba veterných turbín je v západoeurópskych štátoch súčasťou politického diskurzu, pričom k hlavným odporcom tohto druhu ekologickej energie patria práve krajne pravicové stranícke zoskupenia (Otteni, Weisskircher 2022).

Zaujímavé je sledovať politický diskurz, v ktorom sa negatívne postoje k očkovaniu alebo k opatreniam, ktorých úlohou je zmierniť následky globálneho otepľovania, vysvetľujú bojom proti slobode. V komunikačných

stratégiách radikálnych populistov sa totiž opatrenia vnímajú ako zásah do individuálnej slobody. Takže paradoxne politici s pozitívnym vzťahom k niektorému nedemokratickému režimu – ľudáckemu alebo komunistickému – zakladajú svoj vedecký skepticizmus na ochrane osobnej slobody. Práve ochrana osobných práv človeka patrila k rozhodujúcim argumentom pri zdôvodňovaní negatívneho prístupu k protipandemickým opatreniam v ére šírenia ochorenia COVID-19.

– „*Ale my sme **národ slobodný** a my žiadne masky nosiť nebudeme. Maská je symbolom otroka, rúško je symbol otroka a my nie sme otroci*“ (Marian Kotleba, YouTube, 18. 11. 2021).

Šírenie koronavírusu prinieslo konjunktúru vedeckého skepticizmu aj na Slovensku. Jeden z prvých pochybovačných argumentov spojený s pandémiou bol založený na samotnom spochybňovaní ochorenia ešte pred 6. marcom 2020, kedy boli na Slovensku prvýkrát potvrdené prípady ľudí pozitívnych na koronavírus. Spochybňované boli najskôr videá a fotografie z talianskeho mesta Bergamo, ktoré sa začiatkom marca 2020 považovalo za jedno z hlavných ohnísk nákazy. Podľa pochybovačov boli obrázky vytvorené umelo, zámerne sa posúvali videá, na ktorých sa zomrelí hýbali, a to bez toho, aby ich šíritelia upozornili, že nejde o videá s obeťami koronavírusu. V prípade Bergama sa rovnako začali šíriť pochybnosti o počte obetí, pričom podľa niektorých skeptikov išlo len o bežnú štatistiku úmrtí. Rovnako sa pochybovalo o dôvodoch úmrtia. Jedným z takýchto pochybovačov bol bývalý politik a publicista Jozef Banáš, ktorého zľahčovanie počtu obetí vyvrátil jednoduchou analýzou verejne dostupných dát Roman Hanajík na svojom blogu (2020).

Prijatie protipandemických opatrení vlády Igora Matoviča rýchlo narazilo na odpor časti slovenskej verejnosti. K mimoriadne neobľúbeným sa stalo povinné nosenie ochrany tváre – rúšok a neskôr aj respirátorov. Radikálni populistí spochybňovali nosenie rúšok, často argumentovali negatívnym vplyvom na ľudské zdravie:

– „*Nebudem si ničieť zdravie tou hnusnou handrou a dýchať vysoké koncentrácie vlastného co2, a tiež nebudem niečo nosiť na tvári pod nosom, len aby som mal pokoj od premotivovaných ľudí a poslúchať tak úplne šialené a nelogické nariadenia.*“ (M. Mazurek, Facebook, 27. 07. 2020).

V novembri 2020 začali čísla nakazených rásť aj na Slovensku a na prelome rokov 2020/2021 prudko rástli aj čísla obetí. Už nebola spochybňova-

ná existencia koronavírusu, prestala sa porovnávať s bežným chrípkovým opatrením. K nakazeným a dokonca aj k obetiam covidu sa zaradili aj niektorí zástupcovia radikálnych populistov, prípadne ich príbuzných. Začal sa ale spochybňovať pôvod koronavírusu, ktorý nemal mať čínsky pôvod, ale mal byť vyrobený v USA ako biologická zbraň proti Číne. Prípadne sa šírila verzia tejto konšpirácie, že ide o vírus uniknutý z amerického laboratória v Číne:

- „**Koronavírus ako americká biologická zbraň? ... Je pravda, že koronavírus môže byť považovaný za umelý výtvor, resp. za biologickú zbraň? ... Je pravda, že vysoký čínsky úradník ... obvinil Američanov z toho, že vírus mohol pochádzať jedine z USA? ... Ohrozili by Američania samých seba? ... V Rusku, Číne a Iráne sa o tom vážne diskutuje**“ (Ľ. Blaha, FB, 17.03.2020).

V pochybnostiach o pôvode koronavírusu nechýbali tradičné spojenia so záujmom farmaceutických firiem o finančný zisk:

- „**Celá táto pandémia je veľmi podozrivá ... nenechám si pichať žiadnu chémiu len preto, aby na tom zarobili farmaceutické spoločnosti**“ (Robert Fico, Hospodárske noviny, 06.08.2020).

Populisti aj naďalej spochybňovali opatrenia proti jeho šíreniu, prípadne spôsob liečby. Charakter virálneho videa nadobudli odporúčania predsedu ĽSNS k spôsobu liečby covidu, ktoré boli založené na „zdravom rozume“ a od vedeckého bádania boli poriadne vzdialené:

- „**Použil som metódy našich predkov, začal som sirup proti kašľu miešať s vodkou. Do všetkého som pridal vodu**“ (Marian Kotleba, citované podľa Jakubová 2020).

Vedecký skepticizmus sa naplno prejavil po rozšírení vakcíny proti koronavírusu. Objavili sa tradičné argumenty o ziskuchtivosti farmaceutických firiem, o pichaní „chémií“ do tela človeka, o ekonomických záujmoch nadnárodných firiem spravidla s americkým pôvodom. Spochybňoval sa význam i účinky očkovanie, pričom niektorí radikálni populistí využili naplno konšpiračné teórie o čipovaní ľudstva:

- „**V Spojených štátoch už dnes majú vakcíny, ktoré obsahujú nanočipy a pomocou tej takzvanej vakcíny vám do tela vstreknú ten nanočip, ktorý má nejaké funkcie a vy neviete, aké má funkcie, aké**

*funkcie má aktivované a aké nemá aktivované ... a tom bude neskoro, keď si to dáte a keď zrazu zistíte, že **niekto získava nad vami, cez tú vakcínu, cez ten čip, nejakú kontrolu** ...“* (Marian Kotleba, YouTube, 2020).

Postaviť do protikladu vedecké názory so zdravým rozumom sa však pre niektorých ľudí môže zdať príliš nedôveryhodné, preto sa niekedy objavovali odkazy na ojedinelých vedcov alebo lekárov. Medzi prívržencami populistov sa mimoriadne obľúbený stal dietológ Igor Bukovský a to bez ohľadu na skutočnosť, že Bukovský sa predtým vôbec nevenoval liečbe vírusových ochorení a nemal praktické skúsenosti s liečbou hospitalizovaných pacientov na COVID-19. Spočiatku sa populisti odvolávali aj na českú molekulárnu geneticku Soňu Pekovú, ktorá začiatkom júna 2020 mylne predpovedala, že COVID do pol roka zmizne z celej planéty (citované podľa Sed'ová 2020). Presne o pol roka na to Slovensko prežívalo najťažšiu vlnu pandémie, počas ktorej denne umierali desiatky ľudí.

Vedecký skepticizmus zažíval svoju konjunktúru počas prvej vlny očkovania. Objavili sa názory o škodlivosti očkovania na ľudský organizmus, prípadne radikálni populisti spájali očkovanie s niektorými úmrtiami známejších ľudí. V tomto období niektorí ľudia prezentovali alternatívne postupy pri liečbe, najmä liekmi, ktoré boli pôvodne určené na úplne iné ochorenia. Rozšíreným sa stal názor o účinnosti antiparazitika s názvom *ivermektín*.

– „*Povinné plošné testovanie musí okamžite skončiť a ľudia musia mať dostupný ivermektín!*“ (M. Mazurek, FB, 01. 03. 2021).

Podľa výsledkov medzinárodného výskumu, ktoré boli publikované v marci 2022 v časopise *The New England Journal of Medicine* s impakt faktorom vyšším ako 91 (Gilmar Reis et al. 2022), nebol preukázaný významne nižší predpoklad hospitalizácie v nemocnici, ako to bolo u pacientov s covidom, ktorí namiesto lieku dostávali placebo. Rovnako neboli preukázané markantnejšie diferencie medzi ľuďmi, ktorým bol podávaný ivermektín a tými, ktorí dostávali placebo.

Vedecký skepticizmus v štylistickej a lexikálnej rovine

V rámci našej analýzy sme sa nesústredili len na obsah populistických posolstiev, zaujímalo nás rovnako, aké výrazové prostriedky používajú radikálni populistí s cieľom šíriť svoje skeptické prístupy k vedeckému pozna-

niu expertov z oblasti medicíny a medicínskeho výskumu. Príznačnými výrazovými prostriedkami boli slová konotujúce negatívne súvislosti, napríklad spojené s niektorým z nedemokratických režimov, resp. systémov. Nechýbali prejavy vyjadrujúce nenávisť k reprezentantom protipandemických opatrení (Helmová 2021). Okrem vlády a predstaviteľov vládnych strán boli terčom mediálnych útokov najmä predstavitelia inštitúcií zabezpečujúcich realizáciu konkrétnych opatrení. Kritizovaným sa stal najmä hlavný hygienik PhDr. RNDr. MUDr. Ján Mikas, PhD., MPH.¹

V období objavenia sa diskusie o povinnom očkovaní proti pandémie radikálni populistí hojne používali slovné spojenie *očkovací apartheid*, a to bez ohľadu na to, či išlo o populistov z ľavého alebo pravého ideového spektra:

– „Dnes sme však svedkami toho, že sa tu celkom bezprecedentne pošliapava tak ústava, pošliapava sa tu demokratický a právny štát a zavádza sa tu **očkovacia totalita**, alebo ak chcete, **COVID totalita, totalita**, ktorej pevnou súčasťou sa po **vynucovanom** plošnom testovaní stáva opäť podobným spôsobom **vynucované** očkovanie. **Totalita**, v ktorej sa doslova zavádza **očkovací apartheid** ...“ (R. Schlossár, NR SR, 03. 02. 2021).

– „Tak už došli na to, prečo ľudia v lete protestovali proti **očkovaniu apartheidu**“ (L. Blaha, FB, 23.08.2021).

V prvom citovanom textovom fragmente sa niekoľkokrát objavuje slovo *totalita*. Opakovanie výrazov s negatívnou konotáciou je totiž dôležitou súčasťou komunikačných stratégií radikálnych populistov. Táto stratégia nie je nová, odporúčala sa už dokonca propagandistom nemeckej Tretej ríše J. Goebbelsom (Štefančík 2022). Rovnako dôležitý je výraz *vynucovaný*, t. j. taký, ktorý sa deje pod nátlakom. Základom očkovacej stratégie štátnych inštitúcií je podľa radikálnych populistov vynútenie, vynucovanie, teda represívne prostriedky. Napokon, ďalším výrazovým prostriedkom s negatívnou konotáciou je slovné spojenie „očkovací apartheid“. Pomocou tohto výrazu sa radikálni populistí snažili postaviť na jednu úroveň očkovanie proti pandémie s obdobím organizovanej rasovej segregácie obyvateľov Juhoafrickej republiky s čiernou farbou pokožky. Išlo teda o násilnú segregáciu založenú na rasovom základe (Triffterer 1995).

V období vlády Igora Matoviča boli pri kritike protipandemických opatrení používaný výraz fašizmus (prípade ako adjektív fašistický). Toto slovo

¹ Jeho meno sme uviedli zámerne aj s titulmi, aby sme zdôraznili priepasť medzi jeho vzdelaním a poznaním a tzv. zdravým rozumom jeho kritikov.

sa stalo natoľko nadužívaným rôznymi skupinami – od politikov, cez médiách po bežnú verejnosť – že postupne stratilo na svojom pôvodnom význame (Dulebová 2021):

– „*Dámy a páni, dám si teraz dole rúško, hanbite sa, toto je fašizmus, to sú 50. roky*“ (R. Fico, NR SR, 04. 11. 2020).

Viackrát v tomto texte sme uviedli, že svoje predstavy o protipandemických opatreniach zdôvodňovali radikálni populistí používaním konšpiračných teórií. Či už išlo o pôvod koronavírusu, prípadne o očkovanie. Už Uwe Backes (1989: 306) tvrdil, že „niektoré javy a procesy natoľko komplikované, že ich chápanie si u niektorých ľudí vyžaduje určité pomocné konštrukcie“. Keďže pri covide ako aj očkovaní proti tomuto ochoreniu išlo o pomerne zložitú vedeckú tému, hoci s dopadom na každodenný život celého obyvateľstva, konšpiračné teórie boli pre ľavicových i pravicových radikálnych populistov vhodnou komunikačnou stratégiou, aby nimi mohli šíriť nepravdy, prípadne otvorené klamstvá, aby tak spochybňovali legitimitu protipandemických opatrení a s nimi aj legitimitu vládnej koalície. Nešlo tak o diskusiu vedeckú, ale čisto mocensko-politickú, ktorej cieľom malo byť oslabenie popularity vládných politikov a mobilizácia opozične naladených politikov.

Záver

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že radikálni populistí patria na Slovensku medzi hlavným šíriteľov vedeckého skepticizmu. Napriek tomu, že vedecký skepticizmus sa v niektorých kruhoch považuje za intelektuálnosť, skeptické prístupy radikálnych populistov nie sú založené na vedeckom poznaní, ale na názore, ktorý vychádza z tzv. zdravého, prípadne aj sedliackeho rozumu. Odvolávať sa na zdravý rozum je súčasťou dichotomického uvažovania v zmysle *my vs. oni* (prípadne *tí druhí*) (Kmeť 2021). V kategórii oni sú v komunikačných stratégiách radikálnych populistov zastúpení okrem predstaviteľov politickej elity, mainstreamových médií, medzinárodných organizácií, liberálov, aj vedci a výskumníci. Mnohé opatrenia štátnych inštitúcií sú totiž založené na výsledkoch vedeckého bádania. To je ale v rozpore so zdravým rozumom, ktorý je na rozdiel od vedy založený na osobnej skúsenosti ľudu. Negatívny prístup k vedeckému poznaniu posilňuje nedôvera v štátne inštitúcie, a teda aj v opatrenia vychádzajúceho z vedeckého výskumu.

V texte sme načrtli, že vedecký skepticizmus bolo možné identifikovať v politickom diskurze už dávnejšie. Pravicoví extrémisti ním prezentovali svoj negatívny prístup k očkovaniu. Neskôr išlo o tému opatrení proti klimatickým zmenám. Vedecký skepticizmus však svoju konjunktúru zažíval v období pandémie ochorenia COVID-19. To bolo možné rozdeliť do niekoľkých fáz. Tou prvou fázou bolo samotné spochybňovanie existencie koronavírusu, následne sa začali spochybňovať samotné protipandemické opatrenia, ako lock-down a zníženie intenzity sociálnych kontaktov, obmedzenie otváracích hodín niektorých prevádzok, nosenie rúšok. Vrcholom šírenia vedeckého skepticizmu bolo očkovanie proti samotnému ochoreniu a následne šírenie alternatívnych spôsobov ochrany proti vírusu a napokon aj liečby.

V našom texte sme si okrem obsahovej roviny všimli aj rovinu štylistickú a lexikálnu. Radikálni populistí používali na zdôvodnenie svojich skeptických postupov výrazy typické pre slovník radikálneho populizmu. V komunikácii radikálnych populistov je prítomné dichotomické uvažovanie v zmysle MY vs. ONI, resp. TÍ DRUHÍ. Všimli sme si rovnako časté používanie hyperbolujúcich výrazov, výrazov z vojenského slovníka, prípadne odvolávanie sa na konšpiračné teórie. Často sa objavuje zveličovanie, dramatizácia a mimoriadne časté opakovanie tých istých štylistických prostriedkov. Cieľom tejto komunikácie je šírenie strach a pocitu a ohrozenia. Strach sa totiž považuje už od staroveku za účinný faktor podnecujúci ľudí k spoločenskému konaniu. Okrem iného k podpore šíriteľov vedeckého skepticizmu a v konečnom dôsledku aj k voličskému správaniu.

Na základe našich zistení môžeme konštatovať, že radikálni populistí vnímali počas pandémie ochorenia COVID-19 vedcov ako subkategóriu nepriateľov ľudu, podobne ako predtým demokratických politikov, židov, homosexuálov alebo migrantov (Lidák, Srb 2019). Poznanie vedcov odvodené od dlhoročných skúseností, vedeckých výskumov, analýz a experimentov, je často odlišné ako bežné chápanie „obyčajných ľudí“ bez zodpovedajúceho vzdelania. Takáto skupina je potom ľahkým terčom kritiky radikálnych populistov.

Vedecký skepticizmus sa v čase pandémie stal súčasťou komunikačných stratégií slovenského radikálneho populizmu, čo ale následne komplikovalo uplatňovanie protipandemických opatrení. Nemožno vylúčiť hypotézu, že aj z tohto dôvodu bol počet úmrtí priamo na covid alebo na vedľajšie dôsledky súvisiace s covidom na Slovensku tak vysoký a počet zaočkovaných tak nízky. Takže namiesto toho, aby populistí ľudu pomohli, svojim skeptickým prístupom k vedeckému poznaniu mu výrazne uškodili.

Funding acknowledgement:

Tento príspevok je súčasťou grantového projektu VEGA 1/0452/21 Jazyk sekuritizácie v súčasnom slovenskom verejnom diskurze.

Zdroje excerptovaných textov:

- Blaha, L. (2020-2022): Profil na americkej sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/LBlaha>> [15. 04. 2022].
- Fico, R. (2020): Fico pre HN televíziu v rozhovore s R. Hlavanda Gogogou. In: Hospodárske noviny online, 06. 08. 2020, <<https://slovensko.hnonline.sk/2191049-fico-pre-hnteleviziu-tato-pandemia-je-podozriva-ako-premier-som-videl-ako-sli-miliardy-pre-farmafimy>> [25. 02. 2022].
- Hanajík, R. (2020): Demagógovia so zanedbateľnou úmrtnosťou v Taliansku na Covid-19 – HOAX. Blog Denník N, 21. 04. 2020, <<https://dennikn.sk/blog/1842276/demagogovia-zanedbatelna-umrtnost-taliansko-covid-19-hoax/>> [17. 10. 2022].
- Jakubová, R. (2020): Kotleba lieky mieša s vodkou a COVID-19 nazýva akousi kráľovnou. Zas šíri nebezpečné nezmysly. In: startitup.sk, 28. 10. 2020, <<https://www.startitup.sk/kotleba-zas-siri-nebezpecne-nezmysly-lieky-miesa-s-vodkou-a-covid-19-nazyva-akousi-kralovnou/>> [23. 09. 2022].
- Kotleba, M. (2020): M. Kotleba o čipovaní. Citované podľa <<https://www.youtube.com/watch?v=oVMcidbk8VI>> [17. 10. 2022].
- Kotleba, M. (2021): Masky je symbolom otroka, ale my sme národ slobodný! My žiadne masky nosiť nebudeme! In: Youtube, 18. 11. 2021, <<https://www.youtube.com/watch?v=1QunwP5Fkgk>> [23. 09. 2022].
- Mazurek, M. (2020, 2021): Profil na sociálnej sieti Facebook, <<https://www.facebook.com/MilanMazurek.Republika>> [15. 10. 2022].
- NR SR (b. d.): Spoločná Česko-Slovenská Digitálna parlamentná knižnica, Archív, Stenozáznam, <<https://www.nrsr.sk/dl>> [17. 10. 2022].
- Sed'ová, S. (2020): Peková: Druhá vlna nebude, za pól roku covid zmizí. In: novinky.cz, 03. 06. 2020, <<https://www.novinky.cz/clanek/koronavirus-pekova-druha-vlna-nebude-za-pul-roku-covid-zmizi-40326320>> [17. 10. 2022].

Literatúra

- BACKES, U. (1989): *Politischer Extremismus in demokratischen Verfassungsstaaten*. Wiesbaden: Springer.

- BATKOVÁ, K.; NAJŠLOVÁ, M. (2021): Volebné plagáty ako nástroj politickej komunikácie. In: SIROTOVÁ, M.; MICHVOCÍKOVÁ, V. a kol. *Fenómén pravicového populizmu v edukačnej realite*. Trnava: UCM, s. 27-55.
- BRUBAKER, R. (2021): Paradoxes of populism during the pandemic. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 7(3): 7-20. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v7i3.974>
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, N. (2019): *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- COADY, D.; CORRY, R. (2013): *The Climate Change Debate: An Epistemic and Ethical Enquiry*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, UK. <https://doi.org/10.1057/9781137326287>
- DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (2021): Východiská pre výskum jazykových stratégií a diskurzu pravicového populizmu. In: DEMČIŠÁK, J.; FRAŠTÍKOVÁ, Z. (eds): *Aspekty a stratégie pravicového populizmu. Komparatívny a multidisciplinárny pohľad*. Trnava: UCM, s. 5-11.
- DEMIRKOL, A. (2022): An Empirical Analysis of Securitization Discourse in the European Union. *Migration Letters*, 19(3): 273-286. <https://doi.org/10.33182/ml.v19i3.1832>
- DULEBOVÁ, I. (2021): Metaforizácia vakcinácie pri jej sekuritizácii v slovenskom politickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 49-60.
- FORCHTNER, B. (2019): Climate change and the far right. *Wiley Interdisciplinary Reviews-Climate Change*, 10(5): 1-11. <https://doi.org/10.1002/wcc.604>
- HELMOVÁ, M. (2021): Pandémia koronavírusu a prejavy verbálnej nenávisťi v jazyku politiky. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VI*. Bratislava: EKONÓM, s. 101-111.
- HOFFMANN, T. (2020): Die Sprache der Populisten. In: FLECK, M.; HIRSCHMÜLLER, T.; HOFFMANN, T. (eds.): *POPULISMUS – Kontroversen und Perspektiven Ein wissenschaftliches Gesprächsangebot*. München: AVM Edition, s. 55-74.
- HUBER, R. A.; GREUSSING, E.; EBERL, J. M. (2021): From populism to climate scepticism: the role of institutional trust and attitudes towards science. *Environmental Politics*, Early Access, September 2021, <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644016.2021.1978200>> [30. 04. 2022].

- IŽÁK, Š. (2021): The Construction of the Nation and Its Enemies in the Discourse of the Slovak Extreme Right Party K-ĽSNS. *Politické vedy*, 24(2): 8-39. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.2.8-39>
- JAGERS, J.; WALGRAVE, S. (2007): Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46(3): 319-345. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x>
- KLEIN, T. (2012): *Rechtspopulistische Parteien in Regierungsbildungsprozessen. Die Niederlande, Belgien und Schweden im Vergleich*. Potsdam: Universitätsverlag.
- KMEŤ, N. (2021): „Iné“ nemusí znamenať nepriateľské. *Politické vedy*, 24(1): 113-134. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.1.113-134>
- KUMOROVÁ, Z. (2022): Radicalization of Language in Political Speech and its Position in Media Communication. *Politické vedy*, 25(2): 54-81. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.2.54-81>
- LIĐÁK, J.; SRB, V. (2019): Medzinárodná migrácia a status moslimov v Európe. *Politické vedy*, 22(1): 132-158. <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.132-158>
- LOCKWOOD, M. (2018): Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages. *Environmental Politics*, 27(4): 712-732. <https://doi.org/10.1080/09644016.2018.1458411>
- MEDE, N. G.; SCHÄFER, M. S. (2020). Science-related populism: Conceptualizing populist demands toward science. *Public Understanding of Science*, 29(5): 473-491. <https://doi.org/10.1177/0963662520924259>
- NIEHR, T.; REISSEN-KOSCH, J. (2018): *Volkes Stimme? Zur Sprache des Rechtspopulismus*. Berlin: Dudenverlag.
- OTTENI, C.; WEISSKIRCHER, M. (2022): Global warming and polarization. Wind turbines and the electoral success of the greens and the populist radical right. *European Journal of Political Research*, 61(4): 1102-1122. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12487>
- REIS, G. et al. (2022): Effect of Early Treatment with Ivermectin among Patients with Covid-19. *The New England Journal of Medicine*, 30 March 2022, <<https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2115869>> [17. 10. 2022]. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa2115869>
- RICHTER, E. (2017): Populismus und der ›gesunde Menschenverstand‹ Common Sense als Bezugspunkt des Volkswillens. In: BRÖMMEL, W.; KÖNIG, H.; SICKING, M. (eds.): *Populismus und Extremismus in Europa Gesellschaftswissenschaftliche und sozialpsychologische Perspektiven*. Bielefeld: transcript Verlag, s. 79-105.

- SERESOVÁ, K. (2018): Sprachgebrauch der tschechischen Rechtsradikalen. In: LIŠKOVÁ, D.; ŠTEFANČÍK, R. (eds.): *Heiße Wahlen und Referenden in Europa und Amerika – Kampf mit Wörtern um Wörter*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, s. 143-160.
- SMOLÍK, J. (2018): Populismus je... In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie III*. Bratislava: EKONÓM, s. 101-116.
- STAERKLÉ, CH.; CAVALLARO, M.; CORTIJOS-BERNABEU, A.; BONNY, S. (2022): Common Sense as a Political Weapon: Populism, Science Scepticism, and Global Crisis-Solving Motivations. *Political Psychology*, 43(5): 913-929, SI. <https://doi.org/10.1111/pops.12823>
- ŠTEFANČÍK, R. (2022): *Radikálny populizmus v ére pandémie COVID-19 a vojny na Ukrajine*. Bratislava: EKONÓM.
- ŠTEFANČÍK, R.; HVAŠTA, M. (2019): *Jazyk pravicového extrémizmu*. Bratislava: EKONÓM.
- TRIFFTERER, O. (1995): Bestandsaufnahme zum Völkerrecht. In: HANKEL, G.; STUBY, G. (eds.): *Strafgerichte gegen Menschheitsverbrechen*. Hamburg: Hamburger Edition, s. 169-269.

Kontakt:

doc. PhDr. Radoslav Štefančík, PhD.

Katedra interkultúrnej komunikácie	Department of Intercultural Communication
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava

Email Address: radoslav.stefancik@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-2668>

Mgr. Katarína Zamborová, PhD.

College of Arts and Sciences

Department of English

Oklahoma State University

Email Address: katarina.zamborova@okstate.edu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2785-3604>

Irony in the Media Discourse of the Russian Informational Vlogs

Marina Vazanova

Abstract

The article deals with the analysis of the modern media discourse of informational vlogs, in particular the role that irony plays in expressing implicit information in them. The widespread use of irony is explained by the vloggers' desire not so much to draw attention to their channel, to attract and retain viewers, but to provide the audience with useful information. Irony has become a striking feature of the language portrait of the vlogger of the YouTube channel "Geoenergetica INFO", who use it to shape their communication style with the audience. By analysing the content of this channel, it is shown how irony can be used to establish successful communication with the audience and become influencers.

Keywords: irony, media discourse, precedent texts, informational YouTube channels, vlog and vlogger.

Introduction

In contemporary linguistics, there is a growing interest among scholars in analyzing the ways of conveying important and relevant information in mass media discourses (Cingerova, Motykova 2017, Dobrosklonskaya 2008, Raskin 2012). Cases of implicit expression of evaluative meaning are often considered (Minemullina 2013). Nowadays, it has also become urgent and popular to express hidden denotative information, unnoticed by the stranger and disguised as a joke, which is implied but not clearly expressed or not verbalized at all. Irony is successful in this task.

The ironic text, which is naturally embedded in the overall media discourse, helps the author of an informational video and his audience to actively participate in the process of transmitting and receiving information. A media discourse that treats events and facts in an ironic way leads the audience to an active and profound understanding of them and transforms the receiver of the information «from a passive consumer into an active inter-

preter» (Gornostaeva 2016: 20). It is often not what is said that is important, but what is silenced.

Authors of an informational vlogs in particular often resort to this kind of communication. They produce videos aimed at an interested and thinking viewer who has a basic understanding of the world and is able to analyse it critically. This audience is familiar with the concept of implication and is therefore able to recognise, under the guise of irony, the information that the author is conveying in a veiled form.

Irony as a necessary component of informational vlogs

Today, irony is actively used in informational vlogs, which primarily have an educational function. It has taken a special place for the implicit expression of a denotative rather than a connotative meaning. With the help of words and expressions that are not expressed directly but in an ironic-allegorical form, the presenters of these programmes convey to their interlocutors information about the Russian and world economy, politics, culture and science; they give a professional assessment of the events taking place in the various spheres of life in modern society.

It is important to consider the context or situation of the communication when analysing how irony is used in informational programmes. The true intentions of the vlogger are also important, whether he perceives his audience as interlocutors and expects further cooperation with them or whether he is satisfied with getting a momentary reaction from them.

The ironic effect of informational vlogs is achieved in different ways and by different means. Here, at the verbal level, the semantic structure of irony includes phonetic, lexical, morphological, syntactic and stylistic possibilities of language (Ruzhenceva 2004). On the non-verbal level, irony is formalised through para-linguistic means (gestures, facial expressions, mime). The decision on the presentation of irony in the discourse of video blogs depends on the vlogger and his professional and personal interests, on the viewer who can express his opinion on the ironic voiceover in the general course of the vlogger's narrative, on the moderator of the internet platform hosting the channel who not only provides technical support but also monitors the content's compliance with certain rules and regulations. The most important thing is that the irony fits naturally into the overall discourse of the video, does not contradict its content and form, and does not contradict the policy of the internet platform.

Nowadays, ironic paraphrase is often used by bloggers in scientific education and information analysis channels who want to speak openly and

honestly. They use irony effectively to simultaneously defend or criticise, teach, guide and approach "their" interlocutor so that trust and understanding can develop between them in what they call a "heart to heart". The audience on the other side of the screen can easily detect dissimulation and mendacity, and the use of irony for the sake of irony itself, which resembles a sneer, only evokes resentment. It has been noted that irony prepared in advance does not receive the same attention and response as ironic impromptu speech. For only when «irony does not appear as a prefabricated tool, but as a category of discourse, as a product of the interaction between author and addressee» (Gornostaeva 2018: 60), can it successfully engage the audience in the communication process.

The irony of informational vlogs and channels can also be seen as a cultural phenomenon that enables its discourse to be closed to outsiders and recognized and understood only by the 'own' who are privy to its realities. The ironic allegory enables the authors to provide their wider audience (Karaulov 1987: 216) with the necessary information in a hidden form under the veil of the precedent texts. In this way, irony becomes a secret element of the vloggers' language with their interlocutors and like-minded, making their understanding and further interpretation problematic for the uninitiated public. Perhaps that is what is sometimes being counted on. For example, as in the following example:

- Ребята, мы уже 24 миллиарда кубов поставляем в Европу, вот, а остальные объемы мы поставляем в Азию. Вы знаете, у нас долгосрочный контракты, подписанные еще в десятом-одиннадцатом годах, мы не можем взять и плюнуть на долгосрочные контракты.... Даже если мы напряжемся, мы не можем, есть мощности по сжижению (showing he wants to say more, but can't).

- Мы не можем плевать на долгосрочные контракты, мы же не европейцы.

- Да, да, да. (struggling to hold back laughter) Это подразумевается, но не произносится, потому что Кролик, как известно, был очень вежлив. А что подумал Кролик, никто не знает¹. (YouTube. <http://surl.li/dczux> 19.09.2022)

¹A phrase from the popular Soviet animated film based on the story of the same name by Alan Milne, Winnie the Pooh and Everything.

The irony is not always easy to grasp in the general narrative flow, because as a dynamic and complex phenomenon it cannot be pressed into a firmly defined framework (Gornostaeva 2018: 59). Sometimes it becomes an element of the vlogger's individual narrative style and gives it a certain charm that makes the channel's content recognizable and quotable and its vlogger an influencer.

When necessary, irony helps informational channel vloggers balance on the edge of the permissible when discussing certain sensitive topics. Experienced vloggers know that content on programmes must not be rude, let alone crude or offensive. Therefore, to avoid unpleasant incidents, use irony in the form of eloquent glosses, appropriate facial expressions, posture, and gestures, or subtle innuendos. Or simply follow the advice: «If you must cause offence, at least do so in a way which doesn't overtly conflict with the PP, but allows the hearer to arrive at the offensive point of your remark indirectly, by way of implicature (Leech 2014: 235), as in the following example:

- *Мы с тобой говорили, что «Би-Пи» работает на Таймыре, где с полярной лисицей «Би-Пи» уже хорошо знаком.*
- *Да, да, да, да (laughter).*
- *Я про природу (pause) мать вашу.*
- *Я понимаю, да, да, да. Кстати, между прочим, напомним, что одним из главных экспортных товаров на заре государства нашего, т.е. еще во времена древнерусского государства, была пушнина, там всякие горностаи, белка, писец. Вот это вот все, мне кажется, это историческое наследие пытается восстановиться, особенно вот, как минимум, в плане третьего зверя. (laughter) Если наши дорогие слушатели понимают, о чем мы говорим столь витиевато, не позволяя себе лишних непарламентских выражений. (YouTube. <http://surl.li/dczux> 19.09.2022)*

Irony on the informational Russian YouTube channel "Geoenergetica INFO"

For people tired of misinformation, for those who long for intelligent and sensible speakers and bloggers, a YouTube channel specialising in a topic as topical as geoenergy is a revelation. Despite some humour and irony, the channel is not entertaining. Here, energy experts talk about a wide range of topics: They talk about the development of natural resources, the establish-

ment of schools of energy science and technology and trends, the market for natural energy resources and so on. In other words, they relay factual information while trying to avoid politicisation as much as possible and use irony as a discursive device.

The form of conversation chosen by the channel's editorial staff, with a measured use of irony, is in keeping with the spirit of the times. The dialogical character of the communication underlines the focus on cooperation between the hosts of the YouTube videos and their audience. They achieve this also through the use of situational, spontaneous, and ironic dialogue. In this way, natural communication is created.

The tactic chosen by the authors to avoid straightforwardness of communication through irony in some sensitive moments is also related to the intention to demonstrate originality and creativity as one of the components of the image of the whole channel. Let us give some examples where the authors use irony skilfully.

The bright, catchy, often ironic titles and subheadings that accompany the colourful, eloquent images to the videos become an effective means of grabbing the audience's attention. In this way, the viewer has the opportunity to watch the video before watching it in order to evaluate its theme and content.

Энергопереход Чубайса из ниоткуда в никуда, 23 авг. 2021 г. (The ironic effect is based on the combination of two negative adverbs which have a unifying and bright component 'no' in the structure of their lexical meaning. The word combination "из неоткуда в никуда" ("from nowhere to nowhere") refers to the meaninglessness, the futility, the dead-end nature Chubais' ideas)

Отрицательный рост в металлургической отрасли России, 21 июл. 2022 г. (The irony is built on the oxymoron "отрицательный рост" ("negative growth"))

Караул, грабят! Зачем Германии контроль над Активами Роснефти, 22 сент. 2022г. (*Караул, грабят!* - is an interjective phraseological phrase with a stylistically derogatory connotation. A call to pay attention to those who behave like robbers from the highways).

The hosts of the YouTube channel " Geoenergetica INFO" speak with ironic sadness about the difficult situation in which some sectors of the Rus-

sian energy sector find themselves and into which they are pushing themselves further. The vloggers use the occasional phraseology "*продолжают продолжаться*" and the lexical repetition of the word form "*продолжать*" in the first text and the contextual antonyms "*нахлобучить*" and "*отхлобучить*" in the second text, showing the hopelessness of this situation:

*Продолжается реализация программы рыболовные квоты в обмен на суда. ... Самый большой это у нас по-прежнему судостроительный комплекс «Звезда» рядом с Владивостоком в городе Большой камень, где **продолжается** строительство, и **продолжает продолжаться**.... (YouTube. <http://surl.li/ddabi> 19.09.2022)*

*Это идея господина Белоусова. Он человек мужественный, он все делает правильно. Он вышел к экрану телевизора, РБК канала показал его замечательное интервью, где он сообщил, что металлурги **нахлобучили** государственный бюджет на 100 млрд рублей. И для того, чтобы **нахлобученное отхлобучить** обратно были придуманы, собственно говоря, вот эти меры: повышен налог на добычу полезных ископаемых, вкручен акцизный налог на жидкую сталь. В результате господин Силуанов остался доволен творчеством господина Белоусова, с большим одобрением наше Министерство бухгалтерии восприняло эти новые инициативы. Что мы имеет в итоге. Да, у государства есть шанс **нахлобученное отхлобучить** обратно. При этом выросла стоимость на внутреннем рынке ... упала конкурентоспособность на внешних рынках ... (YouTube. <http://surl.li/ddabi> 19.09.2022)*

It can be observed that this form of irony is more frequently used by vloggers when discussing the shortcomings of the problems in the Russian energy sector, as well as fairy-tale motifs that show the detachment from reality of individual representatives of the Russian government:

*Я надеюсь, что господин Белоусов, наблюдающий нынешнюю картину – сорокапроцентное падение загруженности металлургических комбинатов будет рад тому, что у него все задуманное получилось, а уж как рад Антон Силуанов даже, наверное, **ни в сказе сказать, ни пером описать**: удалось*

поднять хоть какой-то налог – хоть где-то возникли проблемы. ... (YouTube. <http://surl.li/ddabi> 19.09.2022)

A significant source of irony in the informational videos are phraseological units which are used by the vloggers both in their original form and in a modified form with a changed component composition. The irony in the following text is based on the occurrence of a phraseological unit and a free-word combination with identical component composition in one sentence.

*...Самое главное, что выяснилось ужасное, если всем запретить импортировать нефть, газ, уголь и вообще все из Российской Федерации, выражаясь не языком сухих цифр, статистики, прогнозов, а более емкими, краткими, но в то же время цензурными выражениями, хотя цензурные здесь не до конца подходит. Скажем так, мировая экономика **накроемся медным тазом**. А медь дорожает, поэтому это очень дорого, это будет очень дорого **накрываться медным тазом**. (YouTube. <http://surl.li/dczux> 19.09.2022)*

In the following text, an ironic effect is created with the help of an oxymoronic phraseological unit, which is created by superimposing and combining the components of two phraseological units – "*спуститься на землю*" (talking about real things, stop dreaming, returning to the ground of facts) and "*вернуться к истокам*" (referring to the original source). In this way, a hybrid phraseological unit is created with the meaning of *dealing with a problem, including reliable retrospective information*.

*Александр, давайте, я все-таки предложу **вернуться на землю**, из которой добывается уголь. По данным руководства Кемеровской области, приостановлена добыча угля это данные на июнь, а теперь попытаемся понять, в связи с чем вот эти **реальные** вещи происходят. Начнем подпорядку, да налоговая нагрузка на наши газовые и нефтяные компании выше, чем на угольные, но в отличие от нефтяных и газовых компаний ... (YouTube. <http://surl.li/ddakn> 19.09.2022)*

For the presenters of the "Geoenergetica Info" analytical channel, precedent texts from Soviet cinema, jokes, songs, works of classical Russian literature of various genres and "clichés of Soviet political discourse" (Smulakovskaya 2004: 114) have become a rich source of ironic jokes and innuendo.

dos. For example, the phrase "*Контора пишет*" from I. Ilf and E. Petrov's «The Twelve Chairs»:

- *Я пытаюсь придумать, почему России должно стать плохо из-за ухода компании «Шелл». «Шелл» была одной из компаний, финансирующих строительство Северный поток-2. И имеются ли комментарии у представителей «Шелл» по поводу этого проекта и по поводу вложенного ими миллиарда долларов.*

- *Комментарии, которые мы сейчас видим, скорее панические, из серии ребята, мы будем вынуждены списать этот миллиард, который мы вложили.*

- *Там не миллиард, кстати, 950 миллионов. Евро.*

- *Евро, да. А я сказал долларов.*

- *Ах, эх. Не удалось, не удалось. Ах, ты!*

- *У меня все ходы записаны!*

- *Контора пишет.* (YouTube. <http://surl.li/dczux> 19.09.2022)

Sometimes in the general flow of the narrative we even hear lines from hit songs of the 2000s:

За вас, за нас, за нефть и газ. (<http://surl.li/ddaot> 19.09.2022)
(a transpositions of lines from the patriotic song "Come on for ..." by the band Lyube, which in the original sounds like this: "*Let us go for them, let us go for us and for Siberia and the Caucasus...*")

or phrases from Soviet anecdotes:

- *Почему Россия должна поставлять нефть и нефтепродукты в те страны, которые будут говорить о потолке (цен). «Все нормально, - говорят в Минфине США, - мы все продумали, - в партии не дураки сидят – на солнце полетите ночью».* (<http://surl.li/ddfpm> 19.09.2022)

Skilfully and appropriately told, they, like other precedent texts, help turn a serious conversation into a humorous one by reducing the intensity of the author's narrative while still fulfilling the basic task of conveying to the reader what this media text was created for.

Conclusion

In today's increasingly networked world, the information agenda is increasingly no longer set by journalists in the traditional media, but by vloggers, including specialists in the sciences, humanities, and technology. They are becoming opinion leaders and are able to lead their audiences.

In their channels, vlogger-influencers gather an audience of interested people who are looking for a professional opinion. They communicate with their audience in a language they understand. Irony is part of that language.

Irony, skilfully used by vloggers who are not only highly qualified experts in their field but also erudite people, finds expression in vivid and memorable videos.

Irony is an attribute of the culture of a particular nation. The sense of humour of people of different nationalities is peculiar, so the national orientation of irony is understandable.

The precedent texts used by vloggers to achieve an ironic effect make it difficult for a viewer who is not a native speaker or part of that culture to understand the content of the video.

References

- CINGEROVÁ, N.; MOTYKOVÁ, K. (2017): *Úvod do diskurznej analýzy*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- DOBROSKLONSKAYA, T. G. (2008): *Teoriya i metody medialingvistiki*. Moskva: ADD
- GORNOSTAEVA, A. A. (2016): The Place of Irony and Humour in Some Political Genres. *Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal*, 48(6): 19-25. <https://doi.org/10.18454/IRJ.2016.48.051>
- GORNOSTAEVA, A. A. (2018): Granicy dovolennogo v politicheskom diskurse: ironichnost', chernyj yumor, destruktivnost', skvernoslovie. *Politicheskaya lingvistika/Political Linguistics*, 67(1): 57-66.
- KARAULOV, YU. N. (1987): *Russkij yazyk i yazykovaya lichnost'*. Moskva: Nauka.
- LEECH, G. N (2014): *The pragmatics of Politeness*. Oxford: Oxford Univ. Pr.
- MEDVEDOK, T. V. (2019): Ironiya v politicheskom diskurse. *Lingvistika, lingvodidaktika, lingvokul'turologiya: aktual'nye voprosy i perspektivy razvitiya*, Minsk: BGU, pp. 366-368.
- MINEMULLINA, A. R. (2013): Ironiya kak sredstvo implicitnogo vyrazheniya ocenki v yazyke sredstv massovoj informacii. *Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo universiteta*, 2(2): 17-21.

- RASKIN, V. (2012): The Hidden Media Humor and Hidden Theory. In: CHOVANEC, J.; ERMIDA, I. (eds.): *Language and Humour in the Media*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, pp. 45-64.
- RUZHENCEVA, N. B. (2004): *Diskreditiruyushchie taktiki i priemy v rossijskom politicheskom diskurse*: Ekaterinburg: Ural. gos. ped. un-t.
- SMULAKOVSKAYA, R. L. (2004): Svoeobrazie ispol'zovaniya precedentnyh fenomenov v gazetnom diskurse. *Lingvistika: Byulleten' Ural'skogo lingvisticheskogo obshchestva*, 12: 111-120.

Contact:

doc. Marina Vazanova, PhD.

Katedra románskych a slovanských jazykov	Department of Romance and Slavic languages
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics in Bratislava

Email Address: marina.vazanova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1982-9615>

List of conference participants

Adamcová, Silvia	University of Economics in Bratislava
Batková, Katarína	University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava
Bednárová-Gibová, Klaudia	University of Presov
Biliková, Beáta	University of Economics in Bratislava
Čiefová, Michaela	University of Economics in Bratislava
Dobrík, Zdenko	Matej Bel University in Banská Bystrica
Duda, Zuzana	University of Economics in Bratislava
Dulebová, Irina	Comenius University in Bratislava
Fikejzová, Michaela	Metropolitan University in Prague
Grigorjanová, Tatjana	University of Economics in Bratislava
Guzi, Ľubomír	University of Presov
Charvát, Martin	Metropolitan University in Prague
Chudá, Lucia	Comenius University in Bratislava
Ištók, Robert	University of Presov
Javorčíková, Jana	Matej Bel University in Banská Bystrica
Kalaš, Filip	University of Economics in Bratislava
Kapráliková, Ivana	University of Economics in Bratislava
Kášová, Martina	University of Presov
Kiner, Andrej	University of Economics in Bratislava
Kozár, Patrik	University of Economics in Bratislava
Kozárová, Irina	University of Presov
Krajčovičová, Linda	University of Economics in Bratislava
Lauková, Jana	Matej Bel University in Banská Bystrica
Lopez, Allan Jose Sequeira	University of Economics in Bratislava
Madej, Lizaveta	Comenius University in Bratislava
Maier, Tomas	University of Economics in Bratislava
Maierová, Eva	University of Economics in Bratislava
Mariančíková, Emília	University of Presov
Molnárová, Eva	Matej Bel University in Banská Bystrica
Nesiba, Jiří	Mendel University in Brno
Paté, Magdaléna	University of Economics in Bratislava
Pavlíková, Žaneta	University of Economics in Bratislava
Poláčková, Anna	University of Presov
Profant, Tomáš	University of Economics in Bratislava
Seresová, Katarína	University of Economics in Bratislava
Seresová, Terézia	University of Economics in Bratislava
Shumeiko, Natalia	University of Economics in Bratislava

Smolík, Josef
Spišiaková, Mária
Štefančík, Radoslav
Vazanová, Marina
Zagoršeková, Natália
Zamborová, Katarína

Mendel university in Brno
University of Economics in Bratislava
University of Economics in Bratislava
University of Economics in Bratislava
University of Economics in Bratislava
Oklahoma State University

Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie VII. Zborník príspevkov zo 7. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie

Language and Politics. Between Linguistics and Political Science VII. Proceedings of the 7th Annual International Scientific Conference

Recenzenti/ Reviewers:

prof. PhDr. Ján Liďák, CSc.

Dr. habil. PhDr. Ildikó Némethová, PhD.

Editor: doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D.

Bratislava, Vydavateľstvo EKONÓM, 2022

ISBN 978-80-225-4987-5

ISSN 2729-8981

ISSN 2729-8973 (online)